

Collection of Papers
From the International Academic Conference
22nd – 23rd of February 2018

**IMPACT OF THE CASE LAW OF THE
CONSTITUTIONAL COURT ON THE
INTERPRETATION OF LEGAL
RULES IN PRIVATE LAW**

**BRATISLAVA
LEGAL FORUM 2018**

Zborník príspevkov
z medzinárodnej vedeckej konferencie
22. - 23. februára 2018

**VPLYV JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO
SÚDU NA INTERPRETÁCIU NORIEM
SÚKROMNÉHO PRÁVA**

**BRATISLAVSKÉ
PRÁVNICKÉ FÓRUM 2018**

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2018

ÚSTAVNÝ SÚD
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

SYMPOSIA, COLLOQUIA, CONFERENCES
SYMPÓZIÁ, KOLOKVIÁ, KONFERENCIE

IMPACT OF THE CASE LAW
OF THE CONSTITUTIONAL COURT
ON THE INTERPRETATION OF LEGAL RULES
IN PRIVATE LAW

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2018

VPLYV JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU
NA INTERPRETÁCIU NORIEM SÚKROMNÉHO
PRÁVA

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2018

Collection of Papers from the International Academic Conference
Bratislava Legal Forum 2018
organised by the Comenius University in Bratislava, Faculty of Law
on 22nd – 23rd of February 2018
under the auspices of JUDr. Ivetta Macejková, PhD., LL.M.,
President of the Constitutional Court of the Slovak Republic.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
Bratislavské právnické fórum 2018
organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou
v dňoch 22. - 23. februára 2018
pod záštitou predsedníčky Ústavného súdu Slovenskej republiky JUDr. Ivetty Macejkovej,
PhD., LL.M.

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
VYDAVATELSKÉ ODDELENIE

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
2018

Reviewers of Papers / Recenzenti:

- prof. JUDr. Svetlana Ficová, CSc.
- JUDr. Martin Križan, PhD.
- JUDr. Peter Lukáčka, PhD.
- doc. JUDr. Mojmír Mamojka, PhD.
- prof. JUDr. Mária Patakyová, CSc.
- doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD.

Editors / Zostavovatelia:

- JUDr. Jozef Andraško, PhD.
- JUDr. Juraj Hamuľák, PhD.
- Mgr. Michaela Kahounová

© Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2018.

© Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018.

ISBN 978-80-7160-478-5
EAN 9788071604785

CONTENT / OBSAH

PRIMERANÁ NÁHRADA ZA OBMEDZENIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA ZÁKONNÝM VECNÝM BREMENOM Norbert Adamov.....	7
VEREJNÝ ZÁUJEM AKO DÔVOD OBMEDZENIA VLASTNÍCKEHO PRÁVA BEZ ZRIADENIA VECNÉHO BREMENA Norbert Adamov.....	18
STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ VO SVETLE ROZHODOVACEJ PRAXE ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY Tamara Čipková	28
ÚSKALÍ PROCESNÍ LEGITIMACE SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ Martina Ditmarová	36
KRITÉRIÁ PRE URČENIE VYŽIVOVACEJ POVINNOSTI RODIČOV K DEŤOM Lenka Dufalová.....	45
NADOBUDNUTIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA K NEHNUTEĽNOSTI OD NEVLASTNÍKA VO SVETLE ROZHODOVACEJ PRAXE SÚDOV Andrej Fekete	52
MOŽNO EUROKONFORMNE VYKLADAŤ VNÚTROŠTÁTNY PREDPIS SPÔSOBOM CONTRA LEGEM? Imrich Fekete.....	62
ODPOROVACIA ŽALOBA VERSUS ŽALOBA O NEPLATNOSŤ PRÁVNEHO ÚKONU V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY Svetlana Ficová.....	76
EXCLUDING LEGAL ACTION IN CIVIL CASES IN THE LIGHT OF CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND Edyta Gapska	84
K SYNALAGMATICKOSTI OBCHODNOPRÁVNEHO VZŤAHU ZHOTOVITEĽA A OBJEDNÁVATEĽA PRI ODOVZDANÍ A PREVZATÍ PREDMETU DIELA VO SVETLE SÚDNEJ KAZUISTIKY Petra Haladejová Preinerová	92

**ZAVÁDĚNÍ PRVKŮ SMÍRNÉHO ŘEŠENÍ SPORŮ DO PRÁVNÍHO ŘÁDU
ČESKÉ REPUBLIKY**

Lenka Holá..... 100

**KONIEC TICHEJ CESIE VS. (NE)SPRAVODLIVÉ ZAMIETNUTIE ZMENY
ÚČASTNÍCTVA**

Petra Janská..... 111

**ÚSTAVNÝ RÁMEC REŠPETOVANIA OCHRANY ĽUDSKEJ
DÔSTOJNOSTI A ROZHODOVANIE SÚDU O SPÔSOBILOSTI NA
PRÁVNE ÚKONY**

Romana Smyčková, Alexandra Kotrecová..... 119

**VPLYV JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU NA ROZHODCOVSKÉ
KONANIE**

Pavel Lacko 127

**VYMEDZENIE POJMU PODNIKANIE V KONTEXTE ROZHODNUTÍ
ÚSTAVNÉHO SÚDU**

Peter Lukáčka..... 132

**AKTÍVNA LEGITIMÁCIA AKCIONÁRA PRI PODANÍ NÁVRHU NA
URČENIE NEPLATNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA VO
SVETLE AKTUÁLNEJ JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY A NAJVVŠŠIEHO SÚDU SLOVENSKEJ
REPUBLIKY**

Angelika Mašurová 139

**NÁLEZ ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZO 16. JÚNA
2011, IV. 434/2010-39 A JEHO DOPAD NA HMOTNOPRÁVNU
PODMIENKU AKTÍVNEJ VECNEJ LEGITIMÁCIE
AKCIONÁRA/SPOLOČNÍKA NA PODANIE NÁVRHU NA URČENIE
NEPLATNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA**

Mária Patakyová, Barbora Grambličková..... 148

**INŠTITÚT DODATOČNEJ LIKVIDÁCIE V KONTEXTE ROZHODNUTÍ
ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Jana Strémy..... 155

**KONFLIKTY MEZI „PRÁVNÍMI“ A „BIOLOGICKÝMI RODIČI“ DÍTĚTE
V KONTEXTU NÁLEZŮ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR**

Renáta Šínová..... 165

**METÓDY INTERPRETÁCIE PRÁVNEHO TEXTU ALEBO
PROLEGOMENON K POMOCNÝM VEDÁM PRÁVNICKÝM**

Marek Števček 175

**KONFLIKTY RODIČŮ O PÉČI O DÍTĚ VE SVĚTLE JUDIKATURY
ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY**

Lenka Westphalová 182

**BEZPODIELOVÉ SPOLUVLASTNÍCTVO MANŽELOV Z POHLADU
JUDIKATURY ÚSTAVNÉHO SÚDU**

Ivana Zmeková 192

PRIMERANÁ NÁHRADA ZA OBMEDZENIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA ZÁKONNÝM VECNÝM BREMENOM

Norbert Adamov

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Although some regulations in the field of administrative law expressly provide that the compensation for the restriction of ownership must be one-off, the article Nr. 20 of the Constitution of the Slovak Republic does not exclude any compensation that will be paid to the owner repeatedly. While a one-off refund appears to be inappropriate if the limitation is permanent and will also limit the successors of the current owner, repeated payments may still be a small compensation from the point of view of interference severity, as the limitation generally does not cumulate but acts in the full scale from the beginning.

Abstrakt: Hoci niektoré predpisy z oblasti správneho práva *expressis verbis* ustanovujú, že náhrada za obmedzenie vlastníckeho práva má byť jednorazová, článok 20 Ústavy Slovenskej republiky nevyklučuje ani takú náhradu, ktorá sa bude vlastníčkovi vyplácať opakovane. Kým jednorazová náhrada sa javí byť nevyhovujúcou ak je obmedzenie trvalé a bude obmedzovať aj právnych nástupcov aktuálneho vlastníka, opakované plnenie sa zas môže javiť ako príliš malá kompenzácia z hľadiska závažnosti zásahu do vlastníckeho práva, pretože obmedzenie spravidla kumulatívne nenarastá ale od začiatku pôsobí v plnom rozsahu.

Key words: adequate compensation, one-off compensation, recovery, easement, limitation of ownership, restrictions imposed by statute

Kľúčové slová: primeraná náhrada, jednorazová náhrada, súdom stanovená náhrada, vecné bremeno, obmedzenie vlastníckeho práva, obmedzenia zo zákona

1 ÚVOD

Verejný záujem je jedným z dôvodov obmedzenia vlastníckeho práva. Typickým nástrojom na realizáciu takéhoto verejného záujmu sú zákony. V nich sú upravené prípady a podmienky obmedzenia vlastníckeho práva. Hoci spravidla ide o zákony z oblasti správneho práva, dôsledky vzniknuteľšie takýmto obmedzením ingerujú tak do oblasti práva občianskeho ako aj ústavného, pričom ústrednou otázkou tohto prieniku je otázka primeranej náhrady. Primeranosť treba posudzovať tak z hľadiska výšky ako aj formy, v ktorej je náhrada poskytnutá. Možno len súhlasiť s názorom¹, že zákonné vecné bremená nemajú iný obsah ako vecné bremená, ktoré vznikajú na základe zmluvy, závetu, vydržania alebo rozhodnutím súdu. Avšak treba tiež pripustiť, že vecné bremená zriadené na základe zákona majú nezanebateľný verejný prvok, ktorý je determinovaný najmä účelom zriadenia takýchto vecných bremien, pričom týmto účelom je efektívne riešiť prípady, v ktorých dochádza k stretom verejného a súkromného záujmu.²

¹ Fekete, I.: Občiansky zákonník. 2. zväzok, Veľký komentár, s. 545.

² Český Ústavný súd v náleze I. ÚS 581/14 konštatoval, že každý prípad treba posudzovať individuálne a na základe trojkrovového testu proporcionality (či je obmedzenie účelné, či je splnená požiadavka intervenčného minima a či je účel obmedzenia hodnotovo a principiálne konformný s ústavou) treba dať prednosť tomu právu, ktoré je závažnejšie. Ak je však vlastnícke právo obsahovo vyprázdnené (praktická nemožnosť pozemok užívať výlučne pre svoju potrebu a naopak

Tak v Ústave SR ako aj v zákonoch sa v návaznosti na obmedzenie vlastníckeho práva vo verejnom záujme používa slovná väzba „primeraná náhrada“, pričom je zrejmé, že významová oblasť slova „primeraná“ je značne neurčitá a jej upresnenie by mala vyriešiť tak právna veda, ale najmä rozhodovacia činnosť súdov. Právna veda nepôsobí tak bezprostredne na právnu prax ako rozhodovacia činnosť súdov a teda sudy (najmä Najvyšší súd a Ústavný súd) majú v tomto smere kľúčovú úlohu. Na druhej strane je úlohou teoretikov upozorniť na to, že jednotlivé rozhodnutia súdov vychádzajú z principiálne odlišných východísk, čo podľa môjho názoru nie je celkom možné odôvodniť tým, že ide o rozhodnutia v rôznych veciach.

V zovšeobecňujúcej rovine by sa dalo povedať, že na jednej strane sudy pristupujú k výkladu slovnej väzby „primeraná náhrada“ reštriktívne, teda tak, že ak sa už má niečo priznať, pôjde skôr o symbolickú kompenzáciu, pretože slovo „primeraný“ neznamená úplnú kompenzáciu majetkovej ujmy, nehovoriac už o kompenzácii nemajetkovej ujmy. Inými slovami, dotknutý vlastník je povinný znášať aj isté straty.

Na druhej strane existujú rozhodnutia, ktoré stavajú na extenzívnom výklade pojmu „primeraný“ a chápu ho ako synonymum slova „spravodlivý“. To znamená, že obmedzený vlastník by sa poskytnutou kompenzáciou nemal obohatiť, avšak treba sa snažiť o to aby poskytnutá kompenzácia v čo najväčšej miere vyrovnala rôzne externality spojené s obmedzením jeho vlastníckeho práva. A to sa týka nielen celkovej výšky kompenzácie, štruktúry jednotlivých dôvodov za ktoré má byť priznaná dielčie kompenzácia ale zanedbateľnou nie je ani forma, v ktorej bude kompenzácia poskytnutá.

Obmedzenie vlastníka zriadením zákonného vecného bremena môže byť značné a to tak čo sa týka rozsahu ako aj intenzity. Rozdielne právne postavenie medzi jednotlivými skupinami nútene obmedzených vlastníkov v uti, frui alebo disponere sa v súlade s čl. 1 ods. 1 Ústavy SR musí byť kompenzované primeranou náhradou v súlade so zásadou spravodlivého ocenenia rozsahu a dĺžky trvania obmedzení. Primeranú náhradu teda nemožno považovať len za akýsi symbol, či gesto dobrej vôle zo strany spoločnosti voči vlastníkom.³

2 NÁHRADA ZA OBMEDZENIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA AKO POLE STRETU RÔZNYCH ANTAGONISTICKÝCH PRÍSTUPOV

Problematiku náhrady za obmedzenie vlastníckeho práva na základe zákonného vecného bremena zriadeného vo verejnom záujme možno rozčleniť do nasledujúcich problémových okruhov:

- 1) či má byť kompenzácia poskytnutá v každom prípade (viď ďalej podkapitolu 2.1)
- 2) ak má byť kompenzácia poskytnutá, čo všetko má byť pri určení výšky kompenzácie zohľadnené (viď ďalej podkapitolu 2.2)
- 3) či sa má kompenzácia vyplatiť jednorazovo, alebo je možné aj opakujúce sa plnenie počas celej doby obmedzenia (viď ďalej podkapitolu 2.3)

2.1 Nárok na kompenzáciu

Ústavný súd SR vo svojom náleze PL. ÚS 42/2015 (populárny názov Tepelná energetika) konštatoval, že: *Neposkytnutie náhrady alebo poskytnutie náhrady, ktorá nie je primeraná povahe a rozsahu zásahov do vlastníctva, je v rozpore s princípmi materiálneho právneho štátu. Pri obmedzovaní práv vlastníka nie je možné robiť rozdiely podľa povahy verejného záujmu, kvôli ktorému sa právne postavenie vlastníka obmedzuje. Z uvedeného citátu by bolo možné usudzovať, že kompenzácia za obmedzenie vlastníckeho práva má byť poskytnutá v každom prípade, pretože citované vety sú naformulované ako zovšeobecňujúci princíp a navyše slovo „princípy“ je v texte priamo použité. Jediným limitom, ktorý z citovaného výroku možno vyvodit', je uplatnenie zásady proporcionality, čo by malo znamenať priamu úmeru medzi závažnosťou zásahu a výškou kompenzácie, čo by však zároveň malo znamenať, že aj veľmi malý zásah by mal byť spojený s nejakou malou kompenzáciou.*

Realita je však taká, že tak na základe obmedzení vyplývajúcich z právnej úpravy, ako aj na základe zvyklostí, vyplývajúcich z rozhodovacej činnosti súdov, v súčasnosti existuje celý rad

je tu potreba využívať pozemok pre verejné účely) tu nie je spravidla možné nájsť rozumný kompromis a konflikt treba riešiť v prospech verejného záujmu.

³ Viď nález Ústavného súd SR PL. ÚS 42/2015 (Tepelná energetika).

dôvodov, prečo neposkytnúť vlastníčkovi kompenzáciu za obmedzenie jeho vlastníckeho práva. Skutočnosť, že pri niektorých obmedzeniach vlastníckeho práva z dôvodu verejného záujmu vzniká nárok na kompenzáciu a v iných prípadoch nie, sa v právnej vede⁴ vysvetľuje tým, že ak je vlastnícke právo obmedzené na základe zákona treba rozlišovať medzi:

- 1) obmedzením vlastníckeho práva zriadením vecného bremena
- 2) obmedzením vlastníckeho práva vo verejnom záujme

Rozlišovacím znakom je najmä to, že právo vyplývajúce z vecného bremena oprávňuje spravidla jeden konkrétny subjekt, kým právo vyplývajúce z potreby presadiť verejný záujem vyplýva z celospoločenského záujmu. Prečo však v súvislosti s obmedzením, spojeným so zriadením vecného bremena, vzniká nárok na kompenzáciu a pri obmedzení bez zriadenia vecného bremena takýto nárok nevzniká, na to už teoretici nedávajú odpoveď. Je tu niekoľko možných odpovedí, avšak ani jedna z nich nie je uspokojivá:

1) Po prvé je možné argumentovať tým, že v istých prípadoch nárok na kompenzáciu nevyplýva z právneho predpisu. Tu je však ako protiargument možné citovať z rozhodnutia Najvyššieho súdu SR [3 Cdo 49/2014](#) v ktorom sa píše, že *aj keď v danom prípade zákon č.182/1993 Z. z. neuvádza, že vecné bremeno vzniknuté podľa § 23 ods. 5 tohto zákona vzniká len za náhradu, je potrebné v tejto súvislosti vychádzať aj z čl. 11 ods. 4 Listiny a čl. 20 ods. 4 Ústavy*. V článku 20 ods. 4 Ústavy SR sa píše, že primeranú náhradu treba poskytnúť za obmedzenie vlastníckeho práva vo verejnom záujme. Ústava teda nerozlišuje obmedzenie spojené so zriadením vecného bremena a bez zriadenia vecného bremena a logicky by kompenzácia mala byť poskytnutá za každé obmedzenie vlastníckeho práva, teda nielen za také obmedzenie, ktoré je spojené so zriadením vecného bremena.

Iná vysvetlenie by mohlo byť také, že pokiaľ ide o celospoločenský záujem, záujem jednotlivca musí ustúpiť. Tu možno uviesť viacero rozhodnutí, ktoré zaujímajú stanovisko k tejto téze. Názor, že celospoločenský záujem legitimizuje odmietnutie kompenzácie istých ekonomických strát, je pertraktovaný napríklad v náleze Ústavného súdu ČR ÚS 2005/09 (z 26.4.2012), z ktorého vyplýva⁵, že nárok na kompenzáciu je opodstatnený len potiaľ, pokiaľ má slúžiť na pokrytie zvýšených nákladov pri obhospodarovaní lesa v chránenom území, avšak nie ako kompenzácia ekonomických strát, vyplývajúcich zo zákazu ťažby dreva.⁶ Obdobne, podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 22 Cdo 367/2012 (z 23. 4. 2013) *nárok na náhradu za omezení vlastníckého práva není nárokem na náhradu škody, a proto se neuplatní zásada plné náhrady ve smyslu § 442 obč. zák. Náhrada nepřísluší za každé omezení vlastníckého práva, nýbrž jen za omezení dostatečně intenzivní; v případě regulace nájemného primárně tedy jen za takové omezení, které neumožňuje vlastníkům pokrýt ani náklady na údržbu a opravy domů a přiměřený zisk umožňující návratnost vložených investic v odpovídajícím časovém horizontu*.

⁴ Fekete, I. Občiansky zákonník. 2. zväzok, Veľký komentár, s. 546.

⁵ Právna veta v tomto uznesení bola naformulovaná takto: *Zákonné omezení užívání lesa je zásah do vlastníckého práva, které sleduje legitimní cíl. Tímto je ochrana lesů v národních přírodních rezervacích, jako zvláště chráněných územích, která jsou pro svou biologickou jedinečnost a rozmanitost hodna přísné ochrany státní mocí. Zásah do vlastníckého práva spočívající v zákazu těžby dřeva, nepředstavuje za běžných okolností nepřiměřený zásah do práv jednotlivce. Zákonné omezení hospodaření, které je spojeno s nárokem vlastníka na náhradu zvýšených nákladů, nikoliv na náhradu ušlého zisku, lze považovat za opatření učiněné jako nezbytné k ochraně obecného zájmu*.

⁶ Podľa nálezu Ústavného súdu SR PL. ÚS 38/95 Ústava Slovenskej republiky v čl. 20 ods. 1 *nestanovuje absolútne rovnaký obsah vlastníckeho práva všetkých vlastníkov ku všetkým veciam, ktoré môžu byť predmetom vlastníctva, ale určuje rovnaký zákonný obsah vlastníckeho práva všetkých vlastníkov*. Z uvedeného vyplýva, že vlastníci druhovo rovnakej veci musia mať rovnaký zákonom stanovený obsah svojho vlastníckeho práva. Inými slovami, na základe tohto nálezu by vlastníci všetkých lesov mali mať právo na ekonomické využitie svojho majetku a ak štát takéto využitie obmedzí (napr. z dôvodu ochrany prírody) mal by poskytnúť takémuto vlastníčkovi náhradu ušlého zisku.

Naopak, podľa nálezu Ústavného súdu ČR sp. zn. II.ÚS 2520/15⁷ (z 26. 4. 2016) aj v prípade ak je pozemok vlastníka (odlišného od obce) súčasťou verejného priestranstva, vzniká obci povinnosť realizovať v prospech vlastníka pozemku platby, pretože tým, že obec vyberá poplatky za osobitné použitie verejného priestranstva, vzniká na jej strane bezdôvodné obohatenie. Nie je pri tom (podľa tohto nálezu) podstatné, že v čase kúpy nadobúdateľka vedela, že kupuje pozemok, ktorý je súčasťou verejného priestoru. Inak však treba posudzovať nárok reštituentov, ktorým boli vrátené také pozemky, ku ktorým nemôžu v plnom rozsahu vykonávať vlastnícke práva. Títo si svoj nárok musia uplatniť voči štátu a nie voči obci (viď uznesenie Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 581/14).

2) Druhým dôvodom, prečo sa pri istých obmedzeniach vlastníckeho práva neposkytuje náhrada, je podľa rozhodovacej praxe súdov aj to, že náhrady sa nemôže domáhať právny nástupca vlastníka, ak predmetné obmedzenie existovalo už počas vlastníctva predchádzajúceho vlastníctva a tento právny predchodca už nejakú kompenzáciu za toto obmedzenie dostal. Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu [3 Cdo 49/2014](#) je *nelogické, aby pri každej zmene vlastníka mal nový majiteľ zaťaženého pozemku nový nárok na finančnú náhradu za už vzniknuté vecné bremeno*. Toto úzko súvisí s otázkou, či je spravodlivé aby kompenzácia bola poskytnutá zásadne len jednorazovo (viď podkapitolu 2.3).

3) Premlčanie je tiež jedným z dôvodov, pre ktorý možno zamietnuť kompenzáciu za zásah do vlastníckeho práva. Nemusí ísť pritom len o zmeškanie všeobecnej premlčacej lehoty, ak je vlastnícke právo obmedzené na základe *lex specialis*, ale aj o zmeškanie lehoty na uplatnenie práva na vydanie majetku v reštitúcii. Tu možno poukázať na dva prípady zmeškania lehoty, v ktorých súdy dospeli k rozdielnym záverom, pričom dôvod zmeškania v tejto kontexte zamietnutia nároku na kompenzáciu podstatný a pri zdôvodnení rozhodnutia sa ani v jednom prípade dôvod zmeškania neriešil:

a) V prvom prípade išlo o uplatnenie si nároku na kompenzáciu za zriadenie zákonného vecného bremena (ktoré bolo zriadené na základe § 23 ods. 5 zákona o vlastníctve bytov a nebytových priestorov č. [182/1993](#)) k pozemku, na ktorom bola postavená bytovka. Krajský súd v Prešove (vo veci [28C 51/2009-406](#)) dospel k záveru, že kompenzáciu nemožno priznať z dôvodu premlčania. Svoje rozhodnutie zdôvodnil tým, že na to, aby si vlastník mohol náhradu uplatniť, sa (v danom prípade) *nevýžadovala nijaká doba trvania vecného bremena (deň, mesiac, rok). Právo sa dalo uplatniť hneď v prvý deň účinnosti zákona (o vlastníctve bytov a nebytových priestorov), teda aj po prvej hodine či minúte účinnosti zákona a to nie len za nejakú časť ale za úplný a kompletný zásah do vlastníctva, ktorý sa aj podľa oceňovacích predpisov v aplikačnej časti súdov bežne vypočítava (oceňuje) jednou sumou*.

b) V druhom prípade Najvyšší súd SR dospel k obdobnému záveru, keď v rozsudku vo veci [4 Cdo 180/2010](#) (z 13. 9. 2011)⁸ konštatoval, že žalobcovia si mali svoj reštitučný nárok v lehote uvedenej v reštitučnom zákone a pokiaľ tak neurobili, nemôžu sa domáhať ochrany podľa § 135c Občianskeho zákonníka, nakoľko od okamihu, kedy im márne uplynula lehota na uplatnenie

⁷ *Omezení vlastnického práva jednotlivci musí být kompenzováno tím subjektem, v jehož prospěch k omezení dochází. Je-li veřejné prostranství ve vlastnictví jednotlivce užíváno především občany té obce, ve které se nachází, a jeho užívání jinými osobami (např. návštěvníky obce) je zpravidla spíše příležitostné a pro obec obvykle i prospěšné (např. v podobě přímého ekonomického přínosu z vybíraných poplatků za takové užívání), vzniká obci povinnost realizovat ve prospěch vlastníka pozemku, na němž je veřejné prostranství, platby z titulu bezdůvodného obohacení, nedojde-li mezi těmito subjekty k dohodě o jiném způsobu vyrovnání. Pasivní legitimize obce je dána, pokud vlastník nabytí předmětný pozemek na smluvním základě, přičemž v době koupě se na něm nevyskytovala asfaltová pozemní komunikace. Naopak judikatura, která přiznává reštituentům, jimž byl vydán pozemek, k němuž nemohou z důvodu nevratné změny účelu užívání ve prospěch veřejného statku vykonávat v plném rozsahu svá vlastnícká oprávnění a vznikl tak vztah obdobný překážce vydání ve smyslu § 11 odst. 1 zákona č. 229/1991 Sb., nárok na náhradu vůči státu (viz nálezy I. ÚS 581/14), není kvůli těmto specifickým pro daný případ relevantní.*

⁸ V tomto prípade išlo o to, že na základe stavebného povolenia ObNV - odboru výstavby mesta Košice (z 26. októbra 1977) sa na pozemku žalobcov uskutočnila výstavba Tenisového areálu a následne vyvlastňovacím rozhodnutím došlo k neúčinnému vyvlastneniu tohto pozemku.

reštitučného nároku, ich nemožno považovať za vlastníkov, resp. spoluvlastníkov pozemku, keďže ich právo na obnovu vlastníckeho práva k pozemku zaniklo.

Naopak, Ústavný súd SR (pri riešení ústavnej sťažnosti, súvisiacich s týmto druhým prípadom) vo svojom náleze III. ÚS 16/2012 20/2012 označil za zjavne nespravodlivé trvať na tom, že sťažovatelia sa nemôžu domáhať právnej ochrany podľa všeobecných právnych predpisov, keď v čase podania ich žaloby im už nebolo možné poskytnúť právnu ochranu podľa reštitučného predpisu zákona č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku⁹).

2.2 Prvky kompenzácie

Ústavný súd SR vo svojom náleze PL. ÚS 42/2015 uviedol, že účelom kompenzácie za nútené obmedzenia vlastníckych práv je poskytnúť vlastníkovi *náhradu za ekonomické straty na výnose z majetku, ktorý v dôsledku núteného obmedzenia vlastníckych práv buď vôbec nemôže užívať, alebo môže užívať iba v obmedzenej miere.*

V právnej vede bol vypracovaný katalóg jednotlivých položiek, ktoré by mal súd pri určení výšky kompenzácie majetkovej ujmy obmedzeného vlastníka zahrnúť. Napríklad Fekete¹⁰ uvádza, že do výšky primeranej náhrady treba premietnuť:

- 1) kompenzáciu za zníženie hodnoty zaťaženej nehnuteľnosti
- 2) náhradu nákladov vynaložených na to, aby vlastník mohol nehnuteľnosť ďalej využívať
- 3) rozdiel medzi nákladmi na udržiavanie nehnuteľnosti, ktoré mal vlastník pred obmedzením svojho vlastníckeho práva a po obmedzení
- 4) ak sa nehnuteľnosť využívala aj na podnikateľskú alebo zárobkovú činnosť treba započítať aj prípadnú stratu súvisiacu so vzniknutým obmedzením

Pri určení výšky primeranej náhrady však v právnej praxi treba rozlišovať sporové prípady, kedy o primeranej náhrade za obmedzenie vlastníckeho práva rozhoduje súd a nesporové prípady, kedy sa zainteresovaní účastníci snažia o dohodu. Problémom pri dosiahnutí dohody sú značne odlišné predstavy o výške náhrady. A to je jav, ktorý je zrejme všeobecný. Ako príklad možno citovať článok uverejnený na stránke jednej nemeckej advokátskej kancelárie, ktorý sa týka náhrady za obmedzenie vlastníckeho práva v prospech verejnoprospešných spoločností (dodávatelia plynu, tepla, elektrickej energie, vody). Tu sa uvádza, že ponuky týchto spoločností a požiadavky dotknutých vlastníkov sú si veľmi vzdialené. Napríklad v prípade 7 O 1308/08 LG Erfurt (rozsudok z 18. júna 2010) obmedzený vlastník žiadal 160 000,00 EUR no ponuka spoločnosti bola len 3 250,55 EUR). Prítom podľa autora článku by mal byť výpočet kompenzácie za obmedzenie vlastníckeho práva celkom jednoduchý - treba vychádzať len z rozdielu medzi cenou nehnuteľnosti pred zriadením vecného bremena a po jeho zriadení.

Keďže v prípadoch potreby výstavby rôznych vodárenských a energetických vedení (rôzne káble a rúry) dochádza k stretu záujmov veľkých firiem a spravidla „malých“ vlastníkov pozemkov, východiskom pre dosiahnutie dohody nie je predstava vlastníkov pozemkov o tom, čo je primeraná náhrada ale ponuka zo strany týchto spoločností, ktoré do určitej miery majú výhodu aj v tom, že ich možno označiť prívlastkom „verejnoprospešné“. Prax v Nemecku je taká, že v prípadoch výstavby vedení na cudzích pozemkoch sa poskytuje náhrada za tzv. „ochranné pásmo“, ktorého veľkosť sa pri rôznych druhoch vedení líši, pričom záleží aj na tom či ide o vedenie nad zemou alebo pod zemou. Za takto určené metre štvorcové potom dodávateľ vody alebo energie ponúkne vlastníkovi sumu, ktorá je vypočítaná tak, že počet metrov štvorcových ochranného pásma sa vynásobí 10% z ceny za 1 meter štvorcový daného pozemku. Výnimočne tieto verejnoprospešné spoločnosti ponúkajú 20%, ak ide o zásah so zvlášť intenzívnymi dôsledkami. Takýto návrh je v písomnej forme, pričom obsahuje aj klauzulu, ktorá vylučuje akékoľvek ďalšie nároky. Podľa autora predmetného článku môže takáto „teória ochranných pásiem“ viesť k primeranej kompenzácii len vtedy, ak je vedenie umiestnené na okraji pozemku a nedochádza k narušeniu využívania pôdy. Diametrálne

⁹ Ak štát v rozhodnej dobe (§ 4 ods. 1 zákona o pôde) prevzal nehnuteľnosť bez toho, aby sa tak stalo na základe akéhokoľvek právneho titulu, išlo o prevzatie nehnuteľnosti bez právneho dôvodu, čo je jeden z dôvodov pre vydanie nehnuteľnosti oprávneným osobám (§ 6 ods. 1 písm. p/ zákona o pôde).

¹⁰ Fekete, I. Občiansky zákonník. 2. zväzok, Veľký komentár, s. 548.

odlišné dôsledky však nastávajú vtedy, ak je napr. elektrický kábel vedený v centrálnej oblasti pozemku. V takom prípade sa hodnota stavebného pozemku zníži na hodnotu lúky.¹¹

Pokiaľ ide o nesporové prípady poskytovania kompenzácie, tu môžu byť zaujímavé aj údaje zo štúdie spoločnosti Frontier Economics Ltd. (z októbra 2016, ktorá má názov *Odškodnenie vlastníkov a užívateľov nehnuteľností pri výstavbe elektrických sietí*¹². Táto štúdia bola zhotovená na základe objednávky nemeckého Federálneho ministerstva hospodárstva a energetiky (BMWi), s cieľom vypracovať systematický súpis kompenzačnej praxe voči tým vlastníkom a užívateľom, ktorí sú dotknutí rozvojom elektrických sietí. Podľa tejto štúdie sa kompenzácia poskytuje za:

- 1) obmedzenie práv zo zriadenia vecného bremena. Táto náhrada predstavuje odškodnenie za stratu hodnoty majetku v dôsledku obmedzení, vyplývajúcich z vecného bremena. Náhrada je jednorazová a vypláca sa vlastníkovi. Ide teda o vyrovnanie rozdielu hodnoty nehnuteľnosti pred zriadením vecného bremena a po zriadení.
- 2) za rýchle udelenie súhlasu. Ide o jednorazový príplatok vlastníkovi, ak prijme ponuku na kompenzáciu v lehote (8 týždňov) vo výške 0,3 až 0,5 € za m2 vymedzeného ochranného pásma. V podstate ide o motivačný príspevok, s cieľom čo najskôr dosiahnuť dohodu.
- 3) trvalé použitie. Ide o jednorazovú náhradu za stratu príjmu v dôsledku trvalého umiestnenia stavebných konštrukcií alebo vedenia vo výške 888 € – 10 581 € na stožiar. Touto náhradou sa kompenzujú straty na zárobku spôsobené obmedzením v hospodárskom využití dotknutej plochy v budúcnosti.
- 4) zníženie výnosov v dôsledku výkonu stavebných prác (napr. zničenie alebo predčasný zber úrody) - vypláca sa tomu, kto pozemok obhospodaruje vo výške skutočnej škody, ktorá vznikla napr. aj v dôsledku prístupového koridoru na miesto stavby. Touto náhradou sa kompenzujú straty na zárobku, ktorý vznikol v dôsledku škody na už existujúcich hodnotách.
- 5) náklady súvisiace so spísaním zmluvy a iné právne služby. Ide jednorazový príspevok pre každého vlastníka ako aj užívateľa vo výške 50–300 EUR.

Z uvedeného je zrejmé, že kompenzácia vlastníkov nehnuteľností obmedzených zriadením vecného bremena vo verejnom záujme sa v Nemecku poskytuje jednorazovo, pričom sa v zásade vychádza z materiálnej ujmy spočívajúcej v znížení ceny pozemku a úšlom zárobku. V porovnaní s praxou poskytovania náhrady za obmedzenie vlastníckeho práva či už v doktrínálnej rovine alebo v súdnej praxi, bazírovanie na ekonomickom náhľade pri určení výšky kompenzácie je to, čo majú vyššie uvedené prístupy spoločné. Rozdiel je len v katalógu položiek, ktorých súčet má tvoriť náhradu ekonomickej straty.

Tu však možno poukázať na rozhodnutie českého Najvyššieho súdu sp. zn. 22 Cdo 2145/98 (z 27. 4. 2000), ktoré sa celkom nestotožňuje s hegemóniou ekonomických kritérií pri stanovení výšky spravodlivej náhrady. V uvedenom rozsudku súd uviedol, že *pri stanovení náhrady za zřízení věcného břemene podle § 135c odst. 3 obč. zák. nelze vycházet jen z ceny, za kterou by bylo možno dosáhnout smluvního zřízení věcného břemene, ale je třeba přihlížet k okolnostem, za kterých byla neoprávněná stavba zřízena a k újmě postihujícího vlastníka pozemku*. Súd tiež skonštatoval, že aj keď v danom prípade išlo o verejnoprospešnú stavbu (kanalizáciu), ktorá nie je viditeľná a vlastníka bezprostredne neobťažuje (zaťažuje ho len nepriamo tým, že vlastník nemôže v ochrannom pásme napr. vykonávať zemné práce alebo vysádzať stromy) je treba vychádzať z toho, že vlastník bol v danom prípade obmedzený proti svojej vôli, pričom výstavbu vnímal ako úmyselný a násilný zásah do svojich vlastníckych práv, pričom z tejto výstavby mala žalovaná strana značný hmotný prospech v podobe úspor na investičných a prevádzkových nákladoch. Český Najvyšší súd ďalej skonštatoval, že aj keď zmyslom kompenzácie vlastníka nie je jeho obohatenie, zvýšenou kompenzáciou v prípade zavineného protiprávneho konania subjektu, v prospech ktorého bolo zriadené vecné bremeno sa do určitej miery pripúšťa aj sankčná a imateriálna povaha náhrady. Toto rozhodnutie je zaujímavé tým, že v ňom súd pripustil možnosť

¹¹ Anonym (Zunft+Starke Rechtsanwälte): Leitungsrechte auf Grund §9 Grundbuchbereinigungsgesetz (GBBerG): Duldungspflichten, Entschädigung, Verjährung. Dostupné na <<https://www.zunftstarke.de/leitungsrecht/leitungsrechte-grundbuchbereinigungsgesetz-duldungspflichten-entschaedigung-verjaehrung/>>. Prístup 1.2.2018.

¹² Anonym: Entschädigung von Grundstückseigentümern und Nutzern beim Stromnetzausbau – eine Bestandsaufnahme. Dostupné na: <<https://www.zunft-starke.de/leitungsrecht/leitungsrechte-grundbuchbereinigungsgesetz-duldungspflichten-entschaedigung-verjaehrung/>>. Prístup 1.2.2018.

zohľadniť aj náhradu za nemateriálnu ujmu. Pri uvažovaní o „primeranosti“ náhrady cez prizmu extenzívneho výkladu (ak by sme za primeranú náhradu považovali náhradu, ktorá je „spravodlivá“¹³) nie je pritom z doktrínálneho pohľadu podstatná otázka, či takéto rozhodnutie treba považovať za exces.

2.3 Forma kompenzácie - problém prípustnosti opakovanej náhrady

Ústavný súd ČR (v náleze z 23.2.2005, sp. zn, PL ÚS 25/04) sa vyjadril v tom zmysle, že i keď režim zriadenia vecného bremena zo zákona nie je celkom totožný s režimom zmluvných vecných bremien, túto úpravu v osobitných predpisoch nemožno považovať za komplexnú úpravu, ktorá by vylučovala použitie všeobecnej úpravy občianskeho práva o vecných bremenách. Preto pokiaľ tieto špeciálne predpisy nemajú osobitnú úpravu, riadi sa ich režim všeobecnou občianskoprávnou úpravou. V uvedenom náleze (PL ÚS 25/04) Ústavný súd ČR potvrdil platnosť zásady „lex specialis derogat lex generalis“ a to aj vtedy, ak ide o problém, ktorý sa dotýka právnych predpisov z inej právnej oblasti. Z tohto nálezu tiež vyplýva, že hoci lex specialis (napr. z oblasti správneho práva) v žiadnom svojom ustanovení neodkazuje na Občiansky zákonník ako na lex generalis, túto subsidiaritu je možné vyvodiť na základe toho, že lex specialis upravuje podmienky zriadenia vecného bremena, čo je typicky občianskoprávny inštitút. No v samotnom Občianskom zákonníku sa v súvislosti so zriadením vecného bremena o kompenzácii nepíše nič.¹⁴ V OZ sa možno oprieť o §1 ods. 1, v ktorom sa píše, že vlastníctvo je nedotknuteľné a § 3 ods. 1 podľa ktorého výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných, pričom takýmto právnym dôvodom môže byť napríklad naliehavý verejný záujem (§128 ods. 2 OZ), na základe ktorého možno vec vyvlastniť alebo vlastnícke právo obmedziť, ak účel nemožno dosiahnuť inak, a to len na základe zákona, len na tento účel a za náhradu.

Právne predpisy z oblasti správneho práva, na základe ktorých vzniká obmedzenie práv vlastníka zriadením vecného bremena, možno (z hľadiska zamerania tejto podkapitoly) rozdeliť do dvoch skupín:

<p>1) Zákony, ktoré pri určení výšky a spôsobu náhrady za zriadenie vecného bremena</p> <p>a) odkazujú na „primeranú náhradu“</p> <p>b) odkazujú na Občiansky zákonník,</p> <p>c) odkazujú na dohodu alebo na spôsob výpočtu uvedený v zákone</p> <p>d) sa o náhrade nezmieňujú vôbec</p>	<p>2) Zákony, ktoré pri určení výšky a spôsobu náhrady za zriadenie vecného bremena používajú slovnú väzbu „jednorazová náhrada“.</p>
<p>Zákon o železničnej spoločnosti č. 259/2001.¹⁵ V tomto zákone (§6 ods. 1) zákonodarca v súvislosti so zriadením vecného bremena poznámkou odkazuje na úpravu §§ 151n až 151p Občianskeho zákonníka.</p>	<p>Podľa zákona o dráhach č. 513/2009 (viď §4 ods. 4, § 6a ods. 1 a ods 3) možno zriadiť k dráhe alebo inej stavbe, ktorá slúži potrebám dráhy, vecné bremeno. Zároveň vzniká nárok na primeranú jednorazovú náhradu. Špecificky formulovanou podmienkou pre vznik takéhoto nároku je to, že vlastník alebo užívateľ nehnuteľnosti je obmedzený</p>

¹³ Slovná väzba „spravodlivá cena“ (iustum pretium) sa používala aj poklasickom rímskom práve. Koncepcia spravodlivej ceny sa vyvinula v čase, keď sa rímske právo sa ocitlo pod silnejším vplyvom nových princípov, majúcich základ v kresťanskej etike. Vid' Brtko, R.: Spravodlivá kúpna cena (iustum pretium) v klasickom rímskom práve. AFI, s. 16.

¹⁴ O primeranej náhrade sa v Občianskom zákonníku píše len v súvislosti s obmedzením alebo zrušením vecného bremena, ak vznikne hrubý nepomer medzi vecným bremenom a výhodou oprávneného (viď §151p ods. 3 Občianskeho zákonníka).

¹⁵ Toto vecné bremeno sa vzťahuje na nehnuteľnosti užívané ku dňu vzniku železničnej spoločnosti železnicami pri činnosti niektorej z častí podniku (uvedených v § 3 ods. 2 tohto zákona), ktoré nemohli byť súčasťou predmetu vkladu do železničnej spoločnosti z dôvodu nevyporiadania vlastníctva a ich užívanie bolo nevyhnutné na zabezpečenie činnosti železničnej spoločnosti.

	v dôsledku umiestnenia súčasti dráhy v obvyklom užívaní nehnuteľnosti.
Stavebný zákon č. 50/1976 sa zmieňuje o „primeranej náhrade“ v prípadoch zriadenia práva vecného bremena (§111a ods. 2)	V zákone 251/2012 o energetike (§11 ods. 9 a 12) sa píše o jednorazovej náhrade, zodpovedajúcej miere obmedzenia obvyklého užívania pozemku.
Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov č. 182/1993 (§ 23 ods. 5) sa v súvislosti so zriadením vecného bremena o žiadnej náhrade vôbec nezmieňuje	V zákone č. 657/2004 Z. z. o tepelnej energetike sa jednorazová náhrada spomína v §9, §10 a §33 ods. 1 písm. a). Náhrada sa poskytuje za „obmedzenie pri užívaní nehnuteľnosti“
Zákon o poľovníctve č. 274/2009 (§15 – <i>ak nedôjde k dohode, náhrada sa vypočíta spôsobom určeným v tomto zákone</i>). Hoci sa obmedzenie vlastníka nezapisuje do katastra, možno aj tu uvažovať o tom, že zriadením poľovného revíru došlo k zriadeniu vecného bremena, pretože zriadenie poľovného revíru registruje ten okresný úrad, ktorý o jeho zriadení rozhodol v správnom konaní.	

Tabuľka 1: Príklady rôzneho prístupu zákonodarcu k náhrade za obmedzenie vlastníckeho práva zákonným vecným bremenom

Ústavný súd SR vo svojom náleze PL. ÚS 42/2015 dospel k tomu, že poskytnutie jednorazovej náhrady za zriadenie vecného bremena na neurčitý čas, principiálne nemôže byť primeranou náhradou za obmedzenie vlastníckeho práva v zmysle čl. 20 ods. 4 ústavy. Ústavný súd v predmetnom náleze uviedol, že *aj tam, kde sa pri zavedení obmedzenia nepredpokladalo dlhodobé trvanie obmedzujúceho zásahu, no v skutočnosti k takému zásahu došlo, je ústavný dôvod na priznanie opakujúcich sa dávok primeranej náhrady*. Z tohto možno vyvodit', že už v minulosti priznaná (a vyplatená) jednorazová kompenzácia nie je uzavretou záležitosťou. Ak sa predpokladané krátkodobé obmedzenie zmenilo na obmedzenie dlhodobé, treba poskytnutú kompenzáciu prehodnotiť, pričom logika opakovaných platieb by mala byť v tom, že tieto opakované platby by mali byť vyplácané dovtedy, pokiaľ obmedzenie vlastníka trvá.

Na druhej strane však treba poznamenať, že nie je celkom jasné ako to ústavný súd s opakovanou náhradou za obmedzenie vlastníckeho práva vlastne myslel, keď sa v predmetnom náleze na inom mieste píše, že *ústava ani dodatkový protokol výslovne neustanovujú, že primeraná náhrada sa nesmie poskytnúť opakovane, ani neurčujú príkaz, aby sa poskytla jednorazovo*. V súlade s ústavou aj s dodatkovým protokolom sa primeraná náhrada môže priznať jednou čiastkou, ktorá sa bude vyplácať na splátky. Na margo tohto výroku treba poznamenať, že takáto kompenzácia by sa od jednorazovej odlišovala len v tom, že určenú sumu nedostane vlastník naraz. Opakované vyplácanie kompenzácie však podľa môjho názoru má zmysel v tom, že sa vlastníkovi poskytuje kompenzácia počas celej doby trvania tohto obmedzenia a teda nárok na takúto kompenzáciu by mali mať aj právni nástupcovia prvotne obmedzeného vlastníka.

V každom prípade je uvedený nález ústavného súdu významný v tom, že podľa názoru časti odbornej verejnosti by mal byť povinne zohľadnený v rámci rozhodovacej činnosti súdov. Tu možno citovať stanovisko člena senátu Krajského súdu v Prešove, ktorý bol uvedený (ako menšinový názor) v rozsudku vo veci [28C 51/2009-406](#) (z 28.05.2014). Podľa tohto „menšinového“ názoru je rozhodnutie ÚS SR [PL. ÚS 42/2015](#) formulované ako všeobecné a priamo z neho vyplýva, že *otázku ústavnosti jednorazovej náhrady na obmedzenie vlastníckeho práva rieši ÚS SR meritórne prvýkrát v uvedenom konaní, pričom právne názory ústavného súdu na meritórne otázky ústavnosti získajú záväznosť pro futuro vtedy, ak sa ústavný súd k nim vyjadrí v merite sporu*.

Na druhej strane je názor, podľa ktorého je vyššie uvedený nález významný len vo veci ktorej sa priamo týkal (obmedzenie vlastníka teplovodom). Odporcovia myšlienky opakovane vyplácanej náhrady za zákonné obmedzenie vlastníckeho práva argumentujú aj tým, že je v rozpore s rozhodnutím Najvyššieho súdu SR [3 Cdo 49/2014](#), podľa ktorého *vecné bremeno pri zákonnom obmedzení vlastníckeho práva vzniká „in rem“ a i keď sa vzťahuje na každého vlastníka zaťaženého pozemku bez ohľadu na spôsob zmeny vlastníctva, nemožno jeho vznik posudzovať samostatne v*

prípade každého nového vlastníka zaťaženého pozemku. Finančná náhrada za vznik vecného bremena je (podľa tohto rozhodnutia) *nepochybne jednorazová; nemá teda charakter opakovaného plnenia*. Z tohto rozhodnutia (NS SR [3 Cdo 49/2014](#)) vychádzal vo svojom rozhodnutí vo veci [28C 51/2009-406](#) aj Krajský súd v Prešove. Ten v odôvodnení rozsudku uviedol, že zákon (o vlastníctve bytov a nebytových priestorov) *pri zriadení vecného bremena spoločenské vzťahy o náhrade nestanovil a rozhodne ich nestanovil v rovine práva na opakujúce plnenie (pri kumulatívnom splnení podmienky dlhého trvania zásahu) a preto treba považovať za nesprávny menšinový názor člena senátu, podľa ktorého „právo na opakujúce sa náhrady“ je možné vyvodiť z toho, že v predmetnom zákone o jednorazovom plnení niet zmienky*.

Z uvedeného je zrejmé, že oba tábory vychádzajú z odlišných argumentačných východísk. Kým zástancovia opakovane poskytovanej náhrady argumentujú väčšou spravodlivosťou, zástancovia jednorazového vyplatenia náhrady sa v podstate odvolávajú na zvyklosť. Táto zvyklosť má však socialistické korene, pretože jednorazovú formu náhrady do právneho poriadku Slovenskej republiky vniesli (ako jediný zákonný spôsob náhrady za obmedzenie vlastníckeho práva) zákony prijaté v období socializmu.

Naopak, v období prvej Československej republiky, zákon č. 438/1919 Sb. o štátnej podpore pri začatí sústavnej elektrizácie (ktorý bol „predchodcom“ zákona č. 79/1957 Zb. o výrobe, rozvoje a spotrebe elektriny) v § 15 ods. 2 stanovil náhradu za obmedzenie vlastníckeho práva pri zriadení elektrizačných diel (pokiaľ ide o opakujúce sa ujmy) v dvoch rovnocenných formách, t. j. buď vo forme opakujúcej sa ročnej renty alebo vo forme jednorazového plnenia. Ak sa raz poskytlo jednorazové plnenie, odpadla povinnosť poskytovania opakovanej náhrady. Možnosť voľby formy náhrady tu mali dotknuté strany.

Myslím, že socialistickú zvyklosť poskytovať výlučne jednorazovú náhradu aj prípadoch, kde to zákon *expressis verbis* neuvádza, treba opustiť a treba uprednostniť takú formu kompenzácie, ktorú si zvolí dotknutý vlastník, pričom by nemala byť vylúčená ani kombinácia jednorazovej a opakovanej kompenzácie. Forma kompenzácie by nemala byť výsledkom dohody, pretože obmedzený vlastník bude väčšinou fyzická osoba, ktorá bude čeliť tlaku omnoho silnejšieho subjektu (spravidla dodávateľovi energie alebo vody).

3 ZÁVER

Primeranú náhradu za obmedzenie vlastníckeho práva možno chápať nielen užšie, teda výlučne v rovine kompenzácie materiálnej ujmy, ale aj širšie, ako kompenzáciu za všetky externality, čo podľa môjho názoru môže zahŕňať aj nemateriálnu ujmu, spočívajúcu v „invázii“ do vlastníckych práv a teda v širšom zmysle slova aj do súkromia. Takéto riešenie považujem voči obmedzenému vlastníkovi za spravodlivejšie s tým, že v jednotlivých prípadoch treba posudzovať mieru zásahu do súkromia individuálne. Je rozdiel či napr. stožiar s vedením vysokého napätia mi energetický podnik umiestni uprostred záhrady, ktorú je možné považovať za dielo záhradnej architektúry, pričom tento stožiar vidím vždy, keď sa smerom do záhrady pozriem von z okna ako keď je takýto stožiar umiestnený na zalesnenom pozemku v extraviláne.

Pri určení celkovej výšky kompenzácie by bolo vhodné vychádzať z dohody dotknutých subjektov, avšak zákonodarca by mal vymedziť isté mantinely, v ktorých sa strany môžu pohybovať.

Pokiaľ ide o štruktúru náhrady za obmedzenie vlastníckeho práva, *de lege ferenda* by som navrhol aby takúto kompenzáciu predstavoval súčet týchto položiek:

- A) Väčšej sumy vyplatenej jednorazovo, ktorá by pokrývala:
- 1) kompenzáciu za zníženie hodnoty zaťaženej nehnuteľnosti. Ako príklad možno uviesť situáciu keď elektrický kábel, hoci je uložený v zemi a priamo vlastníka pozemku neruší, cena takéhoto stavebného pozemku klesne.
 - 2) náhradu nákladov vynaložených na to, aby vlastníci mohli nehnuteľnosť ďalej využívať.
- B) Opakovaných platieb za:
- 1) rozdiel medzi nákladmi na udržiavanie nehnuteľnosti, ktoré mal vlastník pred obmedzením svojho vlastníckeho práva a po obmedzení.
 - 2) stratu zárobku, ak sa nehnuteľnosť využívala aj na podnikateľskú alebo inú zárobkovú činnosť.

Takáto kombinovaná satisfakcia by eliminovala nevýhody, ktoré vyplývajú pre obmedzeného vlastníka tak z jednorazovej kompenzácie ale aj opakovanej kompenzácie.

Nevýhody jednorazovej kompenzácie sú najmä v tom, že právny nástupca vlastníka nemá z kompenzácie vyplnenej jeho predchodcovi žiadny benefit, avšak rovnako ako jeho predchodca, musí znášať isté náklady, prinajmenšom platí daň z nehnuteľnosti aj za plochu, ktorú užívať nemôže, alebo jej užívanie bežným spôsobom je obmedzené. V dlhom časovom horizonte je možné uvažovať aj tak, že suma vyplatená ako náhrada za obmedzenie sa po zrátaní nákladov na časť nehnuteľnosti s obmedzeným alebo znemožneným užívaním jedného dňa minie a od tohto času vlastníak pozemku znáša tieto výdavky¹⁶ na vlastné náklady. Tu by sa dalo argumentovať tým, že v prípade kúpy nehnuteľnosti zaťaženej vecným bremenom, je možné zníženie ceny nehnuteľnosti zahrnúť do kúpnej ceny, pričom kupujúceho nikto nenúti aby si kúpil nehnuteľnosť zaťaženú vecným bremenom.¹⁷ Na druhej strane však možno poukázať na to, že takáto argumentácia už nie celkom použiteľná v prípadoch darovania alebo dedenia.

Avšak aj opakovane vyplácaná náhrada môže mať svoje úskalia v tom, že ak sa raz rozhodne o výške takejto kompenzácie ako o fixnej sume vyplácanej v istej periodicite, negatívne dôsledky pre obmedzeného vlastníka môže mať v budúcnosti inflácia. No aj keď by periodicky vyplácaná relatívne malá čiastka dlhodobo kryla náklady (alebo straty na zárobku) vlastníka nehnuteľnosti, ktoré súvisia so zriadením vecného bremena, tieto platby zrejme nebudú zo strany vlastníka vnímané ako dostatočná náhrada za dôsledky obmedzenia, ktoré nie sú materiálnou ujmou (napríklad, že sa bude musieť pozerať na nejaké rúry alebo stožiar s vysokým napätím vo svojej záhrade). Na tento problém „emocionálnej“ ujmy sa dá nazerať rôzne. I keď nepochybne pádnym argumentom je, že náš právny systém nepozná „cenu obľuby“, bolo by správne zaviesť do praxe aj vyššiu jednorazovú kompenzáciu, ktorá by bola náhradou za samotný „akt invázie“.¹⁸

Použitá literatúra:

ANONYM (Zunft+Starke Rechtsanwälte): Leitungsrechte auf Grund §9 Grundbuchbereinigungsgesetz (GBBerG): Duldungspflichten, Entschädigung, Verjährung. Dostupné na <<https://www.zunft-starke.de/leitungsrecht/leitungsrechte-grundbuchbereinigungsgesetz-duldungspflichten-entschaedigung-verjaehrung/>>. Prístup 1.2.2018.

ANONYM: Entschädigung von Grundstückseigentümern und Nutzern beim Stromnetzausbau – eine Bestandsaufnahme. Dostupné na: <<https://www.zunft-starke.de/leitungsrecht/leitungsrechte-grundbuchbereinigungsgesetz-duldungspflichten-entschaedigung-verjaehrung/>>. Prístup 1.2.2018.

BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

BRTKO, R.: Spravodlivá kúpna cena (iustum pretium) v klasickom rímskom práve. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. Roč. 35, č. 2 (2016), s. 16-24 ISSN 1336-6912.

ELIÁŠ, K. a kol.: Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978 80-7208-922-2.

FEKETE, I.: Občiansky zákonník, 2. zväzok (vecné práva, zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie). Veľký komentár, 2. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2015. 901 s. ISBN 978-80-8155-040-9.

SPÁČIL J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§§976–147). Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, 1276 s. ISBN 978-80-7400-499-5.

¹⁶ Tieto výdavky by vlastníak inak nemal, alebo by ich mal, boli by vynaložené na nehnuteľnosť, ktorú možno užívať bez obmedzenia vecným bremenom.

¹⁷ Vid' nález českého Ústavného súdu PL ÚS 25/04 (z 23. 2. 2005), ktorý tu dospel k záveru, že bezodplatne bolo možné zriadiť vecné bremeno len tam, kde išlo o majetok vo vlastníctve štátu, pretože by bolo nelogické, aby štát sám sebe vyplácal náhradu. Ak však bol takýto majetok po roku 1989 privatizovaný, takéto zaťaženie už malo byť spojené s kompenzáciou. Bolo však len na novom majiteľovi aby zahrnul také zaťaženie do ceny za privatizovaný majetok.

¹⁸ Takáto kompenzácia by bola z hľadiska účelu obdobná kompenzácii „straty radosti z dovolenky“, ktorej sa je možné v súčasnosti domáhať na základe záväznosti rozsudku Európskeho Súdneho dvora zo dňa 12. marca 2002 vo veci C-168/00 *Simone Leitner vs. TUI Deutschland GmbH & Co. KG*, ktorým bol interpretovaný článok 5 smernice 90/314/EHS.

Kontaktné údaje:

JUDr. Norbert Adamov, PhD.

norbert.adamov@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. 6

P.O. Box 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

VEREJNÝ ZÁUJEM AKO DÔVOD OBMEDZENIA VLASTNÍCKEHO PRÁVA BEZ ZRIADENIA VECNÉHO BREMENA

Norbert Adamov

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Administrative law provisions expressly mention a compensation for the restriction of ownership if the public policy limitation of owners is linked to the establishment of an adjunctum accesorium. In the case that the law has no provision referring to the compensation for the establishment of the adjunctum accesorium, according to the jurisprudence of the Slovak Constitutional Court, entitlement to compensation results from the Civil Code, the Constitution of the Slovak Republic and the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. However, with regard to the legal limitation of ownership, without the establishment of the adjunctum accesorium, compensation is provided only for particular limitations of ownership, appointed in legal provisions.

Abstrakt: Predpisy z oblasti správneho práva sa expressis verbis zmieňujú o náhrade za obmedzenie vlastníckeho práva najmä v prípadoch, ak je obmedzenie vlastníka spojené so zriadením zákonného vecného bremena. Ak sa aj právny predpis o náhrade za zriadenie zákonného nezmieňuje, podľa judikatúry Ústavného súdu, nárok na kompenzáciu vyplýva z Občianskeho zákonníka, Ústavy SR ako aj Listiny základných práv a slobôd. Avšak pokiaľ ide o obmedzenie vlastníckeho práva bez zriadenia vecného bremena, kompenzácia sa poskytuje len za tie obmedzenia, ktoré sú vymedzené v zákone.

Key words: compensation, easement, limitation of ownership, public policy limitation

Kľúčové slová: náhrada, vecné bremeno, obmedzenie vlastníckeho práva, obmedzenie vo verejnom záujme

1 ÚVOD

Obmedzenie vlastníckeho práva z titulu verejného záujmu je buď spojené so zriadením vecného bremena (ak to vyplýva z *lex specialis*) alebo vyplýva priamo zo zákona, čo znamená, že tu nie je potrebné rozhodnutie orgánu verejnej moci o obmedzení vlastníckych práv a v takomto prípade sa v súvislosti s obmedzením vlastníka vecné bremeno nezriaďuje. V doktríne sa takéto obmedzenie vlastníckeho práva vo verejnom záujme, avšak bez zriadenia vecného bremena označuje ako *práva vyplývajúce zo všeobecného užívania verejných priestranstiev (publico usui destinatae)*, ktoré treba považovať za *inú formu vecnoprávneho zaťaženia nehnuteľnosti*.¹

Hoci Ústava Slovenskej republiky priznáva každému právo vlastníť majetok, neposkytuje každému právo vlastníť akýkoľvek majetok, čiže nie každý sa môže stať vlastníkom akejkoľvek veci. Majetok určený priamo ústavou (čl. 4) alebo zákonom (čl. 20 ods. 2) môže byť iba vo vlastníctve štátu a ďalší majetok stanovený zákonom, môže byť len vo vlastníctve obce, určených právnických osôb, prípadne občanov alebo právnických osôb so sídlom v Slovenskej republike. Avšak *vlastníci*

¹ FEKETE, I.: Občiansky zákonník, 2. zväzok (vecné práva, zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie). Veľký komentár, s. 546.

druhovo rovnakej veci musia mať rovnaký zákonom stanovený obsah svojho vlastníckeho práva (citát z nálezu Ústavného súdu SR PL. ÚS 38/95 Č. 4/96, populárny názov Zlatá akcia²).

Slovná väzba „obmedzenie vlastníckeho práva“ sa v ústavnom článku 20 vyskytuje len v odseku 4. To by mohlo naznačovať, že podmienky za ktorých štát môže obmedziť vlastnícke právo, by mali platiť generálne. Podľa nálezu Ústavného súdu sp.zn. PL. ÚS 38/95³, Ústava Slovenskej republiky neumožňuje, aby k vyvlastneniu alebo nútenému obmedzeniu vlastníckeho práva došlo aj priamo zákonom, ako to napríklad umožňuje čl. 14 ods. 3 Základného zákona Spolkovej republiky Nemecko z 23. mája 1949 v znení neskorších predpisov.⁴ Nútené obmedzenie vlastníckeho práva (alebo vyvlastnenie) preto v prvom rade vyžaduje určenie orgánu oprávneného uskutočniť takýto zásah do vlastníckeho práva. Takýmto orgánom je príslušný orgán štátnej správy a nie samotná Národná rada Slovenskej republiky. Je však zrejmé, že v Slovenskej republike sú vlastnícke práva obmedzené aj priamo zákonom. To znamená, že buď ide o protiústavný stav alebo je ústavný článok 20 napísaný z gramatického hľadiska nezrozumiteľne a slovo „len“ neznamená vylúčenie iných spôsobov.

Slovná väzba „obmedzenie výkonu vlastníckeho práva“ inými slovami znamená obmedzenie jeho obsahu. Ústava Slovenskej republiky samotná nedefinuje, čo je obsahom vlastníckeho práva, len sa odvoláva na jeho zákonný obsah, t. j. obsah stanovený zákonom. Občiansky zákonník ako *lex generalis* v § 123 uvádza, že *vlastník je v medziach zákona oprávnený predmet vlastníctva držať, užívať, používať jeho plody a úžitky a nakladať s ním*. Slovná väzba „medze zákona“ tak predstavuje limity vlastníckeho práva, nad rámec ktorých môže štát obmedzujúco zasiahnuť do niektorých zložky vlastníckeho práva.

Vlastníctvo však nedeterminujú len práva, ale aj povinnosti. Podľa doktríny⁵ aj na tieto povinnosti možno nahliadať ako na obmedzenie vlastníckeho práva. Obmedzenie vlastníckeho práva slúži nielen na presadenie verejného záujmu ale aj na vymedzenie hraníc medzi navzájom si konkurujúcimi vlastníckymi právami. Oba tieto základné ciele možno dosiahnuť tak, že štát ustanovení vlastníčkovi nejaké povinnosti:

- a) buď rozhodnutím orgánu verejnej moci na základe zákona (v individuálnych prípadoch)
- b) alebo priamo zákonom (ako všeobecne formulované povinnosti týkajúce sa všetkých subjektov na ktoré sa vzťahuje právny poriadok Slovenskej republiky)

Na tomto mieste treba poukázať na článok 20 ods. 3 Ústavy SR, podľa ktorého *vlastníctvo vlastníka zaväzuje a nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom*. V ústavnom článku 20 ods. 3 je kľúčovým slovo *zneužitie*, ktoré sa v prvom rade viaže tak k prípadom konkurencie vlastníckych práv ako aj takému „devastačnému“ správaniu sa, ktoré poškodzuje ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom. Avšak pokiaľ by ústavnosť obmedzení vlastníka v prípadoch, kedy nemožno uvažovať o konflikte vlastníckych práv, mala byť založená na rešpektovaní *všeobecných záujmov chránených zákonom*, potom podmienky, za akých možno obmedziť vlastnícke právo v článku 20 ods. 4., sa nemôžu uplatniť pri každom obmedzení. Rozpor medzi tým ako je slovo *obmedzenie* možné interpretovať na základe ústavného článku 20 ods. 4 a konkrétnymi prípadmi vlastníckych obmedzení rôzneho druhu priamo v zákonoch, je možné vysvetliť len tak, že významová oblasť pojmu *obmedzenie* nie je vo všetkých prípadoch rovnaká.

² Dnes už zrušený § 6 ods. 3 zákona č. 192/1995 Z. z. zákon o zabezpečení záujmov štátu pri privatizácii strategicky dôležitých štátnych podnikov a akciových spoločností zaviedol osobitný druh akcie

(v právnej teórii označovanej ako "zlatá akcia"), s ktorou sú spojené osobitné práva, čím štát priamo zákonom a navyše aj bez primeranej náhrady obmedzil majiteľov akcií dotknutých akciových spoločností.

³ nálež z 3. apríla 1996, zverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, čiastka 49, pod číslom 135/1996

⁴ *Sie darf nur durch Gesetz oder auf Grund eines Gesetzes erfolgen, das Art und Ausmaß der Entschädigung regelt.*

⁵ FEČÍK, M.: Vecné práva, Vlastnícke právo. In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár, s. 788.

2 KONKRÉTNE PRÍPADY OBMEDZENIA VLASTNÍCKEHO PRÁVA VO VEREJNOM ZÁUJME, AVŠAK BEZ ZRIADENIA VECNÉHO BREMENA

Podľa doktríny⁶ je rozlišovacím znakom medzi obmedzením vlastníckeho práva vo verejnom záujme zriadením zákonného vecného bremena a bez zriadenia vecného bremena najmä to, že právo vyplývajúce z vecného bremena oprávňuje spravidla jeden konkrétny subjekt, kým právo všeobecného užívania (bez zriadenia vecného bremena) oprávňuje užívať dotknutý predmet (napr. verejné priestranstvo) spôsobom, ktorý nie je právnym predpisom zakázaný, každému človeku. Nie je rozhodujúce, či takýto priestor, ktorý je označený ako verejné priestranstvo (v intraviláne sú to spravidla ulice, námestia, zelené plochy, v extraviláne sú to najmä verejné cesty⁷) je na pozemku, ktorý patrí štátu, samospráve alebo fyzickej či právnickej osobe (napríklad verejná cesta, ktorá vedie cez súkromný pozemok).

Za užívanie verejných priestranstiev prichádza do úvahy náhrada len vtedy, ak určitý subjekt využíva verejné priestranstvo na účely, ktoré nie sú *expressis verbis* zakázané, avšak sú viazané na povolenie vlastníka alebo správcu. Dobrým príkladom sú letné terasy pred reštauračnými zariadeniami - v takomto prípade ide o nájom verejného priestranstva, čím sa uprednostní záujem jedného subjektu, využívať verejné priestranstvo špecifickým spôsobom, pred záujmom neurčitého počtu subjektov, tvoriacich ostatnú verejnosť, ktoré by mohli mať záujem využívať takúto časť verejného priestranstva bežným spôsobom (napríklad na chôdzu).

Iným príkladom obmedzenia, na základe ktorého vlastníkovi nevzniká zo zákona žiadny nárok na kompenzáciu je §3 ods. 4 zákona č. 56/2012 o cestnej doprave, podľa ktorého má vlastník alebo správca cesty, po ktorej vedie trasa autobusovej linky, povinnosť v nevyhnutnom rozsahu strpieť zriadenie zastávky a umiestnenie jej označenia, prístrešku pre cestujúcich a zariadenia na automatizovaný výdaj cestovných lístkov a umožniť ich údržbu a opravy. Keďže správca komunikácie je spravidla subjekt samosprávy a ten má záujem a zároveň aj povinnosť zabezpečiť dopravnú obsluhu územia, je logické, že takáto povinnosť korešponduje s jeho záujmom a preto ani nemožno uvažovať o obmedzení v tom zmysle, že vlastník znáša negatívne dôsledky.

Bolo by zaiste absurdné, ak by samospráva od štátu požadovala kompenzáciu za to, že verejnosť užíva komunikácie v jej vlastníctve, pretože bežné využitie verejných komunikácií a priestranstiev (hoci ich vybudovanie a údržba je spojená so značnými finančnými nákladmi) je v záujme samospráv a ak niekto má záujem na tom, aby sa niečo realizovalo, nemôže sa dovolávať toho, že ho to obmedzuje. Na druhej strane však záujem na tom aby verejnosť využívala verejné priestory, nevyklučuje spoplatnenie diaľnic alebo povinnosť zaplatiť cestnú daň (ak subjekt využíva motorové vozidlo na podnikanie), alebo vyberanie poplatkov za osobitné užívanie verejných priestorov.

Pokiaľ však ide o obmedzenie iných vlastníkov ako je štát alebo samosprávny subjekt, tu už treba na obmedzenie vlastníka vo verejnom záujme nazerať inou optikou, pretože takýto subjekt (odlišný od štátu či samosprávy) sleduje v prvom rade svoje privátne záujmy a zákonné obmedzenie vo verejnom záujme vníma ako väčšiu či menšiu záťaž. Je zrejmé, že by nebolo zmysluplné, ak by vlastníci požadovali kompenzáciu za niečo, čo významným spôsobom neobmedzuje ich vlastnícke právo - napríklad ak by vlastníci pozemkov požadovali kompenzáciu za prelety lietadiel nad svojimi pozemkami, z dôvodu, že vzdušný priestor nad pozemkom je súčasťou vlastníckeho práva vlastníka pozemku.

Iným príkladom, kedy už možno uvažovať o citeľnom obmedzení vlastníckeho práva, môžu byť vlastníci lesných pozemkov a iných pozemkov, ktoré možno označiť za súčasť prírody. Na jednej strane štát poskytuje vlastníkom týchto pozemkov náhradu za tzv. obmedzenie bežného obhospodarovania pozemku (viď napr. §61 zákona o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002 alebo § 35 zákona o lesoch 326/2005). Na druhej strane sú však takíto vlastníci obmedzení vo výlučnom

⁶ FEKETE, I.: Občiansky zákonník, 2. zväzok (vecné práva, zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie). Veľký komentár, s. 546.

⁷ Podľa rozhodnutia českého Najvyššieho súdu (z 22.2.2006, sp. zn. 33 Odo 449/2005) sa režim práva všeobecného užívania pozemných komunikácií vzťahuje aj na spevnené lesné cestu, ak takáto cesta vykazuje znaky účelovej komunikácie.

užívaní svojho vlastníckeho práva na základe §57 zákona o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002 tým, že (podľa ods. 1) *každý má právo pri rekreácii, turistike a obdobnom užívaní prírody na voľný prechod cez pozemky vo vlastníctve, správe a nájme štátu, obce, právnickej osoby alebo fyzickej osoby, ak tým nespôsobí škodu na majetku alebo zdraví inej osoby.*⁸ Za takéto obmedzenie však už štát žiadnu náhradu neposkytuje. Okrem zákona o ochrane prírody a krajiny, využívanie lesov verejnosťou upravuje tiež zákon o lesoch č. 326/2005. Podľa § 30 ods. 1 tohto zákona má každý právo na vlastnú zodpovednosť a nebezpečenstvo vstupovať na lesné pozemky (s výnimkou ohradených lesných pozemkov vo vojenských lesoch.). Pokiaľ nejde o činnosti *expressis verbis* zákonom zakázané, súhlas vlastníka alebo správcu so vstupom a využívaním lesných pozemkov nie je potrebný⁹. Zakázanými sú však aj inak dovolené činnosti, ak sú vykonávané za účelom dosiahnutia zisku. Napríklad ak niekto vykonáva zber lesných plodov nie pre vlastnú potrebu, ale za účelom ich predaja.¹⁰

Bez zriadenia vecného bremena môžu byť vo verejnom záujme obmedzení aj vlastníci kultúrnych pamiatok. V zásade platí, že ak niekto vlastní kultúrnu pamiatku (ktorou je napríklad historicky cenný dom) nemôže robiť v takomto objekte stavebné úpravy len na základe vlastného uváženia, teda bez schválenia príslušného orgánu pamiatkovej ochrany. Nie každý zásah do kultúrnej pamiatky je však nežiadúci a ak je nežiadúci, intenzita a následky nežiadúcich zásahov sú rôzne. Ak by teda išlo o nežiadúci zásah so závažnými následkami, v súvislosti s otázkou ústavnosti obmedzenia vlastníka treba poukázať na limity výkonu vlastníckeho práva ústavným článkom 20 ods. 3, podľa ktorého nemožno (okrem iného) poškodzovať kultúrne pamiatky.¹¹ Ak by teda vlastník historického domu, v túžbe bývať moderne, mal zámer zbúrať klenby a nahradil ich rovnými stropmi, škody na takomto objekte z hľadiska jeho historickej hodnoty by boli zjavne veľmi veľké. Keďže realizácia zámeru by viedla k ireverzibilným škodám, rozhodnutie príslušného orgánu štátnej správy by zrejme bolo zamietavé. Kým neprípustnosť poškodzovať kultúrne pamiatky súvisí s ústavným článkom 20 ods. 3, konkrétne obmedzenie vlastníka na základe rozhodnutia vydaného v správnom konaní zas súvisí s ústavným článkom 20 ods. 4.

Vyššie uvedenú situáciu však možno modifikovať aj tak, že zámerom vlastníka historického domu, ktorého sa zmocnila neodolateľná túžba bývať moderne, je len inštalácia sadrokartónového podhľadu, ktorý bude ukotvený výlučne v obvodovom tehlovom múre a do samotnej klenby nijako nezasiahne. Takáto úprava by navyše bola demontovateľná v priebehu niekoľkých hodín. V takomto prípade už nemožno hovoriť o škode v materiálnom zmysle slova, ale len o dôsledkoch spočívajúcich v zmene percepcie architektonicko-estetického pôsobenia interiéru. Takýto zásah by bol revezibilný a navyše dotknuté interiéry by slúžili výlučne pre súkromné účely. Ak by správny orgán v takomto prípade mal záujem takúto úpravu nepovoliť, takéto obmedzenie vlastníka by už spadalo výlučne pod dikciu ústavného článku 20 ods. 4 a teoreticky by teda malo byť spojené aj s primeranou kompenzáciou.

Otázka náhrady za obmedzenie vlastníka kultúrnej pamiatky úzko súvisí aj s nákladmi, ktoré môžu na základe ustanovení zákona vlastníkovi kultúrnej pamiatky vzniknúť. Takéto výdavky nepochybne predstavujú materiálnu ujmu vlastníka. Podľa zákona 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu §28 ods. 1 písm. c) má na jednej strane vlastník kultúrnej pamiatky právo na *primeranú náhradu preukázateľnej ujmy, ktorá mu vznikne aplikáciou tohto zákona alebo rozhodnutím podľa tohto zákona*. Na druhej strane však podľa §38 ods. 1 tohto zákona je vlastník kultúrnej pamiatky

⁸ Užívanie verejnosťou je však obmedzené tým, že zákonodarca vylúčil z voľného užívania ornú pôdu, lúky a pasienky, v čase, keď môže dôjsť k poškodeniu porastov alebo pôdy, ako aj vtedy, keď sa na nich pasie dobytok (viď § 57 ods. 2 zákona o ochrane prírody a krajiny).

⁹ Vlastník alebo správca lesa môže verejnosti zakázať vstup na lesné pozemky len v prípade, ak si to vyžaduje mimoriadna situácia a aj to len na obmedzenú dobu.

¹⁰ Cieľom tohto príspevku nie je v rovine de lege ferenda hľadať odpoveď na otázku, či verejnosť má vôbec mať prístup do lesov a ak áno, čo tam môže robiť, ale klásť otázky, či právo verejnosti „užívať prírodu“ môže predstavovať obmedzenie vlastníka lesa a ak áno, čo to znamená z hľadiska súladu dotknutých zákonov s Ústavou SR.

¹¹ Otázka je, či záver vety *...nad mieru ustanovenú zákonom* sa vzťahuje len na životné prostredie alebo aj kultúrne pamiatky.

povinný uhradiť náklady na pamiatkový výskum, čo je zjavne nekompatibilné s ustanovením o nároku na primeranú náhradu v §28 ods. 1 písm. c) predmetného zákona.

To, že podľa § 28 ods. 2 písm. a) zákona o ochrane pamiatkového fondu je vlastníkom kultúrnej pamiatky povinný na svoje náklady vykonávať základnú údržbu kultúrnej pamiatky, nemožno označiť za povinnosť, ktorá by spôsobovala vlastníkovi ujmu, pretože udržiava svoju vec, nepochybne však ide o isté obmedzenie vlastníka v tom, ako môže s vecou nakladať. Záujem štátu, ktorý presadzuje verejný záujem na zachovaní kultúrnej pamiatky, však môže smerovať aj k tomu, že štát bude mať záujem o takú údržbu, ktorá presahuje úroveň základnej údržby. V tom prípade by však mal štát tieto zvýšené náklady uhradiť, čím by však na druhej strane zrejme došlo k obohateniu vlastníka kultúrnej pamiatky. Podľa § 34 ods. 1 zákona o ochrane pamiatkového fondu v prípade, ak vlastníkom kultúrnej pamiatky nemôže čiastočne alebo úplne uhradiť náklady na obnovu alebo na reštaurovanie, môže požiadať o finančný príspevok ministerstvo a obec. Na poskytnutie príspevku však nie je právny nárok.

Špecifické obmedzenie pre vlastníkov pozemkov (najmä extraviláne) predstavuje oprávnenie iných osôb vykonávať na ich pozemkoch právo poľovníctva¹². V tomto prípade sa toto právo netýka verejnosti v najširšom zmysle slova ale určených subjektov - poľovníckych združení, ktoré sú právnickými osobami a tieto subjekty, presnejšie ich členovia, majú z výkonu tohto práva materiálny prospech. Aj keď je zrejme, že záujem na tom, aby lovná zver mala životný priestor, je zrejme v prvom rade v záujme poľovníckych združení, nemožno súčasne opomenúť ani verejný záujem na zachovaní biodiverzity.¹³ Z teoretického hľadiska však nie je jasné, či zriadením poľovného revíru došlo k obmedzeniu vlastníkov pozemkov, ktoré boli začlenené do poľovného revíru (hoci aj proti vôli ich vlastníkov) na základe vecného bremena alebo bez zriadenia vecného bremena. Zriadenie poľovného revíru sa totiž nezapisuje do katastra ale sa registruje na okresnom úrade, ktorý o zriadení poľovného revíru v správnom konaní rozhodol.

Poľovným revírom môže byť nielen lesný ale aj poľnohospodársky pozemok. Na otázku, či je povinnosťou vlastníka lesného alebo poľnohospodárskeho pozemku spríeť na svojom pozemku prítomnosť zveri, neexistuje jednoznačná odpoveď. Treba rozlišovať výkon práva poľovníctva v užšom zmysle slova ako právo vstupu na zákonom určené pozemky za účelom lovu a v širšom zmysle slova ako záujem na tom, aby lovná zver mala v lovnom revíre dobré podmienky pre život. Obdobne možno poukázať na záujem štátu na tom, aby človek neusmrcoval chránené zvieratá a aby tieto mali dobré podmienky pre svoj život a rozmnožovanie. Na druhej strane zákon o poľovníctve ohradenie konkrétneho pozemku v revíri výslovne nezakazuje, len stanovuje povinnosť nespôsobiť ohrozenie alebo poškodenie životných podmienok zveri a jej životného prostredia (24 ods.2 zákona o poľovníctve).¹⁴ Ak by sa vlastníci poľnohospodársky využívaných pozemkov (ktoré sú súčasne poľovnými pozemkami začlenenými do poľovného revíru) rozhodli

¹² Vid' zákon č. 274/2009 o poľovníctve.

¹³ Na pozemkoch (prípadne stavbách), ktoré nie sú považované za prírodné prostredie (prípadne prirodzené prostredie) pre život voľne žijúcich zvierat, vlastníkom nehnuteľnosti nemá povinnosť spríeť prítomnosť zvierat. Definícia prirodzeného prostredia je však pri niektorých druhoch, ktoré bežne žijú v intravilánoch komplikovaná a presahuje rámec zamerania tohto článku. Vo všeobecnosti sa však dá povedať, že ak vlastníkom nehnuteľnosti vykoná také opatrenia alebo zásahy, ktoré s cieľom zbaviť sa škodlivého pôsobenia chráneného zvieratá, vedú k jeho usmrteniu, vystavuje sa správnoprávnej sankcii (podľa zákona č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny). Obdobne nie je možné vykonať zásahy, ktoré vedú k usmrteniu chránených živočíchov nepriamo (typickým príkladom sú úhyny netopierov alebo vtákov ktorí majú svoj úkryt alebo hniezdo v dutinách stavebných konštrukcií, pretože tieto živočichy po zateplení fasády už z takejto dutiny nedokážu uniknúť.

¹⁴ Podľa § 31 ods. 1 písm a) zákona o lesoch je stavanie plotov na lesných pozemkoch zakázané. Poľovnými pozemkami však nie sú len lesné pozemky. Podľa § 57 ods. 3 zákona o ochrane prírody a krajiny je možné oplotiť aj pozemok, na ktorý sa vzťahuje režim voľného užívania, s podmienkou, že správca alebo nájomca zabezpečí na vhodnom mieste možnosť voľného prechodu. Zákon bližšie nešpecifikuje, čo znamená slovná väzba „možnosť voľného prechodu“. Keďže výstavba plotu by mala mať aj nejaký ochranný účel a zabránenie neoprávneného vstupu na pozemok v takomto prípade nemôže byť účelom vybudovania takéhoto oplotenia, treba vychádzať z toho, že možnosť voľného prechodu sa týka len ľudí ale nie zvierat, pretože najpravdepodobnejší dôvod vybudovania oplotenia s voľným prechodom je ochrana pred škodami, ktoré môže spôsobiť zver.

oplotiť svoje pozemky, z právneho hľadiska by vznikol zaujímavý stav, pretože ak by sa oplotením vybudovaným na svoje náklady poľnohospodári bránili vzniku škôd spôsobených zverou, poľovníci by zrejme nemohli tieto oplotené celky „zazverniť“ len z toho titulu aby mali čo strieľať, s tým, že poľnohospodár proti diviakom alebo jeleňom nemá právo zasiahnuť, len domáhať sa náhrady škody. Na druhej strane by však týmto vlastníkom oplotených poľnohospodárskych pozemkov stále prináležalo právo na kompenzáciu za zriadenie poľovného revíru na ich pozemkoch, s tým, že tieto pozemky (hoci už bez nelietajúcej zveri) by boli členom poľovného združenia naďalej prístupné cez systém brán.

3 NÁHRADA ŠKODY, KTORÁ VZNIKLA V SÚVISLOSTI SO ZÁKONNÝM OBMEDZENÍM VLASTNÍCKEHO PRÁVA VO VEREJNOM ZÁUJME

Verejný záujem na ochrane určených druhov živočíchov vo svetle súkromnoprávnej ochrany vlastníckeho práva dotknutých subjektov môže byť problematický nielen v rovine obmedzenia vlastníckych práv ale aj v rovine náhrady škody. Súčasná právna úprava náhrady škôd spôsobených poľovnou zverou poskytuje subjektom, ktoré od zveri utrpeli škody na lesných porastoch alebo poľnohospodárskych plodinách, len veľmi obmedzené možnosti náhrady takýchto škôd. Podľa §69 ods. 5 zákona o poľovníctve *vlastník alebo nájomca poľovných pozemkov* (teda nie poľovné združenie) *je povinný urobiť primerané opatrenia na zabránenie vzniku škôd spôsobených zverou, pričom však nesmie zver zraňovať. Za primerané opatrenia sa považuje najmä výsev odpútavacích plodín a výsadba ohryzových plôch. Ak vlastník alebo nájomca poľovných pozemkov takéto opatrenia neurobí, znáša škodu podľa miery jeho zavinenia.*

§69 zákona o poľovníctve sa zmieňuje aj o zodpovednosti užívateľa poľovného revíru (poľovného združenia ako právnickej osoby) za škodu na poľnohospodárskych plodinách. Táto je tiež koncipovaná na zásade zavinenia, pričom skúmanie, či v danom prípade došlo k zavineniu poľovníkov je sústredené na preskúmanie plnenia plánu odstrelu. Ak teda poľovnícke združenie plán odstrelu plní, predpoklad úspešného vyvedenia zodpovednosti voči poľovníkom je malý. Teoretická koncepcia divo žijúceho zvieratá ako veci, ktorá až do ulovenia nepatrí nikomu, rovnako vylučuje vyvedenie zodpovednosti za škodu spôsobenú poľovnou zverou voči štátu. To platí aj v prípadoch, ak ku škode dôjde pri strete zveri s dopravným prostriedkom.¹⁵

¹⁵ Otázka zodpovednosti za škody spôsobené zverou v dôsledku stretu s dopravným prostriedkom presahuje zameranie tohto príspevku. Tento problém je však zaujímavý z hľadiska nazerania na zver ako res nullius na jednej strane a zavinené zanedbanie právnej povinnosti, ako predpoklad vzniku zodpovednosti, na strane druhej. Konkrétne možno poukázať na problém, či za porušenie právnej povinnosti (v zmysle § 420 Občianskeho zákonníka) možno považovať neumiestnenie dopravnej značky na úseku, kde došlo k dopravnej nehode v dôsledku zrážky so zverou, zvlášť ak ide o úsek, na ktorom zver cez cestu pravidelne prechádza vo zvýšenom počte. Som toho názoru, že v takomto prípade nie je možné hovoriť o právnej povinnosti orgánu štátnej správy umiestniť značku, pretože takéto rozhodnutie je výsledkom správnej úvahy, ktorá môže primárne vychádzať zo štatistických údajov nehôd spôsobených zverou na konkrétnych úsekoch ciest. Iná situácia však je, ak k stretu so zverou došlo na diaľničnom úseku, ktorý je oplotený, avšak zver prekonala toto oplotenie a došlo ku kolízii s autom. Na jednej strane je v takomto prípade možné argumentovať tým, že vodič môže dôvodne očakávať, že takýto druh nebezpečenstva je na oplotenej diaľnici eliminovaný, na druhej strane sa však správca diaľnice môže brániť tým, že v tomto prípade nejde o objektívnu zodpovednosť a svoju povinnosť si splnil, tým, že diaľnicu oplotil. To, že sa napr. diviak, ktorý spôsobil kolíziu popod oplotenie podhrabal alebo oplotenie niekto úmyselne porušil, nezakladá jeho zavinenie, pretože v čase poslednej kontroly oplotenia, takýto nedostatok nebol zistený. Zodpovednosť správcu diaľnice by však mala byť jednoznačná v prípade, ak vodič mohol dôvodne predpokladať, že diaľnica je oplotená, avšak na danom úseku plot nikdy nebol. Pomerne jasným prípadom vzniku zodpovednosti je situácia, ak nehodu spôsobí raticová zver, ktorá unikla zo zvernice. Podľa § 69 ods. 3 zákona o poľovníctve *za škody spôsobené raticovou zverou, ktorá unikla zo zvernice, zodpovedá užívateľ zvernice, ak nepreukáže, že uniknutie zveri bolo umožnené úmyselným poškodením oplotenia alebo neodvratiteľnou udalosťou, alebo osobou, za ktorú nezodpovedá.* Ku škode spôsobenej stretom zveri s dopravným prostriedkom však môže dôjsť aj v súvislosti s aktívnym konaním poľovníkov. Ak je organizovaná poľovačka s účasťou honcov, je tu

Veľké škody spôsobuje nielen poľovná zver ale aj chránené živočíchy. Možnosti dotknutého vlastníka zasiahnuť voči škodiacemu chránenému zvieraťu sú podobne obmedzené ako je to v prípade poľovnej zveri. Tento problém je však predsa len v niečom odlišný a to v tom, že:

- a) na druhej strane ako potenciálne zodpovedný subjekt stojí štát,
- b) ochrana viacerých druhov má špecifický režim, čo determinuje možnosti prípadného zákroku proto takémuto škodcovi
- c) niektorí vlastníci sú zákonom privilegovaní a môžu použiť aj také opatrenia, ktoré sú vo všeobecnej rovine zakázané.

Pre ilustráciu vyššie uvedeného všeobecného konštatovania možno uviesť nasledujúci príklad: Nielen na vidieku ale aj v intravilánoch väčších miest sa stáva, že pod strešnú krytinu sa dostane kuna. Podľa zoznamu v prílohe č. 9 k vyhláske č. 24/2003 Z. z.¹⁶, tak kuna lesná ako aj kuna skalná patria medzi chránené druhy živočíchov. Ich ochrana má však špecifický režim: V období od 1. marca do 31. augusta bežného kalendárneho roka je zakázané ich chytať, zraňovať, usmrcovať alebo ničiť jej obydlia, najmä brlohy s mláďatami. Ale na území samostatných a uznaných bažantníc s intenzívnym chovom bažantov, v poľovných lokalitách tetra hlučáňa a tetra hoľniaka a v poľovných revíroch s plánovaným chovom jarabice poľnej sa povoľuje ich chytať, zraňovať alebo usmrcovať celoročne.

To pre vlastníka domu, do ktorého sa nasťahovala kuna a niekde pod strešnou krytinou si zriadila brloh s mláďatami, znamená, že pokiaľ chce konať v súlade s právnymi predpismi, nemôže v období od 1. marca do 31. augusta voči kune podniknúť žiadne opatrenia. A musí sa zmieriť nielen s tým, že kuna znečisťuje exkrementami miesta na ktoré má prístup, nosí do domu svoj úlovok, ktorého zvyšky (napríklad perie, hlavy a končatiny, ale aj celé neskonzumované zvieratá) sú ďalším zdrojom znečistenia, ale aj s tým, že kuna postupne ničí difúziu fóliu a najmä tepelnú izoláciu, ktorú likviduje buď plošne, aj na niekoľkých metroch štvorcových, alebo v nej vytvára tunely, čo má rovnako za následok, že izoláciu v takto zasiahnutej lokalite bude treba pre obnovenie plnej funkčnosti vymeniť.

Pretože vlastník domu si nemôže byť istý, či kuna má v jeho dome zriadený brloh s mladými, nemal by vykonať žiadne opatrenia na zamedzenie prístupu kuny do objektu. Uzatvorenie potenciálnych otvorov do objektu možno vykonať až od 1. septembra. Zároveň však hrozí, že kuna (ako nočný, živočích) zostane „uväznená v objekte“, ak sa takéto práce vykonajú počas dňa. Preto by bolo vhodné kunu pred uzatvorením otvorov najprv chytiť. Zákon však povoľuje len živolovné pasce, voči ktorým je kuna značne nedôverčivá. Navyše takéto pasce nie sú lacné.

Istú možnosť obrany však poskytuje § 40 ods. 2 zákona o ochrane prírody a krajiny 543/2002, podľa ktorého: *orgán ochrany prírody môže povoliť výnimku z podmienok ochrany chránených druhov, vybraných druhov rastlín a vybraných druhov živočíchov, len ak neexistuje iná ekonomicky a technicky realizovateľná alternatíva a výnimka neohrozí zabezpečenie priaznivého stavu ochrany populácie dotknutého druhu v jeho prirodzenom areáli.* Z toho vyplýva, že ak teoreticky existuje možnosť odchyty živolovnou pascou, povolenie usmrtenia je málo pravdepodobné, napriek tomu, že pravdepodobnosť úspešnosti odchyty je malá.

Zo strany štátu je možné argumentovať tým, že vlastník domu mal vykonať také opatrenia, aby sa kuna do objektu vôbec nedostala. To je síce pádny argument, najmä v prípadoch, keď sa kuna dostane do objektu napríklad škárou medzi odkvapom a posledným radom škridiel. Na druhej strane však, aj keď sú potenciálne vstupy dobre zabezpečené štandardnými stavebnými výrobkami, kuna sa do objektu môže dostať, napríklad tak, že vyhrýzie dieru do plastového krycieho pásu, ktorý sa montuje pod škridle strešného hrebeňa. Keď by vlastník domu pri stavbe alebo rekonštrukcii pamätal aj na takúto eventualitu a pod strešný pás namontoval ešte aj pás zajačieho pletiva, ani takto silné pletivo nie je (podľa dostupných informácií) stopercentnou zárukou, že sa kuna cezeň neprehryzie alebo vytlačením si inak nevytvorí vstupný odvor.

zvýšená možnosť, že vystresovaná zver vbehne priamo pred dopravný prostriedok. Keďže v tomto prípade ide o konanie, kde je možné uvažovať o príčinnej súvislosti medzi týmto konaním a vznikom škody, je možné uvažovať aj o vzniku všeobecnej zodpovednosti za škodu na základe § 420 Občianskeho zákonníka, pričom zavinenie bude spočívať v nesprávnom výkone práva poľovníctva, konkrétne v nesprávnej organizácii lovu.

¹⁶ Vykonávacia vyhláska k zákonu č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny.

Pokiaľ sa vlastníkovi kunou „navštevovaného“ objektu podarí kuny zbaviť, potom spravidla nasleduje lokalizácia vzniknutých škôd. Pri dome so zatepleným podkrovím bude výmena zničenej izolácie spravidla spojená aj s demontážou sadrokartónu, ktorý sa tým zničí. Opätovná montáž sadrokartónu si následne vyžiada aj náklady na vymaľovanie. Ak bolo takéto podkrovie obývané ako samostatná bytová jednotka, nezanedbateľným obmedzením vlastníka (prípadne nájomcu) je diskomfort spojený s takýmito stavebnými prácami, spojený tiež s intenzívnym zápachom kunieho moču.

Obrázok 1: Príklad škody spôsobenej kunou - zničenie tepelnej izolácie,

Z toho, čo bolo uvedené vyššie, je zrejmé, že zákonom obmedzená možnosť zasiahnuť voči kune (a rovnako aj voči tchorovi) sa netýka všetkých subjektov rovnako. Je pochopiteľné, že ak sa takýto dravec dostane do bažantnice, znamená to veľké škody. Keďže v takomto prípade je usmrtenie kuny (alebo tchora) povolené, je diskriminačné žiadať od vlastníkov budov aby pri odstránení kuny používali málo účinné živolovné pasce a dokonca v období pol roka úplnú toleranciu, ak si kuna v objekte zriadi brloh s mladými. Ako už bolo uvedené vyššie, postup podľa §40 ods 2 a 3 zákona o ochrane prírody a krajiny nemusí byť rýchlym a efektívnym riešením, tak z hľadiska výsledku správneho konania ako aj úspešnosti odchytu živolovnou pascou. Ak už ku škodám došlo, napriek tomu, že vlastník konal na základe §40 ods. 2 zákona o ochrane prírody a krajiny, postihnutý vlastník nemá od štátu nárok na žiadnu náhradu škody, pretože štát vymedzil z dlhého zoznamu chránených zvierat len 9 druhov¹⁷, za ktoré uhrádza spôsobené škody a aj to len za istých podmienok. Postavenie vlastníka nehnuteľnosti je navyše oslabené aj tým, že proti takémuto druhu škôd (podľa mne dostupných informácií) sa nie je možné v Slovenskej republike poistiť.

V porovnaní s tým pôsobia disproportčne práva poľovníkov (poľovníckych združení), ktorí majú (podľa § 97 ods. 1 písm. h) zákona o ochrane prírody a krajiny) právo na náhradu škody, ktorú na raticovej zveri spôsobil niektorý z vyhláškou určených chránených živočíchov. Inými slovami, ak medveď, vlk alebo rys uloví kus poľovnej raticovej zveri v oblasti s celoročnou druhovou ochranou určených živočíchov, štát by mal poľovníkom zaplatiť škodu¹⁸, hoci ide o prirodzené správanie

¹⁷ bobor, vydra, kormorán, volavka, los, zubor, medveď, vlk, rys

¹⁸ Akým spôsobom sa uhrádza škoda za raticovú zver ulovenú vybranými chránenými šelmami (medveď, vlk, rys) zákon neuvádza, hoci v § 99 ods. 3 zákona o ochrane prírody a krajiny sa rozlišuje, či ide o škodu na majetku (kam z občianskoprávneho hľadiska patria aj všetky zvieratá) a škody na domestikovaných živočíchoch (kam možno zaradiť aj pastierskych psov a ryby chované v rybníkoch, hoci ich zákon vymenúva osobitne). V predmetnom ustanovení sa píše, že „pri škodách na majetku sa uhrádza skutočná škoda“ a „pri škode na domestikovaných živočíchoch, pastierskych

dravcov v prirodzenom prostredí. Navyše sa ani neskúma, či usmrtený kus bol chorý alebo inak oslabený. Poľovník má aj právo zastreliť psa, ktorý sa pohybuje voľne v poľovnom revíri a je najmenej 50 m od osoby, ktorá ho sprevádza¹⁹. Nie je pritom podstatné, či takýto pes nejakým spôsobom ruší zver. Paradoxne môže nastať aj taká situácia, že vlastník psa bol so psom na prechádzke na svojom pozemku, no tento pozemok je súčasťou poľovného revíru. Poľovné právo je teda v takomto prípade silnejšie ako právo vlastníka užívať svoj pozemok.

Som toho názoru, že štát by de lege ferenda mal zodpovedať za škody spôsobené všetkými druhmi chránených zvierat a pretože typické druhy škôd spôsobené jednotlivými druhmi sú známe, štát môže vymedziť aj požiadavky na vykonanie preventívnych opatrení, ktorých realizácia bude podmienkou vyplatenia kompenzácie, ak by chránené zviera, prekonaním určeného zabezpečenia, predsa len spôsobilo škodu. Napríklad je možné určiť, aké konštrukčné prvky má obsahovať omietka na zateplenej fasáde, aby štát zodpovedal za škody spôsobené ťatľom. Pokiaľ žiaden z bežne dostupných stavebných výrobkov a známych stavebných postupov tomuto zabrániť nedokáže, štát by mal takúto škodu uhradiť, pretože (okrem teoretickej možnosti ochrániť celý dom permanentne nainštalovanou sieťou) dlhodobou účinnou ochranou by nebolo ani usmrtenie všetkých ťatľov, vyskytujúcich sa v danej oblasti. Bolo by totiž len otázkou času, kedy by sa „prist'ahovali“ jedinca z inej oblasti.

4 ZÁVER

Ak by malo platiť, že ústavný článok 20 ods. 3 obmedzuje vlastníka tým, že *zasahuje do jeho právneho postavenia v inej kvalite ako ústavný článok 20 ods. 4*,²⁰ pričom táto iná kvalita má spočívať v tom, že ústavný článok 20 ods. 4 *predstavuje individuálny selektívny zásah do postavenia konkrétneho vlastníka*²¹, potom treba skonštatovať, že ak takéto obmedzenie má väzbu na ustanovenie v zákone, existujú **tri odlišné druhy obmedzení vlastníckeho práva**. Prvé z týchto obmedzení je neústavné vždy, pretože je dôsledkom iného porušenia, ďalšie dve sú v súlade s Ústavou SR, za podmienky, že nedošlo k excesu, nesúladnému s príslušným ustanovením Ústavy SR:

- 1) Po prvé ide o neústavné obmedzenie vlastníka v prípade, ak zo zákona vyplýva nerovnosť obsahu vlastníckeho práva u rôznych vlastníkov druhovo rovnakej veci. Ústavný súd v náleze PL. ÚS 38/95 (populárny názov Zlatá akcia) napísal: *Ústava Slovenskej republiky v čl. 20 ods. 1 nestanovuje absolútne rovnaký obsah vlastníckeho práva všetkých vlastníkov ku všetkým veciam, ktoré môžu byť predmetom vlastníctva, ale určuje rovnaký zákonný obsah vlastníckeho práva všetkých vlastníkov. Z uvedeného vyplýva, že vlastníci druhovo rovnakej veci musia mať rovnaký zákonom stanovený obsah svojho vlastníckeho práva... obmedzenie vlastníckeho práva ostatných vlastníkov akcií je len jedným z dôsledkov porušenia čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky... a tým sa vylučuje spojenie (príčinná súvislosť) medzi § 6 zákona č. 192/1995 Z. z. a čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Ústavný súd v konaní o súlade právnych predpisov dospel k právnenému názoru, že namietané obmedzenie vlastníckeho práva, ktoré je výlučne dôsledkom porušenia ústavou určenej rovnosti zákonného obsahu vlastníckeho práva všetkých vlastníkov, podlieha preskúmaniu vo vzťahu k čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, a nie k čl. 20 ods. 4. Je to tak tiež preto, že zákon, existenciu ktorého predpokladá čl.*

psoch a rybách sa uhradí len škoda, ktorá vznikla v dôsledku ich usmrtenia alebo zranenia spôsobeného určeným živočíchom“, hoci iný druh škody si tu možno asi len ťažko predstaviť. V prípade nároku na základe usmrtenia alebo zranenia domestikovaného zvierata z teoretického hľadiska nemôže ísť o nič iného ako o náhradu skutočnej škody, ktorá predstavuje stratu alebo zníženie jeho hospodárskej hodnoty a náklady na likvidáciu usmrteného jedinca, prípadne náklady na liečenie.

¹⁹ V zákone nie je použitá slovo „sprevádza“ ale slovo „vedie“. Som toho názoru, že psa možno viesť len vtedy, ak je na vodítku. Slovo „sprevádza“ je širší pojem, ktorý pokrýva aj situácie, keď pes nie je na vodítku a sprevádzajúca osoba ho ovláda povelmi ale aj situácie, keď pes, ktorý nie je na vodítku príkazy ignoruje.

²⁰ DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. s. 532.

²¹ Z nálezu Ústavného súdu SR 22/06 z 1. októbra 2008, ZNUÚS 2008, s. 253.

20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, má za cieľ priamo zasiahnuť až do výkonu, resp. uplatňovania vlastníckeho práva (vyvlastnením alebo núteným obmedzením) jedine v rámci a v rozsahu už predtým určeného zákonného obsahu vlastníckeho práva a zákonný obsah vlastníckeho práva stanovuje zákonodarca na základe čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

- 2) Po druhé ide o ústavokonformné obmedzenie na základe zákonom určeného obsahu vlastníckeho práva. Toto obmedzenie sa týka všetkých vlastníkov veci rovnakého druhu a má oporu v ústavnom **článku 20 ods. 3**. K tomuto druhu obmedzenia sa môže viazať kompenzácia vtedy, ak zákonodarca vymedzí podmienky poskytnutia kompenzácie v zákone.
- 3) Pri treťom type obmedzenia vlastníckeho práva dochádza na báze individuálneho zásahu a to rozhodnutím orgánu štátnej správy, ktorý rozhoduje na základe zákona. Tento typ obmedzenia má oporu v ústavnom článku **20 ods. 4**. K otázke, či kompenzáciu treba poskytnúť v každom prípade, sa stanoviská súdov v jednotlivých prípadoch líšia.

Pokiaľ ide o škody, ktoré vlastníkovi vznikli v súvislosti so zákonným obmedzením jeho vlastníckeho práva, tu treba rozlišovať, či takáto škoda má súvis s nesprávnym postupom pri výkone verejnej moci (v takom prípade vzniká nárok na základe zákona č. 514/23003) alebo táto škoda vznikla priamo v dôsledku obmedzenia vlastníka, ktoré vyplýva zo zákona. Pokiaľ ide o túto druhú možnosť, je zrejmé, že zodpovednosť štátu za škody, ktoré priamo vznikli v dôsledku zákonného obmedzenia vlastníka nie je možné subsumovať pod žiadny z prípadov osobitnej zodpovednosti upravený v Občianskom zákonníku a nejde ani o prípad všeobecnej zodpovednosti, pretože podľa § 420 ods. 1 OZ za škodu zodpovedá ten, kto porušil právnu povinnosť. Ak je právna norma v súlade s ústavou, o porušení právnej povinnosti nemožno uvažovať. Štát však v niektorých prípadoch škôd vzniknutých v súvislosti so zákonným obmedzením vlastníka predsa len zodpovedá, ale len vtedy, keď si túto zodpovednosť sám v zákone ustanovil (viď napríklad zodpovednosť za škody spôsobené deviatimi druhmi voľne žijúcich zvierat podľa zákona o ochrane prírody a krajiny). Z teoretického hľadiska je zaujímavé, že štát tu zodpovedá za niečo, čo mu z vecnoprávneho hľadiska nepatrí, pretože divo žijúce zvieratá sú (na základe zásady, ktorá má korene v rímskom práve) považované za *res nullius* a to až do momentu ich ulovenia.

Použitá literatúra:

- BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7380-413-8.
- DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. Bratislava : C. H. Beck, 2015, 1622 s. ISBN 978-80-89603-39-8
- ELIÁŠ, K. a kol.: Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978 80-7208-922-2.
- FEKETE, I.: Občiansky zákoník, 2. zväzok (vecné práva, zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie). Veľký komentár, 2. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2015. 901 s. ISBN 978-80-8155-040-9.
- SPÁČIL J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§§976–147). Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, 1276 s. ISBN 978-80-7400-499-5.
- ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákoník I. § 1–450. Komentár : C. H. Beck, 2015, 1616 s. ISBN 978-80-7400-597-8.

Kontaktné údaje:

JUDr. Norbert Adamov, PhD.
norbert.adamov@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. 6
P.O. Box 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ VO SVETLE ROZHODOVACEJ PRAXE ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Tamara Čipková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The Constitution of the Slovak Republic guarantees that childcare shall be the right of parents and children shall have the right to parental upbringing and care. In the case of parental break-up or divorce and their misconduct in matters concerning the exercise of parental rights and obligations, it is necessary for the court to intervene to the scope of their constitutional right. The Constitutional Court of the Slovak Republic has repeatedly addressed the issue of the prerequisites for giving child to shared custody in the context of an assessment of the best interests of the child. The paper is an analysis of the relevant decisions of the Constitutional Court.

Abstrakt: Ústava Slovenskej republiky garantuje rodičom právo na starostlivosť a výchovu detí a zároveň deťom právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. V prípade rozchodu alebo rozvodu rodičov a ich nezhôd v otázkach výkonu rodičovských práv a povinností je potrebné, aby súd v určitej miere zasiahol do rozsahu ich ústavou garantovaného práva. Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo svojej rozhodovacej činnosti niekoľkokrát venoval otázke predpokladov pre zverenie maloletého do striedavej osobnej starostlivosti, v kontexte posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa. Príspevok je analýzou relevantných rozhodnutí ústavného súdu.

Keywords: Shared Custody, Parental Conflict, Interest of a Minor, Legal Assessment of the Case

Kľúčové slová: striedavá osobná starostlivosť, nezhoda rodičov, záujem maloletého, právne posúdenie veci.

1 ÚVOD

Inštitút striedavej osobnej starostlivosti (ďalej tiež „striedavá starostlivosť“) zaviedla Slovenská republika s účinnosťou od 1. júla 2010 novelou¹ Zákona o rodine. Účelom striedavej starostlivosti je v čo najširšom rozsahu zachovať právo dieťaťa na výchovu a starostlivosť a udržiavanie pravidelného styku s oboma rodičmi. Zároveň rodičia majú napriek rozpadu svojho vzájomného vzťahu možnosť sa v rovnakej miere podieľať na výchove a zabezpečovaní potrieb spoločného dieťaťa. Podľa aktuálnych štatistických údajov sú maloletí najčastejšie zverení do výlučnej osobnej starostlivosti matky, až v približne 81% prípadoch, potom do výlučnej osobnej starostlivosti otca, približne 11%. Do striedavej starostlivosti je zverených len približne 8% maloletých detí z celkového počtu tých, o ktorých súd v konaniach o úprave výkonu rodičovských práv a povinností rozhoduje.² Podľa nášho názoru je tomu tak preto, že napriek širokému rozsahu zachovania práv detí a rodičov kladie striedavá starostlivosť na obe tieto skupiny zvýšené požiadavky, najmä v oblasti kooperácie všetkých zúčastnených subjektov pri zabezpečovaní potrieb maloletého. Základným kritériom jej realizácie je, aby bola v záujme maloletého dieťaťa a aby pozitívne vplývala na jeho zdravý vývin.

V rodinnoprávnych veciach je potrebné nie len právne posúdenie skutkového stavu veci, ale častokrát aj psychologické vyhodnotenie osobnostných prvkov jednotlivých zainteresovaných subjektov a ich vzájomných vzťahov. Aj v prípadoch, kedy nie je nevyhnutne potrebné vykonať posúdenie konkrétneho účastníka konania je dobré poznať názory odborníkov, psychologov na jednotlivé formy starostlivosti. Už samotné všeobecné vedomosti v tejto oblasti môžu predstavovať

¹ Zákon č. 217/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine.

² Ministerstvo spravodlivosti SR. Štatistická ročenka. 2016. s.

vhodný podklad pre rozhodnutie vo veci. V súvislosti so striedavou starostlivosťou bolo celosvetovo realizovaných viacero výskumov zaoberajúcich sa otázkou jej vplyvu na rodičov a najmä na dieťa.

V súčasnosti prevláda vedecký názor, že striedavá osobná starostlivosť je pre väčšinu detí vhodnejšia ako výlučná starostlivosť jedného z rodičov.³ Maloleté deti všetkých vekových kategórií zverené do striedavej starostlivosti dosiahli lepšie výsledky v oblasti emocionálneho a fyzického zdravia (prežívajú menej úzkostných a depresívnych stavov, majú vyššiu sebaúctu a celkovú spokojnosť so svojim životom), menej problémov so správaním (menej kriminálnych skúseností, zlého správania v škole, šikany, menej skúseností s drogami, alkoholom, cigaretami) a lepšie školské výsledky. Majú lepší vzťah s rodičmi, starými rodičmi ako aj s novými partnermi svojich rodičov. Zároveň nebol zistený negatívny vplyv prenocovania alebo striedavej starostlivosti na batoľatá, ktoré nie sú kojené matkou. Deti v striedavej starostlivosti vykazujú lepšie výsledky ako tie, ktoré sú vo výlučnej starostlivosti jedného rodiča, a to aj napriek pretrvávajúcemu rodičovskému konfliktu. Okrem toho rodičia, ktorí realizujú striedajú starostlivosť vykazujú lepšie príjmy a menej verbálnych konfliktov, v porovnaní s inými rodičmi, napriek tomu tieto dva faktory významne neovplyvňujú lepšie výsledky detí. Výsledky striedavej starostlivosti sú u detí negatívne v prípadoch, keď sa v minulosti v rodine vyskytovalo násilie alebo keď deti z akýchkoľvek dôvodov odmietali byť s otcom.⁴

K podobným záverom dospela aj švédka štúdia primárne zameraná na to, či sú deti v striedavej starostlivosti vystavené vyššiemu stupňu stresu v porovnaní s deťmi vo výlučnej starostlivosti jedného z rodičov. Výsledky ukázali, že deti, ktoré pravidelne striedajú domovy majú nižšiu pravdepodobnosť prežívania vysokého stupňa stresu. Nemusia sa báť o druhého rodiča alebo cítiť zodpovednosť za starostlivosť o neho. Uvedená štúdia bola realizovaná s prihliadnutím na kvalitu vzťahu medzi dieťaťom a rodičom, medzi rodičmi navzájom a takisto s prihliadnutím na príjmy rodičov. Tieto faktory však rovnako ako v predchádzajúcich štúdiách nemali podstatný vplyv na výsledky. Striedanie dvoch rôznych domácností v odlišných mestách, ale takisto dvoch rôznych výchovných modelov uplatňovaných rodičmi síce môže zvýšiť u dieťaťa pocity stresu, spôsobené nestabilitou územného, ale aj emočného a výchovného prostredia, ale výsledky štúdie dokazujú, že v rámci realizácie tejto formy starostlivosti prevažuje skôr opačný efekt. Striedavá starostlivosť implikuje sociálny a emočný prínos na zdravý vývin dieťaťa, vzhľadom na to, že častý, rovnocenný a plnohodnotný kontakt medzi dieťaťom a oboma rodičmi pomáha vytvárať pevnejšie rodinné putá. Rovnako obaja rodičia majú možnosť rozvíjať svoje rodičovské schopnosti.⁵

2 ZÁKONNÉ KRITÉRIÁ PRE ZVERENIE DIEŤAŤA DO STRIEDAVEJ OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI RODIČOV

V prípade porozchodovej⁶ starostlivosti o maloleté dieťa je preferovanou dohoda rodičov. Táto forma implikuje zachovanie kooperatívneho vzťahu rodičov vo vzťahu k spoločnému dieťaťu aj napriek rozvratu ich partnerského vzťahu. V prípade, ak je dohoda v súlade so záujmom dieťaťa a rešpektuje právo dieťaťa na výchovu a starostlivosť oboch rodičov, ako aj ostatné zákonné predpoklady v prospech zdravého vývinu dieťaťa, súd ju schváli a stáva sa vykonateľnou. Pokiaľ by dohoda rodičov o výkone starostlivosti nebola schválená súdom, je napriek tomu platným právnym úkonom, avšak nevykonateľným.⁷ Ak sa rodičia o úprave výkonu rodičovských práv a povinností dohodnúť nevedia súd autoritatívne rozhodne o forme starostlivosti o dieťa a o ďalších otázkach súvisiacich s realizáciou tejto starostlivosti.

³ Záver, že striedavá starostlivosť by mala byť primárnou voľbou formy starostlivosti po rozvode, či rozchode rodičov pre deti všetkých vekových kategórií vyplýva z konsenzu 111 významných odborníkov z oblasti psychológie a psychiatrie. Bližšie pozri: WARSHAK, R. A. Social Science and Parenting Plans for Young Children: A Consensus Report. 2014.

⁴ NIELSEN, L. Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children. 2014, s 631-632.

⁵ TURUNEN, J. Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress. 2017, s. 387.

⁶ V záujme zachovania terminologickej jednotnosti príspevku po pojmom „rozchod“ máme na mysli rozpad vzťahu a odlúčenie rodičov tak formou rozchodu v prípade nezosobášených rodičov, ako aj rozvodu manželstva.

⁷ PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodine: Komentár. 2013, s. 118.

Súdy sú pri rozhodovaní vo veciach starostlivosti o maloletých detí, konkrétne pri úprave výkonu rodičovských práv a povinností na čas po rozchode rodičov viazané zákonom definovanými kritériami. Zákon o rodine vymedzuje **všeobecné kritériá**, na ktoré je potrebné prihliadať pri každom rozhodovaní o úprave výkonu rodičovských práv a povinností alebo pri schvaľovaní dohody rodičov. Podľa § 24 ods. 4 ZR súd rešpektuje právo dieťaťa na:

- zachovanie vzťahu k obidvom rodičom,
 - výchovu a starostlivosť zo strany oboch rodičov,
 - udržiavanie pravidelného, rovnocenného a rovnoprávneho styku s obidvomi rodičmi.
- Pritom je potrebné aby súd vždy prihliadol na **záujem maloletého**, najmä na jeho:
- citové väzby,
 - vývinové potreby,
 - stabilitu budúceho výchovného prostredia,
 - schopnosť rodiča dohodnúť sa na výchove a starostlivosti o dieťa s druhým rodičom.

Okrem takto vymedzených kritérií Zákon o rodine osobitne reguluje predpoklady, pri splnení ktorých súd môže zveriť dieťa do striedavej starostlivosti. Podľa § 24 ods. 2 to na strane rodičov sú:

- spôsobilosť oboch rodičov dieťa vychovávať,
- záujem oboch rodičov o osobnú starostlivosť o dieťa;

Na strane maloletého dieťaťa je potrebné vyhodnotiť, či striedavá starostlivosť:

- je v záujme dieťaťa,
- zabezpečí lepšie zaistenie potrieb dieťaťa.

Súd sa musí zaoberať otázkou, či striedavá starostlivosť bude v záujme dieťaťa, ak aspoň jeden z rodičov s ňou súhlasí a zároveň obaja rodičia majú záujem o osobnú starostlivosť.

Z uvedeného je zjavné, že najdôležitejším kritériom pri zverení dieťaťa do niektorej z foriem starostlivosti je jeho záujem. Ako je priamo v čl. 5 Zákona o rodine definované záujem dieťaťa je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú.⁸ Inak tomu nie je ani pri zverovaní dieťaťa do osobnej starostlivosti. Pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého sa zohľadňujú rôzne faktory jednak na strane maloletého, na strane rodičov, či objektívne okolnosti súvisiace s prostredím, v ktorom má maloletý vyrastať. V prospech striedavej starostlivosti najvýraznejšie vystupujú kritéria v zmysle čl. 5 písm. f) a h), na základe ktorých by mal súd zohľadňovať pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého podmienky na zachovanie jeho identity a na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a inými blízkymi osobami. Je nepochybné, že práve striedavá starostlivosť na základe modelu časovej rovnocennosti a prítomnosti mužského aj ženského rodičovského vzoru je pri dospievaní dieťaťa spôsobilá naplniť túto zákonnú požiadavku. Samozrejme výpočet oblastí, ktoré je vhodné zohľadňovať pri určovaní záujmu dieťaťa nie je v čl. 5 ZR vymedzený taxatívne, preto je dôležité skúmať každý konkrétny prípad na základe jeho individuálnych špecifik.

Súd v záujme identifikácie toho, čo je skutočne v záujme maloletého môže poveriť orgán sociálnoprávnej ochrany detí prešetriť pomery v rodine a domácnostiach rodičov, nariadiť znalecké dokazovanie z oblasti psychológie pre analýzu osobnosti a psychického stavu dieťaťa, v niektorých prípadoch aj rodičov. Rovnako by súd mal zisťovať názor maloletého dieťaťa. Všetky vyššie vymedzené kritériá, ktoré je potrebné analyzovať pri rozhodovaní o forme starostlivosti o dieťa v sebe totiž zahŕňajú široké spektrum otázok súvisiacich s potrebou posúdenia jedinečnosti každého účastníka konania. Pritom určitý návod ako interpretovať jednotlivé zákonné kritériá vo vzťahu k určitým situáciám v rodine prináša aj rozhodovacia prax súdov.

3 ROZHODOVACIA PRAX ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ústavný súd Slovenskej republiky vo vzťahu k striedavej osobnej starostlivosti rozhoduje o ústavných sťažnostiach fyzických osôb, ktoré namietajú najmä porušenie ich základného práva na starostlivosť o deti a výchovu a práva dieťaťa na rodičovskú výchovu a starostlivosť podľa čl. 41 ods. 4 Ústavy SR. Judikatúra Ústavného súdu SR sa v otázkach naplnenia predpokladov striedavej starostlivosti podstatne opiera o rozhodovaciu prax Ústavného súdu Českej republiky, ktorá predstavuje cenný prínos a inšpiráciu pre slovenské právne prostredie. Z rozhodnutí Ústavného

⁸ Bližšie pozri aj: Všeobecný komentár č. 14 (2013) Výboru OSN pre práva dieťaťa o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu.

súdu SR možno pre potreby interpretácie predpokladov striedavej starostlivosti analyzovať najmä nález ÚS SR zo dňa 3. augusta 2017, sp.zn. II. ÚS 361/2016.

Sťažovateľmi bol v tomto prípade otec maloletého a maloletý, ktorí namietali porušenie práva podľa čl. 41 ods. 4 Ústavy SR, práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR a práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozsudkami všeobecných súdov, ktorými bol maloletý zverený do osobnej starostlivosti matky. Ústavný súd prijal sťažnosť v časti namietaného porušenia označených ústavných práv rozsudkom krajského súdu na ďalšie konanie a ustanovil maloletému kolízneho opatrovníka.

Ako vyplýva z judikatúry Ústavného súdu ČR, na ktorú v tomto prípade slovenský ústavný súd poukazuje, všeobecné súdy musia u každého z rodičov posúdiť existenciu aspoň týchto štyroch základných, objektívnych kritérií:

- existenciu pokrvného puta medzi dieťaťom a osobami usilujúcimi sa o jeho zverenie do starostlivosti,
- mieru zachovania identity, integrity dieťaťa a rodinných väzieb dieťaťa,
- schopnosť zaistiť priaznivý fyzický a psychický vývin vrátane vzdelávacích, emocionálnych, materiálnych a iných potrieb dieťaťa,
- pranie dieťaťa.⁹

V prípade, ak niektorí z rodičov naplnia uvedené kritériá lepšie je v záujme maloletého, aby bol zverený do výlučnej starostlivosti tohto rodiča. Ak obaja rodičia prejavia o osobnú starostlivosť o dieťa skutočný záujem (subjektívne kritérium) a spĺňajú uvedené objektívne kritériá v podstate v rovnakej miere, zakladá to prezumpciu vhodnosti striedavej starostlivosti, ktorú je možné vyvrátiť len na základe kvalifikovaných dôvodov opierajúcich sa o záujem dieťaťa.¹⁰

Dôvody nevhodnosti striedavej starostlivosti možno podľa nášho názoru klasifikovať do dvoch skupín. V prvej skupine sa nachádzajú dôvody, ktoré ak sa v konaní preukážu odôvodňujú vylúčenie striedavej starostlivosti o dieťa. Tieto dôvody existujú na strane niektorého z rodičov a implikujú nedostatočnú schopnosť tohto rodiča zabezpečiť priaznivý vývin dieťaťa. Pôjde najmä o rodiča, ktorý bol nedávno odsúdený k výkonu trestu odňatia slobody, fyzicky alebo psychicky týral dieťa, preukázateľne sa dopustil násillia na druhom rodičovi alebo inom dieťati, je závislý na drogách, alkohole, liekoch, žije celkovo nezriadeným spôsobom života, má diagnostikované psychické problémy a pod. V týchto prípadoch by súd nemohol konštatovať, že došlo k naplneniu kritéria schopnosti rodiča zaistiť priaznivý fyzický a psychický vývin vrátane vzdelávacích, emocionálnych, materiálnych a iných potrieb, a preto by mal zveriť dieťa do výlučnej starostlivosti druhého rodiča. Automaticky to však nevylučuje, že rodič, ktorý vykazuje uvedené negatívne črty nebude mať právo na styk s dieťaťom. Túto otázku je súd povinný vyriešiť s ohľadom na charakter a intenzitu jeho konania. Nestačí, že jeden z účastníkov konania bude tvrdiť, že druhá osoba nie je vhodná na realizáciu striedavej starostlivosti, na základe niektorého z uvedených dôvodov. Pokiaľ má všeobecný súd za to, že sa v rodinných vzťahoch skutočne vyskytuje niektorý z dôvodov svedčiacich v neprospech striedavej starostlivosti má povinnosť ho preukázať a jeho existenciu vo svojom rozhodnutí identifikovať a odôvodniť. Na strane dieťaťa je zasa dôvodom pre vylúčenie striedavej starostlivosti, pokiaľ ho matka stále prirodzene kojí.¹¹

Dôvody, ktoré možno zaradiť do pomyslenej druhej skupiny môžu znamenať prekážku striedavej starostlivosti, avšak bude závisieť od posúdenia konkrétnych okolností prípadu a daností jednotlivých subjektov, či sú existujúce skutočnosti naozaj takej intenzity, ktorá by v neprimeranej miere mohla zasiahnuť do žiadanej realizácie striedavej starostlivosti a narušila by sledovaný záujem maloletého, napriek tomu, že v zásade sú naplnené vymedzené zákonné a judikované kritériá striedavej starostlivosti.

Medzi takéto okolnosti patrí špecifický **zdravotný a psychický stav maloletého**, ktorý odôvodňuje záver, že by striedavá starostlivosť predstavovala neprimeranú záťaž pre dieťa.¹²

⁹ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 2482/13 zo dňa 26. mája 2014. Porovnaj: Nález ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 1554/14 zo dňa 30. decembra 2014 a Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 361/2016 zo dňa 3. augusta 2017.

¹⁰ TRÁVNÍČEK, M. Střídavá péče. 2015, s. 8.

¹¹ Nález ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 1554/14 zo dňa 30. decembra 2014, ods. 28.

¹² Napr. ak je dieťa nervovo labilné alebo má Aspergerov syndróm – poruchu autistického spektra (bližšie pozri: uznesenie ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 2441/13 zo dňa 15. decembra 2014)

Rovnako veľká **vzdialenosť medzi bydliskami rodičov** môže mať za následok nevhodnosť striedavej starostlivosti, najmä ak by mohla narušiť školskú dochádzku dieťaťa alebo by presúvanie medzi jednotlivými bydliskami rodičov neprimerane psychicky dieťa zaťažovalo. V zásade by však vzdialenosť medzi bydliskami rodičov nemala bez ďalšieho predstavovať prekážku zverenia dieťaťa do striedavej starostlivosti. Je potrebné posúdiť vplyv prekonávania konkrétnej vzdialenosti na dieťa, jeho postoj k takémuto výkonu starostlivosti, pokiaľ ho je spôsobilé dieťa vyjadriť, ako aj možnosti a schopnosti dieťaťa navštevovať dve rôzne školy, prípadne aj rozličné školské zariadenia. Ústavný súd SR v konaní sp. zn. II. ÚS 361/2016 konštatoval, že vzdialenosť medzi bydliskami rodičov, ktorá bola v tomto prípade cca 300 km, nemôže byť sama osebe prekážkou pre prípadné zverenie maloletého do striedavej osobnej starostlivosti. Rovnako problematika striedavej návštevy dvoch škôl nemôže sama o sebe znemožniť realizáciu striedavej starostlivosti.¹³

V posudzovanom konaní bola však práve vzdialenosť jedným z faktorov ovplyvňujúcich rozhodnutie tak všeobecných súdov, ako aj ústavného súdu. Súdny dospeli k záveru, že vzdialenosť bydlísk rodičov vylučuje možnosť zachovania stabilného prostredia pre dieťa, vzhľadom aj na jeho súčasné začlenenie do školského kolektívu (stal sa predsedom triedy) a na jeho mimoškolské aktivity (futbalové tréningy). V tomto prípade máme za to, že práve pozitíva striedavej starostlivosti, zachovanie kladného a intenzívneho vzťahu k obojom rodičom a vyššia pravdepodobnosť lepšieho psychického vývinu, by odôvodňovali určitý zásah do stability vzdelávacieho procesu maloletého. Aj rovnomerné striedanie dvoch škôl možno po určitom období hodnotiť ako stabilné riešenie. Prítom je samozrejme potrebné vybrať školy s rovnakými, prípadne podobnými učebnými osnovami a metódami vzdelávania, aby dieťa mohlo súvisle pokračovať v preberanej materii.¹⁴ Ako vyplýva aj z odlišného stanoviska k nálezu sp. zn. II. ÚS 361/2016 sudcu Lajosa Meszárosa „návštevu dvoch základných škôl v dvoch rôznych mestách (Ružomberok a Bratislava) nie je možné považovať za prekážku dobrých študijných výsledkov alebo dôvod, aby dieťa upustilo od svojich mimoškolských aktivít v jednom meste. Naopak, je to priestor pre širšiu socializáciu dieťaťa, pre spoznanie odlišného prostredia („rozšírenie obzoru“) a pre rozšírenie možností pre mimoškolské aktivity.“

Ďalšou skutočnosťou, ktorú súd musí posudzovať a ktorá môže mať vplyv na efektívnu realizáciu striedavej starostlivosti je **nedostatočná alebo problémová komunikácia rodičov**. Striedavá starostlivosť rodičov, ktorí spolu nedokážu kvalifikovane komunikovať môže negatívne vplyvať na zdravý vývin dieťaťa. Takáto skutočnosť však automaticky nie je prekážkou striedavej

¹³ Slovenské súdy opakovane v rozhodnutí určili, že deti budú striedavo navštevovať dve rôzne školy. Bližšie pozri napr. uznesenie Krajského súdu v Nitre sp. zn. 9Cop/46/2014 zo 17. septembra 2014, rozsudok Okresného súdu Považská Bystrica 11P/100/2015 z 11. januára 2016. Školský zákon (Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní v znení poslednej novely č. 182/2017 Z. z.) návštevu dvoch škôl nevylučuje, ale výslovne túto možnosť ani neupravuje. Danú otázku do istej miery rieši usmernenie pre riaditeľov základných škôl Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu Slovenskej republiky zo 16. apríla 2013. Ministerstvo v ňom explicitne reguluje len otázku vydávania vysvedčenia školou, do ktorej bol žiak prijatý skôr. Zároveň však usmerňuje školy k vzájomnej komunikácii a kooperácii vo veciach výchovy a vzdelávania žiaka, ako aj administratívnych úloh spojených s jeho štúdiom.

¹⁴ K tomu porovnaj: nález ÚS ČR sp. zn. II. ÚS 169/16 zo dňa 24. júna 2016, ktorým Ústavný súd Českej republiky vyhovel ústavnej sťažnosti sťažovateľky a zrušil rozhodnutie krajského súdu, ktorým zamietol návrh matky na zverenie maloletej do jej výlučnej starostlivosti, keďže podľa jej názoru došlo po zahájení školskej dochádzky k takej zmene pomerov, ktorá odôvodňuje zmenu predchádzajúceho rozhodnutia, ktorým bola maloletá zverená do striedavej starostlivosti. Zo znaleckého dokazovania skutočne vyplynul záver, že maloletú striedavá starostlivosť neprimerane zaťažuje a poškodzuje vo vývoji, vzhľadom na to, že cíti vysokú zodpovednosť za fungovanie striedavej starostlivosti a snaží sa vyhovieť očakávaniam dospelých a nikoho nesklamať. Okrem toho na jednotlivých školách mala pomerne odlišný výchovný program, na jednej škole mala viac hodín angličtiny, na druhej matematiky, učili sa písať rôznymi typmi písma a zároveň bolo pre maloletú ťažké začleniť sa do kolektívu. Uvedené rozhodnutie ústavného súdu potvrdzuje potrebu skúmať každý prípad individuálne s ohľadom na aktuálne špecifiká veci. Dva roky pred vydaním predmetného nálezu totiž Ústavný súd ČR nálezom sp. zn. I. ÚS 1506/13 zo dňa 30. mája 2014 zamietol sťažnosť totožnej sťažovateľky, matky maloletej a vyslovil vhodnosť striedavej starostlivosti.

starostlivosť, v niektorých prípadoch práve rovnocenný a pravidelný kontakt s oboma rodičmi zmierňuje u dieťaťa negatívny efekt rodičovského konfliktu. Samotná striedavá starostlivosť môže byť impulzom pre zlepšenie komunikácie a kooperácie rodičov.¹⁵ Pre potreby posúdenia komunikácie medzi rodičmi ako rozhodného kritéria striedavej starostlivosti sme si vymedzili tri základné modely komunikácie. V rámci prvého modelu rozoznávame rodičov, ktorí sú racionálni a uvedomelí a napriek rozpadu ich partnerského vzťahu dokážu navzájom komunikovať, práve v záujme ich maloletého dieťaťa. Vedia oddeliť svoje negatívne emócie od potreby zabezpečiť spoločnému dieťaťu zdravý vývin a vhodné výchovné prostredie. Uvedený typ rodičov sa dokáže na forme a podmienkach porozchodovej starostlivosti o dieťa zhodnúť, a preto je pravdepodobným výsledkom úpravy výkonu rodičovských práv a povinností dohoda rodičov schválená súdom. V prípade nekonfliktného vzťahu rodičov je predpoklad, že aj striedavá starostlivosť, ak sa na nej dohodli, sa bude realizovať tak, aby z nej maloleté dieťa profitovalo.

Druhým modelom komunikácie medzi rodičmi je nedostatočná a konfliktná komunikácia. Napriek tomu, že majú spoločné maloleté dieťa je pre nich vzájomná kooperácia náročná, najmä z dôvodu pretrvávajúcich spomienok na minulé konflikty a skutočnosti, ktoré viedli k odlúčeniu. Aj keď títo rodičia vzájomnú spoločnosť nevyhľadávajú, pozitívnym aspektom vo vzťahu k starostlivosti o ich maloleté dieťa je to, že ho nevtahujú do svojich konfliktov. Vzájomné antipatie neprenášajú do rodičovskej výchovy a pred dieťaťom druhého rodiča neosočujú, ale rešpektujú ho ako rovnocenného výchovného partnera. Aj v tomto prípade je možné, aby sa rodičia napriek svojmu konfliktu dohodli na forme a rozsahu starostlivosti o dieťa. Racionálne zmyšľajúci rodičia, ktorých prioritou je prosperita ich dieťaťa by si mali byť vedomí pozitívnych aspektov zachovania pravidelného, rovnoprávneho a pokojného vzťahu dieťaťa s obidvomi rodičmi. V prípade, že je striedavá starostlivosť výsledkom dohody rodičov a nie autoritatívneho rozhodnutia súdu vedie k dobrej prosperite detí.¹⁶ Ak sa títo rodičia nevedia dohodnúť, rozhodnutie bude závisieť od posúdenia konkrétneho prípadu súdom. Pokiaľ sú splnené predpoklady pre realizáciu striedavej starostlivosti v prostredí tohto modelu komunikácie rodičov by mala byť v zásade fungujúcou formou starostlivosti o spoločné dieťa, keďže toto nie je negatívne ovplyvňované pretrvávajúcim konfliktom dospelých.

Posledným nami vymedzeným modelom porozchodového vzťahu rodičov je najnevhodnejší spôsob komunikácie, kedy rodičia nie sú schopní bezproblémovo diskutovať a zároveň do svojich konfliktov vtahujú aj maloleté dieťa. V takomto vzťahu je častokrát jeden rodič racionálnejší a snaží sa zmierňovať existujúci konflikt, ale spätnú väzbu vo svojich snahách na strane druhého rodiča nenachádza. Miera účasti dieťaťa v spore rodičov predikuje mieru problémov v jeho správaní a agresivitu.¹⁷ Preto hlavne rodič, ktorý má menšiu, resp. žiadnu mieru rešpektu k právu dieťaťa na druhého rodiča, jeho zdravému psychickému vývinu, ako aj k právu druhého rodiča na výchovu a starostlivosť o dieťa, je spôsobilý negatívne ovplyvňovať maloletého vo vzťahu k druhému rodičovi. Dieťa môže byť korumpované, rozmaznávaním a tolerovaním aj nevhodného správania zo strany rodiča. Môže byť vydierané, tým, že rodič bude pred ním poukazovať na svoju zraniteľnosť a citové trápenie. Okrem toho môže byť rodičom vyslovene programované proti druhému rodičovi, poukazovaním na jeho chyby a častokrát ho vykresľujúceho ako subjekt zodpovedný za rozpad rodiny.¹⁸ S týmito skutočnosťami musí súd pri rozhodovaní o zverení dieťaťa do starostlivosti po rozchode rodičov počítať a bez ďalšieho posúdenia by negatívne emócie panujúce medzi rodičmi, prípadne aj preferovanie jedného z rodičov zo strany dieťaťa nemalo znamenať vylúčenie striedavej starostlivosti. V opačnom prípade by rozhodnutie súdu predstavovalo ústupok vzájomnej rivalite rodičov, bez zohľadnenia skutočného záujmu maloletého.¹⁹ V prípade problémov v komunikácii rodičov je súd povinný v prvom rade posúdiť dôvody tohto stavu, intenzitu napätia medzi rodičmi a vyhodnotiť vplyv ich konfliktu na maloletého. Následne by sa mal súd

¹⁵ Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 361/2016 zo dňa 3. augusta 2017, ods 15.1

¹⁶ MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu, s. 34.

¹⁷ MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu, s. 36.

¹⁸ BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D. Vyslechnutí dítěte před soudem, s. 5-6.

¹⁹ Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 361/2016 zo dňa 3. augusta 2017, ods 15.1 Porovnaj: Nález ÚS ČR zo dňa 2. novembra 2010 sp.zn. I. ÚS 2661/10, ods 20

vhodnými prostriedkami pokúsiť o nápravu narušených rodičovských vzťahov, napríklad nariadením mediácie alebo aspoň minimálnej písomnej komunikácie týkajúcej sa dieťaťa.²⁰

V posudzovanom konaní sp. zn. II. ÚS 361/2016 ústavný súd konštatoval, že všeobecné súdy túto požiadavku naplnili, keď okresný súd na podnet kolízneho opatrovníka uložil rodičom maloletého výchovné opatrenie, povinnosť podrobiť sa odbornému, psychologickému poradenstvu v špecializovanom zariadení na obdobie 6 mesiacov. Rodičom sa však ani počas psychologického poradenstva nepodarilo dosiahnuť konsenzus. V tomto prípade je však dôležité poukázať na to, že rodičia sa nevedeli dohodnúť na forme starostlivosti o maloletého, z dostupných rozhodnutí nevyplýva iný, širší rozsah rodičovského konfliktu. Máme za to, že samotná nezhoda rodičov v otázke formy porozchodovej starostlivosti nemôže sama o sebe znemožniť realizáciu práva dieťaťa na udržovanie pravidelného, rovnocenného a rovnoprávneho styku s obidvomi rodičmi. Najmä keď v ostatných relevantných otázkach dokážu komunikovať a vzájomne rešpektovať svoje rodičovské postavenie.

Napriek tomu, že v zásade by nedostatočná, či problémová komunikácia medzi rodičmi nemala automaticky predstavovať prekážku striedavej starostlivosti, v niektorých prípadoch, keď je intenzita napätia a nezhôd medzi rodičmi vysoká, zároveň do svojich konfliktov priamo zapájajú dieťa a ako neúspešné sa ukážu aj pokusy súdu, či orgánu sociálnoprávnej ochrany detí o nápravu existujúceho stavu, môže tento nedostatok predstavovať dôvod vylúčenia striedavej starostlivosti ako vhodnej formy porozchodového usporiadania vzťahov v rodine. Pritom je potrebné zistiť, ktorý z rodičov je priamym podnecovateľom konfliktov, prípadne ovplyvňuje dieťa proti druhému rodičovi. Tieto zistenia by mal súd zohľadniť pri zverení dieťaťa do výlučnej osobnej starostlivosti. Pokiaľ jeden z rodičov je ochotný viesť s druhým rodičom konštruktívnu debatu v záujme ich spoločného dieťaťa je väčší predpoklad, že nebude v dieťati podnecovať negatívne emócie voči svojmu bývalému partnerovi a ani brániť dieťaťu realizovať s ním pravidelný styk.²¹ Pokojné výchovné prostredie predstavuje dôležitú súčasť zdravého vývinu maloletého.

V zmysle § 24 ods. 2 Zákona o rodine je zrejmé, že súd musí skúmať, či striedavá starostlivosť je v záujme maloletého, pokiaľ s ňou súhlasí aspoň jeden z rodičov. V nadväznosti na to Ústavný súd ČR a následne aj slovenský ústavný súd judikovali, že **nesúhlas jedného z rodičov** so zverením dieťaťa do striedavej starostlivosti nemôže byť sám o sebe rozhodujúcim faktorom.²² Takýmto faktorom však môžu byť argumenty rodiča, o ktoré svoj nesúhlas opiera, opodstatnené individuálne okolnosti, ktoré by kvalifikovane odôvodňovali nevhodnosť striedavej starostlivosti, tak ako sme ich vymedzili vyššie. Nesúhlas rodiča založený na iracionálnych dôvodoch alebo na domnienkach, ktoré nemajú negatívny vplyv na záujem dieťaťa nepredstavuje prekážku striedavej starostlivosti.²³ V opačnom prípade by vždy jeden z rodičov mohol zmariť zverenie dieťaťa do striedavej starostlivosti.

Zo záverov analyzovaných rozhodnutí ústavných súdov možno konštatovať, že rozhodnutie súdu, ktorým nebolo vyhovené návrhu rodiča na striedavú osobnú starostlivosť musí byť podrobne a presvedčivo odôvodnené. Musí obsahovať náležitú argumentáciu skutočností, ktoré ovplyvnili konkrétne rozhodnutie súdu a ak išlo o odstrániteľné prekážky striedavej starostlivosti (najmä nedostatočná a konfliktná komunikácia rodičov) aké kroky boli realizované v záujme ich eliminovania a z akého dôvodu neboli tieto kroky úspešné.²⁴

4 ZÁVER

Na základe uvedeného výpočtu predpokladov a prekážok striedavej starostlivosti možno konštatovať, že tak ako vo väčšine konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých je aj vo veciach úpravy výkonu rodičovských práv a povinností podstatné posudzovať každý prípad individuálne, s ohľadom na osobnostné predpoklady rodičov a vývinové potreby maloletého. Prioritou súdov by mala byť snaha o čo najúplnejšie zachovanie práva dieťaťa na oboch rodičov. V prípade, ak sú naplnené predpoklady striedavej starostlivosti a nebránia jej žiadne

²⁰ Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 361/2016 zo dňa 3. augusta 2017, ods 15.1. Porovnaj: Nález ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 1554/14 zo dňa 30. decembra 2014, ods 31.

²¹ Nález ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 1554/14 zo dňa 30. decembra 2014, ods 32.

²² Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 361/2016 zo dňa 3. augusta 2017, ods 15.2.

²³ Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 97/2013 zo dňa 10. júla 2013, ods 11.

²⁴ Nález ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 1554/14 zo dňa 30. decembra 2014, ods 32.

neprekonateľné prekážky mala by byť práve táto forma starostlivosti preferovanou, vzhľadom na to, že dieťa si tak dokáže lepšie zachovať fungujúci vzťah s oboma rodičmi a zostáva súčasťou ich každodenného života.

Na záver považujeme za potrebné dodať, že vyššie uvedené štúdie porovnávali vplyv striedavej a výlučnej osobnej starostlivosti na maloleté dieťa, pričom z tohto pohľadu sa výsledky pozitívne prikláňajú k striedavej starostlivosti. Netreba však zabúdať, že preferovaným typom starostlivosti o dieťa zostáva spoločná starostlivosť oboch rodičov žijúcich v jednej domácnosti. Pokiaľ je rozpad partnerského vzťahu nevyhnutný vzorovými rodičmi sú mentálne vyspelí jedinci, ktorí sú schopní eliminovať prejavy svojich vzájomných nezhôd a spolupracovať pri výchove a starostlivosti o spoločné maloleté dieťa, pretože dobre kooperujúci rodičia majú dobre prosperujúce deti.²⁵

Použitá literatúra:

- BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D.: Vyslechnutí dítěte před soudem. In: Právo a rodina. 2003, č. 3. s. 3-8.
- MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. Portál, 2015. 256 s. ISBN: 978-80-2620-968-3.
- Ministerstvo spravodlivosti SR. Štatistická ročenka 2016. [online]. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/17/index.htm>
- NIELSEN, L. Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children, In: Journal of Divorce & Remarriage. 2014, Vol. 55, No. 8, p. 613-635. ISSN: 1050-2556.
- PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodine: Komentár. 2. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2013. 680 s. ISBN 978-80-8960-315-2.
- TRÁVNÍČEK, M. Střídavá péče. Praha: C.H.Beck, 2015, 144 s. ISBN 978-80-7400-596-1.
- TURUNEN, J. Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress. In: Journal of Divorce & Remarriage. 2017, Vol. 58, No. 5, p. 371-392.
- WARHAK, R. A. Social science and parenting plans for young children: A consensus report. In: Psychology, Public Policy, and Law. 2014, vol. 20, no. 1, p. 46-67.

Právne predpisy:

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine.

Zákon č. 217/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine.

Súdne rozhodnutia:

- Nález Ústavného soudu ČR sp. zn. I. ÚS 2661/10 zo dňa 2. novembra 2010.
- Nález Ústavného soudu SR sp. zn. II. ÚS 97/2013 zo dňa 10. júla 2013.
- Nález Ústavného soudu ČR sp. zn. I. ÚS 2482/13 zo dňa 26. mája 2014
- Nález Ústavného soudu ČR sp. zn. I. ÚS 1506/13 zo dňa 30. mája 2014.
- Uznesenie Ústavného soudu ČR sp. zn. I. ÚS 2441/13 zo dňa 15. decembra 2014
- Nález Ústavného soudu ČR sp. zn. I. ÚS 1554/14 zo dňa 30. decembra 2014.
- Nález Ústavného soudu ČR sp. zn. II. ÚS 169/16 zo dňa 24. júna 2016.
- Nález Ústavného soudu SR sp. zn. II. ÚS 361/2016 zo dňa 3. augusta 2017.

Kontaktné údaje:

Mgr. Tamara Čipková
tamara.cipkova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

²⁵ MATOUŠEK, O. Děti a rodiče v rozvodu. s. 34.

ÚSKALÍ PROCESNÍ LEGITIMACE SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ

Martina Ditmarová

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Abstrakt: Není neznámou, že společenství vlastníků je právní osobou s omezenou hmotněprávní subjektivitou. Této omezené hmotněprávní subjektivitě potom odpovídá i omezená subjektivita procesní a této problematice je v příspěvku věnována pozornost v kontextu judikatury ústavního soudu a nejen jeho.

Abstract: The Unite Ownership Association is the legal entity with limited material subjectivity that correspond with limited procedural subjectivity. This contribution deals with this issue in context of the case law of constitutional court and other courts.

Klíčová slova: Společenství vlastníků, procesní legitimace

Key words: The Unite Ownership Association, procedural subjectivity

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Zásadní změna politických poměrů v roce 1989 byla impulzem k masovému rozvoji institutu bytového vlastnictví.

Vlastnictví bytů zde bylo i před rokem 1989, avšak spíše přežívalo, než žilo, natož že by se rozvíjelo, neboť nebylo formou vlastnictví, kterou by komunistický režim podporoval. Teprve změna poměrů v roce 1989 umožnila dramatické změny ve vlastnické struktuře, a to jak v souvislosti s privatizací a restitucí velké části domovního, resp. bytového fondu, tak v souvislosti s výstavbou nových bytových domů. V nově se rodících právních poměrech po sametové revoluci se legislativní úprava bytového vlastnictví rodila obtížně, nicméně o její nutnosti nebylo pochyb. Prvotní legislativní rámec bytového práva v porevoluční době vytvořil zákon o vlastnictví bytů¹, který bez mála dvacet let upravoval nejen právní vztahy k bytům jako věcem v právním smyslu, ale i správu domu a pozemku skrze společenství vlastníků (ruku v ruce se vzorovými stanovami upravenými v nařízení vlády). Zákon byl již v době svého vzniku předmětem živé akademické i politické debaty, která jej konec konců provázala po celou dobu jeho platnosti, neboť na kvalitě podoby, v níž byl přijat Parlamentem, se projevila skutečnost, že bylo dílem spíše poslanců než legislativců² a vykazoval řadu neduhů, které byly více či méně zdařile odstraňovány jeho novelami.³

Změna nastala až v souvislosti s rekodifikací soukromého práva, když byla právní úprava bytového spoluvlastnictví a správy domu a pozemku skrze právní osobu - společenství

¹ Zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů), ve znění pozdějších právních předpisů.

² Atmosféru zrodu zákona zachytil v expresivně nazvaném článku FIALA, J. Nad zákonem o vlastnictví bytů aneb „spoluvlastnictví je vynálezem ďábla“. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Masarykova univerzita, 1994, č. 4., s. 7-17. Kriticky se vyjádřila i ZUKLÍNOVÁ, M. Zákon o vlastnictví bytů. *Právní praxe v podnikání*, 1994, č. 7- 8, s. 18-27.

³ Obdobně k tomu i P. Petr, který konstatoval, že zákon trpěl řadou systémových, ale i věcných chyb. Zákonodárce ve snaze zlepšit nežádoucí stav novelizoval řadu problematických ustanovení, ale i tato snaha nebyla dostatečnou. Proto se opakovaně, leč bezúspěšně, připravovaly „velké“ novely, resp. zcela nová podoba zákona (relevantní návrhy ovšem vždy skončily pouze v podobě návrhu zákona). PETR, P. *Vlastnictví bytů v Evropě*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2012, s. 9.

vlastníků zahrnuta (na poslední chvíli) přímo do (nového) občanského zákoníku⁴ (dále jen „občanský zákoník“).

Univerzální vzor zajištění správy bytového domu neexistuje. Průsečíkem různých koncepcí je jejich společná snaha o seskupení vlastníků do útvarů; ty se však liší mírou organizovanosti. Lze se setkat jak s právníky osobami, jejichž právní osobnost je upravena přímo v právním předpisu, stejně jako se společenstvími, jejichž právní osobnost nebyla explicitně vyjádřena a byla přiznána až na základě soudního rozhodnutí. Každá konkrétní - národní právní úprava by měla hledat a jistě hledá optimální řešení podle jedinečných poměrů panujících v daném právním prostředí. V českém právním prostředí se prosadila striktní koncepce zajištění správy společné věci, na jejímž základě jsou vlastníci jednotek a spoluvlastníci nemovité věci v jedné osobě právními nástroji nuceni k ustavení společenství vlastníků a lze konstatovat, že se přes počáteční nesnáze osvědčila, i když ne bez výhrad.

Slovenská republika předstihla Českou republiku s přijetím porevoluční právní úpravy bytového vlastnictví. Na druhou stranu na přijetí nového civilního kodexu naši východní sousedé zatím čekají.

Aktuálně je bytové vlastnictví upraveno ve Slovenské republice v zákoně č. 182/1993 Z.z., o vlastnictve bytov a nebytových priestorov (ve znění pozdějších právních předpisů). Podle této právní úpravy je společenství také považováno za právnickou osobu, která vzniká dnem zápisu do registru společenství (u obvodního úřadu v sídle kraje příslušného podle sídla společenství) a zřizuje se na správu domu, pokud vlastníci bytů a nebytových prostorů neuzavřou smlouvu o výkonu správy s jinou právnickou osobou nebo fyzickou osobou – správcem, který musí být podnikatelem s předmětem činnosti správa a údržba bytového fondu. Na správu v jednom domě lze uzavřít buď jen smlouvu se správcem (s jediným správcem) nebo jen smlouvu o společenství.

V návrhu nového civilního kodexu se uvažuje pod rubrikou o věcných právech i o začlenění osobitých ustanovení o vlastnickém právu k bytu nebo nebytovému prostoru v rámci úpravy spoluvlastnictví.⁵ Návrh slovenského občanského zákoníku je obecně inspirován českým občanským zákoníkem, úpravou společenství vlastníků nevyjímaje a navrhuje se (ust. § 106 a násl.), že společenství vlastníků bude právnickou osobou založenou podle zákona za účelem zabezpečení výkonu správy domu a pozemku a bude oprávněno nabývat práva a brát na sebe povinnosti a vznikne dnem zápisu do veřejného registru (rejstříku) společenství zřízeného podle zvláštního právního předpisu⁶.

2. PRÁVNÍ OSOBNOST A ZPŮSOBILOST SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ

Společenství vlastníků jako právnická osoba nemá přirozené právo na svou osobnost; právní osobnost mu stanoví zákon; vzniká současně s jeho vznikem a zaniká s jeho zánikem. Právní osobností je způsobilost mít práva a povinnosti vyplývající z právního řádu, a to jak způsobilost hmotně právní, tak i ji odrážející způsobilost procesně právní. Znamená to být

⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů (ust. § 1158 a násl. - bytové spoluvlastnictví, ust. § 1194 a násl. – společenství vlastníků).

⁵ Dne 16. září 2015 odevzdala Komise pro rekodifikaci Občanského zákoníku slovenskému ministerstvu spravedlnosti první ucelenou verzi návrhu nového slovenského občanského zákoníku, jehož hlavním autorem je doc. JUDr. Anton Dulak, Ph.D. Na začátku listopadu 2015 pak bylo toto paragrafované znění návrhu občanského zákoníku představeno veřejnosti. Citováno dne 16. 2. 2018. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonika.html>.

⁶ Předkladatelé kodexu optimálně počítají s tím, že by měl být přijat i nový zvláštní zákon o registrech právnických osob (jako na vzor odkazují na náš zákon č. 304/2013 Sb.), který by nahradil dosavadní praxi, kdy existuje více registrů právnických osob, které vedou nejen správní orgány, ale i soudy tak, že by existoval jediný registr právnických osob vedený rejstříkovými soudy.

subjektem práva. Charakteristickým znakem subjektivity právnické osoby je pak její „nezávislost“ na subjektech, které ji tvoří nebo ji založily.⁷

Obecně platí, že právní osobnost právnické osoby není omezena předmětem její činnosti (ust. § 20 odst. 1 občanského zákoníku).⁸ Avšak určité právnické osoby mohou být vlastním speciálním zákonným režimem v určitých směrech ve svéprávnosti omezeny, takže nemohou podstupovat některá jednání, která by jinak – tedy v obecném soukromoprávním režimu – vykonávat mohly, a to je i případ společenství vlastníků.⁹

Jednání orgánů společenství vlastníků není vlastním jednáním této právnické osoby, neboť občanský zákoník vychází z koncepce, že rozumové a volní projevy jsou neslučitelné s právnickou osobou a jsou vlastní jen fyzickým osobám, tedy že právnická osoba nemůže jednat sama za sebe a svéprávnost a deliktní způsobilost je výsledkem přiřítání právně relevantního jednání fyzických osob, které jsou v určitém vztahu k právnické osobě na základě konstrukce zastoupení.¹⁰

Podle dřívější právní úpravy platilo, že členové statutárního orgánu (např. členové výboru společenství vlastníků) nebo statutární orgán (pověřený vlastník) jednali jménem právnické osoby.¹¹ Občanský zákoník v tomto ohledu přinesl změnu; nově jednají i členové statutárního orgánu toliko jako zástupci právnické osoby – společenství vlastníků a jejich jednání má charakter zastoupení, nikoliv přímého jednání právnické osoby. Jsou to tedy členové výboru nebo předseda, kdo ve společenství vlastníků rozhoduje a nahrazuje jeho vůli.

Společenství vlastníků již nevzniká ze zákona, nýbrž zakladatelským právním jednáním vzniklým ze soukromé vůle. Je zachován staronový zákonný požadavek, podle kterého musí společenství vlastníků existovat tam, kde v domě vzniklo alespoň pět jednotek. Nevyhoví-li se zákonnému příkazu, budou vlastníci jednotek donuceni k založení společenství jednak tím, že dojde k blokaci převodů vlastnického práva k jednotkám, jednak i tím, že se pro právní poměry spoluvlastníků domu a vlastníků jednotek uplatní obecná ustanovení o spoluvlastnictví, která jsou pro vlastníky jednotek méně výhodná, než je správa domu a pozemku společenstvím vlastníků.

3. PROCESNÍ LEGITIMACE SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ

Zatímco právnickým osobám soukromého práva je ponechán větší prostor pro vymezení účelu oproti právnickým osobám ustaveným zákonem nebo rozhodnutím orgánu veřejné moci, kterým bývá účel vymezen nebo úžeji určen, představuje společenství vlastníků opět výjimku¹².

Právní úprava vymezuje účel společenství vlastníků jak pozitivně, tak i negativně a tím vytváří hranice ustavující autonomie. Společenství vlastníků se zakládá za účelem zajišťování správy domu a pozemku s tím, že při naplňování svého účelu nesmí podnikat ani se přímo nebo nepřímo podílet na podnikání nebo jiné činnosti podnikatelů anebo být jejich společníkem nebo členem. Při naplňování svého účelu je způsobilé nabývat práva a zavazovat se k povinnostem a může nabyvat majetek a nakládat s ním pouze pro účely správy domu a pozemku.¹³

⁷ Do 1. července 2000 nemělo společenství vlastníků právní subjektivitu (tento pojem byl v novém občanském zákoníku nahrazen pojmem právní osobnost), tj. nebylo způsobilé k právům a povinnostem. Bylo ne-osobou, což přinášelo mnohá úskalí spočívající ve složitosti řádného výkonu práv a povinností vlastníků jednotek

⁸ V důvodové zprávě se podává, že jinak než její právní povahou svéprávnost právnické osoby omezena není, protože musí být respektován princip její majetkové autonomie. Do 90. let minulého století převažoval názor, podle něhož právní subjektivita právnické osoby je vymezena předmětem činnosti, ke kterému byla zřízena (jednalo o společenství vlastníků jednotek podle zákon o vlastnictví bytů). Srov. HURDÍK, J. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163.

⁹ Dále např. veřejné vysoké školy, penzijní fondy, ale i nadace.

¹⁰ Jedná se o zákonné zastoupení, viz ust. § 161 a násl. občanského zákoníku.

¹¹ Např. ust. § 13 odst. 1 již zrušeného zákona č. 513/1999 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

¹² Dalším příkladem je bytové (ust. § 727 občanského zákoníku) nebo sociální družstvo (ust. § 758 občanského zákoníku).

¹³ Ust. § 1194 odst. 1 občanského zákoníku.

Uvedené koresponduje s predchádzajúcou právnou úpravou, keď podľa ust. § 9 zákona o vlastníctví bytů bylo společenství vlastníků způsobilé vykonávat práva a zavazovat se ve věcech spojených se správou, provozem a opravami společných částí domu, popřípadě vykonávat činnosti v rozsahu tohoto zákona a činnosti související s provozováním společných částí domu, které sloužily i jiným fyzickým nebo právnickým osobám a zároveň mohlo nabývat i věci, práva, jiné majetkové hodnoty, byty nebo nebytové prostory pouze k těmto vymezeným účelům.

Právní postavení společenství vlastníků je tedy nadále založeno na principu vymezené (omezené) právní subjektivity v tom smyslu, že může vykonávat pouze takové činnosti, které občanský zákoník vymezuje a pouze v těchto věcech je oprávněno vykonávat svá práva a nabývat povinnosti. Jde o omezenou právní subjektivitu, tedy „speciální právní subjektivitu“.¹⁴

Této hmotněprávní subjektivitě, byť omezené, potom samozřejmě odpovídá i omezená subjektivita procesní, jak dovodil v jednom ze svých náleží Ústavní soud. A právě s ohledem na omezení procesní subjektivity musí být v každé konkrétní věci zkoumáno, zda je procesním subjektem přímo společenství vlastníků, nebo jeho jednotliví členové.

4. PROCESNÍ LEGITIMACE SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ VE SVĚTLE JUDIKATURY

Pro vymezení procesní legitimace společenství vlastníků je klíčový náleží Ústavního soudu ČR spis. zn. I. ÚS 646/04 ze dne 8. 3. 2005 a závěry v něm obsažené.

Ve věci projednávané Ústavním soudem ČR šlo o to, že shromáždění společenství vlastníků hlasovalo k návrhu svého člena o tom, zda bude v domě osazeno dřevěné schodišťové madlo ukotvené v ocelové konstrukci na náklady společenství vlastníků z důvodu nepříznivého zdravotního stavu jeho manželky. Jelikož byl navrhovatel přehlasován, bránil se žalobou podle ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastníctví bytů¹⁵ (srov. nyní ust. § 1209 odst. 1 občanského zákoníku¹⁶). Zásadní otázkou přitom bylo, zda měl žalovat společenství vlastníků nebo jednotlivé spoluvlastníky společných částí domu. Závěry obecných soudů se lišily. Zatímco soud prvního stupně shledal společenství vlastníků pasivně legitimovaným, odvolací soud zastal názor, že jde o spor spoluvlastnický, a proto jsou pasivně legitimováni ti, kdo mají právo hlasovat, tedy členové společenství vlastníků, nikoliv samo společenství vlastníků a s tímto názorem se ztotožnil i soud dovolací.

Ústavní soud k tomu v odůvodnění svého náleží vyložil, že obsah kteréhokoliv spoluvlastnictví tvoří práva a povinnosti, která jsou obsahem individuálního vlastníctví, jež jsou modifikována v důsledku plurality vlastníků. Tyto modifikace se obvykle rozdělují do tří skupin, podle toho, zda se týkají:

- a) vzájemného vztahu mezi spoluvlastníky,
- b) vztahu všech spoluvlastníků k třetím osobám ohledně společné věci,
- c) vztahu jednoho spoluvlastníka k ostatním spoluvlastníkům, příp. ke třetím osobám, ohledně jeho spoluvlastnického podílu.

Ústavní soud vyšel z toho, že v důsledku existence zvláštního spoluvlastnictví budovy je třeba posoudit význam plurality spoluvlastníků budovy na výše formulované tři skupiny modifikací,

¹⁴ KABELKOVÁ, E., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. *Bytové spoluvlastnictví v novém občanském zákoníku. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 203. Obdobně též SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976 – 1474). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 758 a násl.

¹⁵ Ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastníctví bytů: Při hlasování je rozhodující velikost spoluvlastnických podílů vlastníků jednotek na společných částech domu (§ 8 odst. 2); spoluvlastníci jednotky mají postavení vlastníka jednotky (jeden hlas). Při rovnosti hlasů, nebo nedosáhne-li se potřebné většiny nebo dohody, rozhodne na návrh kteréhokoli vlastníka jednotky soud. Jde-li o důležitou záležitost, může přehlasovaný vlastník jednotky požádat soud, aby o ní rozhodl. Právo je nutno uplatnit u soudu do 6 měsíců ode dne přijetí rozhodnutí, jinak právo zanikne.

¹⁶ Ust. § 1209 odst. 1 občanského zákoníku: Je-li pro to důležitý důvod, může přehlasovaný vlastník jednotky nebo i společenství vlastníků, pokud je vlastníkem jednotky, navrhnout soudu, aby o záležitosti rozhodl; v rámci toho může též navrhnout, aby soud dočasně zakázal jednat podle napadeného rozhodnutí. Není-li návrh podán do tří měsíců ode dne, kdy se vlastník jednotky o rozhodnutí dozvěděl nebo dozvědět mohl, jeho právo zaniká.

příčemž z hlediska posuzovaného případu je relevantní pouze první skupina, tj. vzájemný vztah mezi spoluvlastníky.

Dále konstatoval, že je evidentní, že jde sice o hlasování - rozhodování ve vztahu mezi spoluvlastníky, avšak existuje-li společenství vlastníků v podobě právnické osoby, je toto hlasování vlastníků jednotek současně projevem tvorby vůle této právnické osoby. Přijaté rozhodnutí zavazuje nejen spoluvlastníky budovy, ale také společenství vlastníků, protože jde o rozhodnutí jeho nejvyššího orgánu - shromáždění vlastníků jednotek. Lze tedy učinit závěr, že na základě hlasování jednotlivých spoluvlastníků v rámci shromáždění byla legitimně vytvořena jejich společná vůle, která se stala zároveň vůlí nejvyššího orgánu společenství vlastníků a přímo tedy i této právnické osoby, z čehož lze odvodit pasivní legitimaci přímo společenství vlastníků.

O tento náleze se také opřel Nejvyšší soud ČR v rozsudku spis. zn. 28 Cdo 2618/2007 ze dne 23. 8. 2007, když Městský soud v Praze jako soud odvolací tento náleze při svém rozhodování nerespektoval bez dalšího.

Jednalo se o případ, kdy vlastník bytové jednotky včetně podílu na společných částech domu žaloval společenství vlastníků. Domáhal se zrušení usnesení shromáždění týkající se rozpočítávání nákladů na správu a zpracování vyúčtování podle přepočítávacích jednotek v bodech, v nichž hlasoval proti.

Vlastníci jednotek rozhodovali na shromáždění a přehlasovaný vlastník, šlo-li o důležitou záležitost, mohl požádat soud, aby o ní rozhodl (viz poznámka pod čarou č. 16). Podle platné právní úpravy, je-li pro to důležitý právní důvod, může přehlasovaný vlastník jednotky nebo i společenství vlastníků, pokud je vlastníkem jednotky, navrhnout soudu, aby o věci rozhodl (viz poznámka pod čarou č. 17).

Odvolací soud vycházel ze skutkového stavu, jak byl zjištěn soudem prvního stupně, dospěl však k závěru, že soud prvního stupně nesprávně posoudil otázku pasivní věcné legitimace. Odvolací soud dovodil, že společenství vlastníků má povahu samostatné právnické osoby toliko v záležitostech zajištění správy domu a pozemku (v záležitostech uvedených v ust. § 9 odst. 1 zákona o vlastnictví bytů), což se projevuje zejména ve vztahu ke třetím osobám, s nimiž jedná v mezích pravomocí přenesených na ně jednotlivými vlastníky jednotek. Konstatoval, že takto vymezená právní subjektivita je však odlišná od právní subjektivity potřebné k pasivní legitimaci v projednávaném sporu a odkázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR¹⁷, byť bylo zrušeno výše uvedeným náleze Ústavního soudu. Podle odvolacího soudu z dikce ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů vyplývá, že spory dle tohoto ustanovení jsou spory svou povahou spoluvlastnickými, tedy spory mezi jednotlivými členy společenství vlastníků, nikoli spory mezi společenstvím vlastníků jednotek jako právnickou osobou a jejím členem. Pro tento závěr dle odvolacího soudu svědčila rovněž podobnost zákonné úpravy obsažené v citovaném ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů a ust. § 139 odst. 2, 3 občanského zákoníku upravujícího otázky hospodaření spoluvlastníků se společnou věcí. Se zřetelem k uvedenému odvolací soud uzavřel, že nedostatek pasivní věcné legitimace musí bez dalšího vést k zamítnutí žaloby.

Teprve k dovolání žalobce jako dovolatele, v němž vytýká odvolacímu soudu, že jeho právní posouzení otázky věcné pasivní legitimace je v rozporu s hmotným právem a odporuje právnímu názoru vyslovenému Ústavním soudem ČR v náleze vydaném v typově obdobné věci, jímž byl současně zrušen rozsudek Nejvyššího soudu ČR, na nějž odvolací soud v odůvodnění napadeného rozsudku odkazuje, prosadil Nejvyšší soud zásadu vyjádřenou v čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky, že vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby.

Znovu odcitoval právní názor Ústavní soud, který lze vztáhnout i platnou právní úpravu, že hlasování podle ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů (podle ust. § 1209 odst. 1 občanského zákoníku) je sice rozhodováním ve vztahu mezi spoluvlastníky, avšak za existence společenství vlastníků (právnické osoby), je toto hlasování vlastníků jednotek současně projevem tvorby vůle této právnické osoby. Přijaté rozhodnutí zavazuje nejen spoluvlastníky budovy, ale také společenství vlastníků, protože jde o rozhodnutí jeho nejvyššího orgánu – shromáždění vlastníků jednotek. Výsledkem hlasování je projev vůle společenství (pluralita vlastníků) a právní subjektivita společenství vlastníků je pak neodmyslitelně spjata i s pasivní legitimací v případném sporu.

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 2381/2002 ze dne 30. 6. 2004.

Jedním z dalších nadčasových rozhodnutí je rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 5330/2008 ze dne 19. 7. 2010. Žalobce, který měl ve společném jmění manželů nebytový prostor včetně spoluvlastnického podílu na společných částech domu, zjistil při stavebních úpravách, které v nebytovém prostoru prováděl, že statika pilířů domu je narušena a vyžaduje nutnou opravu. O tom informoval společenství vlastníků a poté nechal na své náklady havarijný stav odstranit. Žalované společenství vlastníků se odmítlo podílet na nákladech vynaložených na opravu společných částí domu, resp. vydat, oč se na úkor žalobce bezdůvodně obohatilo.

Soud prvního stupně dospěl k závěru, že jde o nárok z bezdůvodného obohacení, avšak žalovaný není vlastníkem bytových či nebytových jednotek nebo společných částí domu, na které žalobce vynaložil náklady, a nenese majetkovou odpovědnost za úkony či nečinnost vlastníků jednotek a tudíž není jako účastník v uvedené věci pasivně legitimován. Odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a dovodil, že žalovaná - specifická právnická osoba, která měla právní subjektivitu pouze v rozsahu vymezeném zákonem, i když byla samostatným právním subjektem, nebyla v dané věci pasivně legitimována, neboť žalobou byl uplatněn nárok z bezdůvodného obohacení a žalovaná nebyla subjektem, kterému by se zvýšením hodnoty domu provedenou stavební úpravou dostalo majetkové hodnoty, nebyla tím, komu bylo neoprávněně plněno. Zvýšila-li se v důsledku stavebních úprav provedených žalobcem cena domu, stalo se tak ve prospěch jednotlivých vlastníků bytových či nebytových jednotek, a nikoliv ve prospěch společenství vlastníků. Odvolací soud uzavřel, že žalovaná není ve věci plnění z titulu bezdůvodného obohacení pasivně věcně legitimována.

Žalobce jako dovolatel se obrátil na dovolací soud s otázkou zásadního významu, která dosud nebyla dovolacím soudem řešena, a to, zda společenství vlastníků bylo pasivně legitimováno ve sporu o zaplacení z titulu bezdůvodného obohacení, jednalo-li se o věc spojenou se správou a údržbou domu, resp. společných částí domu, kdy naléhavou stavební opravu společných částí domu nezajistilo a nefinancovalo, což bylo jeho zákonnou povinností, ale učinil to za něj jeden z vlastníků jednotek.

Nejvyšší soud ČR konstatoval, že úkolem společenství vlastníků je též zajištění správy společných částí domu a v případě potřeby i jejich opravy a rekonstrukce; společenství přitom reprezentuje vlastníky jednotek. Smysl jeho existence je též v tom, aby ve věcech zajišťování správy domu a pozemku (ust. § 9 odst. 1 zákona o vlastnictví bytů a ust. § 1194 občanského zákoníku) nevystupovali jako subjekty právních vztahů (např. k dodavatelům stavebních prací) všichni vlastníci jednotek a nedocházelo tak ke komplikacím vyplývajícím z mnohočetnosti subjektů těchto vztahů. Povinností společenství vlastníků je tak i obstarání nutných oprav společných částí domu. Společenství vlastníků tak reprezentuje vlastníky jednotek; "množina spoluvlastníků budovy, jako vlastníků jednotek, tvoří společenství vlastníků jednotek" (srov. nálezy Ústavního soudu spis. zn. I. ÚS 646/04 ze dne 8. března 2005). Je nepochybné, že bezdůvodné obohacení vzniklo, a to tak, že hodnota domu se v důsledku oprav zvýšila. Názor, že z tohoto hlediska se neobohatil žalovaný, který není vlastníkem domu, ale vlastníci jednotek, je správný. Nicméně z citovaných ustanovení (jakož i ze samotného poslání společenství vlastníků) se podává, že povinností společenství vlastníků je obstarat nutné opravy společných částí domu. Pokud tyto opravy provede a zaplatí vlastníci jednotky, může jít o plnění, které vlastníci jednotky vynaložili namísto společenství vlastníků (rozúčtování nákladů na jednotlivé vlastníky jednotek by bylo již věci společenství).

Alfou a omegou je tedy termín správa domu (a pozemku); lze jej vymezit jak pozitivně, tak i negativně, k čemuž taktéž přispěla judikatura.

Ve věci projednávané Nejvyšším soudem ČR pod spis. zn. 32 Cdo 1389/2007¹⁸ se společenství vlastníků jako žalobce domáhalo odstranění vad předmětu kupních smluv, které se žalovanou neuzavřelo společenství vlastníků, nýbrž jednotliví vlastníci jednotek. Nejvyšší soud ČR dovodil, že tento nárok však společenství vlastníků s ohledem na omezenou subjektivitu podle zákona o vlastnictví bytů nepřislušel – nejednalo se o výkon správy domu; osobami oprávněnými domáhat se vad předmětu koupě byli jednotliví vlastníci jednotek. I judikatura pozdější se držela názoru, že společenství vlastníků není oprávněno uplatňovat nároky z odpovědnosti za vady předmětu koupě, plynoucí ze smluv o převodu jednotek, uzavřených třetími osobami (vlastníky jednotek), a že právo na odstranění případných vad společných částí domu svědčí toliko

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 32 Cdo 1389/2007 ze dne 29. 5. 2007.

nabyvatelům dotčených jednotek, neboť uplatnění nároků z odpovědnosti za vady plynoucí ze smluv o převodu jednotek není výkonem správy domu podle ust. § 9 odst. 1 zákona o vlastnictví bytů

Nejvyšší soud dále upřesnil, že ani zmocnění udělené některými vlastníky jednotek neopravňuje společenství vlastníků, aby nároky, jejichž nositeli jsou zmocněnci, uplatnilo u soudu vlastním jménem jakožto nároky své.¹⁹

V roce 2015 Nejvyšší soud doplnil, že společenství vlastníků může smluvně (v konkrétním případě Dohodou o převodu záručních práv a povinností) nabýt právo na bezplatné odstraňování vad společných částí domu a posléze toto právo vykonávat jako vlastní. Tento závěr Nejvyšší soud odůvodnil (s ohledem na předchozí judikaturu poměrně překvapivě) tím, že uvedené právo lze podřadit pod legislativní zkratku „správa domu“ dle § 9 odst. 1 zákona o vlastnictví bytů, jelikož jeho realizace naplňuje účel společenství vlastníků spočívající v zabezpečování oprav společných částí domu.²⁰

Platná právní úprava, inspirovaná potřebami praxe, kdy může být v řadě případů efektivnější, pokud práva z vadného plnění společných částí domu uplatňuje společenství vlastníků jako zákonný zástupce vlastníků jednotek, jejichž odborné znalosti nebo časové možnosti mohou být omezené, upravuje otázku uplatňování práv z vadného plnění při vadách společných částí domu v ust. § 1196 odst. 2 občanského zákoníku tak, že společenství vlastníků zastupuje vlastníky jednotek při uplatňování práv, která jim vzniknou vadou jednotky. I toto ustanovení není bez výkladových obtíží, protože pojem jednotka zahrnuje (dle ust. § 1159 občanského zákoníku) nejen podíl na společných částech nemovité věci, ale samozřejmě i byt samotný jako prostorově oddělenou část domu.

Například se tak nabízí otázka, zda lze zastoupení při uplatňování práv z vadného plnění podřadit pod správu domu? Judikatura za účinnosti předchozí právní úpravy vysvětlila, že ve věcech spojených se správou domu společenství vlastníků nejedná z pouhého pověření vlastníků jednotek, nýbrž vykonává svá práva a povinnosti, jako by samo bylo vlastníkem, tzv. vlastním jménem a na vlastní účet.²¹ Ustanovení § 1196 odst. 2 občanského zákoníku hovoří pouze o tom, že společenství je při uplatňování práv z vadného plnění zákonným zástupcem vlastníků jednotek, a se správou domu a pozemku toto zastupování výslovně nespojuje, což podporuje i systémové zařazení tohoto ustanovení, jako samostatného. Z uvedeného lze tedy dovozovat, že společenství vlastníků nemůže uplatnit předmětné nároky vlastním jménem a na svůj účet jako nároky své, a že by i nadále mohly platit judikатурní závěry, že nositeli těchto nároků jsou vlastníci jednotek.²²

Nabízí se i další otázky, zda toto zákonné zastoupení automaticky vylučuje možnost jednotlivých vlastníků jednotek uplatňovat práva z vadného plnění společných částí domu samostatně, zda společenství vlastníků zastupuje vlastníky jednotek i v případě uplatňování práva z vadného plnění, které se týká vad bytu samotného (když byt je vymezen společnými částmi – nosným zdívkem a stropy a společné části mají povahu konstrukcí nebo prostorů mezi nimi, které bytem nejsou, ale jsou společnými prostory²³)? Pokusit se nalézt odpovědi na tyto další zajímavé otázky by však překračovalo rozsah a zaměření tohoto příspěvku.

Dalším rozhodnutím, které přispělo k negativnímu vymezení pojmu správa domu, je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3630/2010²⁴, které lze podřadit co do

¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 29 Cdo 874/2011 ze dne 18. 9. 2012, usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 26 Cdo 624/2014 ze dne 16. 4. 2014 nebo také usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 33 Cdo 1153/2015 ze dne 24. 3. 2016.

²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu spis. zn. 26 Cdo 811/2015 ze dne 16. 6. 2015, který byl schválen k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek na poradě občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu dne 8. 6. 2016 a později byl aprobován usnesením Nejvyššího soudu spis. zn. 33 Cdo 3185/2014 ze dne 22. 9. 2016.

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 811/2015 ze dne 16. 6. 2015 nebo usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 5610/2015 ze dne 22. 8. 2016.

²² Obdobně viz PŘÍKOPA, V. Problém procesní legítimace společenství vlastníků. *Právní prostor* [online]. 9. 7. 2015 ve smyslu doplnění autora ze dne 24. 11. 2015. Citováno dne 20. 2. 2018.

²³ NOVOTNÝ, M. In SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976 – 1474). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 768.

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3630/2010 ze dne 11. 4. 2012.

množiny vztahů uvedených ve výše citovaném nálezu Ústavního soudu ČR, do množiny vztahů týkajících se všech spoluvlastníků domu ke třetím osobám ohledně společné věci. Řešen byl častý problém, kdy bytový dům byl postaven na cizím pozemku, tedy problém užívání pozemku bez právního důvodu. Byť se jedná o rozhodnutí v intencích právní úpravy zákona o vlastnictví bytů, jsou jeho závěry přiměřeně použitelné i v intencích platné právní úpravy. Nejvyšší soud ČR konstatoval, že osoba vykonávající správu domu (tedy i společenství vlastníků) není povinna zaplatit vlastníku pozemku, na němž stojí bytový dům, peněžitou náhradu za bezdůvodné obohacení, získané vlastníky jednotek užíváním pozemku bez právního důvodu. Povinnost vydat bezdůvodné obohacení, resp. peněžitou náhradu za něj svědčí osobě, jež toto bezdůvodné obohacení získala. V případě stavby stojící na cizím pozemku se, není-li zde právní důvod takového užití pozemku, na úkor vlastníka pozemku obohatí vlastník stavby. Je-li pak taková stavba bytovým domem, v němž byly vyčleněny jednotky, jsou těmito osobami (jež se bezdůvodně obohacují užíváním cizího pozemku) vlastníci jednotek. Z žádného ustanovení zákona o vlastnictví bytů neplynulo a neplatí tak ani z ustanovení občanského zákoníku, že by tato povinnost přecházela na osobu vykonávající správu domu. A takový závěr nelze činit ani výkladem pojmu správa domu. Úkolem správce (společenství vlastníků) je starat se o společné části domu, jež ovšem náleží nikoliv správci (z titulu výkonu správy), ale vlastníkům jednotek. Jakkoliv lze správu chápat velmi široce²⁵ nelze z pouhého pojmu správy dovozovat osobní majetkovou odpovědnost správce vydat (nahradit) bezdůvodného obohacení získané vlastníky jím spravovaného majetku z důvodu užívání cizího pozemku.²⁶

5. ZÁVĚR

Právní postavení společenství vlastníků je založeno na principu vymezené (omezené) právní subjektivity v tom smyslu, že může vykonávat pouze takové činnosti, které občanský zákoník vymezuje a pouze v těchto věcech je oprávněno vykonávat svá práva a nabývat povinnosti.

Této hmotněprávní subjektivitě, byť omezené, potom samozřejmě odpovídá i omezená subjektivita procesní, jak dovodil v jednom ze svých náleží Ústavní soud ČR. A právě s ohledem na omezenou procesní subjektivitu musí být v každé konkrétní věci zkoumáno, zda je procesním subjektem přímo společenství vlastníků, nebo jeho jednotliví členové.

Množina věcí, ve kterých bude svědčit procesní legitimace společenství vlastníků, je vymezena jeho účelem,

Alfou a omegou je termín správa domu (a pozemku), kterou lze vymezit jak pozitivně, tak i negativně, k čemuž významně přispěla judikatura a lze očekávat, že ne jinak tomu bude i v budoucnu.

²⁵ Srov. např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu spis. zn. 22 Cdo 3281/2008 ze dne 24. 11. 2010. Dále v souladu s ust. § 1189 správa domu a pozemku zahrnuje vše, co nenáleží vlastníku jednotky a co je v zájmu všech spoluvlastníků nutné nebo účelné pro řádnou péči o dům a pozemek jako funkční celek a zachování nebo zlepšení společných částí. Správa domu zahrnuje i činnosti spojené s přípravou a prováděním změn společných částí domu nástavbou, přístavbou, stavební úpravou nebo změnou v užívání, jakož i se zřízením, udržováním nebo zlepšením zařízení v domě nebo na pozemku sloužících všem spoluvlastníkům domu. Dle odborné literatury byly takovou správou dle předchozí právní úpravy jednak správní činnosti, jednak údržba, opravy, úpravy a soubor provozních, technických, revizně technických a dalších činností (včetně např. modernizace, rekonstrukce, změn stavby, zajišťování technických prohlídek apod. In ČÁP, J., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. *Zákon o vlastnictví bytů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2010. Komentář k § 9.

²⁶ Shodně rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 728/2012 ze dne 5. 12. 2012.

Použitá literatúra:

- ČÁP, J., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. Zákon o vlastníctví bytů. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2010.
- LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.
- KABELKOVÁ, E., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. Bytové spoluvlastnictví v novém občanském zákoníku. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013.
- SPÁČIL, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976 – 1474). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.
- FIALA, J. Nad zákonem o vlastníctví bytů aneb „spoluvlastnictví je vynálezem ďábla“. In: Časopis pro právní vědu a praxi. Masarykova univerzita, 1994, č. 4.
- PŘÍKOPA, V. Problém procesní legitimity společenství vlastníků. In: Právní prostor [online]. 9. 7. 2015 ve smyslu doplnění autora ze dne 24. 11. 2015.
- ZUKLÍNOVÁ, M. Zákon o vlastníctví bytů. In: Právní praxe v podnikání, 1994, č. 7- 8.
- PETR, P. Vlastnictví bytů v Evropě. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2012.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastníctví bytů), ve znění pozdějších právních předpisů.

Zrušený zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

Nález Ústavního soudu ČR spis. zn. I. ÚS 646/04 ze dne 8. 3. 2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu spis. zn. 26 Cdo 811/2015 ze dne 16. 6. 2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 728/2012 ze dne 5. 12. 2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3630/2010 ze dne 11. 4. 2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 3281/2008 ze dne 24. 11. 2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 5330/2008 ze dne 19. 7. 2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 2618/2007 ze dne 23. 8. 2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 2381/2002 ze dne 30. 6. 2004.

Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 33 Cdo 3185/2014 ze dne 22. 9. 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 5610/2015 ze dne 22. 8. 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 33 Cdo 1153/2015 ze dne 24. 3. 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 26 Cdo 624/2014 ze dne 16. 4. 2014.

Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 29 Cdo 874/2011 ze dne 18. 9. 2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 32 Cdo 1389/2007 ze dne 29. 5. 2007.

Kontaktní údaje:

Mgr. Martina Ditmarová

martina.ditmarova@seznam.cz

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Třída 17. listopadu 8

771 00 Olomouc

Česká republika

KRITÉRIÁ PRE URČENIE VYŽIVOVACEJ POVINNOSTI RODIČOV K DEŤOM

Lenka Dufalová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: When determining the amount of parents' maintenance duty for their children, the courts must consider basic criteria set out in Act No. 36/2005 Coll. Family Act, as amended, and take into account justified needs of the entitled person and abilities, possibilities and property condition of the liable person. At the same time, the courts cannot circumvent the provision of Art. 62 para. (2) of the Family Act, which stipulates that the child is entitled to take part in his or her parents' life standard. It is this decision-making criterion that will be the primary subject of the analysis with regard to the specificities of the parent-child relationship.

Abstrakt: Pri určovaní výšky vyživovacej povinnosti rodičov k deťom súdy vychádzajú zo základných kritérií stanovených v zákone č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších predpisov, teda berú do úvahy odôvodnené potreby oprávneného a schopnosti, možnosti a majetkové pomery povinného. Súdy zároveň nemôžu obchádzať ustanovenie § 62 ods. 2 zákona o rodine, ktorý v rámci vyživovacej povinnosti rodičov k deťom stanovuje, že dieťa má právo podieľať sa na životnej úrovni rodičov. Práve toto rozhodovacie kritérium bude primárnym predmetom analýzy s ohľadom na osobitosti vzťahu rodič – dieťa.

Kľúčové slová: Maintenance Duty, Statutory Criteria, Same Life Standard

Kľúčové slová: vyživovacia povinnosť, zákonné kritéria, rovnaká životná úroveň

1 ÚVOD

V decembri v roku 2015 rozvíril vody českej aj slovenskej civilistiky nález Ústavného súdu Českej republiky (ďalej aj ako „Ústavný súd ČR“) vo veci určenia výšky výživného rodiča s nadštandardnými príjmami voči maloletému dieťaťu¹, v ktorom Ústavný súd ČR rozhodol, že rozhodnutím všeobecných súdov - Okresného súdu v Hradci Králové a rozhodnutím Krajského súdu v Hradci Králové bolo porušené základné právo sťažovateľa ako rodiča na výchovu jeho detí zaručené článkom 32 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd.² Skutkový a právny stav, z ktorých nález Ústavného súdu ČR vychádza možno popísať nasledovne: Rozhodnutím okresného súdu bol maloletý zverený do striedavej osobnej starostlivosti oboch rodičov, pričom sťažovateľovi určil súd vyživovaciu povinnosť na dobu po rozvode vo výške 100 000 Kč mesačne s tým, že 30 000 Kč má byť splatných k rukám matky a 70 000 Kč na účet maloletého za účelom tvorby úspor. Zároveň uložil matke maloletého povinnosť prispievať na jeho výživu na čas po rozvode sumou 5.000 Kč mesačne, s tým, že výživné je splatné k rukám otca. Súd tiež rozhodol o spätnom výživnom vo výške 10 160 000 Kč. Rozhodnutie odvolacieho súdu zmenilo rozsudok súdu prvého stupňa len ohľadom výšky spätného výživného a trov konania. Otec maloletého podal voči rozhodnutiam všeobecných súdov ústavnú sťažnosť odôvodnenú tým, že súdu pri určovaní výšky výživného

¹ Nález Ústavného súdu Českej republiky, spis. Zn. IV. ÚS 650/15 zo dňa 16. decembra 2015.

² Znenie čl. 32 ods. 4 Listiny základných práv a slobod: *Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudů na základě zákona.* V slovenskom právnom poriadku ide o právo zakotvené priamo v Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v článku 41 ods.4: *Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona.*

vychádzali predovšetkým z práva dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni svojich rodičov, pričom však nezohľadnili vzájomný stret tejto zásady s výchovnou povinnosťou rodiča. Podľa názoru otca z objektívneho, ani subjektívneho hľadiska vždy nemusí byť v najlepšom záujme dieťaťa, aby dieťa bezhranične ťažilo z vysokej životnej úrovne, ktorú dosiahli rodičia. V súvislosti s uvedeným otec poukázal na to, že vo viacerých prípadoch sa rodičia, ktorí vlastným snažením dosiahli vysokú životnú úroveň, rozhodli vychovávať svoje deti tak, aby si boli vedomé hodnoty a významu peňazí a naučili sa s nimi hospodáriť. Otec bol toho názoru, že nie je možné striktné skúmať iba príjmy a výdavky vyživujúceho rodiča, ale musí byť taktiež kladený dôraz na preskúmanie výchovných metód v najlepšom záujme dieťaťa. Na základe uvedeného otec zdôraznil, že súdy v rámci rozhodovania nebrali do úvahy jeho právo zvoliť si vhodný spôsob výchovy pre vlastného syna.

Pokiaľ ide o výsledok konania o sťažnosti, možno konštatovať, že ÚS sa v podstate stotožnil s argumentáciou sťažovateľa, napadnuté rozhodnutia Okresného a Krajského súdu zrušil konštatujúc, že týmito rozhodnutiami bolo porušené základné právo sťažovateľa ako rodiča na výchovu jeho detí zaručené už spomínaným článkom 32 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd: *Základními hledisky pro určení výše výživného nesporně jsou odůvodněné potřeby dítěte, jeho majetkové poměry a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče. Platí i pravidlo, že životní úroveň rodičů a dětí má být v zásadě stejná. V případě výjimečně vysokých příjmů povinného rodiče však nelze postupovat mechanicky. Nelze ztrácat ze zřetele fakt, že je právem i povinností rodičů naučit dítě hodnotě peněz a řádnému hospodaření s nimi. Stanovení nepřiměřeně vysokého výživného, které dítěti i po dokončení přípravy na povolání umožní dlouhodobý a snad i trvalý bezpracný život, může být nejen v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, ale může také porušovat právo rodiče vychovávat své dítě, jež je mu garantováno čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.*

Je potrebné uviesť, že ÚS ČR nespochybňuje to, že v prípade, ak má rodič nadštandardné príjmy, má dieťa právo na nadštandardné výživne. ÚS však uvádza, že toto nadštandardné výživné má mať určitú hranicu, nie však objektivizovanú právnym predpisom, ale tak, že sudca, ktorý o takomto výživnom rozhoduje, by mal pri stanovaní jeho výšky brať do úvahy zmysel a účel výživného. V tejto súvislosti možno podotknúť, že Ústavný súd Slovenskej republiky vo viacerých svojich rozhodnutiach konštatuje, že: *K výkladu právnych predpisov a ich inštitútov nemožno pristupovať len z hľadiska textu zákona, a to ani v prípade, keď sa text môže javiť ako jednoznačný a určitý, ale predovšetkým podľa zmyslu a účelu zákona.* (nález Ústavného súdu SR z 23. mája 2013, č. k. IV. ÚS 71/2013-36, tiež IV. ÚS 92/2012, I. ÚS 351/2010, m. m. I. ÚS 306/2010). Toto chápanie súvisí s tzv. hodnotovým poňatím práva (opak je pozitivistické), ktoré kritizuje prehnanú dôveru orgánov aplikujúcich právo v doslovný výklad zákona. Vo vyššie uvedenom prípade, ktorý je predmetom analýzy, súd rozhodol, že výšku vyživovacej povinnosti je potrebné posudzovať aj vzhľadom na právo rodiča vychovávať svoje dieťa, čo všeobecné súdy v danom prípade nezohľadnili. Súdy pri určovaní výšky vyživovacej povinnosti sú teda povinné prihliadať aj na osobitosti vzťahu medzi rodičom a dieťaťom.

2 VZŤAH RODIČ - DIEŤA

Vzťahy medzi rodičmi a deťmi tvoria ťažisko právnej úpravy slovenského rodinného práva. V rodinnoprávnych vzťahoch platí zásada rovnosti subjektov, ktorá je však práve vo vzťahu medzi rodičmi a deťmi výrazne modifikovaná faktickou nerovnosťou medzi rodičom a dieťaťom. Dieťa je vzhľadom na svoju odkázanosť od rodičov považované za slabší subjekt tohto právneho vzťahu, ktorému sa normami nielen rodinného práva poskytuje široká miera ochrany.

Pokiaľ ide o právo rodiča vychovávať svoje dieťa, to je garantované nielen Ústavou SR, resp. Listinou základných práv a slobôd, ale je zakotvené aj medzinárodných zmluvách, ktorými je Slovenská republika viazaná. Rodičovské právo starať sa o deti je ich prioritným právom, rovnako ako je prioritným právom detí, aby ich vychovávali a starali sa o ne ich rodičia. Tieto práva na strane rodičov, ako aj na strane detí platia dovtedy, pokiaľ rodičia chcú a praktickými skutkami prezentujú svoju vôľu starať sa o deti a vychovávajú ich a predmetnú výchovu a starostlivosť o deti zabezpečujú na takej úrovni a v takej kvalite, že to nie je na ujmu, ale v prospech dieťaťa.³ V zmysle ustanovenia § 28 ods. 1 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákon o rodine“), súčasťou rodičovských práv a

³ ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, s. 301.

povinností je aj sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu maloletého dieťaťa, pričom výchova maloletého dieťaťa je v rámci rodičovských práv a povinností uvedená na prvom mieste. Pavelková definuje výchovu ako právo a povinnosť riadiť konanie dieťaťa, usmerňovať ho, použiť primerané prostriedky tak, aby nebola dotknutá dôstojnosť dieťaťa a akokoľvek ohrozené jeho zdravie, jeho duševný, telesný, citový, rozumový a mravný vývoj a právo vykonávať nad dieťaťom dohľad zodpovedajúci stupňu jeho vývoja.⁴

Zákon o rodine na viacerých miestach hovorí o výchove maloletého dieťaťa ako o jednej z prvoradých úloh rodičovstva.⁵ Výchova dieťaťa je pojem široký, ktorý však nemožno zamieňať s ďalším zákonným pojmom, a to s pojmom osobná starostlivosť. Starostlivosť a výchova o maloleté dieťa predpokladá zabezpečenie nielen materiálnych, ale i nemateriálnych podmienok, ktoré umožňujú rozvíjanie osobnosti maloletého dieťaťa. Účelom výchovy rodiča je usmerňovať konanie dieťaťa tak, aby si dieťa vybudovalo základné morálne povedomie a osvojilo si také správanie, ktoré mu zaručí v ďalšom živote schopnosť žiť a živiť sa samostatne v súlade so všeobecnými morálnymi zásadami.⁶ Osobná starostlivosť je pojem užší, pojem výchova zahŕňa aj osobnú starostlivosť o dieťa. Zložka výchovy spočívajúca v osobnej starostlivosti o dieťa môže byť vykonávaná aj inými subjektami, v prípadoch, keď sú zákonné dôvody na to, aby bolo dieťa zverené do niektorej z foriem náhradnej starostlivosti, avšak výchovné pôsobenie rodiča aj v takomto prípade zostáva zachované. Samozrejme, len vtedy, ak rodičia dieťaťa neboli pozbavení výkonu rodičovských práva a povinnosti, resp. im tento bol pozastavený alebo rodič/rodičia dieťaťa nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony. V takomto prípade bude zabezpečovať výchovu dieťaťa poručník v súlade s ustanovením § 56 ods. 1 Zákona o rodine. Poručník je teda jediným subjektom okrem rodičov dieťaťa, ktorému je zákonom zverené právo aj povinnosť vychovávať dieťa. Aj táto skutočnosť poukazuje na dôležitosť a úlohu výchovy v živote maloletého dieťaťa.

3 ZÁKONNÉ KRITÉRIA PRE URČENIE VÝŠKY VYŽIVOVEJ POVINNOSTI RODIČOV K DEŤOM

Určenie výšky vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je témou, ktorá najmä v právnej praxi vyvoláva nielen množstvo otázok, ale aj emócií. Aj keď v rámci vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je právny vzťah medzi oprávneným a povinným subjektom vzťahom súkromnoprávnym, za určitých okolností vstupuje do tohto právneho vzťahu súd, ktorý autoritatívne určí výšku vyživovacej povinnosti rodičov k dieťaťu. Obligatorne je výška výživného určovaná v prípade rozvodu manželstva, ak z manželstva pochádzajú maloleté deti. V prípade plnoletých detí súd v konaní o rozvod manželstva výživné neurčuje, v tomto prípade sa uplatňuje dispozičný princíp, určenie vyživovacej povinnosti je viazané na návrh oprávneného, t.j. plnoletého dieťaťa. V ostatných prípadoch súd určí vyživovaciu povinnosť len vtedy, ak je plnenie vyživovacej povinnosti narušené, teda ak jeden z rodičov vyživovaciu povinnosť neplní dobrovoľne, a to bez ohľadu na to, či rodičia žijú alebo nežijú v manželstve. V prípade dobrovoľného plnenia vyživovacej povinnosti dôvod pre ingerenciu štátu nie je daný.

Za súčasného právneho stavu niet pochyb o tom, že pri určovaní vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je súd povinný prihliadať osobitné kritérium v zákone v rámci vyživovacích povinností priamo neupravené, a to je **najlepší záujem dieťaťa**. Článok 5 Zákona o rodine v súlade s článkom 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa⁷ stanovuje, že záujem maloletého dieťaťa je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Dohovor o právach dieťaťa je medzinárodnou zmluvou, ktorá má prednosť pred zákonom v zmysle ustanovenia článku 3 ods. 5 Ústavy SR.⁸ Na tomto mieste je však potrebné poukázať na charakter ustanovenia článku 3

⁴ PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodine: komentár, s. 349.

⁵ Jedno z najdôležitejších ustanovení Zákona o rodine týkajúce sa výchovy maloletého dieťaťa je § 30, ktorý v odseku 1 zakotvuje rozhodujúcu úlohu rodičov vo výchove dieťaťa.

⁶ PAVELKOVÁ, B., KUBÍČKOVÁ, G., ČEČOTOVÁ, V.: Zákon o rodine. Komentár s judikatúrou, s.81.

⁷ Zákon č. 104/1991 Zb.

⁸ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR. Článok 7 ods. 5: Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo

ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa. Ide totiž o právnu normu, ktorá nie je priamo aplikovateľná a má charakter všeobecnej zásady, ktorú je nevyhnutné inkorporovať do právneho poriadku zmluvného štátu dohovoru.⁹ Najlepší záujem dieťaťa je nevyhnutné posúdiť z objektívneho hľadiska, nie zo subjektívneho pohľadu rodiča, ktorú má určitú predstavu o tom, čo je v najlepšom záujme jeho dieťaťa. Najlepší záujem dieťaťa je pojmom, ktorý nie je možné jednoznačne vymedziť. Súdny sa preto dostávajú do pozície, kedy pri rozhodovaní o otázkach týkajúcich sa konkrétneho dieťaťa musia pri zvažovaní rôznych alternatív vybrať tú, ktorá predstavuje najlepšie riešenie pre dieťa, ktorého sa jeho rozhodovanie týka. Otázka výšky výživného takouto nepochybne je, aj keď z hľadiska možných situácií, v rámci ktorých súdy rozhodujú vo veciach týkajúcich sa dieťaťa, otázka výživného je síce otázkou, ktorá sa týka dieťaťa, avšak z hľadiska akej hierarchie hodnôt nepovažujeme ju za otázku najdôležitejšiu. Výška výživného je samozrejme obmedzená možnosťami, schopnosťami a majetkovými pomermi rodičov dieťaťa, a v mnohých prípadoch, nebyť tohto kritéria, by bolo súdom určené výživné s ohľadom na najlepší záujem dieťaťa vyššie, ako to, ktoré umožňuje súdu určiť situácia povinného rodiča. Súd musí brať tiež do úvahy nielen momentálny, resp. krátkodobý záujem dieťaťa, ale aj záujem dlhodobejší. Otázkou tiež zostáva, do akej miery je súd schopný zhodnotiť vplyv výšky výživného na záujmy dieťaťa, najmä v prípadoch, ak finančná situácia rodičov dieťaťa umožňuje nielen uspokojiť všetky jeho potreby, ale aj vytváranie úspor.

Pokiaľ ide o kritéria určenia rozsahu vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, Zákon o rodine v § 75 ods. 1 explicitne stanovuje, aké kritéria musí súd zohľadňovať pri určovaní výšky výživného. Tieto kritéria sú len základnými kritériami, aplikujú sa na všetky druhy vyživovacích povinností. Pri jednotlivých druhoch vyživovacích povinností však nachádzame aj ďalšie kritéria, ktoré je nevyhnutné zohľadniť pri určovaní výšky vyživovacej povinnosti. Vzťah medzi nimi možno

právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.

⁹ Bližšie k tomu: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, spis. zn. I. ÚS 475/2017 zo dňa 20.09.2017: V teórii medzinárodného práva sa ustálil právny názor, v zmysle ktorého Dohovor o právach dieťaťa obsahuje vo svojom texte dve skupiny právnych noriem. Prvú skupinu tvoria právne normy priamo vykonateľné (directly applicable/self-executing) a druhú skupinu tvoria právne normy, ktoré nie sú priamo aplikovateľné a majú charakter všeobecných zásad. S licenciou pre zjednodušenie možno prijať stanovisko, že právne normy medzinárodnej zmluvy sú priamo vykonateľné, ak zaručujú práva a slobody priamo ich adresátom bez potreby ďalšej transpozície alebo inkorporácie do právneho poriadku zmluvného štátu ďalším normatívnym právnym aktom. Právne normy medzinárodnej zmluvy nie sú priamo vykonateľné, ak tieto priamo alebo implicitne vyžadujú od zmluvného štátu prijatie ďalšej právnej úpravy na úrovni vnútroštátnej legislatívy (v medzinárodných zmluvách najčastejšie uvedené textáciou „zmluvné štáty sa zaväzujú prijať...“ alebo „zmluvné štáty uznávajú a zabezpečia...“ a pod.). Dohovor o právach dieťaťa neobsahuje explicitné ustanovenie, ktoré by dávalo odpoveď na otázku, ktoré články sú priamo vykonateľné a ktoré nie, a preto kritériom na ich odlíšenie je povaha, účel, rozsah konkrétneho článku, ako aj textácia článku, ktorá musí byť dostatočne jasná, aby príslušný orgán aplikácie práva bol schopný interpretovať a definovať jeho účinky, t. j. rozhodnúť o priamej vykonateľnosti alebo nevykonateľnosti konkrétneho článku (porov. napr. Detrick, Sh. A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Hague : Kluwer Law International, 1999, p. 28.) [...]. Na úrovni doktríny medzinárodného práva, ako aj na úrovni samotnej Organizácie Spojených národov prevládol (dnes už konštantný) právny názor, že medzi články Dohovoru o právach dieťaťa, ktoré upravujú všeobecné zásady/princípy (general principles) a nie sú priamo vykonateľné, ale je potrebné tieto zásady inkorporovať do príslušnej vnútroštátnej legislatívy a aplikáciej praxe, možno zaradiť najmä čl. 2, čl. 3, čl. 6 a čl. 12 (pozri Hodgkin, R. – Newell, P. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Fully revised third edition. Ženeva : UNICEF Regional Office for Europe, 2007, pp. 39, 83, 158; k tomu porov. aj Committee on the Rights of the Child: General Comment No. 5, CRC/GC/2003/5, body 19, 20 a 22). Tento záver podporuje i samotný text týchto článkov Dohovoru o právach dieťaťa („štáty sa zaväzujú“, „štáty zabezpečujú“, „dieťaťu sa poskytuje“). Naopak, k priamo vykonateľným právnym normám Dohovoru o právach dieťaťa je možné zaradiť napr. čl. 7 ods. 1, čl. 10 ods. 2, čl. 13, čl. 16 a pod.

zadefinovať ako vzťah špeciálnych ustanoví k osobitným, kde platí pravidlo *lex specialis derogat legi generali*.

Všeobecne platí, že základnými určujúcimi kritériami pre stanovenie výšky výživného sú **odôvodnené potreby** na strane oprávneného a **schopnosti, možnosti a majetkové pomery povinného**. Súd v určitých prípadoch nezohľadňuje len reálne príjmy, ale prihliada na tzv. potenciálne príjmy, t.j. príjmy, ktoré by povinný mal v prípade ak by sa bez dôležitého dôvodu vzdal výhodnejšieho zamestnania, zárobku, majetkového prospechu. Súd taktiež prihliada aj na neprimerané majetkové riziká, ktoré povinný na seba berie. Rovnako musí súd prihliadať aj na príjmy a majetkové pomery partnera, s ktorým povinný rodič žije.¹⁰ V právnej teórii je otázka týkajúca sa pomerov sa strane povinného dostatočne rozpracovaná, a z uvedeného dôvodu sa jej na tomto mieste nebudeme venovať. Kľúčovým pre tento príspevok je skôr otázka odôvodnených potrieb oprávneného v súvislosti so špeciálnym kritériom pre určenie výživného rodičov k deťom, na ktoré musí súd prihliadať, a to právom dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni rodičov zakotvené v § 62 ods. 2 Zákona o rodine. Ďalšími špeciálnymi kritériami, ktoré sa aplikujú len v rámci vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je miera osobnej starostlivosti rodičov o dieťa a starostlivosť rodičov o domácnosť v prípade, ak rodičia spolu žijú.

Odôvodnené potreby oprávneného predstavujú všetky náklady potrebné na uspokojenie jeho potrieb. Súd prax vymedzuje odôvodnené potreby na strane dieťaťa tak, že medzi základné náklady patrí bývanie, ošatenie, strava, hygienické potreby, zdravotná starostlivosť, potreby a náklady súvisiace s plnením školskej dochádzky, preprava dieťaťa, poplatky za záujmovú činnosť. Pokiaľ to životná úroveň rodičov dovoľuje, treba zohľadniť tiež náklady na voľnočasové aktivity, dovolenky, výlety, detské tábory, lyžiarsky kurz apod. tak, aby sa deti podieľali na výhodách vyššej životnej úrovne rodičov. Z uvedeného možno vyvodiť, že práve pri posudzovaní otázky, čo súd zahrnie do oprávnených nákladov na dieťa sa prejaví porovnanie životnej úrovne rodičov a dieťaťa.

Pokiaľ ide o vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom, zákon o rodine ustanovuje, že **dieťa má právo podieľať sa na životnej úrovni svojich rodičov**, zákon vychádza z rovnakej životnej úrovne rodičov a detí. Dieťa má právo na výživné v takom rozsahu, ktorý zabezpečí túto rovnakú životnú úroveň. Akcent na toto zákonné kritérium je kladený najmä vtedy, ak rodičia dieťaťa spolu nežijú. Toto kritérium má zabezpečiť to, že v prípade, ak rodičia dieťaťa spolu nežijú, táto skutočnosť nebude mať vplyv na majetkovú sféru dieťaťa. Pokiaľ rodičia majú nadštandardnú životnú úroveň, dieťa je oprávnené podieľať sa na tejto životnej úrovni. *Rovnaká životná úroveň nespočíva v matematicky rovnakom finančnom zabezpečení dieťaťa a rodiča, teda že rodič a dieťa musia mať k dispozícii rovnakú sumu finančných prostriedkov, pretože v zásade sú potreby dospelého človeka v produktívnom veku (rodič) nákladnejšie ako potreby dieťaťa, a najmä tiež odlišné. Porovnanie životnej úrovne rodiča a dieťaťa je založené na porovnaní dostupnosti uspokojovania potrieb rodiča a potrieb dieťaťa pri danej finančnej dispozícii. O rovnakú životnú úroveň potom pôjde, ak budú potreby rodiča a potreby dieťaťa dostupné rovnakou mierou.*¹¹ Pojem životná úroveň však nie je pojmom právnym, ale ide o kategóriu ekonomickú a sociologickú, ktorú možno zadefinovať ako určitý stupeň uspokojovania životných potrieb subjektu, pričom tieto potreby chápeme širšie ako len základné potreby. Patria tam všetky potreby, ktoré sa človek ako sociálna bytosť snaží uspokojiť. Životná úroveň nepochybne úzko súvisí s celkovými majetkovými pomermi rodičov. Rovnaká životná úroveň musí dieťaťu umožňovať žiť takým štýlom života, ktorý by ho v porovnaní s ostatnými členy rodiny nevytlučoval z jeho celku, alebo ktorý by nevytváral neodôvodnené rozdiely medzi rodičmi a deťmi.¹²

Z analyzovaného nálezu Ústavného súdu ČR tiež vo vzťahu k právu dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni rodičov vyplýva, že je nutné rozlišovať medzi potenciálnou a reálnou životnou úrovňou rodičov. V mnohých prípadoch totiž rodičia, práve za účelom výchovného pôsobenia na deti, nerealizujú svoju životnú úroveň na úrovni, ktorú by im umožňovali ich majetkové pomery, ale zámerne je ich skutočná životná zároveň nižšia ako by mohla byť. Rodičia takýmto spôsobom realizujú svoje **právo zvoliť si spôsob výchovy pre svoje dieťa**, ktorá by mala viesť dieťa k pozitívnemu správaniu a bude viesť k rozvíjaniu schopností dieťaťa. Do spôsobu výchovy dieťaťa štát nezasahuje, môže tak urobiť len vo výnimočných prípadoch, a to vtedy, ak metódy a výchovné

¹⁰ Nález Ústavného súdu ČR, spis. zn. I. ÚS 527/06 zo dňa 7. 3. 2007.

¹¹ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne, spis. zn. 17CoP/85/2015 zo dňa 10.05.2016.

¹² Nález Ústavného súdu Českej republiky, spis. Zn. IV. ÚS 650/15 zo dňa 16.decembra 2015.

prostriedky, ktoré rodičia pri výkone svojho práva/povinnosti uplatňujú takým spôsobom, že ohrozujú zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývin dieťaťa. Zohľadniť výchovné pôsobenie rodičov by mali aj sudy pri určovaní rozsahu vyživovacej povinnosti rodičov k dieťaťu, aj keď toto kritérium zákon¹³ výslovne neuvádza v rámci kritérií, ktoré súd pri určovaní posudzuje. Predmetné súdne rozhodnutie uvádza, že súd by sa mal v súvislosti so stanovením výšky výživného zamýšľať tiež nad jeho zmyslom a účelom, ktorým je predovšetkým zabezpečenie potrieb dieťaťa v prípade, ak rodičia dieťaťa spolu nežijú, resp. spolužitie ukončujú alebo si rodičia dobrovoľne neplnia vyživovaciu povinnosť. Na toto konkrétne súdne rozhodnutie možno nazerať dvoma spôsobmi. Prvým je ten, že súd v tomto prípade príslušné zákonné ustanovenia týkajúce sa súdom určenej výšky vyživovacej povinnosti vykladá príliš extenzívne a nad rámec zákona k zákonným kritériám svojvoľne pridáva ďalšie kritérium, v zákone výslovne neupravené. Druhý možný spôsob je ten, ktorý nás vedie k záveru, že prílišný právny pozitivizmus a nenahliadanie na zmysel a účel jednotlivých právnych noriem, resp. jednotlivých právnych inštitútov, môže viesť k tomu, že výsledkom aplikácie práva bude síce rozhodnutie, ktoré je plne v súlade s formálnym znením zákona, avšak už neodráža účel a zmysel zákona. Domnievame sa, že v tomto prípade je správnou cestou s prezentovaným názorom Ústavného súdu ČR súhlasiť, a to aj vzhľadom na aktuálne celospoločenské pomery, kedy hodnoty v spoločnosti sú častokrát merané peniazmi, morálne a etické správanie je považované za prejav slabosti. Rodičia sú tým primárnym subjektom, ktorý má nielen možnosť, ale povinnosť formovať osobnosť dieťaťa a ovplyvniť jeho postoj k celospoločenským hodnotám. Povinnosť rodičov vychovávať dieťa smeruje nielen k rozvoju osobnosti dieťaťa a jeho schopnostiam, ale aj k úcte k morálnym hodnotám. Samozrejme, na tomto mieste je potrebné poukázať aj na to, že takto nastavené kritérium môže byť zneužívané povinným rodičom, a to nielen tým, ktorý má nadštandardné príjmy, ktorý môže tvrdiť, že účelom jeho výchovného pôsobenia má byť naučiť dieťa žiť v skromnosti a jednoduchosti, čím by teda jeho vyživovacia povinnosť mala byť nižšia ako navrhuje druhý rodič, resp. ako ju určil napr. súd prvého stupňa. Nemožno totiž argumentovať tým, že na zmysel a účel zákona je nutné prihliadať len v prípadoch nadštandardnej výšky príjmov, resp. majetkových hodnôt, povinného rodiča. Na účel a zmysel zákona má súd prihliadať vždy, v akomkoľvek konaní. V rámci určenia vyživovacej povinnosti súdom je teda na sudcoch, aby v každom konkrétnom prípade posúdili, či výška výživného môže kolidovať s právom rodiča určiť spôsob výchovy svojho dieťaťa.

4 ZÁVER

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom je ich zákonnou povinnosťou, ktorá vzniká narodením dieťaťa a zaniká okamihom, kedy je dieťa nadobudne schopnosť samé sa živiť. Vyživovacia povinnosť je vyjadrením ekonomickej funkcie rodiny, ktorej účelom je zabezpečovať pre svojich členov uspokojovanie materiálnych potrieb, a to vzájomnou pomocou podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov.¹⁴ Zákon predpokladá, že rodičia si vyživovaciu povinnosť vo väčšine prípadov plnia dobrovoľne, a teda nie je potrebné vyživovaciu povinnosť určovať autoritatívne, súdnym rozhodnutím. Pre účely zabezpečenia potrieb dieťaťa však Zákon o rodine stanovuje, že obligatórne je potrebné výšku vyživovacej povinnosti určiť v konaní o rozvod manželstva. Pre všetky prípady autoritatívneho určenia výšky vyživovacej povinnosti rodičov k deťom sú v zákone o rodine stanovené kritéria, na základe ktorých súd vyživovaciu povinnosť rodičov k dieťaťu určí. Tieto kritéria možno rozdeliť sú všeobecné, aplikovateľné pre všetky prípady vyživovacej povinnosti, ako aj osobitné, aplikovateľné len v prípade vyživovacej povinnosti rodičov k deťom. Takýmto osobitným kritériom je právo dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni rodičov, od ktorého sa odvíja aj to, čo sa bude považovať za odôvodnené potreby dieťaťa, a tiež kritérium najlepšieho záujmu dieťaťa. Osobitným zákonným kritériom však nie je právo rodičov určiť spôsob výchovy svojho dieťaťa. Ústavný súd českej republiky vo svojom náleze spis. zn. IV. ÚS 650/15 zo dňa 16. decembra 2015 rozhodol, že sudy by pri určovaní výšky vyživovacej povinnosti rodičov k deťom nemali opomínať tiež právo rodičov zvoliť si spôsob výchovy svojho dieťaťa, ktoré môže ovplyvniť výšku súdom stanovenej vyživovacej povinnosti rodiča. Tá by mala byť určená tak, aby

¹³ V Slovenskej republike je to Zákon o rodine, v Českej republike je vyživovacia povinnosť upravená v zákone č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník.

¹⁴ PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodine: komentár., s. 374.

bola v súlade s právom rodiča na výchovu dieťaťa a rešpektovala spôsob výchovy dieťaťa, za predpokladu, že rodič zvolí primerané výchovné prostriedky a určené výživné bude v záujme dieťaťa.

Použitá literatúra:

ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Žilina: Eurokódex, 2012, 832 s. ISBN 978-80-89447-93-0.

PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodine: komentár. 1. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2011, 640 s. ISBN 978-80-7400-359-2.

PAVELKOVÁ, B., KUBÍČKOVÁ, G., ČEČOTOVÁ, V.: Zákon o rodine. 1.vydanie: Komentár s judikatúrou, Šamorín: HEURÉKA, 2005. 369 s. ISBN 80-89122-24-8.

Kontaktné údaje:

Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

lenka.dufalova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo námestie 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

NADOBUDNUTIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA K NEHNUTEĽNOSTI OD NEVLASTNÍKA VO SVETLE ROZHODOVACEJ PRAXE SÚDOV

Andrej Fekete

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The thesis is based on the hypothesis that rights acquired in good faith should be a subject of the legal protection. The Slovak courts are increasingly confronted with the question whether, in the case of the acquisition of ownership of the property by a non-owner, the principle of *nemo plus iuris* or the principle of the good faith must be given priority. The Civil Code itself, except for some exceptions, strictly holds the view that the owner of the object can not transfer to others more rights than to himself. However, the judicial practice admits within an increasing wider scope to the principle of *nemo plus iuris*... The work points to the different practice of the general courts in this area and confronts it with the new decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic. The end of the thesis includes the considerations *de lege ferenda*, where author tries to solve the question, whether the time has come for the problem of the benevolent acquisition of property from a non-owner to be resolved by a positive legal regulation.

Abstrakt: Práca vychádza z hypotézy, že práva nadobudnuté v dobrej viere majú byť predmetom právnej ochrany. Slovenské súdy sú čoraz častejšie konfrontované otázkou, či v prípade nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnosti od nevlastníka treba dať prednosť princípu *nemo plus iuris* transfere potest, *quam ipse habet* alebo princípu ochrany práv nadobudnutých v dobrej viere (*bona fides*). Samotný Občiansky zákonník sa až na niektoré výnimky striktne pridržiava názoru, že vlastník veci nemôže previesť na iného viac práv než sám má. Súdna prax však v čoraz širšom rozsahu pripúšťa prielom do princípu *nemo plus iuris*... Práca poukazuje na rozdielnu prax všeobecných súdov v uvedenej oblasti a konfrontuje ju s novšími rozhodnutiami Ústavného súdu SR. V závere práce sú uvedené úvahy *de lege ferenda*. V nich sa rieši otázka, či už nastal čas, aby sa problém dobromyseľného nadobudnutia nehnuteľnosti od nevlastníka riešil pozitívnou právnou úpravou.

Key words: title to properties, properties, acquisition of the property from non-owner, the principle of good faith

Kľúčové slová: vlastnícke právo, nehnuteľnosti, nadobudnutie vlastníctva od nevlastníka, princíp dobrej viery

1. ÚVOD

Nadobudnutie vlastníctva od nevlastníka predstavuje, obrazne povedané, osobitný prípad nadobudnutia vlastníckeho práva. Jeho zvláštnosťou je nedostatok vlastníckeho práva na strane prevodcu. Osobitosť tohto spôsobu nadobudnutia vlastníckeho práva spočíva v tom, že právnym základom takého prevodu je zvyčajne zmluva, pri ktorej osobitná právna úprava¹ alebo meritórne rozhodnutie súdu umožňuje odklon od rímskoprávnej zásady *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*, t. j. nikto nemôže na druhého previesť viac práv, než má sám.

Princíp *nemo plus iuris* je pri prevodoch vlastníckeho práva garanciou ochrany skutočného vlastníka tým, že len jeho oprávňuje na prevod vlastníckeho práva alebo na splnomocnenie inej osoby na takýto prevod, a postihuje neplatnosťou každý prevodný úkon vykonaný inými osobami než skutočným vlastníkom alebo jeho splnomocneným zástupcom. Táto neplatnosť prispieva zachovaniu vlastníckeho práva vo väčšine prípadov, pretože pôsobí ako hmotnoprávny základ na

¹ Pozri napr. § 486 OZ, § 446 OBZ, § 19 ods. 3 zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a § 93 ods. 3 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii.

uplatnenie nárokov z bezdôvodného obohatenia, na základe ktorého vzniká osobe, ktorá mienila nadobudnúť vlastníctvo od nevlastníka, povinnosť vydať predmetnú vec skutočnému vlastníkovi, alebo na podanie žaloby o určenie vlastníckeho práva.

Ako protiklad uvedenej zásady pôsobí princíp ochrany dobrej viery nadobúdateľa, ktorá zase smeruje k zabráneniu neplatnosti prevodného právneho úkonu. Ak by tomu tak nebolo, potom by každé nadobudnutie vlastníctva bolo právne napadnuteľné, dôvera subjektov právnych vzťahov v možnosti vykonávať majetkové transakcie, ktorých účelom je prevod vlastníctva, by nepochybne klesla.

Tradične sa diskusia o nadobúdaní vecí od nevlastníka koncentruje iba na hnutelné veci. Avšak takýmto spôsobom možno nadobudnúť pri splnení stanovených predpokladov aj práva (pohľadávky), obchodný podiel, cenný papier a dokonca aj nehnuteľnosť.

2. KONFLIKT MEDZI PRINCÍPOM PRÁVNEJ ISTOTY A PRINCÍPOM EKVITY

Stret medzi princípom *nemo plus iuris* a princípom dobrej viery vo vzťahu k možnosti nadobúdať vlastnícke právo od nevlastníka možno prirovnať k stretu medzi princípom právnej istoty a princípom ekvity. Tento stret sa v právnej vede označuje ako dobromyseľné nadobudnutie vlastníckeho práva od nevlastníka, ktoré je na jednej strane predpokladom takého nadobudnutia a na druhej strane konzumuje ďalší nadobúdacie titul, ktorým je vydržanie. Zásadný rozdiel od vydržania tu spočíva v nadobudnutí vlastníctva bez časovej podmienky.

Právny inštitút nadobudnutia vlastníctva od nevlastníka úzko súvisí s prevodným právnym úkonom, ktorého predpoklady (s výnimkou oprávnenia disponovať s predmetom prevodu) musia byť aj tu splnené. Táto súvislosť je tu daná najmä z toho dôvodu, že princíp publicity pri nadobúdaní vlastníckeho práva na základe zmluvy (tradícia, ak ide o hnutelnú vec alebo zápis do verejnej knihy, ak ide o nehnuteľnosť) často slúži k legitimácii vlastníckeho práva nadobúdateľa vecí od nevlastníka a dvojitej ochrane oboch zainteresovaných subjektov.

Právne poriadky sa konfliktom medzi princípom *nemo plus iuris* a princípom dobrej viery vypořádali postupne. Tento konflikt bol historicky riešený v troch krokoch.

Rímske právo striktne vychádzalo z toho, že bez osobitného splnomocnenia možno na základe právneho úkonu prevádzať iba vlastné veci. Z toho dôvodu vylučovalo dobromyseľné nadobúdanie vecí zavedením princípu „*nemo plus iuris ad alium transfere potest, quam ipse habet*“ (D. 50, 17, 54.).² Tento princíp bol vyvážený zavedením pomerne krátkych vydržacích dôb. Z princípu *nemo plus iuris* vychádza aj platný Občiansky zákonník, ktorý vo všeobecnosti nepripúšťa, aby sa na základe scudzovacej zmluvy nadobudlo vlastnícke právo od nevlastníka, a to ani v prípade dobromyseľnosti nadobúdateľa.³ Túto zásadu dodnes rešpektuje veľká časť súdnej praxe.⁴

V protiklade s uvedeným princípom stredoveké germánske právo vychádzalo z toho, že vlastník vecí má znášať riziko, keď sa vec dobrovoľne dostane z jeho dosahu. V takom prípade sa mohol vlastník brániť voči odňatiu veci iba proti prevodcovi (nevlastníkovi), nie však voči tretej osobe („*HandsoillHandwahren*“).⁵ Nadobúdateľ vecí bol spočiatku chránený aj v prípade zlého úmyslu, ale neskôr sa jeho ochrana obmedzila iba na prípady dobromyseľného nadobúdania.

Rozvoj obchodu koncom 18. storočia a prijatie prvých obchodných kódexov v prvej polovici 19. storočia zabezpečili dominanciu princípu ochrany dobromyseľného nadobudnutia vecí od nevlastníka. Obchodné právo aj v súčasnosti vychádza z toho, že poctivému nadobúdateľovi sa má

² KASER, M.: *Römisches Privatrecht*. 15. vyd. München: C. H. Beck, 1989, s. 113

³ Pozri LUBY, Š.: *Nadobudnutie vlastníctva od nevlastníka*. Právny obzor, 1958, č. 2, s. 78.

⁴ „Z právneho vzťahu vznikajú práva a povinnosti, ktoré sa týkajú iba strán tohto vzťahu. Vzťah medzi zmluvnými stranami včítane odstúpenia od zmluvy sa môže v takom prípade opäť prejaviť len medzi zmluvnými stranami, a nemôže mať vplyv na postavenie tretích osôb, ktoré v dobrej viere nadobudli vlastnícke právo k veci, ktorá bola predmetom takej zmluvy.“ (Nález Ústavného súdu ČR z 23. 1. 2001, sp. zn. II. ÚS 77/2000).

⁵ RÜCKERT, L.: *UNTERSUCHUNGEN ÜBER DAS SACHENRECHT DER RECHTSBÜCHER*. LEIPZIG: HINRICHS, 1860, S. 205.

za účelom zabezpečenia právnej istoty poskytnúť právna ochrana. Dedičstvom tohto právneho nazerania je v našom právnom poriadku ustanovenie § 446 OBZ.⁶

3. POSTUPNÉ PRELAMOVANIE PRINCÍPU NEMO PLUS IURIS

Súdna prax spočiatku odmietala prelamovanie princípu nemo plus iuris, resp. prísne skúmala podmienku dobrej viery nadobúdateľa veci, a to dokonca aj v tých prípadoch, keď samotný zákonodarca výslovnou úpravou prioritizoval princíp dobromyseľného nadobúdania veci od nevlastníka (pozri § 486 OZ).⁷ K tomu je potrebné uviesť, že platný Občiansky zákonník zakotvil zásadu dobrej viery vo vzťahu k nadobudnutiu vlastníckeho práva od nevlastníka vo veľmi zúženej forme. Takáto možnosť existuje len v prípade dobromyseľného nadobudnutia vecí od nepravého dediča (pozri § 486 OZ) a čiastočne vtedy, ak sa na nadobúdateľa prevedie vec zaťažená záložným právom, hoci záložca ani záložný veriteľ nebol oprávnený tak urobiť (pozri § 151h ods. 3 OZ).⁸

V súdnej praxi sa od 90. rokov minulého storočia začali objavovať rozhodnutia, ktoré boli založené na zdôvodnení dobrej viery nadobúdateľa ako právotvorného činiteľa zakladajúceho oprávnenosť nadobúdacieho titulu. Pokiaľ ide o samotnú dobrú vieru ako základný indikátor oprávnenej držby (§ 130 ods. 1 OZ), tá sa v súdnej praxi posudzuje individuálne. Predovšetkým sa berú do úvahy všetky relevantné okolnosti, za ktorých bola držba uchopená a vykonávaná. To či je držiteľ so zreteľom na všetky okolnosti dobromyseľný pri uchopení predmetu držby, sa vyhodnocuje objektívne, teda najmä z hľadiska, či držiteľ pri zachovaní náležitej opatrnosti, ktorú možno s prihliadnutím na okolnosti konkrétneho prípadu od každého subjektu práva vyžadovať, mal alebo mohol mať pochybnosti o existencii svojho práva.

Od začiatku tohto milénia možno v súdnej praxi spozorovať postupné prelamovanie zásady nemo plus iuris v prospech dobromyseľného nadobúdateľa. Súdna prax rozšírila princíp dobromyseľného nadobúdateľa na prípad, keď niekto síce nadobudne vec od vlastníka, ktorý však následne prestal byť vlastníkom v dôsledku toho, že právny titul, na základe ktorého on nadobudol

⁶ „Pri skúmaní dobrej viery kupujúceho podľa § 446 OBZ je potrebné, aby kupujúci preukázal, že využil dostupné prostriedky na to, aby sa presvedčil, že predávajúci je skutočne vlastníkom predávanej veci, napr. prevereníím osoby predávajúceho, dokladom o predchádzajúcom nadobudnutí predávaného tovaru a pod.; to platí najmä, ak sú s ohľadom na okolnosti prípadu pochybnosti o dobrej viere kupujúceho.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 24. 10. 2012, sp. zn. 23 Cdo 2569/2010).

⁷ „Ustanovenie § 446 OBZ významným spôsobom zasahuje do ústavne zaručeného práva vlastníť majetok a uprednostňuje pred ním dobrú vieru a istotu účastníkov obchodnoprávných vzťahov. Možno ho preto aplikovať iba pri prísnom rešpektovaní ustanovenia čl. 4 ods. 4 Listiny, pretože predstavuje zákonné medze jedného z najdôležitejších základných práv, a preto je pri jeho aplikácii nevyhnutné vylúčiť akékoľvek jeho zneužitie na iné účely, než pre ktoré je ustanovené. Z toho dôvodu je obzvlášť potrebné veľmi prísne posudzovať otázku dobrej viery nadobúdateľa, najmä v prípadoch, keď dochádza k aplikácii ustanovení Obchodného zákonníka na základe dohody zmluvných strán podľa jeho § 262. Už samotná existencia takejto dohody môže v určitých jednotlivých prípadoch vyvolávať pochybnosti o jej účele a dôvodoch jej uzavretia. Taká dohoda nikdy nesmie slúžiť na akési „zabezpečenie“ kupujúceho pre prípad, že by predávajúci nebol oprávnený previesť vlastnícke právo k predmetnej veci, pretože už táto skutočnosť by sama osebe vylučovala existenciu dobrej viery na strane kupujúceho, a tým aj aplikáciu § 446 OBZ. Preto je vždy potrebné, aby v situáciách, keď o dobrej viere kupujúceho existujú najmenšie pochybnosti, kupujúci preukázal, že využil všetky dostupné prostriedky na to, aby sa presvedčil, že predávajúci je skutočne oprávnený previesť vlastníctvo k predmetnej veci, a že teda bol v tejto súvislosti skutočne v dobrej viere. To platí najmä v prípadoch predchádzajúceho použitia dohody podľa § 262 OBZ. Dôkazné bremeno týkajúce sa dobrej viery kupujúceho znáša v týchto prípadoch vždy on sám. Nerešpektovanie týchto zásad všeobecnými súdmi pri aplikácii ustanovenia § 446 OBZ by totiž v konkrétnych prípadoch mohlo viesť k ochrane jeho zneužívania na iné účely, než pre ktoré bolo vytvorené, a teda k protiústavnosti takto vzniknutých rozhodnutí.“ (Nález Ústavného súdu ČR z 28. 8. 2001, sp. zn. IV. ÚS 112/2001).

⁸ „Od nevlastníka nemožno nadobudnúť vlastníctvo k nehnuteľnosti, aj keď nadobúdateľ vychádza zo zápisu v katastri nehnuteľností označujúceho prevodcu za vlastníka tejto nehnuteľnosti.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28. 7. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1836/2002).

vlastnícke právo od skoršieho vlastníka, následne odpadol. Takýto právny stav nastáva v dôsledku odstúpenia od zmluvy (§ 48 OZ)⁹ alebo relatívnej neplatnosti pôvodného scudzovacieho právneho titulu (§ 40a OZ)¹⁰ alebo naplnenia rozvázovacej podmienky (§ 36 ods. 2 OZ).

Okrem uvedených právnych stavov možno poukázať prelomenie zásady *nemo plus iuris* v prípade týchto špecifických nadobúdacích titulov:

- a) dražobné nadobudnutie vecí,
- b) nadobudnutie vecí v rámci konkurzu,
- c) nadobudnutie vecí v rámci exekúcie.

Ad a): Súdna prax pripustila nadobudnutie vlastníckeho práva od nevlastníka v prípade dražby, keď sa vlastnícke právo nadobúda príklepom licitátora.¹¹ Taká je prax v Českej republike.¹² Rovnako Najvyšší súd SR potvrdil, že dodatočné zrušenie nadobúdacieho titulu (príkľepu) svedčiaceho v prospech vydražiteľa nemá za následok súčasne aj zánik vlastníckeho práva ďalších nadobúdateľov nehnuteľnosti, ktorí ju získali v dobrej viere (R 14/2009).¹³ Najvyšší súd SR neskôr otočil, keď v judikáte uverejnenom pod R 61/2014 prezentoval celkom odlišný názor.¹⁴ Pod vplyvom toho aj niektoré nižšie súdne inštalácie na Slovensku dobromyseľné dražobné nadobudnutie vlastníctva výslovne vylučujú.¹⁵

Ad b): Nadobudnutie vlastníckeho práva od nevlastníka v prípade konkurzu súvisí s tým, že správca do všeobecnej a osobitnej konkurznej podstaty zahŕňa aj veci, ktorých pôvod je sporný (pozri § 78 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii; ZKR). Ak sa neodstráni spornosť zápisu, uloží súd osobe, ktorá ho spochybňuje, aby v lehote určenej súdom, nie však v kratšej ako 30 dní, podala žalobu proti správcovi na vylúčenie veci zo súpisu. V prípade, že žaloba nie je podaná včas, predpokladá sa, že zahrnutie veci do súpisu je nesporné (§ 78 ods. 4 ZKR). Následné speňaženie vecí, pri ktorých nastala domnienka nespornosti, rieši ustanovenie § 93 ods. 3 ZKR. Podľa neho kupujúci pri odplatnom prevode veci zapísanej do súpisu nadobudne vlastnícke právo aj vtedy, keď úpadca nebol vlastníkom tejto veci, ibaže vedel alebo musel vedieť, že úpadca alebo tretia osoba, ktorej majetok zabezpečuje záväzok úpadcu, nie je vlastníkom veci. Správca zodpovedá pôvodnému vlastníkovi veci za škodu, ktorá mu tým vznikla, ibaže preukáže, že konal s odbornou starostlivosťou.

Ad c): Súdna prax v súvislosti s exekučnou dražbou vychádza z predpokladu, že vlastníkom dražených vecí je povinná osoba, t. j. osoba, voči ktorej sa vedie exekúcia. Preto vydražiteľ, ktorému bol v exekučnom konaní udelený príklep a zaplatil najvyššie podanie, nadobudol vlastníctvo k vydraženým veciam; takto nadobudnuté vlastnícke právo nemôže byť dotknuté ani prípadnými vadami exekučného konania (R 64/2008). Konštantná súdna prax poukazuje ďalej na to, že ak na základe exekúcie alebo iného rozhodnutia predajom (dražbou) prešlo na vydražiteľa

⁹ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. 5. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1719/2001.

¹⁰ „Kto v čase pred dovolaním sa relatívnej neplatnosti právneho úkonu previedol na tretiu osobu vec nadobudnutú na základe tohto právneho úkonu, disponoval s vecou ako vlastníkom a jeho dispozícia mala právne účinky prevodu vlastníctva. Dovolanie sa relatívnej neplatnosti právneho úkonu nemá vplyv na právne postavenie tretích osôb, ktoré dobromyseľne nadobudli vlastníctvo od účastníka relatívne neplatného právneho úkonu v čase, ktorý predchádzal dovolaniu sa relatívnej neplatnosti.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 20. 12. 2011 sp. zn. 6 Cdo 221/2010).

¹¹ KINDL, M.: Právo nemovitostí. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 147.

¹² Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 27. 1. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1229/2003 a rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 27. 4. 2006, sp. zn. 22 Cdo 850/2005.

¹³ „Dodatočné zrušenie nadobúdacieho titulu (príkľepu) svedčiaceho v prospech vydražiteľa nemá za následok súčasne aj zánik vlastníckeho práva ďalších nadobúdateľov nehnuteľnosti, ktorí ju získali v dobrej viere.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 18. 12. 2007, sp. zn. 4 Cdo 274/2006)

¹⁴ „Ak ten, vec ktorého bola dražená v rámci dobrovoľnej dražby, nebol jej vlastníkom, nestal sa vydražiteľ príklepom a zaplacením ceny dosiahnutej vydražením vlastníkom draženej veci, a to ani v prípade, že bol inak zachovaný postup podľa § 10 až 33 zákona č. 527/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách.“ (Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. 12. 2012 sp. zn. 2 MCdo 20/2011).

¹⁵ „Dobrovoľná dražba v skutočnosti nie je originálnym spôsobom nadobudnutia vlastníckeho práva. V dobrovoľnej dražbe nemožno nadobudnúť vec od nevlastníka, a to ani za stavu, že nebol podaný návrh na určenie neplatnosti dobrovoľnej dražby.“ (Rozsudok Krajského súdu Prešov z 30. 10. 2012, sp. zn. 20Co/123/2011, 20Co/51/2012).

vlastníctvo k veci, vydražiteľ sa stane vlastníkom veci, aj keby sa neskôr ukázalo, že vec nebola vlastníctvom povinného.¹⁶ Ak sa vlastníckeho práva domáha tretia osoba, môže tak počas exekučného konania urobiť formou vylučovacej (excindačnej) žaloby podľa § 44 ods. 1 Exekučného poriadku (zákon č. 233/1995 Z. z.). Ak sa excindačná žaloba nepodá včas (a to bez ohľadu na vedomosť o prebiehajúcej exekúcii), má to za následok nemožnosť relevantného sponchybnenia vlastníckeho práva vydražiteľa.¹⁷

Súčasná súdna prax vychádza z premisy, že *ak dochádza k stretu princípu ochrany dobrej viery nového nadobúdateľa a princípu ochrany vlastníckeho práva pôvodného vlastníka, treba vždy hľadať kompromis medzi oboma týmito princípmi* tak, aby zostalo zachované maximum z oboch, a ak to nie je možné, potom tak, aby bol výsledok zlučiteľný so všeobecnou predstavou spravodlivosti.¹⁸ Za červenú čiaru prax všeobecných súdov považuje prípady absolútnej neplatnosti právneho úkonu: „*Na základe absolútne neplatného právneho úkonu nemôže dôjsť k platnému prevodu vlastníckeho práva; nemožno preto ani uvažovať o ochrane vlastníckeho práva, hoci dobromyseľného nadobúdateľa. Rovnako tak nie je možné za uvedeného stavu uprednostniť požiadavku právnej istoty a ochrany práv nadobudnutých v dobrej viere pred zásadou, podľa ktorej nikto nemôže na iného previesť viac práv, ako má sám.*“¹⁹ Aj tu platí parémia rímskeho práva, že právo (ani vlastnícke) nikdy nemôže vzniknúť z bezprávia (*ius ex iniuria non oritur*). V súlade s tým aj judikatúra poukazuje na to, že v takom prípade nemožno uvažovať o ochrane vlastníckeho práva, aj keď ide o dobromyseľného nadobúdateľa.²⁰

4. DOBROMYSELNÉ NADOBUDNUTIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA K NEHNUTEĽNOSTI

Prísnejšie ako vyššie uvedené prípady posudzuje súdna prax prípady, keď sú predmetom dobromyseľného nadobudnutia vlastníckeho práva nehnuteľnosti, a to najmä z týchto dôvodov:

- a) nehnuteľnosti podliehajú verejnej evidencii, ktorá je prístupná každému (zásada formálnej publicity),²¹

¹⁶ Pozri napr. *nález Ústavného súdu SR z 5. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 289/08, rozsudok Najvyššieho súdu NS ČR z 27. 1. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1229/2003 a rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 27. 4. 2006, sp. zn. 22 Cdo 850/2005.*

¹⁷ „*Skutočný vlastník exekvovanej nehnuteľnosti, ktorý sa voči povinnému z exekúcie nedomáhal ochrany svojho vlastníckeho práva pred jej predajom, sa môže od oprávneného v exekúcii domáhať vydania výťažku z predaja tejto veci ako náhrady za odňatie jeho práva k vydraženej veci. Táto osoba sa však nemôže domôcť samotného vydania exekvovanej veci od vydražiteľa, ktorý sa stal jej vlastníkom zákonným spôsobom, navyše odobreným rozhodnutím štátu (schválenie udelenia príklepu), ktorý sa spomedzi spôsobov nadobudnutia vlastníckeho práva upravených v § 132 ods. 1 OZ považuje za „privilegovaný“ (prioritný) spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva majúci prednosť pred vlastníckym právom nadobudnutým iným, zákonom predvídaným spôsobom. Ak sa skutočný vlastník exekvovanej veci nemohol domôcť svojho vlastníckeho práva k nej v dôsledku nesprávneho postupu exekučného súdu alebo súdneho exekútora, môže sa domáhať proti týmto subjektom náhrady škody podľa § 33 ods. 1 Exekučného poriadku.*“ (*Nález Ústavného súdu SR z 5. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 289/08*).

¹⁸ „*Keďže princíp ochrany dobrej viery nového nadobúdateľa pôsobí proti princípu ochrany vlastníckeho práva pôvodného vlastníka, je potrebné nájsť praktický súlad medzi oboma protikladne pôsobiacimi princípmi tak, aby zostalo zachované maximum z oboch, a ak to nie je možné, potom tak, aby bol výsledok zlučiteľný so všeobecnou predstavou spravodlivosti. Osoby, ktorým svedčí dobrá viera, totiž nenesú žiadny podiel zodpovednosti za neplatnosť zmluvy uzatvorenej medzi právnymi predchodcami a s ohľadom na svoju dobrú vieru mohli v medziobdobí nemalým spôsobom zhodnotiť inkriminované nehnuteľnosti. Osobe, ktorá urobila určitý právny úkon s dôverou v určitý skutkový stav jej prezentovaný druhou stranou a navyše potvrdený údajmi z verejnej evidencie vedenej štátom, musí byť v materiálnom právnom štáte poskytovaná ochrana.*“ (*Nález Ústavného súdu ČR z 11. 5. 2011, sp. zn. II. ÚS 165/11*).

¹⁹ Pozri *rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. 3. 2011, sp. zn. 3 Cdo 144/2010*

²⁰ FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 2. zv. 2. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2015, s. 142.*

²¹ „*Ani rozhodnutím súdu by nemal byť prelomený princíp, podľa ktorého nemožno nadobudnúť vlastníctvo od nevlastníka, ak tak výslovne neustanoví zákon. Od nevlastníka nemožno nadobudnúť*

- b) vlastnícke právo k nehnuteľnostiam sa typicky nadobúda vkladom do katastra nehnuteľností (intabulačná zásada),
- c) právnym titulom pre nadobudnutie vlastníckeho práva je prísne formalizovaný právny úkon (okrem písomnej formy sa vyžaduje osvedčenie podpisu prevodcu),
- d) vlastnícke právo k nehnuteľnostiam mimo scudzovacích zmlúv sa originárne nadobúda predovšetkým vydržaním, pričom Občiansky zákonník počíta vo vzťahu k nehnuteľnostiam s relatívne krátkou vydržacou dobou.²²

Z vyššie uvedených dôvodov sa prax najvyššej súdnej inštancie stavala k možnosti okamžitého nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam v prospech dobromyseľného nadobúdateľa spočiatku odmietavo.²³ Možno poukázať napr. na snahy súdov nižšej inštancie aplikovať ustanovenie § 446 OBZ o dobromyseľnom nadobúdaní veci obchodnou kúpnu zmluvou aj na prípady zmluvného nadobúdania nehnuteľností. Najvyšší súd ČR v tejto súvislosti jasne deklaroval, že na základe citovaného ustanovenia nemožno nadobudnúť vlastníctvo k nehnuteľným veciam od nevlastníka. Na tom nič nemení ani okolnosť, že nevlastník je zapísaný v príslušnom katastri nehnuteľností ako vlastník.²⁴

Právne situácie, pri ktorých prichádzalo dobromyseľné nadobudnutie nehnuteľnosti od nevlastníka do úvahy, podliehajú rozdielnemu posudzovaniu. Za nesporné sa považujú prípady, keď dochádza k nadobudnutiu vlastníckeho práva k nehnuteľnosti na základe exekučného dražobného predaja. Ak takéto exekučné konanie prebehne v súlade s účinnou právnou úpravou, t. j. ak exekučný súd, ako aj exekučným súdom poverený súdny exekútor pri nútenom výkone súdneho alebo iného rozhodnutia predajom (dražbou) nehnuteľných vecí vychádzajú z aktuálnych záznamov o vlastníkoch predávaných nehnuteľností vedených v katastri nehnuteľností, a osoba, ktorá má voči týmto nehnuteľnostiam právo spochybňujúce právo vlastníka zapísaného v katastri nehnuteľností, sa nedomáha tohto svojho práva včas (pred predajom nehnuteľnosti) podaním vylučovacej žaloby, nič nebráni tomu, aby sa vydražiteľ, ktorý zaplatil najvyššie podanie a ktorému bol súdnym exekútorom udelený a exekučným súdom schválený príklep, stal vlastníkom vydraženej nehnuteľnosti ku dňu udelenia príklepu bez ohľadu na „pravdivosť“ vlastníctva povinného z exekúcie, ktorý bol do okamihu udelenia príklepu vedený v katastri nehnuteľností ako vlastník.²⁵

vlastníctvo k nehnuteľnosti, aj keď nadobúdateľ vychádza zo zápisu v katastri nehnuteľností označujúceho prevodcu za vlastníka tejto nehnuteľnosti.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 23. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 1149/2003).

²²Desaťročná vydržacia doba vo vzťahu k nehnuteľnostiam (§ 134 ods. 1 OZ) patrí v porovnaní s inými európskymi úpravami medzi najkratšie vydržacie doby. Napr. v Rakúsku a v Nemecku je vydržacia doba vo vzťahu k nehnuteľnostiam 30-ročná.

²³„Ani rozhodnutím najvyššieho súdu sp. zn. 22 Cdo 1186/1998 (tento rozsudok rieši situáciu, keď bol prevodca vlastníkom nehnuteľnosti v čase prevodu, ale v dôsledku odstúpenia zanikla od samého začiatku zmluva, ktorou sám nadobudol nehnuteľnosť) nemal byť prelomený princíp, podľa ktorého nemožno nadobudnúť vlastníctvo od nevlastníka, pokiaľ tak výslovne nestanoví zákon (pozri rozhodnutia sp. zn. 22 Cdo 536/2000 a 1836/2002). Od nevlastníka nemožno nadobudnúť vlastníctvo k nehnuteľnosti, aj keď nadobúdateľ vychádza zo zápisu v katastri nehnuteľností označujúceho prevodcu za vlastníka tejto nehnuteľnosti.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 23. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 1149/2003).²⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 21. 2. 2007, sp. zn. 32 Odo 792/2004.

²⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 21. 2. 2007, sp. zn. 32 Odo 792/2004.

²⁵ K uvedenému Ústavný súd SR ešte doplnil, že ak skutočný vlastník exekvovanej nehnuteľnosti, ktorý sa voči povinnému z exekúcie nedomáhal ochrany svojho vlastníckeho práva pred jej predajom, sa môže od oprávneného v exekúcii domáhať vydania výťažku z predaja tejto veci ako náhrady za odňatie jej práva k vydraženej veci. Táto osoba sa však nemôže domôcť samotného vydania exekvovanej veci od vydražiteľa, ktorý sa stal jej vlastníkom zákonným spôsobom, navyše odobrený rozhodnutím štátu (schválenie udelenia príklepu), ktorý sa spomedzi spôsobov nadobudnutia vlastníckeho práva upravených v § 132 ods. 1 OZ považuje za „privilegovaný“ (prioritný) spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva majúci prednosť pred vlastníckym právom nadobudnutým iným, zákonom predvídaným spôsobom. Ak sa skutočný vlastník exekvovanej veci nemohol domôcť svojho vlastníckeho práva k nej v dôsledku nesprávneho postupu exekučného

Pri nadobúdaní vecí od nevlastníka súdy striktné rozlišovali medzi prípadmi, keď sa vec nadobúdala dobromyseľne od osoby, ktorá bola vlastníkom veci hoci len krátku dobu a následne toto vlastnícke právo stratila (napr. z dôvodu odstúpenia od zmluvy) a prípadmi, keď sa nehnuteľnosť nadobúdala od niekoho, kto sa jej vlastníkom ani na okamih nikdy platne nestal (napr. z dôvodu absolútnej neplatnosti zmluvy).²⁶ Najvyšší súd ČR v tejto súvislosti vyslovil názor, že situácia vyvolaná odstúpením od zmluvy o prevode nehnuteľností nie je podľa ustálenej rozhodovacej praxe porovnateľná s nadobudnutím veci od nevlastníka (Rc 56/2010). Preto Najvyšší súd ČR už v inom judikáte (Rc 29/2007) zdôraznil, že „Akceptácia záveru, že pre nadobudnutie vlastníckeho práva k prevádzanej veci (nehnuteľnosti) je postačujúca (len) dobrá viera nadobúdateľa v zápis do katastra nehnuteľností, by napokon urobila v českom právnom poriadku obsolentným inštitútom vydržania, podmieňujúce nadobudnutie veci tiež dobou trvania oprávnenej držby tejto veci určenou zákonom (tri roky pri hnutelných veciach a v prípade nehnuteľností desať rokov) (porovnaj § 134 OZ). Opačný záver by prehliadol existujúcu hmotnoprávnú úpravu a bez ďalšieho vyvyšoval dobrú vieru „nadobúdateľa“ nad (rímsko) právnu (Ulpianovu) zásadu *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* (nikto nemôže na druhého previesť viac práv, než sám má).²⁷

Nekompromisné postoje v prospech dobromyseľného nadobúdateľa viackrát zaujal Ústavný súd ČR. Avšak k zásadnejšiemu prelomeniu princípu *nemo plus iuris* v prospech dobromyseľného nadobúdateľa nehnuteľnosti došlo v náleze Ústavného súdu ČR zo dňa 25. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 143/2007. V ňom český ústavný súd *expressis verbis* uviedol, že „vlastnícke právo ďalších nadobúdateľov, v prípade že svoje právo nadobudli v dobrej viere, požíva ochranu a nezaniká, čo je v súlade s Čl. 11 Listiny základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“) a s ústavnými princípmi právnej istoty a ochranou nadobudnutých práv. Opačná interpretácia, podľa ktorej dodatočným odpadnutím právneho dôvodu, na základe ktorého nadobudol vlastníctvo ktorýkoľvek z právnych predchodcov vlastníka, tento vlastník stratí vlastnícke právo, aj keď mu čl. 11 Listiny a ustanovenie § 123 OZ poskytujú ochranu, narušuje celý koncept právnej istoty a ochrany nadobudnutých práv. To platí pochopiteľne iba u tých práv, ktoré boli nadobudnuté v dobrej viere, kedy dobrá viera vystupuje ako obecné platný korektív pre občianske právo. Akceptovanie výkladu, že zánikom kúpnej zmluvy (z ktoréhokoľvek dôvodu), ktorá bola uzatvorená ako prvá, by si vlastník, ktorý nadobudol vlastníctvo derivatívne, nikdy nemohol byť istý svojho vlastníctva, zjavne nezodpovedá pojmu materiálneho právneho štátu.“

Uvedený právny názor český ústavný súd viackrát potvrdil vo svojich ďalších náleзоch,²⁸ keď vyslovil názor, že aj podľa úpravy účinnej do 31. 12. 2013 bolo možné nadobudnúť vlastnícke právo k nehnuteľnosti evidovanej v katastri nehnuteľností od nevlastníka, a to na základe dobrej viery nadobúdateľa v zápis v katastri nehnuteľností. „Táto dobrá viera nadobúdateľa totiž musí všeobecne požívať totožnú ústavnú ochranu ako vlastnícke právo pôvodného vlastníka, pretože vychádza z fundamentálnych princíпов právnej istoty a ochrany nadobudnutých práv, ktoré súvisia aj s nevyhnutnou dôverou jednotlivcov v akty verejnej moci. Dochádza tak v takýchto prípadoch ku kolízii dvoch základných práv, a to práva dobromyseľného nadobúdateľa na ochranu majetku v zmysle čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru a vlastníckeho práva pôvodného vlastníka podľa čl. 11 Listiny. Ak nemožno v konkrétnom prípade zachovať maximum z oboch základných práv, je potrebné túto kolíziu riešiť v súlade so všeobecnou ideou spravodlivosti, pričom je nevyhnutné zvažovať ako všeobecné súvislosti tohto typu kolízie základných práv (prípady dobromyseľného nadobudnutia nehnuteľnosti evidovanej v katastri nehnuteľností od nevlastníka), tak individuálne okolnosti konkrétneho rozhodovaného prípadu. Posudzovanie dobrej viery nadobúdateľa má teda v takýchto prípadoch v konaní pred súdom zásadný význam. Je nevyhnutné, aby všeobecné súdy

súdu alebo súdneho exekútora, môže sa domáhať proti týmto subjektom náhrady škody podľa § 33 ods. 1 Exekučného poriadku (Nález Ústavného súdu SR z 5. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 289/2008).

²⁶ „Pokiaľ prevodca previedol nehnuteľnosť do vlastníctva nadobúdateľa, ktorý úmyselne vyvolal skutočnosti, ktoré viedli k následnému odpadnutiu právneho dôvodu vlastníctva prevodcu, má dodatočné odpadnutie právneho dôvodu, na základe ktorého sa prevodca stal vlastníkom veci, za následok aj zánik vlastníctva nadobúdateľa, ktorý nenadobudol nehnuteľnosť v dobrej viere.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 5. 6. 2000, sp. zn. 22 Cdo 241/1999).

²⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 1. 6. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4280/2009.

²⁸ Pozri najmä nález Ústavného súdu ČR zo dňa 10. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 663/15.

zvažovali existenciu dobrej viery nadobúdateľa a z toho vyplývajúcu možnosť nadobudnutia sporného vlastníckeho práva nielen vtedy, ak sa na to nadobúdateľ (účastník konania) konkrétne a výslovne odvoláva, ale aj vtedy, ak z ďalších okolností prípadu alebo tvrdení účastníkov konania vyplýva, že by nadobúdateľovi mohla svedčiť dobrá viera. Ak v takejto situácii všeobecné súdy k hodnoteniu naplnenia dobrej viery nadobúdateľa vôbec nepristúpia, dopúšťajú sa porušenia práva na spravodlivý proces potenciálne dobromyseľného nadobúdateľa (čl. 36 ods. 1 Listiny).²⁹ Tento názor výrazným spôsobom pomohol prekonať odpor všeobecných súdov, čo našlo výraz vo finálnom a zjednocujúcom stanovisku Veľkého senátu občianskoprávného a obchodného kolégia Najvyššieho súdu ČR.³⁰

5. AKTUÁLNY VÝVOJ V SLOVENSKEJ JUDIKATÚRE

Vyššie uvedený vývoj českej judikatúry mal zásadný vplyv aj na súdnu prax v SR. Prvé prelomové rozhodnutie Ústavného súdu SR bolo zakomponované do nálezu zo dňa 16. 3. 2016, sp. zn. I. ÚS 549/2015-33, ktorým bola zásada dobrej viery povýšená na úroveň ústavných, základných a občianskych práv a bol jeden z doktrinálnych aspektov (princíp dobrej viery) premietnutý do právneho poriadku v sile ústavného princípu a tento, navyše, fakticky nadradil nad iné doktríny, ako napr. princíp *nemo plus iuris*. Ústavný súd SR totiž v citovanom náleze skonštatoval, že z hľadiska poskytnutia ústavnoprávnej ochrany je treba postaviť na rovnakú úroveň vlastnícke právo pôvodného vlastníka a nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti novým nadobúdateľom na základe jeho dobrej viery. Tým sa dostávajú do vzájomnej kolízie obidve ústavné hodnoty – princíp ochrany dobrej viery ďalšieho nadobúdateľa (princíp dobrej viery, dôvery v akty štátu a právnej istoty v demokratickom právnom štáte) a princíp ochrany vlastníckeho práva pôvodného vlastníka (princíp *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*, t. j. nikto nemôže previesť na iného viac práv, než koľko sám má). Pokiaľ však nemožno zachovať maximum z obidvoch základných práv, treba prihliadnuť na princíp všeobecnej spravodlivosti, keď je nutné zvažovať všeobecné súvislosti tohto typu kolízie základných práv, ako aj individuálne okolnosti konkrétneho rozhodovaného prípadu. Vyššie riziko má niešť nedbalý vlastník než nadobúdateľ v dobrej viere, pretože tento nie je schopný sa nijako dozvedieť o tom, ako vec opustila vlastníkovu sféru a dostala sa na list vlastníctva prevodcu po zákonom určenom správnom (katastrálnom) konaní.“

Podľa názoru doktríny, ale aj niektorých súdnych autorít je citovaný nález Ústavného súdu SR akýmsi „excesom“ týkajúcim sa výlučne konkurzného konania a bol odmietnutý Najvyšším súdom SR, ktorý sa v novšom rozhodnutí z 26. 1. 2017, sp. zn. 3 Cdo 223/2016 opätovne priklonil k bezvýhradnému rešpektovaniu zásady *nemo plus iuris*. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR žiadnym spôsobom nerešpektovalo nález Ústavného súdu SR a takémuto prípadu nerešpektovania rozhodnutia Ústavného súdu SR nemožno vysloviť podporu, nakoľko v konečnom dôsledku môže viesť k zníženiu authority ústavného súdu a k zvýšeniu stavu právnej neistoty, čo je v rozpore s ústavnými princípmi právneho a demokratického štátu samostatnou ústavou.

Na záver možno poukázať na to, že Ústavný súd SR sa v polovici roka 2017 opäť vrátil k otázke konfliktu medzi princípom *nemo plus iuris* a princípom dobrej viery, keď v náleze z 3. 5. 2017, sp. zn. I. ÚS 151/2016-29 potvrdil svoj predchádzajúci právny názor, keď uviedol: „Princíp

²⁹ Nález Ústavného súdu ČR zo 17. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 2219/12.

³⁰ Najvyšší súd ČR vo svojom stanovisku obsiahnutom v rozhodnutí z 9. 3. 2016, sp. zn. 31 Cdo 353/2016 uviedol, že „v prípade že ani v aktuálnom náleze zo dňa 10. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 663/15 neprijal ústavný súd predošlé právne argumenty najvyššieho súdu, a teda má ústavný súd za to, že všetka právna argumentácia Najvyššieho súdu k problematike *nemo plus iuris* bola už argumentačne ústavným súdom preklenutá, je najvyšší súd toho právneho názoru, že v prípade tejto nejednoznačnej situácie ohľadom judikatúry neostáva nič iné, ako urobiť záver, že je treba rešpektovať ustálený právny názor ústavného súdu o možnosti nadobudnutia nehnuteľnosti od nevlastníka podľa doterajšej právnej úpravy, tak ako je do skutkovej podstaty vymedzená v odôvodnení nálezu ústavného súdu zo dňa 17. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 2219/2012, na ktorý ústavný súd vo svojich ďalších rozhodnutiach odkazuje. Veľký senát preto v zhode s konštantnou judikatúrou ústavného súdu uzatvára, že podľa právnej úpravy účinnej do 31. 12. 2013 resp. do 31. 12. 2014 bolo možné nadobudnúť vlastníctvo k nehnuteľnosti, evidovanej v katastri nehnuteľností od nevlastníka, a to na základe dobrej viery nadobúdateľa v zápis do katastra nehnuteľností.“

dobrej viery chrániaci účastníkov súkromnoprávných vzťahov je jedným z kľúčových prejavov princípu právnej istoty odvíjajúceho sa od princípu právneho štátu. Nadobúdateľovi vlastníckeho práva, pokiaľ toto právo nadobudol v dobrej viere, musí byť poskytovaná široká ochrana, pretože v opačnom prípade by si nikdy nemohol byť istý svojím vlastníctvom, čo by bolo v rozpore s poňatím materiálneho právneho štátu. Otázkou dobrej viery takého nadobúdateľa vlastníckeho práva sa tak všeobecné súdy musia vždy riadne zaoberať pri jeho spochybňovaní treťou osobou... Nevyhnutným predpokladom pre tento originárny spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva je dobrá viera nadobúdateľa, ktorú sú všeobecné súdy povinné dôsledne posúdiť s ohľadom na individuálne okolnosti každého prípadu. Potom už zistenie, že osoba bola v dobrej viere, zakladá poskytnutie ochrany jej vlastníckemu právu. Ústavný súd sa domnieva, že toto pravidlo možno použiť aj pre riešenie skutkovo podobných prípadov na území Slovenska, lebo nám dáva rozumný zmysel na usporiadanie celej matérie, pri rovnakom právnom základe.“ Podľa tohto rozhodnutia sa tak prelomenie princípu nemo plus iuris princípom bona fides môže vzťahovať na akýkoľvek obdobný prípad. Do popredia sa týmto rozhodnutím dostáva i starorímska zásada vigilantibus iura scripta sunt, pretože subjekty sa musia aktívne zaujímať o ochranu a výkon svojich práv a uplatňovať svoje procesné oprávnenia včas a s dostatočnou starostlivosťou a predvídavosťou. Samotné presvedčenie o tom, že som vlastníkom, postačovať nebude.

6. ZÁVER

Vyššie uvedený prehľad súdnej praxe svedčí o rozsiahlej konfrontačnej diskusii, ktorá smeruje k rozšíreniu ochrany osôb konajúcich v dobrej viere na úkor pôvodného vlastníka prevádzanej veci. V rámci diskusií o budúcom smerovaní legislatívy, príp. súdnej praxe nemožno strácať zo zreteľa ani riziká spojené s jednostranným presadzovaním dobrej viery oproti princípu nemo plus iuris. To by nadobúdateľa prevádzanej veci celkom zbavilo povinnosti, aby skúmal všetky okolnosti nadobúdania vlastníckeho práva a neodôvodnene by posilnilo jeho právnu pozíciu proti možným nárokom pôvodného vlastníka. To však môže pôsobiť na pôvodného vlastníka aj preventívne; môže ho to nútiť, aby dôkladnejšie kontroloval riziko straty vlastníctva a aby sa vec (nehnutelnosť) ľahkovážne nedostala mimo jeho dosahu. Na neho by sa mala vzťahovať stará rímska zásada vigilantibus iura scripta sunt. Na druhej strane je tu riziko nedobrovoľnej straty vlastníckeho práva. Preto dobromyseľné nadobudnutie vlastníckeho práva treťou osobou musí byť spojené s proporčným porovnaním záujmu pôvodného vlastníka na udržaní vlastníckeho práva a ochranou dôvery tretej osoby, ktorá sa spolieha na to, že vec nadobúda od vlastníka veci.³¹ Nenahradiiteľnú úlohu má v tomto smere zákonodarca, ktorý by v záujme právnej istoty mal uvedený problém vyriešiť výslovnou právnou úpravou.

Použitá literatúra:

- ADAM, J.: Nabytí vlastníckého práva od nevlastníka. Právní praxe, 1997, č. 4.
FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok. 2. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015, ISBN: 978-80-8155-040-9.
JAKUBÁČ, R.: Judikatúra vo veciach držby a vlastníckeho práva. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-8168-046-5.
KINDL, M.: Právo nemovitostí. Praha: C. H. Beck, 2015, ISBN: 978-80-7400-564-0.
KORMUTHOVÁ, P.: Možnosti nadobudnutia vlastníckeho práva k veci od nevlastníka v minulosti a dnes. Justičná revue, 2001, č. 11.
KOTÁSEK, J.: K nabytí od nevlastníka. Časopis pro právní vědu a praxi, 2005, č. 2.
LAVICKÝ, P., POLIŠEKOVÁ, P.: Věci v právním smyslu. Judikatura k rekonstrukci. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, ISBN: 978-80-7478-040-0.
LUBY, Š.: Nadobudnutie vlastníctva od nevlastníka. Právny obzor, 1958, č. 2.
SPÁČIL, J.: Ochrana vlastníctví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, ISBN: 80-7179-385-X.
SPÁČIL, J.: Ještě k nabytí od nevlastníka v judikatuře. Právní rozhledy, 2001, č. 5.

³¹ Michaels, R.: *Erwerb vom Nichtberechtigten*. In: *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts* (Hrsg. Basedow, J., Hopt, K. J., Zimmermann, R.). Band I, Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 452.

MICHAELS, R.: Erwerb vom Nichtberechtigten. In: Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts (Hrsg. Basedow, J., Hopt, K. J., Zimmermann, R.). Band I, Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 451-454, ISBN: 978-3-16-150736-6.

SALOMONS, A. F.: On the Economics of Good Faith Acquisition Protection in the DCFR. In: The Politics of the Draft Common Frame of References (Hg. Somma, A.). Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2009, s. 141 a nasl., ISBN: 9789041131416.

WIELING, H. J.: Sachenrecht. 3. Auflage. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag, 1997, ISBN: 3.540-62951-3.

SCHREIBER, K., BURBULLA, R.: Der gutgläubige Erwerb von unbeweglichen Sachen. In: Jura, 1999 (36), č. 5, s. 491 a nasl.

TÉGL, P.: Ochrana poctivého nabyvatele při nabývání vlastnického práva od nevladníka k movitým věcem nezapsaným ve veřejných seznamech. Ad Notam, 2007, č. 2.

Kontaktné údaje:

Mgr. Andrej Fekete

andrej.fekete@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

MOŽNO EUROKONFORMNE VYKLADAŤ VNÚTROŠTÁTNY PREDPIS SPÔSOBOM CONTRA LEGEM?

Imrich Fekete

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The court of each Member State is required to interpret and apply the national law in accordance with the requirements of European Union (EU) law. The limitation of the use of such an indirect effect of EU law should be seen not only in the case-law of the European Court of Justice, but at the same time its use is limited by general legal principles, in particular the principle of legal certainty. However, the national courts, the Supreme Court and the Constitutional Court of the Slovak Republic have become more and more frequently confronted in connection with the coverage of non-pecuniary loss of victims of traffic accidents from compulsory third-party liability insurance and by means of the European Court of Justice ruling in the case Haasova (C-22/12) point to the need for an euro-conform interpretation of Slovak law. In his contribution, the author examines the boundaries of such an euro-conform interpretation of specific decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic and whether it is permitted to interpret the national regulation in a way that is *contra legem*.

Abstrakt: Súd každého členského štátu je povinný vykladať a aplikovať národné právo v súlade s požiadavkami práva Európskej únie (EÚ). Hranice použitia takéhoto nepriameho účinku práva EÚ je potrebné sledovať nielen v judikatúre Súdneho dvora EÚ, ale zároveň je jeho použitie limitované všeobecnými právnymi princípmi, najmä princípom právnej istoty. Všeobecné súdy, ale aj Ústavný súd SR v poslednom čase čoraz častejšie v súvislosti s krytím nemajetkovej ujmy pozostalých po obeti dopravnej nehody z povinného zmluvného poistenia a rozhodnutím Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová (C-22/12) poukazujú na potrebu eurokonformného výkladu slovenských zákonov. Autor v príspevku skúma na konkrétnych rozhodnutiach Ústavného súdu SR hranice takéhoto eurokonformného výkladu a to, či je v právnom štáte vôbec prípustné vykladať vnútroštátny predpis spôsobom *contra legem*.

Key words: Constitutional Court of the SR, European Court of Justice, euro-conform interpretation of national law, interpretation *contra legem*

Kľúčové slová: Ústavný súd SR, Súdny dvor EÚ, eurokonformný výklad, výklad *contra legem*

1. ÚVOD

V názve príspevku predostretá otázka súvisí so sériou nedávno prijatých rozhodnutí Ústavného súdu SR (ďalej „ústavný súd“) a Najvyššieho súdu SR (ďalej „najvyšší súd“), ktoré sa týkajú nárokov pozostalých po obeti dopravnej nehody na náhradu nemajetkovej ujmy voči komerčným poisťovníam. Žaloby s uvedeným obsahom sa začali hromadiť na všeobecných súdoch po vydaní rozsudku Súdneho dvora EÚ (ďalej „ESD“) vo veci Haasová (C-22/12). V tomto rozsudku ESD s odkazom na príslušné ustanovenia tzv. motorových smerníc EÚ judikoval, že v jeho rozhodnutí citované články smerníc „...sa majú vykladať v tom zmysle, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej.“

Po publikovaní vyššie uvedeného rozhodnutia ESD nasledovali protichodné súdne rozhodnutia. Jedna skupina všeobecných súdov dáva za pravdu poisťovníam, ktoré tvrdia, že právo na náhradu škody na zdraví podľa § 4 ods. 1 písm. a) zákona č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení (ďalej „zákon o PZP“) nepokrýva náhradu nemajetkovej ujmy tretích osôb, t. j.

pozostalých po obeti dopravnej nehody. Druhá skupina súdov takého právo pozostalým proti poisťovníam priznáva, a to odkazom na vyššie uvedené rozhodnutie ESD alebo na základe extenzívneho výkladu pojmu škoda. Táto konfrontačná línia pokračovala aj na úrovni najvyšších súdných inšancií, keď najvyšší súd žalobu proti poisťovníam v niekoľkých prípadoch zamietol,¹ a naopak, ústavný súd v niekoľkých prípadoch zamietol ústavnú sťažnosť komerčných poisťovní proti rozhodnutiam krajských súdov.² Z osobitnú zmienku stojí najmä uznesenie Ústavného súdu SR (ďalej „ústavný súd“) vydané pod sp. zn. III. ÚS 666/2016, v ktorom sa ústavný súd pokúsil podať eurokonformný výklad dotknutého zákonného ustanovenia zákona o PZP a v nadväznosti na to aj ustanovení Občianskeho zákonníka.

Účelom tohto príspevku nie je hľadať odpoveď na otázku, ktorá strana má v uvedených sporoch pravdu. Naším cieľom je zistiť, či súdna prax svojimi rozhodnutiami vo vyššie uvedených sporoch argumentačne prispela k realizácii princípu právnej istoty a predvídateľnosti súdneho rozhodnutia (pozri čl. 2 ods. 2 CSP). Osobitnú pozornosť zameriame na to, či súdy vedia správne aplikovať eurokonformnú metódu výkladu, na ktorý sa pri rozhodovaní vyššie uvedených sporov odvolávajú.

2. PRÁVNÝ RÁMEC PRE UPLATNENIE EUROKONFORMNÉHO VÝKLADU

Z doterajších rozsudkov súdov vo veciach nemajetkovej ujmy vyplýva, že existujú dva možné (protikladné) výklady, ktoré sa týkajú potreby zahrnutia náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám do poistného krytia povinného zmluvného poistenia. Viaceré všeobecné súdy a ústavný súd dospeli k záveru, že pod rozsah pojmu „náhrada škody na zdraví“ podľa § 4 ods. 1 písm. a) zákona o PZP možno na základe eurokonformného výkladu príslušných smerníc EÚ zahrnúť aj nemajetkovú ujmu tretích osôb (t. j. pozostalých). V odôvodneniach svojich rozhodnutí však dostatočne nevymedzili právne rámce použitia tejto výkladovej metódy. Túto povinnosť si sčasti splnil iba najvyšší súd vo veci sp. zn. 3 Cdo 301/2012 a ústavný súd vo svojom uznesení vydanom pod sp. zn. III. ÚS 666/2016.

Eurokonformný výklad, resp. eurokonformné dotváranie zákona sa uskutočňuje v troch stupňoch:

- a) priamy účinok smernice – transpozičná povinnosť,
- b) sekundárny účinok smernice – povinnosť presadiť smernicu v právnom poriadku,
- c) nepriamy účinok – možnosť eurokonformného výkladu.

Ad a) Podľa čl. 288 ods. 3 Zmluvy o fungovaní EÚ je uložená členským štátom základná povinnosť transponovať smernicu EÚ do zákonodarstva členského štátu. Spôsob a forma transpozície je v zásade ponechaná na členský štát,³ ktorý však v zmysle princípu „effet utile“ je povinný transpozíciu vykonať tak, aby účinnosť smernica bola zabezpečená v čo najširšom rozsahu. *Smernica ako sekundárne európske právo nemá priame právne účinky*, pretože je adresovaná členskému štátu a nemožno ju uplatniť v horizontálnych právnych vzťahoch medzi subjektmi súkromného práva, a preto sa ani účastníci súdneho sporu nemôžu dovoliavať priamej aplikácie ustanovení príslušnej smernice EÚ.

Ad b) *Smernica môže mať za určitých okolností priamy účinok*. Tieto podmienky sa postupne vykrystalizovali v rámci rozhodovacej činnosti ESD. Smernica môže mať tak priamy účinok, ak nebola včas alebo riadne implementovaná.⁴ V takýchto prípadoch môže národný súd aplikovať

¹ Napr. Ro NS SR z 31. 3. 2016, sp. zn. 3 Cdo 301/2012, Ro NS SR z 20. 4. 2011, sp. zn. 4 Cdo 168/2009 a Uz NS SR z 15. 5. 2017, sp. zn. 8 Cdo 219/2016.

² Napr. Uz ÚS SR z 29. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 206/2015, Uz ÚS SR z 11. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 666/2016, Uz ÚS SR z 10. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 847/2016.

³ KARAS, V., KRÁLÍK, A.: Právo Európskej únie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 170.

⁴ Judikatúra ESD postupne skonkretizovala podmienky, za splnenia ktorých sa možno domáhať priameho účinku smernice, a to: a) márne uplynutie lehoty na transpozíciu smernice, b) žiadna alebo nesprávna implementácia smernice (transponovaná neskoro, nesprávne alebo neúplne), c) dostatočná jasnosť smernice, tak aby umožnila bezprostrednú aplikáciu; ustanovenia smernice zakladajúce právo pre jednotlivca alebo povinnosť pre členský štát sú dostatočne jasné, presné (určité) a nepodmienené, d) nepodmienený vznik práva vyplývajúceho zo smernice, ktorý si na vyvolanie právnych účinkov nevyžaduje prijatie ďalšieho právneho aktu, e) priamy účinok nesmie založiť povinnosti jednotlivcom, ako aj právnickej osobe.

a vykladať smernicu priamo. Má to však jeden háčik. Smernica má v takom prípade priame vertikálne účinky, t. j. spor sa týka jednotlivca a štátu, ktorý mal smernicu správne a riadne implementovať. Pokiaľ ide o priamy horizontálny účinok smernice, ESD sa vo veci Marshall (C-152/84) jednoznačne vyjadril tak, že „smernica nemôže priamo zakladať práva a povinnosti jednotlivcom a ustanovení smernici sa nemôže dovolávať jednotliviec v spore proti jednotlivcovi.“ Ida o stabilnú rozhodovaciu prax ESD.

Ako konštatoval najvyšší súd vo veci vedenej pod sp. zn. 3 Cdo 301/2012, je zrejmé, že otázka zahrnutia práva pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy do povinného zmluvného poistenia sa týka práv a povinností súkromných subjektov (poistníkov, poistených, poškodených a poisťovní) v právnom vzťahu povinného zmluvného poistenia. Vzhľadom na uvedené najvyšší súd dospel k záveru, že priamy účinok (čl. I ods. I druhej smernice, resp. čl. 3 štvrtý pododsek) smernice č. 2009/103/ES o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti, ktorá nahradila prvú smernicu, druhú smernicu a tretiu smernicu, je vylúčený.

Ad c) Eurokonformný výklad je spojený s *nepriamym účinkom smernice*. Doktrína eurokonformného výkladu patrí od rozhodnutia vo veci Colson a Kamann (C-14/83) k štandardnému repertoáru ESD. Má slúžiť na plnú realizáciu účinnosti práva EÚ a týmto spôsobom slúži ako základ pre právny výklad národného práva v súlade s právom EÚ.⁵ Jeho uplatnenie je však limitované tým, že ho nemožno smernici priznať tam, kde vnútroštátne právo nový eurokonformný výklad celkom neumožňuje.⁶

Nepriamy účinok smerníc prichádza do úvahy až po uplynutí transpozičnej lehoty a za podmienky, že transponovaný právny text je obsahovo nepodmienený a dostatočne určitý. Nepriamy účinok smernice spočíva v práve účastníka žiadať, aby súd v konkrétnom prípade uplatnil tzv. eurokonformný výklad vnútroštátneho predpisu v súlade s príslušným ustanovením smernice (napr. vec Colson a Kamann, C-14/83 a Pfeiffer, C- 397/01 a Adeneler C-212/04).⁷

3. ORGÁN OPRÁVNENÝ PODÁVAŤ EUROKONFORMNÝ VÝKLAD VNÚTROŠTÁTNEHO PRÁVA

ESD vo veci Colson a Kamann (C-14/83, bod 26) poukázal na to, že „povinnosť členských štátov vyplývajúca zo smernice dosiahnuť stanovený výsledok, ako aj ich povinnosť podľa článku 5 Zmluvy prijať všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili splnenie tejto povinnosti, sa vzťahuje na všetky orgány členských štátov vrátane súdov v rámci ich právomocí.“

Povinnosť vykonať eurokonformný výklad prislúcha predovšetkým vnútroštátnym súdom, ktoré rozhodujú horizontálne právne spory medzi subjektmi súkromného práva. Eurokonformný výklad sa týka tých zákonných ustanovení, na základe ktorých účastníci sporu vyvodzujú svoje práva a povinnosti. Otázkou je, v akom rozsahu a v akej miere je oprávnený tento druh sporov riešiť ústavný súd, pokiaľ súdnym konaním nebolo porušené ústavné právo účastníkov na spravodlivý súdny proces.

Judikatúra ústavného súdu stabilne pripomína, že ochrana ústavnosti nie je a ani z povahy veci nemôže byť iba úlohou ústavného súdu, ale je takisto úlohou všetkých orgánov verejnej moci, a to predovšetkým všeobecného súdnictva. Ústavný súd predstavuje v tejto súvislosti inštitucionálny mechanizmus, ktorý nastupuje až v prípade zlyhania všetkých ostatných do úvahy prichádzajúcich orgánov verejnej moci (napr. I. ÚS 214/09). Právomoc ústavného súdu konať vo veciach, ktoré

⁵ HERMANN, CH.: RICHTLINIENUMSETZUNG DURCH DIE RECHTSPRECHUNG. (SCHRIFTEN ZUM EUROPÄISCHEN RECHT). BERLIN: DUNCKER & HUMBLOT, 2003, S. 102.

⁶ DOUGAN, M.: When worlds collide! Competing vision of the relationship between direct effect and supremacy. *Common Market Law Review*, 2007, č. 44, s. 946.

⁷ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M., IVANOVÁ-ŽILÁKOVÁ, D.: Primárne právo Európskej únie. 2. vyd. Bratislava: Euroiuris, s. 53.

prislúchajú všeobecným súdom je limitovaná princípom subsidiarity, ktorý je zakotvený v čl. 127 ods. 1 ústavy.⁸

Princíp subsidiarity znamená, že ústavný súd môže konať a vecne sa zaoberať sťažnosťami namietajúcimi porušenie práv iba vtedy, ak sa sťažovateľ nemôže v súčasnosti a nebude môcť ani v budúcnosti domáhať ochrany svojich práv pred iným súdom prostredníctvom iných právnych prostriedkov, ktoré mu zákon na to poskytuje. Preto je právomoc ústavného súdu subsidiárna nastupuje až vtedy, ak nie je daná právomoc všeobecných súdov (IV. ÚS 236/07). Ústavný súd ďalej zdôrazňuje, že všeobecné súdy, ktoré sú v civilnom súdnom konaní povinné vykladať a aplikovať príslušné zákony na konkrétny prípad v súlade s ústavou alebo kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 5 ústavy, sú primárne zodpovedné aj za dodržiavanie tých práv a základných slobôd, ktoré ústava alebo medzinárodná zmluva dotknutým fyzickým osobám zaručuje.⁹

Princíp subsidiarity reflektuje okrem iného aj princíp minimalizácie zásahov ústavného súdu do právomoci všeobecných súdov, ktorých rozhodnutia sú v konaní o sťažnosti preskúmané (IV. ÚS 303/04). *Porušenie ústavného práva na súdnu ochranu (§ 46 ods. 1 ústavy) je v takomto prípade odôvodnené iba vtedy, keď všeobecný súd nerešpektoval niektorú zo základných princípov súkromného alebo civilného procesného práva a jeho rozhodnutie sa javí ako extrémne rozporné s právom občanov na súdnu ochranu a spravodlivý súdny proces.*

V konaní vedenom pod sp. zn. III. ÚS 666/2016 ústavný súd vykonal, nech boli jeho motívy akékoľvek, nadprácu, keď namiesto všeobecných súdov konajúcich o náhrade nemajetkovej ujmy podal sám eurokonformný výklad sporného textu zákona, na čo boli oprávnené a dokonca i povinné všeobecné súdy konajúce vo veci, a v konečnom dôsledku najvyšší súd. V tejto súvislosti možno poukázať na to, že ústavný súd si čoraz častejšie prisvojuje právomoci zverené všeobecným súdom a najmä najvyššieho súdu, pričom svoje rozhodnutie nezakladá primárne na porušení princípov ústavného, ale ustanovení súkromného práva. Paradoxne táto prax v mnohých prípadoch vyhovuje aj všeobecným súdom, ktoré sa zmierili s tým, že sa nemôžu plne spoľahnúť na zjednocovacia činnosť najvyššieho súdu. Zdá sa však, že ústavným súdom si prisvojovanú autoritu záväzným spôsobom vykladať predpisy súkromného práva akceptuje už aj najvyšší súd, ktorý napr. vo veci, týkajúcej sa náhrady nemajetkovej ujmy, odmietol požiadavku dovolateľa predložiť vec veľkému senátu, pretože sa plne stotožnil s výkladom podústavného zákona podaného ústavným súdom pri nerešpektovaní názorov iných senátov najvyššieho súdu, ktoré vo veci rozhodli opačne.¹⁰

⁸ Ustanovenie čl. 127 ods. 1 ústavy umožňuje sťažovateľovi namietať nielen porušenie základných práv a slobôd, ale aj ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, pričom sťažnosť môže smerovať nielen proti právoplatnému rozhodnutiu, ale aj opatreniu alebo inému zásahu ktoréhokoľvek orgánu verejnej moci, rešpektujúc princíp subsidiarity [„... ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd“ (čl. 127 ods. 1 ústavy)]. Nová ústavná úprava vytvorila tak vhodný legislatívny priestor pre to, aby individuálna ochrana ústavou chránených základných práv a slobôd bola efektívna a porovnateľná s ochranou poskytovanou na základe individuálnej sťažnosti podľa čl. 34 Dohovoru adresovanej EŠLP. O vývoji inštitútu ústavnej sťažnosti a jeho uplatňovaní v rozhodovacej praxi pozri aj GAJDOŠIKOVÁ, Ľ. – LUBY, J. – MOCHNÁČOVÁ, M. – MACKO, R.: Rozširovanie právomocí Ústavného súdu Slovenskej republiky a aktuálne problémy rozhodovacej praxe. In.: 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Košice 6. – 7. septembra 2007. Košice UPJŠ 2008, s. 239 a nasl.

⁹ „Ústavný súd predstavuje v tejto súvislosti *ultima ratio* inštitucionálny mechanizmus, ktorý nasleduje až v prípade nefunkčnosti všetkých ostatných orgánov verejnej moci, ktoré sa na ochrane ústavnosti podieľajú.“ Existencia ústavného súdu ako orgánu súdneho typu ochraňujúceho a garantujúceho ústavnosť vyvolala teda potrebu rozdelenia súdnej moci medzi ústavný súd a všeobecné súdy tak, aby bola vylúčená nežiaduca duplicita v ich činnosti, aby sa ústavný súd nestal len ďalším stupňom v sústave všeobecných súdov.“ https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/monizmus_clanok_po+korekture.pdf/adbc1727-8719-47d2-a640-ade16abf1ed9.

¹⁰ „Druhým (nech aj v C. s. p. výslovne neustanoveným) dôvodom, pre ktorý v prejednávanej veci neprichádzalo do úvahy predloženie veci veľkému senátu, bolo to, že v čase nasledujúcom po rozhodnutiach NS sp. zn. 4 Cdo 168/2009 a 3 Cdo 301/2012 a zároveň predchádzajúcim rozhodovaním v prejednávanej veci spornú právnu otázku riešil (a tiež vyriešil) ústavný súd.“ Ten

4. VYMEDZENIE PREDMETU EUROKONFORMNÉHO VÝKLADU

Prvotným predpokladom eurokonformného výkladu je vymedzenie jeho predmetu, t. j. čo budeme touto metódou výkladu vykladať. Takým predmetom je vnútroštátny právny predpis, ak dotknutý právny text takýto výklad principiálne pripúšťa. Predmetom takéhoto výkladu sú predovšetkým ustanovenia nových transponovaných právnych predpisov, alebo predpisov vydaných pred účinnosťou dotknutej smernice. Ak do úvahy prichádzajú viaceré texty národného práva, musí sa v prvom rade vziať do úvahy text transponovaný zo smernice.

Na základe konformného výkladu majú sudy členských štátov vykladať vnútroštátne právo tak, pokiaľ je to možné, aby to zodpovedalo zneniu a účelu predmetnej smernice. Pritom sa treba vyvarovať rozporu medzi vnútroštátnymi právnymi predpismi a smernicami (prípád Mono Car Styling, C-12/08 a vec Pfeiffer C-397/01 až C-403/01). S eurokonformným výkladom nie je v rozpore to, ak takýto výklad ide na ťarchu jednotlivca.¹¹

V prípade, ak výklad sporného textu neprichádza z akéhokoľvek dôvodu do úvahy, až potom je možné vziať do úvahy iný sporný text národnej právnej úpravy.¹² Spornou však zostáva otázka, či prostredníctvom eurokonformného výkladu možno vykladať aj taký vnútroštátny predpis, ktorý nebol predmetom transpozície. V tejto súvislosti sú prezentované dva názory. Podľa prvého názoru povinnosť eurokonformného výkladu nemožno obmedziť iba na právne predpisy, ktoré boli prijaté za účelom prebratia smernice, ale je potrebné zobrať do úvahy celý právny poriadok členského štátu (vec Pfeiffer C-397/01 až C-403/01). Podľa druhého názoru právny text mimo transponovaného právneho textu môže podliehať iba vnútroštátnym metódam výkladu. Za jedinú výnimku sa považuje prípad, keď vnútroštátny predpis môže svojimi účinkami obmedziť účinnosť právneho predpisu, ktorý bol výsledkom transpozície.¹³ V rozhodnutí Marleasing AG (C-106/89) však ESD zašiel ešte ďalej, keď požiadavku eurokonformnej interpretácie rozšíril na celé národné právo.¹⁴

Predmetom eurokonformného výkladu v širšom zmysle je sporný text národného práva, ktorý sa javí ako rozporný s európskym právom. Ak je dotknutý text právneho predpisu nesporný, jednoznačný a určitý, prichádza do úvahy iba doslovný výklad, ktorý zodpovedá skutočnému obsahu interpretovanej normy. V takom prípade je eurokonformný výklad zbytočný. To sa týka aj pojmu „škoda na zdraví“, ktorý uvádza ustanovenie § 4 ods. 1 písm. a) zákona PZP. Stotožnenie škody na zdraví s nemajetkovou ujmu, ako sa o to pokúsil ústavný súd vo viacerých rozhodnutiach, je nielen výkladom *contra verba legis*, ale aj výkladom ktorý ide proti zmyslu a účelu platnej právnej úpravy náhrady škody v Občianskom zákonníku. Ani eurokonformným výkladom nemožno dosiahnuť zmenu jasného znenia zákona. Na to je v právnom štáte oprávnený iba orgán, ktorý má legislatívnu právomoc.

Predmetom eurokonformného výkladu v rámci prebiehajúceho konania na súde v užšom zmysle môže byť iba taký text vnútroštátnej úpravy, ktorý je medzi jeho účastníkmi sporný.

nielenže už vo viacerých ním dosiaľ posudzovaných veciach odmietol sťažnosti poisťovní, namietajúcich porušenie svojich základných práv rozhodnutiami všeobecných súdov, ustafujúcimi krytie aj nemajetkovej umy pozostalých poistením podľa zákona o PZP, ale dokonca pri rozhodovaní vo veci sťažovateľky totožnej s podnecovateľkou mimoriadneho dovolania z prejednávanej veci v rámci odôvodnenia uznesenia z 11. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 666/2016 uzavrel (citované z uznesenia), že pojem „škoda“ použitý v zákona č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla je ústavné konformným spôsobom interpretovateľný extenzívne tak, že zahŕňa aj nemajetkovú (imateriálnu) ujmu podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti, s cieľom maximálnej možnej miery rešpektovania cieľov relevantnej újnej regulácie.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 31. 7. 2017, sp. zn. 6MCdo/1/2016).

¹¹ ROTH, W. H., JOPEN, CH.: Die richtlinienkonforme Auslegung. In: Europäische Methodenlehre (K. Riesenhuber Hrsg.) Berlin, New York: Gruyter, 2015, s. 266. ISBN: 978-3-11-033205-6.

¹² RIIESENHUBER, K., DOMRÖSE, R.: Richtlinienkonforme Rechtsfindung und nationale Methodenlehre. Recht der internationalen Wirtschaft, 2005, (47), č. 1, s. 52.

¹³ REMIEN, O.: RECHTSANGLEICHUNG IM BINNENMARKT. IN: EUROPARECHT HANDBUCH FÜR DIE DEUTSCHE RECHTSPRAXIS (SCHULZE/ZULEEG/KADELBACH HRGS.). BADEN-BADEN: NOMOS VERLAG, 2015.

¹⁴ Kritiku pozri v diele SEHNÁLEK, D.: Povinnosť a limiti (euro)konformného výkladu vnútroštátneho práva. Časopis pro právní vědu a praxi, 2008, č. 1, s. 11.

Názorným príkladom toho, ako sa nemá eurokonformný výklad robiť, je uznesenie ústavného súdu vo veci sp. zn. III 666/2016. Ústavný súd si za predmet eurokonformného výkladu zvolil celkom iný právny text, než ktorý bol medzi účastníkmi sporný. Ústavný súd totiž vykladal pojem „škoda“, hoci predmetom sporu bol pojem „škoda na zdraví“, t. j. či škodu na zdraví možno vo svetle dotknutých smerníc stotožňovať s nemajetkovou ujmu.¹⁵ Ústavný súd tak nesprávne vymedzil predmet svojho eurokonformného výkladu, keď vykladal iný, širší pojem, aby do neho mohol následne „napasovať“ nemajetkovú ujmu, hoci pojem „škoda“ je v právnej vede a právnej praxi všeobecne známy a ustálený. Preto takýto účelový „eurokonformný výklad“ musíme označiť ako nesprávny.

5. PROCESNÝ POSTUP PRI UPLATŇOVANÍ EUROKONFORMNÉHO VÝKLADU NÁRODNÉHO PRÁVA

V súvislosti s eurokonformným výkladom sa natíska otázka, kedy, akým spôsobom a v akom rozsahu možno uplatniť túto výkladovú metódu, aby sa dosiahol cieľ sledovaný príslušnou smernicou. Použitie eurokonformného výkladu je naviazané na výkladové metódy, ktoré sa uplatňujú v štáte, v ktorom sa súd rozhodol tento spôsob výkladu uplatniť.

Eurokonformný výklad prichádza do úvahy predovšetkým vtedy, ak to umožňuje vnútroštátne právo pri využití uznávaných metód výkladu, pri ktorých klasická náuka o metódach výkladu dodržiava presne stanovený procesný postup pri výklade právneho textu. Za základné metódy výkladu právneho textu sa považujú gramatický, systematický a logický výklad. Medzi osobitné prostriedky výkladu sa zvyčajne zaraďuje teleologický, historický a komparatívny výklad.¹⁶ V súčasnej právnej vede nie je jednotný názor, v akom poradí sa majú tieto výkladové metódy uplatňovať. Rovnako ústavný súd tiež zdôrazňuje, že *žiadna z výkladových metód nemá absolútnu prednosť, pričom jednotlivé uplatnené metódy by sa mali navzájom dopĺňať a viesť k zrozumiteľnému a racionálne zdôvodnenému vysvetleniu textu právneho predpisu*. Súčasne uviedol, že *pri výklade a aplikácii ustanovení právnych predpisov je nepochybne potrebné vychádzať prvotne z ich doslovného znenia*.

V prípade kolízie vnútroštátneho práva a textu smernice sa vychádza z *princípu celkového uváženia*. Eurokonformný výklad sa totiž vyznačuje tou zvláštnosťou, že nejde o osobitné široké výkladové pravidlo ako také, ale o vytýčenie cieľa sledovaného smernicou, ktorý sa má dosiahnuť za pomoci vyššie uvedených pravidiel výkladu. Preto sa vyššie uvedené kánony výkladu právneho textu musia použiť v prvom kroku. Prostredníctvom nich sa postupne objasňuje zmysel a obsah daného pravidla správania a súd zisťuje, či výsledok takého výkladu je súladný s príslušným textom smernice. Završením tohto myšlienkového procesu je posúdenie, či konečný výsledok takéhoto výkladu zodpovedá účelu sledovaného smernicou.¹⁷

Teraz sa pozrieme, akým procesným postupom dospel ústavný súd k eurokonformnému výkladu ustanovenia § 4 ods. 1 písm. a) zákona PZP. V uznesení sp. zn. III. ÚS 666/2016 ústavný súd spojil eurokonformný výklad s extenzívnym výkladom pojmu škoda, keď vyslovil názor, že „okresný súd i krajský súd takto dospeli k záveru o možnosti extenzívneho výkladu pojmu „škoda“ použitého v zákone o povinnom zmluvnom poistení. Ústavný súd tento ich záver nepovažuje za arbitráry ani inak ústavne neudržateľný.“¹⁸ Ústavný súd akosi opomenul použiť štandardné metódy

¹⁵ Ústavný súd konkrétne uviedol, že „ak teda slovenský zákonodarca do zákonného pojmu „škoda“ použitého v zákone o povinnom zmluvnom poistení, a teda do rozsahu poistenia zodpovednosti za škodu v zmysle uvedeného zákona nezahrnul aj nemajetkovú ujmu a jej poistné krytie, dostáva sa vzhľadom na záväzný výklad zodpovedajúcich smerníc do rozporu so zámerom tvorcu újnej právnej regulácie identifikovaným ESD.“

¹⁶ Pozri GERLOCH, A.: Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 132-136.

¹⁷ HAINTHALER, C.: Die richtlinienkonforme Rechtsfortbildung in dreistufigen System der Richtlinienwirkung. Zeitschrift für das Juristische Studium, 2015, č. 1, s. 17.

¹⁸ „Úlohou okresného súdu i krajského súdu pri rozhodovaní žalovaného sporu bolo jednoznačne ustáliť, či extenzívny výklad pojmu „škoda“ použitého v zákone o povinnom zmluvnom poistení bude viesť k aplikácii práva *contra legem* alebo či, naopak, zaužívané výkladové postupy a rešpektovanie súvislostí dotknutých právnych inštitútov a kategórií umožňuje zmysluplne zahrnúť pod zákonnú terminológiu aj nemajetkovú (imateriálnu) ujmu arobovanú in abstracto v ustanoveniach Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti. Krajský súd (i okresný súd) sa priklonili k druhej z

výkladu právneho textu ako sú gramatický, logický a systematický výklad a svoju úvahu prakticky založil na jedinom, t. j. extenzívnom (rozširujúcom) výklade pojmu, ktorý v konečnom dôsledku nebol ani predmetom sporu. Pritom právna teória poukazuje na to, že extenzívna metóda výkladu by sa mala použiť iba vtedy, ak je to v súlade s účelom interpretovanej normy (využitie teleologickej metódy výkladu), a len úmerne konkrétnej situácii, pretože inak by sa subjekt interpretujúci právo dostal do situácie, ktorá by už bola v rozpore s právom.¹⁹

V nadväznosti na extenzívny výklad prezentovaný ústavným súdom je zrejmé, že ak sa sudy rozhodli pre extenzívny výklad sporného právneho textu, mali sa pri svojom rozhodovaní zaujímať o to, aký bol zámer zákonodarcu, resp. aký účel sledoval zákonodarcu, keď pod rozsah poistného krytia zahrnul „iba“ náhradu škody na zdraví. Vláda SR vo svojom stanovisku č. 00178/Os/2012/AC z 29. 3 2012 k prejudiciálnej otázke, ktorú predložil ESD krajský súd v Prešove v kauze Haasová (C-22/12) potvrdila, že SR v celom rozsahu a miestami aj nad rámec európskeho práva transponovala všetky smernice ES/EÚ, ktoré sa týkajú povinného zmluvného poistenia. Na záver zástupca vlády uviedol, že: „Právny rámec EÚ týkajúci sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel sa má vykladať tak, že nevyžaduje, aby rozsah poistného krytia zahŕňal aj náhradu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpeli pozostalí po obeti dopravnej nehody v dôsledku zásahu do ich osobnostných práv.“ Rovnaké stanovisko tlmočilo aj Ministerstvo financií SR Krajskému súdu v Prešove v konaní vedenom pod sp. zn. 6Co/230/2015. Ten toto stanovisko bez akejkoľvek argumentácie zamietol v odôvodnení svojho rozsudku takto: „Odvolací súd sa rozhodne nestotožňuje s Ministerstvom financií SR, ktoré v predmetnej veci v liste č. MF/014548/2016-613 konštatuje, že SR „takýto typ odškodnenia zatiaľ v civilnom práve zavedený nemá a „ak chceme chrániť pozostalých, a to nielen po dopravných nehodách, bolo by vhodné zaviesť podobný inštitút aj do slovenského civilného práva, avšak to je mimo pôsobnosti MF SR. Teda ministerstvo financií neuznáva nemajetkovú ujmu na strane pozostalých pri ochrane osobnosti ako prostriedok ochrany pre pozostale osoby. Odvolací súd vyjadruje presvedčenie o opaku, že slovenský právny poriadok priznáva pozostalým za zásah do súkromia usmrtením blízkeho človeka náhradu nemajetkovej ujmy.“ V tejto súvislosti sa natíska otázka, že ak je vôľa zákonodarcu v príkrom rozpore so súdnou praxou, nemal sa krajský súd obrátiť na ústavný súd s otázkou, či dotknuté ustanovenie je alebo nie je v rozpore s ústavou SR? Nemajú takú povinnosť všetky sudy, ktoré rozhodovali veci s rovnakým predmetom sporu?

6. HRANICE EUROKONFORMNÉHO VÝKLADU VYTÝČENÉ ESD

Sudy členských štátov sú povinné v plnej miere vykladať vnútroštátne právo v súlade s požiadavkami úniijného práva až okamihom uplynutia implementačnej lehoty (pozri Valloine C-129/96). Sudy majú pri svojom výklade použiť celý systém národného práva tak, aby bol splnený účel európskych predpisov. Na druhej strane eurokonformný výklad, teda pripustenie nepriameho účinku smerníc má svoje hranice, ktoré nemôže ani nesmie prekročiť ani vnútroštátny súd, ktorý rozhoduje vo veci.

ESD určil, že, že „zásada konformného výkladu nemôže slúžiť ako základ pre výklad vnútroštátneho práva *contra legem*, pričom je tiež obmedzený všeobecnými právnymi zásadami, akými sú predovšetkým zásada právnej istoty a zákaz retroaktivity.“²⁰ Medzi faktory, ktoré obmedzujú eurokonformný výklad patria:

- prvá podmienka, obmedzujúca použitie nepriameho účinku, sa viaže k výkladovým metódam, ktoré sme uviedli vyššie;
- druhá podmienka sa týka ochrany základných právnych zásad, medzi ktorými zohráva prvoradú úlohu zásada právnej istoty a zásada zákazu spätnej účinnosti;
- treťou podmienkou, ktorá limituje použitie nepriameho účinku, je zásada *contra legem*.

Pokiaľ ide o zákaz eurokonformného výkladu *contra legem*, konkrétne príklady z judikatúry, ako túto požiadavku aplikovať, dlho absentovali. Predpokladalo sa, že táto požiadavka bráni tomu,

vymenovaných možností a ústavný súd to nepovažuje za prejav svojvôle vedúcej k ústavnej neudržateľnosti.“

¹⁹ Pozri KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995.

²⁰ Pozri rozsudky ESD vo veciach Pupino, C-105/03, body 44 a 47 a Adeneler C-212/04, bod 110.

aby bol vnútroštátny súd nútený vykladať vnútroštátne právo v rozpore s jeho výslovným znením.²¹ Výklad, ktorý by nebol v jednotlivom prípade podľa ESD *contra legem*, mohol by napriek tomu porušovať inú všeobecnú právnu zásadu, ktorú by mal vnútroštátny súd rešpektovať.

ESD štandardne poukazuje na to, že „povinnosť konformného výkladu sa týka všetkých ustanovení vnútroštátneho práva, ale nie neobmedzene, je obmedzená všeobecnými právnymi zásadami, najmä právnou istotou a zákazom retroaktivity, a nemôže slúžiť ako základ pre výklad vnútroštátneho práva *contra legem*.“ ESD ďalej dospel pri určení hraníc eurokonformného výkladu smerníc k záveru, že *výklad nesmie znamenať novelizáciu konkrétneho národného predpisu*. K tomu ešte európsky súd dodal, že: „ustanovenia smernice nemôžu byť považované za bezpodmienečné, to znamená, že smernica ako taká nemôže zakladať záväzky a povinnosti súkromným osobám, a rovnako sa na smernicu nemôžu odvolávať iné osoby pred vnútroštátnym súdom v prípade, ak by tým mohli byť poškodené práva súkromného subjektu.“ (pozri vec *Ardaco C-168/95*).

Eurokonformný výklad má teda svoje limity, pričom jedným zo zásadných obmedzení je princíp právnej istoty, ktorý musí byť dodržaný aj v prípade eurokonformného výkladu. Odborná literatúra poukazuje aj na to, že by odvolanie sa na princíp právnej istoty malo umožniť vnútroštátnym súdom, aby neboli nútené k výkladu vnútroštátneho práva, ktorý ide nad rámec toho, čo môže jednotliviec legitímne očakávať.²²

Vnútroštátny súd nie je povinný použiť taký výklad právnej normy, ktorý by bol v protiklade so znením vykladaného predpisu (*Impact C-286/06*, body 102 a 103). Rovnako platí, že *eurokonformný výklad nemôže viesť k tomu, že jeho výsledkom je zásadný rozpor medzi znením vnútroštátneho predpisu so znením smernice*. Ak by tomu bolo tak, prichádza do úvahy priamy účinok smernice a výkladové pravidlá, ktoré s tým súvisia. Paradoxne k tomuto záveru o rozpore vykladaného textu so smernicou dospel aj ústavný súd už v spomenutom uznesení III. ÚS 666/2016, keď uviedol: „*Ak teda slovenský zákonodarca do zákonného pojmu „škoda“ použitého v zákone o povinnom zmluvnom poistení, a teda do rozsahu poistenia zodpovednosti za škodu v zmysle uvedeného zákona nezahrnul aj nemajetkovú ujmu a jej poistné krytie, dostáva sa vzhľadom na záväzný výklad zodpovedajúcich smerníc (v súčasnosti už len konsolidovaná smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/103/ES o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti) do rozporu so zámerom tvorcu újnej právnej regulácie identifikovaným ESD*“. Z tohto názoru ústavného súdu možno vyvodiť, že si slovenský zákonodarca nesplnil svoju transpozičnú povinnosť. Avšak v takom prípade mal byť ďalší záver ústavného súdu celkom opačný, t. j. mal pripustiť *priamy účinok aplikovanej smernice* a vyvodiť z tohto nadväzujúceho právne závery.

7. EUROKONFORMNÉ DOTVÁRANIE NÁRODNÉHO PRÁVA SÚDOM

Eurokonformný výklad je spojený s výkladom vnútroštátneho práva. V tejto súvislosti možno poukázať na to, že právna teória rozlišuje medzi jednoduchým výkladom zákona (výkladom v užšom slova zmysle alebo uplatňovaním práva), ktorý sa vykonáva „*intra verba legis*“ a sudcovským právom (sudcovskou tvorbou práva), ktoré sa vykonáva „*praeter verba legis*“ alebo dokonca „*contra verba legis*“. Napriek tomu, že hranice medzi výkladom „*mimo znenia zákona*“ a výkladom „*proti zneniu zákona*“ sú veľmi krehké a rozdiely medzi nimi nemajú prinajmenšom v súkromnom práve osobitný význam, je toto rozlišovanie odôvodnené, pretože väčšina prípadov jednoznačne patrí do jednej alebo druhej skupiny a dogmatické zdôvodnenie sudcovskej tvorby práva by bolo zbytočné, ak by postačoval jednoduchý výklad zákona.

Contra verba legis predstavuje hranicu extenzívneho výkladu zákona, a to čo je už za ním, je už výkladom *contra legem*. Právna teória zadefinovala tri základné podmienky, za ktorých je sudcovské rozhodovanie *contra legem* neprípustné:

- jasný a jednoznačný text zákona,
- jednoznačný úmyselný zákonodarcu ustanoviť takýto text zákona a

²¹ BOBEK, M. BŘÍZA, P., KOMÁREK, J.: *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 166.

²² TIMCSÁK, M., BAJTOŠOVÁ, J.: *Analýza účinkov rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová na aktuálnu súdnu prax*. Biatec, 2015 (23), č. 10, s. 17.

- klauzula rebus sic stantibus, t. j. nezmenenie podstatných podmienok od doby prijatia textu zákona zákonodarcom, vrátane jeho účelu zodpovedajúceho jeho doslovnému jazykovému zneniu k momentu aplikácie daného právneho textu súdom na konkrétny prípad.²³

Na uvedené hranice výkladu je potrebné prihliadať pri eurokonformnom výklade vnútroštátnych predpisov. Navyše eurokonformný výklad je limitovaný výkladovými prostriedkami a tradíciami, ktoré sa uplatňujú v rámci konkrétneho členského štátu. Na metologické kánony výkladu národného práva štandardne odkazuje i ESD (pozri veci Pfeiffer, C-397/01 až C-403/01, Konstantinos Adeneler a iní, C-212/04).²⁴ Je taktiež vecou národného súdu, v akom rozsahu využije okrem klasických metód výkladu princíp analógie či metódu teleologickej redukcie, ktorá sa prejavuje formou *contra verba legis* a považuje sa za inštrumentárium pre uplatnenie eurokonformného výkladu.

Požiadavka ESD na úplné vyčerpanie metód výkladu národného práva vyžaduje podľa okolností sudcovské dotváranie práva, ktoré v princípe môže prekročiť doslovné znenie zákona.²⁵ K tomu treba uviesť, že kontinentálne právo vo všeobecnosti uznáva eurokonformné dotváranie zákona (*richtlinienkonforme Rechtsfortbildung*).²⁶ Najmä rozhodnutie proti doslovnému zneniu zákona nemusí byť vždy a za každých okolností rozhodnutím súdu *contra legem*. *Eurokonformné dotváranie zákona však predpokladá neúplnosť alebo medzeru zákona. Tu treba rozlišovať, či zákonodarca spôsobil medzeru v zákone vedome alebo nevedome. V prvom prípade má medzera zákona zabrániť tomu, aby medzeru dotvárala súdna prax. Z hľadiska eurokonformného dotvárania zákona je preto dôležité, aby išlo o nevedomú medzeru zákona, ktorú nedopatrením spôsobil zákonodarca.* Ak teda zákonodarca vedome nechcel, aby sa dispozícia právnej normy vzťahovala na určité prípady a okolnosti, pričom ide o prípad, keď smernica bola v plnom rozsahu transponovaná, potom akékoľvek dotváranie zákona proti vôli zákonodarcu, či už použitím vnútroštátnych metód výkladu alebo eurokonformného výkladu nemá miesto.

Ako už bolo uvedené, *doslovné znenie právnej normy nepredstavuje neprekročiteľnú hranicu eurokonformného výkladu, pretože určujúcim je účel právnej normy.*²⁷ **Môže však povinnosť eurokonformného výkladu podľa článku 288 Zmluvy o fungovaní EÚ ísť tak ďaleko, že sa vyžaduje, aby súd použil interpretačnú metódu „contra verba legis“?** Ak vnútroštátne interpretačné inštrumentárium umožňuje interpretáciu *contra verba legis*, pretože ju považuje za legitímny spôsob dotvárania práva, mala by sa táto povinnosť eurokonformného výkladu (nepriamy účinok smernice) vzťahovať aj na túto metódu. **Výklad *contra verba legis* však nemožno na druhej strane stotožňovať s výkladom *contra legem*.** Samotný ESD vytýčil ako hranicu povinnosti eurokonformného výkladu výklad *contra legem* (bod 110 Konstantinos Adeneler C-212/04, body 44 a 47 Pupino C-105/03). Konformná interpretácia vnútroštátneho práva *contra*

²³ BYDLINSKI, F.: Grundzüge der juristischen Methodenlehre. 2. vyd. Wien: Facultas. WUV, 2012, s. 81 a nasl., ISBN: 978-3-8252-3695-5; MELZER, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 232 a nasl.

²⁴ THÜSING.: Zu den Grenzen richtlinienkonformer Rechtsfortbildung. Zeitschrift für Wirtschaftrecht, 2004, č. 49, s. 2304; KROLL-LUDWIGS, K., LUDWIGS, M.: Die richtlinienkonforme Rechtsfortbildung im Gesamtsystem der Richtlinienwirkungen Zugleich Besprechung von BGH, Urt. v. 26.11.2008 – VIII ZR 200/05. (Quelle). Zeitschrift für das Juristische Studium, 2009, č. 1, s. 10; SUHR, J.: Richtlinienkonforme Auslegung im Privatrecht und nationale Auslegungsdogmatik. Ius Europeum Band 51. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2011, s. 52, ISBN: 978-3-8329-6989-9.

²⁵ CANARIS, C. W.: DIE RICHTLINIENKONFORME AUSLEGUNG UND RECHTSFORTBILDUNG IM SYSTEM DER JURISTISCHEN METHODENLEHRE. IN: IM DIENSTE DER GERECHTIGKEIT: FESTSCHRIFT FÜR FRANZ BYDLINSKI (HRSG. KOZIOL, H., BYDLINSKI, H., RUMMEL, P.). WIEN, NEW YORK: SPRINGER VERLAG, 2002, S. 78 A NASL. ISBN: 978-3709172773

²⁶ LARENZ, .: Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 6. vyd. Berlin - Heidelberg - New York: Springer-Verlag, 1991, s. 241 a nasl.

²⁷ PFEIFER, T.: RICHTLINIENKONFORME AUSLEGUNG GEGEN DEN WORTLAUT DES NATIONALEN GESETZES – DIE QUELLE-FOLGEENTSCHEIDUNG DES BGH. NEUE JURISTISCHE WOCHENSCHRIFT, 2009, Č. 7, S. 412. HERRESTAL, C.: DIE GRENZEN RICHTLINIENKONFORMEN RECHTSFORTBILDUNG IN KAUFRECHT. ZEITSCHRIFT FÜR WIRTSCHAFTS- UND BANKRECHT, 2007, Č. 29, S. 1356.

legem je už teda niečo za červenou čiarou. V hranici *contra legem* vidí samotný ESD obmedzenie, ktoré zahŕňa v sebe všeobecné zásady práva, najmä princíp právnej istoty a zákaz retroaktivity.

Pokiaľ ide o hranice možného a dovoleného sudcovského dotvárania slovenského práva, je potrebné poukázať na to, že samotný ústavný súd vo viacerých rozhodnutiach vyslovil názor, že všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákonného ustanovenia (napr. I. ÚS 348/2016-31). K tomu ešte najvyšší súd dodáva: „Pri výklade a aplikácii právnych predpisov nemožno opomíňať ich účel a zmysel, pričom platí, že súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale sa od neho smie (a dokonca musí) odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť a pod.“ (rozsudok sp. zn. 6MCdo/1/2016). Táto „právnická mantra“²⁸ sa pomaly, ale iste stáva pravidelným repertoárom viacerých slovenských súdov, avšak jeho aplikácia v oblasti súkromným právnym vzťahov je spojená s vysokým rizikom nepredvídateľnosti súdneho rozhodnutia a v súvislosti s eurokonformným výkladom vyvoláva viacero otázok. Súdom poskytuje návod ako nerozlišovať medzi výkladom *inter verba legis* a *contra legem*.²⁹

Vyššie uvedené budeme demonštrovať na pojme škoda na zdraví, ktorý sa pokúsil ústavný súd eurokonformne interpretovať vo svojom uznesení III. ÚS 666/2012. Pojem „škoda za zdravím“ je v našom právnom poriadku ustálený už prinajmenšom od r. 1964. Svedčí o tom nielen názor právnej vedy, texty učebníc, ale i komentárov Občianskeho zákonníka.³⁰ Napriek tomu ústavný súd vo svojom uznesení III. ÚS 666/2012 spochybnil obsah a rozsah tohto pojmu, keď vyslovil právny názor, že pod rozsah tohto pojmu patrí aj náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých po obeti dopravnej nehody, ktorú upravuje § 13 ods. 2 OZ. Takýto výklad už nemožno považovať za interpretáciu *contra verba legis*, ale za výklad *contra legem*. Prečo? Už z letného pohľadu vidieť, že samotný zákon medzi uvedenými pojmami systematicky rozlišuje (pozri § 16 OZ). Nároky na náhradu škody a nároky na náhradu nemajetkovej ujmy majú ďalej odlišné predpoklady vzniku, tieto nároky sa líšia spôsobom a rozsahom odčinenia (napr. náhrade nemajetkovej ujmy v peniazoch predchádza morálna satisfakcia), odlišným spôsobom sa preukazujú a premlčujú.

8. PRINCÍP PRÁVNEJ ISTOTY AKO MOŽNÁ HRANICA EUROKONFORMNÉHO VÝKLADU

Jedným z limitov eurokonformného výkladu je princíp právnej istoty, na ktorý upozornil ESD vo viacerých svojich rozhodnutiach.³¹ Obmedzenie uplatnenia priameho účinku smerníc voči

²⁸ Treba poukázať na to, že ide prevzatú citáciu z nálezu ÚS ČR, sp. zn. Pl. ÚS 21/96 zo 4. 2. 1997, ktorý sa týkal výkladu právneho predpisu z čias neslobody, ktorý sa mal aplikovať v súvislosti s reštitučným nárokom sťažovateľa: „Je nutno rozlišovať prípady, ve ktorých lze soulad ustanovení právního předpisu s ústavním pořádkem zabezpečit jeho ústavně konformní interpretací a kdy tak učinit nelze a je nutno přistoupit k jeho zrušení. Soud přitom není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jenž mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.“

²⁹ M. L'álík svojom kontravotume k uzneseniu ÚS SR z 9. 7. 2014, sp. zn. I. ÚS 395/2014, ktoré sa týkalo aplikácii ustanovení Občianskeho súdneho poriadku, doslovne uviedol: „Podnecovať účastníkov konania na nerešpektovanie kogentných procesných ustanovení a na ne nadväzujúcich rozhodnutí súdov je veľmi nebezpečné nielen pre narušenie právnej istoty založenej právoplatným rozhodnutím, ale aj pre narušenie rovnosti účastníkov či pre interpretáciu a aplikáciu *contra legem*. To je pre mňa absolútne neprijateľná a procesne dokonca rozvratná činnosť ústavného súdu. Vzhľadom na uvedené s ľútosťou konštatujem, že uznesenie ústavného súdu nedomyslelo dôsledky vyplývajúce z jeho precedenčnej záväznosti. V tomto zmysle bude snáď najlepšie, ak dôjde v praxi všeobecných súdov k jeho tichému nepovšimnutiu či zabudnutiu ako rozhodnutia *per incuriam*.“

³⁰ Pozri napr. DULAK, A.: Zodpovednosť za škodu. In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol.: Občiansky zákonník I. § 1-450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1493 a 1513.

³¹ „Táto povinnosť konformného výkladu sa týka všetkých ustanovení vnútroštátneho práva a je obmedzená všeobecnými zásadami práva, najmä právnou istotou a zákazom retroaktivity, a nemôže slúžiť ako základ pre výklad *contra legem* vnútroštátneho práva (pozri v tomto zmysle

jednotlivcom bolo významnou mierou motivované práve princípom právnej istoty. Bolo by preto absurdné, aby sa tieto obmedzenia obchádzali prostredníctvom nepriameho účinku smernice. Napriek tomu, že nepriamy účinok môže zájsť ďalej ako účinok priamy (čo sa týka účinkov na jednotlivca), právne zásady na čele so zásadou právnej istoty musia byť plne rešpektované. Preto je nevyhnutné zabrániť tendenciám napínať výklad za hranice, ktoré je možné z hľadiska právnej istoty ešte považovať za legitímne.³²

Podľa čl. 2 ods. 2 CSP je právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít. Aká je však realita v sporoch, ktorých predmetom je náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých? Do konca roka 2017 všeobecné súdy 67 žalôb na náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých proti poisťovniam zamietli a v 55 prípadoch žalobám vyhovel, pričom mnohé z nich tak urobili na základe eurokonformného výkladu, avšak výsledok bol v oboch prípadoch celkom opačný.

Na požiadavku právnej istoty a presvedčivosť právnej argumentácie súdov, ktoré rozhodujú veci v uvedenom predmete sporu ako prvý upozornil sudca ústavného súdu M. Lalič. Vo svojom disente k uzneseniu ústavného súdu, sp. zn. I. ÚS 206/2015 uviedol, že „ústavný súd nedal odpoveď na nasledujúce relevantné otázky, a to na precedenčnú (ne)záväznosť rozhodnutí najvyššieho súdu v obdobnej veci (4 Cdo 168/2009, ale aj 4 Cdo 139/2011) vo vzťahu ku krajskému súdu, na záväznosť smerníc (priamy účinok) Európskej únie, ktoré sa zaoberajú poistením zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami, na právnické a fyzické osoby členského štátu v prípade, keď ich štát neimplementuje riadnym spôsobom do svojho vnútorného právneho poriadku (porovnaj vec Marshall, C152/84 a pod.) a na možnosti všeobecného súdu rozšíriť poistné krytie nad rámec platného vnútroštátneho predpisu a pod.“.

Na vyššie uvedené elementárne otázky, ktoré majú vzťah k eurokonformnému výkladu príslušného ustanovenia zákona o PZP nedal dones ústavný súd žiadnu odpoveď (napr. III. ÚS 666/2016 a sp. zn. II. ÚS 847/2016), hoci v rovnakom čase boli na svete už tri rozhodnutia najvyššieho súdu,³³ ktoré argumentačne boli protichodné s názorom ústavného súdu. Pritom samotný ústavný súd už v náleze sp. zn. III. ÚS 192/2006 konštatoval: „Podľa názoru ústavného súdu, ak súd rieši právnu otázku (tú istú alebo analogickú), ktorá už bola právoplatne vyriešená podstatne odlišným spôsobom bez toho, aby sa argumentačne vyrovnal so skoršími súdnymi rozhodnutiami, nekoná v súlade s princípom právnej istoty v zmysle čl. 1 ods. 1 ústavy a môže tým porušiť aj právo strany sporu (účastníka súdneho konania) na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy“.

Na požiadavku konzistentnosti súdnych rozhodnutí v skutkovo a právne rovnakých veciach a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí samotný ústavný súd konštantne poukazuje. Podľa jeho názoru je diskriminačný taký postup, ktorý „rovnaké alebo analogické situácie rieši odchylným spôsobom, pričom ho nemožno objektívne a rozumne odôvodniť“ (pozri Na ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 159/07, III. ÚS 328/05, IV. ÚS 88/07). Ústavný súd SR napr. v náleze sp. zn. IV. ÚS 14/07 výslovne uvádza: „K znakom právneho štátu a medzi jeho základné hodnoty patrí neoddeliteľne princíp právnej istoty [(čl. 1 ods. 1 ústavy), napr. PL. ÚS 36/1995], ktorého neopomenuteľným komponentom je predvídateľnosť práva.“³⁴

rozsudky z 8. 10. 1987, Kolpinghuis Nijmegen, 80/86, Zb. s. 3969, bod 13; z 4. 7. 2006, Adeneler a i., C-212/04, Zb. s. I-6057, bod 110; z 15. 4. 2008, bod 100, a z 23. 4. 2009, Angelidaki a i., C-378/07, Zb. s. I-3071, bod 199).

³² BOBEK, M. BŘÍZA, P., KOMÁREK, J.: dielo citované v pozn. 21, s. 176.

³³ Pozri Ro NS SR z 31. 3. 2016, sp. zn. 3 Cdo 301/2012, Ro NS SR z 20. 4. 2011, sp. zn. 4 Cdo 168/2009 a Uz NS SR z 15. 5. 2017, sp. zn. 8 Cdo 219/2016.

³⁴ Sudca ústavného súdu L. Mészáros vo svojom kontravotume k uzneseniu ústavného súdu z 10. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 847/2016 uviedol: „Moja najdôležitejšia poznámka smeruje k právnej istote – cela pasívna legitímácia poisťiteľa (poisťovni) v súdnych konaniach, a teda aj ich povinnosť nahradiť poškodenému pri uplatnených preukázaných nárokoch na náhradu „škody na zdraví“ v zmysle zákona o povinnom zmluvnom poistení aj „nemajetkovú ujmu“, sú založené aj na výklade stanoviska ESD, ktoré nie je podľa mojej mienky jednoznačné [pozri bod (i)], tzn. nejde tu o aplikáciu jasnej, nevágnej a exaktnej právnej normy (pojmu), o akú by proti takémuto zásahu do povinnosti poisťovni malo (na účel zachovania právnej istoty) podľa môjho názoru ísť. Preto by sa podľa môjho presvedčenia stanovisko ESD malo vnímať aj ako *prikaz zákonodarcovi*, aby spresnil

Princíp právnej istoty predstavuje jednu z hraníc eurokonformného výkladu *contra legem*. Princíp právnej istoty vo vzťahu k rozhodovacej praxi súdov znamená, ako to často zdôrazňuje ústavný súd, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď (napr. I. ÚS 87/93, PL. ÚS 16/95 a II. ÚS 80/99, III. ÚS 356/06). Rešpektovanie princípov právnej istoty musí byť prítomné v každom rozhodnutí orgánov verejnej moci, a to tak v oblasti normotvornej, ako aj v oblasti aplikácie práva, keďže práve na ňom sa hlavne a predovšetkým zakladá dôvera občanov, ako aj iných fyzických osôb a právnických osôb k orgánom verejnej moci (IV. ÚS 92/09).

Diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecných súdov o tej istej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná (IV. ÚS 209/2010, m. m. PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05). Aj keď právne závery všeobecných súdov obsiahnuté v ich rozhodnutiach nemajú v právnom poriadku Slovenskej republiky charakter precedensu, ktorý by ostatných sudcov rozhodujúcich v obdobných veciach zaväzoval rozhodnúť identicky, napriek tomu protichodné právne závery vyslovené v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty ani k dôvere v spravodlivé súdne konanie (obdobne napr. IV. ÚS 49/06, III. ÚS 300/06).³⁵

9. ZÁVER

Kde sú presné hranice sudcovskej tvorby práva prostredníctvom eurokonformného výkladu na to na právna veda ani súdna prax nedala doteraz adekvátnu odpoveď. ESD jasne a zrozumiteľne vyslovil názor, že národné súdy nie sú povinné na výklad národného práva spôsobom *contra legem* (C-21/04 Aderneler)³⁶ Predsa však niektoré hlasy v literatúre chcú pripustiť eurokonformný výklad aj vtedy, keď dochádza k popretiu zmyslov slov a samotnej vôle zákonodarcu a spôsobom *contra legem* tak prakticky ignorovať štandardné metódy výkladu právneho predpisu.³⁷ Takýto prístup je však z hľadiska právnej istoty a právnej čistoty veľmi sporný, pretože takýmto spôsobom sa dostávame do polohy horizontálnych účinkov smernice, ktorá bola v členskom štáte riadne transponovaná. Pritom má otázka, v akom rozsahu možno pripustiť europeizáciu súkromného práva prostredníctvom rozhodovacej činnosti súdov zásadný právopolitický význam. Práve pribúdajúcou europeizáciou bez akýchkoľvek obmedzení dochádza k tomu, že zákonodarná činnosť národného parlamentu stráca svoju váhu a význam. Ak nie je možnosť vyhovujúcim spôsobom korigovať platnú právnu úpravu prostredníctvom eurokonformného výkladu, nezostáva nič iné ako zmena zákona.

ustanovenia zákona o povinnom zmluvnom poistení v časti zodpovednosti za „škodu na zdraví“ aj o pojem „nemajetková ujma“.

³⁵ Uznesenie ÚS SR z 22. 11. 2011, sp. zn. IV. ÚS 499/2011-25.

³⁶ Bod 110: „Iste, povinnosť vnútroštátneho sudcu odvolávať sa na obsah smernice pri výklade a uplatňovaní relevantných ustanovení vnútroštátneho práva je obmedzená všeobecnými zásadami práva, najmä právnou istotou a zákazom retroaktivity, a nemôže slúžiť ako základ pre výklad vnútroštátneho práva *contra legem*“ (pozri analogicky rozsudok zo 16. 6. 2005, Pupino, C-105/03, body 44 a 47). Bod 111: „Zásada konformného výkladu však predsa len vyžaduje, aby vnútroštátne súdy urobili všetko, čo je v ich právomoci, berúc do úvahy celé vnútroštátne právo a uplatniac výkladové metódy ním uznané, s cieľom zaručiť úplnú účinnosť predmetnej smernice a dospieť k riešeniu, ktoré je v súlade s účelom sledovaným smernicou.“ (pozri rozsudok Pfeiffer a i., už citovaný, body 115, 116, 118 a 119).

³⁷ CANARIS, C. W.: DIELO CITOVANÉ V POZN. 25, S. 78 A NASL.

Použitá literatúra

- BYDLINSKI, F.: Grundzüge der juristischen Methodenlehre. 2. vyd. Wien: Facultas. WUV, 2012, ISBN 978-3-8252-3695-5.
- BOBEK, M. BŘÍZA, P., KOMÁREK, J.: Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 166, ISBN 978-80-7400-377-6.
- BOBEK, M., KÜHN, Z. a kol.: Judikatura a právní argumentace. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2013, ISBN 978-80-87284-35-3.
- CANARIS, C. W.: Die richtlinienkonforme Auslegung und Rechtsfortbildung im System der juristischen Methodenlehre. In: Im Dienste der Gerechtigkeit: Festschrift für Franz Bydliniski (Hrsg. Koziol, H., Bydliniski, H., Rummel, P.). Wien, New York: Springer Verlag, 2002, s. 78 a nasl. ISBN 978-3709172773.
- DOUGAN, M.: When worlds collide! Competing vision of the relationship between direct effect and supremacy. *Common Market Law Review*, 2007, č. 44.
- GERLOCH, A.: Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, ISBN 9788073802332.
- HAINTHALER, C.: Die richtlinienkonforme Rechtsfortbildung in dreistufigen System der Richtlinienwirkung. *Zeitschrift für das Juristische Studium*, 2015, č. 1.
- HERMANN, Ch.: Richtlinienumsetzung durch die Rechtsprechung. (Schriften zum Europäischen Recht). Berlin: Duncker & Humblot, 2003, ISBN 978-3428111022.
- HERRESTAL, C.: Die Grenzen richtlinienkonformen Rechtsfortbildung in Kaufrecht. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*, 2007, č. 29.
- KARAS, V., KRÁLÍK, A.: Právo Európskej únie. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 9788071792871.
- KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, ISBN 3-406-40177-5.
- KROLL-LUDWIGS, K., LUDWIGS, M.: Die richtlinienkonforme Rechtsfortbildung im Gesamtsystem der Richtlinienwirkungen Zugleich Besprechung von BGH, Urt. v. 26.11.2008 – VIII ZR 200/05. (Quelle). *Zeitschrift für das Juristische Studium*, 2009, č. 1.
- LARENZ, .: Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 6. vyd. Berlin - Heidelberg - New York: Springer-Verlag, 1991, ISBN 9783540528722.
- MELZER, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-807-4001-499.
- PFEIFER, T.: Richtlinienkonforme Auslegung gegen den Wortlaut des nationalen Gesetzes – Die Quelle-Folgeentscheidung des BGH. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2009, č. 7.
- REMIEN, O.: Rechtsangleichung im Binnenmarkt. In: *Europarecht Handbuch für die deutsche Rechtspraxis* (Schulze/Zuleeg/Kadelbach Hrsg.). Baden-Baden: Nomos Verlag, 2015, ISBN 978-3-8487-1219-9.
- RIESENHUBER, K., DOMRÖSE, R.: Richtlinienkonforme Rechtsfindung und nationale Methodenlehre. *Recht der internationalen Wirtschaft*, 2005, (47), č. 1.
- ROTH, W. H., JOPEN, CH.: Die richtlinienkonforme Auslegung. In: *Europäische Methodenlehre* (K. Riesenhuber Hrsg.) Berlin, New York: Gruyter, 2015, ISBN 978-3-11-033205-6.
- SEHNÁLEK, D.: Povinnost a limiti (euro)konformního výkladu vnitrostátního práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2008, č. 1.
- SIMAN, M., SLAŠŤAN, M., IVANOVÁ-ŽILÁKOVÁ, D.: Primárne právo Európskej únie. 2. vyd. Bratislava: Euroiuris, 2006, ISBN: ISBN 80-969554-0-3.
- SUHR, J.: Richtlinienkonforme Auslegung im Privatrecht und nationale Auslegungsdogmatik. *Ius Europeum* Band 51. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2011, ISBN 978-3-8329-6989-9.
- TIMCSÁK, M., BAJTOŠOVÁ, J.: Analýza účinkov rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová na aktuálnu súdnu prax. *Biatic*, 2015 (23), č. 10.
- THÜSING.: Zu den Grenzen richtlinienkonformer Rechtsfortbildung. *Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2004, č. 49.

Kontaktné údaje

JUDr. Imrich Fekete, CSc.

imrich.fekete@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. Č. 6

810 00 Bratislava

ODPOROVACIA ŽALOBA VERSUS ŽALOBA O NEPLATNOSŤ PRÁVNEHO ÚKONU V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Svetlana Ficová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The issue of the possibility of contesting only a legal act, which is valid, has been consistently dealt with by both jurisprudence and court practice. Nevertheless, there has been issued a court decision recently, wherein this relationship has not been taken into account. This decision has been even confirmed by the Constitutional Court of the Slovak Republic, which has also taken the view, under which the law (Section 42a of the Civil Code) provided the complainant (the creditor) with a room to avert the undesired state, but the complainant did not act in time for an unknown reason, and thus he or she behaved "unreasonably". Therefore, it was not necessary to apply the Section 39 of the Civil Code in order to correct the overall fairness of the contested decision. The opinion of the Constitutional Court is more than surprising. In view of these facts, the aim of the contribution consists in the analysis of the decision of the Constitutional Court and in the search for an answer to the key question -whether there are reasons that could prevent the application of Section 39 of the Civil Code on the nullity and voidness of a legal act.

Keywords: invalidity of a legal act, contestability of a legal act, unenforceability of a legal act, right to a fair trial, good morals

Abstrakt: Otázka možnosti odporovať len platnému právnomu úkonu je zhodne riešená právnou vedou aj súdnou praxou. Napriek tomu bolo nedávno vydané súdne rozhodnutie, v ktorom tento vzájomný vzťah zohľadnený nebol. Názor všeobecného súdu odobril aj Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý konštatoval, že právny poriadok (§ 42a OZ) poskytoval sťažovateľovi (veriteľovi) priestor na odvrátenie neželaného stavu, no tento z neznámeho dôvodu nekonal včas, teda sa správal „bezodhodne“. Preto nebolo nevyhnutné siahnuť po § 39 OZ na účel korekcie celkovej spravodlivosti napadnutého rozhodnutia. Názor ústavného súdu je viac ako prekvapivý. Predmetom príspevku preto bude analýza rozhodnutia ústavného súdu a hľadanie odpovede na kľúčovú otázku, či existujú také dôvody, ktoré by mohli zabrániť aplikácii § 39 OZ o absolútnej neplatnosti právneho úkonu.

Kľúčové slová: neplatnosť právneho úkonu, odporovateľnosť právneho úkonu, neúčinnosť právneho úkonu, právo na spravodlivý proces, dobré mravy

1. VÝCHODISKOVÝ SKUTKOVÝ A PRÁVNÝ STAV PODĽA ROZHODNUTIA ÚSTAVNÉHO SÚDU

Veriteľ poskytol dlžníčke pôžičku¹.

Dlžníčka svoj dlh nespĺnila včas, preto veriteľ podal na súd žalobu, ktorou a domáhal vrátenia pôžičky.

Počas konania na súde prvej inštancie dlžníčka previedla kúpnu zmluvou svoje nehnuteľnosti na kupujúcich. Tí následne uzavreli s ďalšou osobou zmluvu o zriadení záložného práva. Napokon ešte previedli nehnuteľnosti na manžela dlžníčky. Znamená to, že dlžníčka sa síce nestala znovu ich vlastníčkou, ale mohla ich naďalej nerušene užívať spolu so svojím manželom.

¹ Pojmy veriteľ a dlžník sa budú používať v celom nasledujúcom texte kvôli lepšej zrozumiteľnosti výkladu napriek tomu, že postavenie týchto subjektov sa následne menilo na žalobcu a žalovaného, oprávneného a povinného a na sťažovateľa.

Po týchto viacnásobných prevodoch nehnuteľností súd prvej inštancie vyhovel veriteľovej žalobe o vrátenie pôžičky.

Keďže dlžníčka neplnila ani na základe exekučného titulu, veriteľ podal návrh na exekúciu.

Až v exekučnom konaní sa zistilo, že dlžníčka nemá žiaden majetok, pričom k nemajetnosti sa dopracovala prevodom nehnuteľností.

Veriteľ následne podal určovaciu žalobu voči všetkým štyrom subjektom. Domáhal sa ňou určenia, že:

- dlžníčka je vlastníčkou nehnuteľností,
- kúpna zmluva medzi dlžníčkou ako predávajúcou a kupujúcimi je neplatná,
- kúpna zmluva medzi týmito novými kupujúcimi (už v postavení predávajúcich) a manželom dlžníčky (ako kupujúcim) je neplatná,
- zmluva, ktorou noví kupujúci zriadili záložné právo v prospech ďalšej osoby, je neplatná.

Súčasne veriteľ podal na dlžníčku aj trestné oznámenie, na základe ktorého bola dlžníčka uznaná vinnou zo spáchania prečinu poškodzovania veriteľa podľa § 239 ods. 1 písm. a) TZ.

V trestnom konaní bol teda veriteľ úspešný.

V civilnom konaní však už úspešný nebol.

Súd prvej inštancie zamietol určovaciu žalobu z dôvodu, že veriteľ mal kúpnej zmluve odporovať v 3-ročnej prekluzívnej lehote.

Krajský súd prvoinštančný rozsudok potvrdil z toho istého dôvodu. Pritom poukázal ešte na zásadu „vigilantibus iura scripta sunt“ a vyslovil názor, že veriteľ podal určovaciu žalobu výlučne z dôvodu zmeškania 3-ročnej prekluzívnej lehoty.

Veriteľ neuspel so svojou sťažnosťou ani na ústavnom súde. Ten² vyslovil, že nemožno uprieť veriteľovi pocit krivdy. Poskytol pôžičku, ktorá mu nebola vrátená. Následne sa dlžníčka zbavila majetku, čím sa uspokojenie nároku veriteľa stáva otáznym. Tieto okolnosti však boli predmetom iných konaní, pričom všetky tieto konania splnili svoj účel – nárok na vrátenie pôžičky bol právoplatne judikovaný a dlžníčka bola uznaná vinnou zo spáchania trestného činu.

Zároveň však ústavný súd konštatoval, že právny poriadok poskytoval veriteľovi možnosť zamedzenia vzniku celej situácie. Pokiaľ veriteľ podal trestné oznámenie pre konanie dlžníčky, vedel o právnom úkone, ktorému bolo treba odporovať včas podľa § 42a OZ. Dokonca jeho pohľadávka mala v 3-ročnej prekluzívnej lehote aj silu judikovaného práva. Podľa názoru ústavného súdu však veriteľ z neuvedeného dôvodu nekonal včas, a tak ústavný súd označil jeho nekonanie ako „bezdôvodné“ správanie, ktorému nie je spravodlivé priznávať právnu ochranu v podobe zásahu do veci prostredníctvom § 39 OZ.

Z rozhodnutia ústavného súdu tak vyplýva záver, že nevyužitie odporovacej žaloby má za následok vylúčenie žaloby o určenie absolútnej neplatnosti právneho úkonu.

Pre úplnosť treba ešte dodať, že rozhodnutie ústavného súdu nebolo prijaté jednomyselne. Bolo k nemu pripojené odlišné stanovisko sudcu, ktorý tento názor súdov označil za „učebnicový“, súdmi aprobovaný návod na to, ako sa zbaviť svojich záväzkov a nerušiť si užívať majetok, ktorý mal byť podľa práva použitý na uspokojenie veriteľovej pohľadávky.

Na základe právnych názorov vyslovených vo všetkých troch rozhodnutiach sa vynára nasledovná hypotéza:

Môže byť právo domáhať sa absolútnej neplatnosti právneho úkonu konzumované nevyužitím práva domáhať sa vyslovenia neúčinnosti právneho úkonu, a to s ohľadom na osobitné okolnosti prípadu?

2. ANALÝZA PRÁVNEHO STAVU

Pri riešení nastolenej otázky sa dostávajú do kolízie dva inštitúty – neplatnosť právneho úkonu a neúčinnosť právneho úkonu. Každý z nich nastáva za iných okolností, vyvolávajú iné právne následky, subjekty obrany sú rozdielne, rovnako aj povinnosť súdu v konaní.

² Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 20.9.2017, sp. zn. III. ÚS 573/2017, dostupné na: <https://www.ustavnsud.sk/vyhľadavanie-rozhodnuti#!DecisionsSearchResultView>

2.1 Dôvod neplatnosti a dôvod odporovateľnosti

V prípade, že sa právny úkon prieči dobrým mravom, je neplatným právnym úkonom, a to absolútne neplatným (§ 39 OZ)³. V rozpore s dobrými mravmi je právny úkon, ktorý nezodpovedá mravným zásadám, príp. kultúrnym a spoločenským normám, ktoré sú všeobecne prijímané v určitej spoločnosti a vytvárajú tak všeobecnú mienku o tom, čo je touto spoločnosťou akceptované a považované za poctivé a slušné konanie. Právny úkon je neplatný pre rozpor s dobrými mravmi, ak sa ním sledujú nemravné ciele alebo má nemravné dôsledky⁴.

Odporovať (v zákonom stanovenej lehote) možno právnemu úkonu, ktorý dlžník urobil s úmyslom ukrátiť veriteľa, ak právny úkon súčasne aj objektívne ukracuje uspokojenie pohľadávky veriteľa. Úmysel dlžníka ukrátiť svojho veriteľa musel byť druhej zmluvnej strane známy. Výnimkou je len prípad, ak dlžník urobil právny úkon s osobou jemu blízkou alebo v jej prospech, kedy sa vedomosť blízkej osoby o úmysle dlžníka ukrátiť veriteľa predpokladá (§ 42a ods. 1 a 2 OZ).

Z uvedeného vyplýva, že úmysel ukrátiť veriteľa je prítomný tak pri právnom úkone, ktorý je neplatný pre rozpor s dobrými mravmi, ako aj pri odporovateľnom právnom úkone.

Na prvý pohľad sa preto javí, že právny úkon urobený s úmyslom ukrátiť uspokojenie pohľadávky veriteľa musí byť vždy súčasne aj v rozpore s dobrými mravmi. Mal by byť teda vždy absolútne neplatný. To by vylučovalo aplikáciu inštitútu odporovateľnosti v praxi, v dôsledku čoho by sa právna úprava tohto inštitútu stala obsolétna. Zhodnou úvahou sa vo svojom rozhodnutí zaoberal aj Najvyšší súd SR⁵. Zdá sa, že práve táto jeho (inak pochopená) úvaha mohla pri rozhodovaní súdov v analyzovanom prípade zohrať významnú, ak nie dokonca rozhodujúcu úlohu.

Keď sa však pozrieme na závery právnej vedy a doterajšej súdnej praxe, zistíme, že len úmysel dlžníka ukrátiť uspokojenie pohľadávky veriteľa na absolútnu neplatnosť právneho úkonu nestačí.

2.2 Existencia úmyslu ukrátiť veriteľa ako rozhodujúca okolnosť pre následok neplatnosti alebo odporovateľnosti právneho úkonu

V zmysle doteraz publikovaných názorov je pre to, aby rozpor s dobrými mravmi vyvolával neplatnosť právneho úkonu rozhodujúce to, že úmysel ukrátiť veriteľa malí pri robení právneho úkonu obidvaja účastníci zmluvy⁶. Ten istý názor bol vyslovený aj v rozhodnutí citovanom v poznámke č. 5.

Z opačnej strany zase právna teória⁷ aj súdna prax⁸ vyslovili názor, podľa ktorého možno v zmysle § 42a OZ odporovať zmluve, ktorú uzavrel dlžník s treťou osobou v úmysle ukrátiť veriteľa bez toho, aby s rovnakým úmyslom konala aj osoba, s ktorou bola zmluva uzavretá; takáto zmluva nie je neplatná pre rozpor s dobrými mravmi.

Vymedzenie hranice, kedy úmysel ukrátiť veriteľa spôsobuje len odporovateľnosť právneho úkonu a kedy už jeho neplatnosť, sa zdá byť rozumné a akceptovateľné. Vychádzajúc z tohto názoru súdnej praxe preto možno uzavrieť, že je potrebnérobiť rozdiel medzi úmyslom druhej zmluvnej strany ukrátiť veriteľa a iba jej vedomosťou o úmysle dlžníka ukrátiť veriteľa. Tieto dve skutočnosti nie je možné stotožňovať.

Tým, že je potrebné ich rozlišovať, môžu nastať nasledovné situácie.

³ Iné dôvody neplatnosti nie sú predmetom ďalšieho výkladu z dôvodu, že predmetom sporu bol právny úkon, ktorému sa vytýkalo, že bol urobený v rozpore s dobrými mravmi. Výklad však možno aplikovať aj na ostatné dôvody neplatnosti.

⁴ Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 358 – 359.

⁵ Strana 4. odôvodnenia uznesenia Najvyššieho súdu SR zo dňa 17.12.2008, sp. zn. 4 Cdo 163/2007.

⁶ Porovnaj napr. Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 422.

⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kolektív: Občiansky zákonník I. Komentár, § 1 – 459. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 387.

⁸ Napr. uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 25.4.2007, sp. zn. 20 Cdo 2886/2006 (C 5020), citované vo Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 422.

Po prvé – obidve zmluvné strany robili právny úkon s úmyslom ukrátiť veriteľa.

Takýto právny úkon bude absolútne neplatný pre jeho rozpor s dobrými mravmi (§ 39 OZ).

Niekoľko by mohol namietať, že právny úkon musí byť súčasne aj odporovateľný. A to z dôvodu, že ak na odporovateľnosť právneho úkonu stačí vedomosť druhej zmluvnej strany o úmysle dlžníka ukrátiť veriteľa, potom musí byť táto podmienka splnená aj vtedy, ak je u druhej zmluvnej strany daný úmysel.

K otázke možnosti súčasného splnenia podmienok absolútnej neplatnosti a odporovateľnosti toho istého právneho úkonu sa úplne jednoznačne vyjadril Najvyšší súd ČR v jednom zo svojich rozhodnutí⁹. Konštatoval, že ak by bolo účelom zmluvy poškodenie veriteľa obidvoma jej účastníkmi, bolo by to dôvodom neplatnosti zmluvy podľa § 39 OZ a súčasne by nemohli byť splnené podmienky odporovateľnosti podľa § 42a OZ, ktoré, ak má byť právny úkon neúčinný len voči veriteľovi, predpokladá, že úmysel ukrátiť veriteľa má len dlžník a že druhá strana právneho úkonu vedela (bol jej známy) alebo musela vedieť (musel jej byť známy) o tomto úmysle.

Nejde však len o ojedinelý názor. Práve naopak. Popri ňom sa možno stretnúť s prevládajúcim názorom, ktorý je jednotne a dlhodobo zastávaný v právne vede¹⁰ aj v súdnej praxi¹¹ nielen všeobecných súdov, ale aj ústavného súdu na Slovensku aj v Čechách. Podľa neho možno odporovať len platnému právnemu úkonu. Inými slovami povedané, ak je právny úkon neplatný, a to či už absolútne alebo dokonca aj relatívne, nie je možné mu odporovať, pretože z neho nenastali žiadne právne účinky (t.j. vznik, zmena alebo zánik práv a povinností). V dôsledku toho preto nemohlo dôjsť ani k ukráteniu pohľadávky veriteľa zo strany dlžníka, ktoré je jedným z predpokladov úspešnosti odporovacej žaloby. Z toho vyplýva, že neplatnosť právneho úkonu má prednosť pred jeho odporovateľnosťou. Ak by sa napriek tomu podala odporovacia žaloba, hoci by bol právny úkon neplatný, musel by ju súd zamietnuť.

Z princípu prednosti neplatnosti právneho úkonu vyplýva, že aj keď je podaná odporovacia žaloba, musí súd vždy najprv zistiť, či je právny úkon platný alebo neplatný. Ak zistí, že je neplatný, musí odporováciu žalobu zamietnuť. Na druhej strane, ak zistí, že právny úkon je platný, musí zisťovať, či sú splnené zákonné predpoklady pre vyslovenie jeho neúčinnosti voči veriteľovi.

⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 3.10.2007, sp. zn. 30 Cdo 2684/2007, citované v Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 434.

¹⁰ Porovnaj napr. Svoboda, J. a kolektív: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. Bratislava: Eurounion 2005, s. 102; Eliáš, K. a kolektív: Občiansky zákoník. Veľký akademický komentár. 1. svazek § 1 – 487. Praha: Linde 2008, s. 271; Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kolektív: Občiansky zákonník I. Komentár, § 1 – 459. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 386; Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 422; Števec, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol.: Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 317.

¹¹ Napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 2684/2007 uverejnené v SR č. 5/2008 (dostupné na: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/1FFC2E943B6C4820C1257A4E006ACD91?openDocument&Highlight=0), rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 1262/2002 (dostupné na: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/1FFC2E943B6C4820C1257A4E006ACD91?openDocument&Highlight=0), rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000 (dostupné na www.epi.sk), rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006 (dostupné na www.epi.sk), rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 20 Cdo 2886/2006 (dostupné na: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebPrint/ED0F7398A7505E72C1257A4E0065D1CF?openDocument), rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2 Cdo 110/2002 (citované vo Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 421), rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 21 Cdo 2662/1999 (Vrcha, P. Civilní judikatura. Praha: Linde 2003, s. 489), uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 24.6.2010, sp. zn. II. ÚS 302/2010 alebo Ústavného súdu SR zo dňa 13.12.2011, sp. zn. IV. ÚS 504/2011, obidve rozhodnutia dostupné dňa 23.1.2018 na <https://www.ustavnysud.sk/vyhľadavanie-rozhodnuti#DmsSearchView>.

Na riešenie otázky boli teda v judikatúre vyslovené dva druhy názorov. Jeden konštatoval nemožnosť súčasného splnenia podmienok absolútnej neplatnosti a odporovateľnosti toho istého právneho úkonu. Druhý konštatoval prednosť absolútne neplatného právneho úkonu. Závery, ako riešiť predmetnú otázku, sú však rovnaké.

Vzhľadom na vyššie uvedené preto, ak obidve zmluvné strany robili právny úkon s úmyslom ukrátiť veriteľa, nie je opodstatnené podávať odporovaciu žalobu, ale len žalobu o určenie neplatnosti právneho úkonu.

Po druhej – pri robení právneho úkonu mal úmysel ukrátiť veriteľa len dlžník, druhá zmluvná strana nie, avšak úmysel dlžníka jej musel byť známy.

V takomto prípade právny úkon nevykazuje znaky neplatnosti. Bude teda platný. Súčasne však bude odporovateľný (§ 42a ods. 2 OZ).

To je dôvodom na podanie odporovacej žaloby, nie žaloby o neplatnosť právneho úkonu. Ak druhej zmluvnej strane nebol ani nemusel byť úmysel dlžníka známy, potom právny úkon nebude ani odporovateľný.

Po tretej – pri robení právneho úkonu mal úmysel ukrátiť veriteľa len dlžník, druhá zmluvná strana nie, bola ňou však blízka osoba, ktorá pri náležitej starostlivosti musela úmysel dlžníka poznať.

Aj v tomto prípade bude právny úkon platný. Súčasne však bude odporovateľný (§ 42a ods. 2 OZ).

Opäť je to dôvod na podanie odporovacej žaloby, nie žaloby o neplatnosť právneho úkonu.

Ak by blízka osoba úmysel dlžníka ukrátiť veriteľa ani pri náležitej starostlivosti nemohla poznať, nebol by právny úkon ani odporovateľný¹².

Vzhľadom na uvedené je zrejmé, že inštitút odporovateľnosti právneho úkonu nie je vždy „pohltený“ neplatnosťou právneho úkonu. Závisí to od toho, či úmysel ukrátiť veriteľa mal pri urobení právneho úkonu len dlžník alebo aj druhá zmluvná strana. Ak mala aj druhá zmluvná strana takýto úmysel, nie je možné uprednostniť inštitút odporovateľnosti právneho úkonu pred jeho neplatnosťou. Platí to však aj opačne. Ak druhá zmluvná strana takýto úmysel nemala a veriteľ nevyužije svoje právo odporovať právnomu úkonu dlžníka podľa § 42a OZ, nemôže ten istý výsledok dosiahnuť námietkou rozporu právneho úkonu s dobrými mravmi¹³.

Na absolútnu neplatnosť právneho úkonu musí súd prihliadať *ex offio*¹⁴. Vzhľadom na to možno vysloviť záver, že (aspoň sa to tak javí z rozhodnutia) v rámci dokazovania sa nevenovala pozornosť zisteniu, či úmysel ukrátiť veriteľa mal len dlžník, alebo aj druhá zmluvná strana.

Ak ale subjekty, ktoré nadobudli scudzovacím právnym úkonom nehnuteľnosť od dlžníčky, túto nehnuteľnosť obratom scudzili späť manželovi dlžníčky, je celá transakcia viac ako podozrivá. Ťažko sa dá preto uveriť tomu, že by úmysel ukrátiť veriteľa neexistoval aj na ich strane. To by malo za následok absolútnu neplatnosť právneho úkonu dlžníčky, ktorým ukrátila veriteľa, pre jeho rozpor s dobrými mravmi.

Okrem možnej neplatnosti právneho úkonu pre jeho rozpor s dobrými mravmi sa mal súd, vzhľadom na skutkový stav, zaoberať aj otázkou, či právny úkon nie je neplatný aj z iného dôvodu.

¹² Rozhodnutie publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí pod č. R 63/2004 – citované v Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, s. 434.

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 25.4.2007, sp. zn. 20 Cdo 2886/2006 (C 5020), dostupné na:

http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebPrint/ED0F7398A7505E72C1257A4E0065D1CF?openDocument

¹⁴ Konanie sa viedlo ešte za účinnosti Občianskeho súdneho poriadku, preto úvahy o rozsahu povinnosti súdu pri dokazovaní podľa Civilného sporového poriadku by presahovali rámec vymedzenej hypotézy.

2.3 Otázka vzťahu trestného činu, ktorý bol spáchaný v súvislosti so scudzovacím úkonom a neplatnosti právneho úkonu

Česká súdna prax riešila predloženú otázku v súvislosti so spáchaním trestného činu zvyhodňovania iného veriteľa. Judikovala¹⁵, že takýto postup je s odkazom na trestný zákon protiprávny. Preto ide o právny úkon, ktorý je v rozpore so zákonom, v dôsledku čoho nastáva jeho absolútna neplatnosť podľa § 39 OZ. Právnym následkom takéhoto právneho úkonu však nie je jeho odporovateľnosť v zmysle § 42a OZ.

Uvedený názor je možné bez akýchkoľvek pochybností rozšíriť aj na trestný čin poškodzovania veriteľa, ktorého sa dopustil dlžník v analyzovanom prípade.

Právna veda v Českej republike¹⁶ sa vyjadrila podobne. Pri darovacej zmluve, ktorú dlžník a tretia osoba uzavreli s úmyslom zmať uspokojenie pohľadávky veriteľa, vyslovila názor, že účel darovacej zmluvy odporuje zákonu, pretože naplnia znaky trestného činu poškodzovania veriteľa. Pokiaľ by bol týmto spôsobom určený účel darovacej zmluvy obidvoma jej účastníkmi, bola by zmluva neplatným právnym úkonom v zmysle § 39 OZ. Súčasne by nemohli byť splnené podmienky odporovateľnosti podľa § 42a OZ, ktorý predpokladá, že úmysel ukrátiť veriteľa má len dlžník a druhá strana právneho úkonu o tomto úmysle vedela (bol jej známy) alebo musela vedieť (musel byť známy).

Výklad o následkoch spáchaného trestného činu poškodzovania veriteľa na následky darovacej zmluvy možno rovnako rozšíriť aj na iné scudzovacie právne úkony.

V posudzovanom prípade sa dlžníčka dopustila trestného činu poškodzovania veriteľa. Dokonca bola zaň aj právoplatne odsúdená v roku 2013. Napriek tomu, že v zmysle ust. § 135 ods. 1 OSP¹⁷ je súd viazaný rozhodnutím príslušného orgánu o tom, že bol spáchaný trestný čin a kto ho spáchal, krajský súd sa touto skutočnosťou vo svojom rozhodnutí nezaoberal (aspoň to z rozhodnutia ústavného súdu nevyplýva), hoci svoje rozhodnutie vydal až v roku 2015.

Najviac však prekvapuje analyzované rozhodnutie ústavného súdu. V ňom súd konštatoval, že nevrátenie pôžičky a spáchanie trestného činu dlžníčkou sú okolnosti, ktoré sú predmetom iných konaní a všetky tieto konania splnili svoj účel, pretože nárok na vrátenie pôžičky bol právoplatne judikovaný a dlžníčka bola zo spáchania trestného činu uznaná vinnou.

Žiadne iné konzekvencie ani krajský súd ani ústavný súd nevyvodili vo vzťahu k právnemu úkonu dlžníčky, ktorým sa sledoval úmysel ukrátiť veriteľa.

Vzhľadom na argumentáciu uvedenú vyššie mala byť predmetom dokazovania na všeobecných súdoch aj otázka existencie, príp. neexistencie úmyslu ukrátiť veriteľa aj na strane zmluvnej strany, ktorá uzavrela scudzovací právny úkon s dlžníčkou veriteľa.

Možno by sa jej úmysel nepreukázal. V takom prípade by bolo možné rozhodnutie ústavného súdu z hľadiska jeho výsledku (neunesenie dôkazného bremena veriteľom) považovať za správne, nie však z hľadiska jeho argumentácie. Je totiž neakceptovateľné, a to bez ohľadu na to, aký právny alebo argumentačný princíp by sa použil, súhlasiť s názorom ústavného súdu, že dôvod, pre ktorý veriteľ nedodržiaval prekluzívnu lehotu na odporovanie kúpnej zmluvy, bol okolnosťou rozhodujúcou pre spravodlivé posúdenie veci, resp. bol okolnosťou, pre ktorú nebolo nevyhnutné siahnuť po § 39 OZ na účel korekcie celkovej spravodlivosti napadnutého rozhodnutia.

Takýmto rozhodnutím ústavný súd pripustil možnosť ochrany aj absolútne neplatnému právnemu úkonu.

Zaujímavé by preto bolo sledovať, ako by súdy rozhodli v prípade, ak by veriteľ podal v zákonnej lehote odporovaciu žalobu. Domnievame sa však, vzhľadom na argumentáciu použitú v súdnych rozhodnutiach, že by ju súd zamietol práve z dôvodu, že išlo o absolútne neplatný právny úkon, ktorého odporovateľnosť nie je možné vysloviť.

¹⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 21 Cdo 2662/1999, citovaný v Vrcha, P. Civilní judikatura. Praha: Linde 2003, s. 489, tiež aj rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006, citované v Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kolektív: Občanský zákonník I. Komentář, § 1 – 459. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 392.

¹⁶ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kolektív: Občanský zákonník I. Komentář, § 1 – 459. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 387.

¹⁷ V súčasnosti je identické znenie obsiahnuté v § 193 CSP.

3. ZÁVER

Na hypotézu riešenú v tomto príspevku – *či môže byť právo domáhať sa absolútnej neplatnosti právneho úkonu konzumované nevyužitím práva domáhať sa vyslovenia neúčinnosti právneho úkonu, a to s ohľadom na osobitné okolnosti prípadu* – treba odpovedať záporne. A to vzhľadom na doteraz vyslovené názory právnej vedy a súdnej praxe, ktoré sa javia byť logické a udržateľné. Najmä argument, že absolútne neplatný právny úkon nemá žiadne účinky, preto ním nemôže dôjsť ani k ukráteniu pohľadávky veriteľa zo strany dlžníka.

Násilné uprednostnenie inštitútu odporovateľnosti právneho úkonu pred inštitútom neplatnosti len z dôvodu, že inak by bola právna úprava inštitútu odporovateľnosti obsolétna, je neopodstatnené postavenie sa súdov do roly zákonodarcu.

Len krátko pred analyzovaným rozhodnutím ústavný súd¹⁸ neakceptoval dokonca ani taký názor¹⁹, podľa ktorého sa s prihliadnutím najmä na zhodnú vôľu účastníkov kúpnej zmluvy, ako aj na ich následné správanie po uzavretí kúpnej zmluvy, zákonné dôsledky absolútnej neplatnosti právneho úkonu vyplývajúce z § 39 OZ neuplatnia a v podstate sa prípad posúdi, ako keby išlo o relatívnu neplatnosť právneho úkonu v zmysle § 40a OZ. Ústavný súd správne konštatoval, že právomoc všeobecných súdov vykladať zákony nemožno chápať tak, že by boli oprávnené vykladané ustanovenia zákona fakticky „novelizovať“. Išlo by totiž o porušenie ústavného princípu trojdelenia štátnej moci, z ktorého vyplýva, že právomoc meniť zákony patrí Národnej rade Slovenskej republiky ako orgánu zákonodarnej moci a nie súdom.

Ak teda neprichádza do úvahy rošáda medzi dvoma druhmi neplatnosti, tak len ťažko možno akceptovať vylúčenie použitia samostatného inštitútu (domáhania sa absolútnej neplatnosti právneho úkonu) povinnosťou použitia inštitútu iného (domáhania sa neúčinnosti právneho úkonu). Najmä preto nie, že taká situácia, aby jeden a ten istý právny úkon bol súčasne neplatný aj odporovateľný, ani nemôže nastať.

Nie je teda možné súhlasiť s názorom ústavného súdu, že nevyhnutnosť siahnuť po aplikácii § 39 OZ je podmienená len účelom korekcie celkovej spravodlivosti napadnutého rozhodnutia.

Súhlasiť však možno s odlišným stanoviskom sudcu, ktoré bolo pripojené k rozhodnutiu ústavného súdu. Ten okrem iného uviedol, že ak nie je možné úspešne odporovať absolútne neplatnému právnomu úkonu (pretože jeho účinky vôbec nenastali), potom odvolanie sa pri zamietnutí žaloby veriteľa na preklúziu práva na odporovateľnosť je popretím elementárnej spravodlivosti. Ak tak súd urobil, ide o „učebnicový“, súdmi aprobovaný návod na to, ako sa zbaviť svojich záväzkov a nerušene si užívať majetok, ktorý mal byť podľa práva použitý na uspokojenie veriteľovej pohľadávky.

Môžeme polemizovať o tom, či v posudzovanom prípade kupujúci mali pri uzatváraní kúpnej zmluvy úmysel ukrátiť veriteľa alebo takýto úmysel nemali ale súčasne mali vedomosť o úmysle veriteľa ukrátiť dlžníka alebo nemali ani takúto vedomosť. Práve to sú rozhodujúce okolnosti pre právne následky právneho úkonu.

V prvom prípade – ak aj kupujúci mali úmysel ukrátiť veriteľa – bude právny úkon absolútne neplatný.

V druhom prípade – ak kupujúci mali len vedomosť o úmysle dlžníka (predávajúceho) ukrátiť veriteľa, ale sami takýto úmysel nemali – bude právny úkon platný a súčasne odporovateľný.

V treťom prípade – ak kupujúci nemali ani vedomosť o úmysle dlžníka (predávajúceho) ukrátiť svojho veriteľa, bude právny úkon platný a súčasne neodporovateľný.

Rozhodujúcou otázkou tak ostáva, ktoré skutočnosti boli v konaní predmetom dokazovania a ktoré aj skutočne dokázané boli. Ak by totiž aj boli naplnené zákonné predpoklady pre absolútnu neplatnosť právneho úkonu, ale tieto v konaní dokázané neboli, nie je možné, aby súd vyslovil absolútnu neplatnosť právneho úkonu. Nemožno však akceptovať záver, že nepodanie odporovacej žaloby vylučuje právo domáhať sa absolútnej neplatnosti právneho úkonu.

¹⁸ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 22.6.2017, sp. zn. II. ÚS 796/2016, dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/vyhľadavanie-rozhodnuti#!DecisionsSearchResultView>

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.4.2016, sp. zn. 2 Obdo V 1/2014

Použitá literatúra:

ELIÁŠ, K. a kolektív: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1 – 487. Praha: Linde 2008, 1386 s. ISBN 978-80-7201-687-7

FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť, § 1 – 122. Bratislava: Eurokódex 2014, 816 s. ISBN 978-80-8155-039-3

SVOBODA, J. a kolektív: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. Bratislava: Eurounion 2005, 1345 s. ISBN 80-88984-64-5

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, 1616 s. ISBN 978-80-7400-597-8

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektív: Občanský zákoník I. Komentář, § 1 – 459. Praha: C. H. Beck, 2009, 1394 s. ISBN 978-80-7400-108-6

VRCHA, P. Civilní judikatura. Praha: Linde 2003, 1084 s. ISBN 80-7201-408-0

<https://www.ustavnysud.sk>

<http://www.nsoud.cz>

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Svetlana Ficová, CSc.

svetlana.ficova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

EXCLUDING LEGAL ACTION IN CIVIL CASES IN THE LIGHT OF CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND

Edyta Gapska

John Paul II Catholic University of Lublin

Abstract: One of the key issues of civil procedural law is the admissibility of legal proceedings and therefore the possibility of seeking redress in civil judicial proceedings. The admissibility of judicial civil claims is not only subject to the regulations of the Code of Civil Procedure, but is a part of systemic legal solutions having their source in the Constitution. The right to initiate legal proceedings is recognized as an aspect of an access to court, which – consequently - allows to assess the admissibility of legal proceedings in civil matters also in the context of constitutional guarantees of the right to a court. The aim of the paper is to determine whether in the light of constitutional regulations it is possible to exclude any category of claims from judicial proceedings. This, in turn, requires clarification of the normative content of the constitutional concept of a "matter". This concept was explained, among others, by The European Court of Human Rights, which indicated that the right to a court was open in every matter (dispute) recognized by law - not only national law. The dispute must also be real and serious, and may not only concern the existence of the disputed law, but also its scope and manner of execution, and the outcome of the proceedings must directly determine the entitlement at issue. Thus, the limits of the admissibility of judicial redress must take into account the constitutionally defined area of the courts' activity, which is defined by the constitutional concept of a "matter", understood as a forum of the administration of justice. This means that it is not acceptable to implement court proceedings where the justice system does not reach, and ultimately the Constitution determines the acceptable limits of the judicial resolution of disputes.

Key words: an access to court, exclusion of legal action

1 INTRODUCTION

One of the basic concepts in civil procedural law, determining the scope of civil courts action and separating it from the scope of actions that can be undertaken by administrative authorities is the term: legal action. Generally, it covers the admissibility of seeking judicial redress in civil proceedings and – simultaneously - ability of a civil court to hear the case.

The admissibility of bringing judicial action in civil proceedings is subject not only to regulations contained in the Code of Civil Proceedings, but also to systemic legal solutions originating from the Constitution of the Republic of Poland. The right to initiate the court proceedings is the consequence of access to a court, which is one of the three basic components of the right to court, *expressis verbis* referred to in art. 45 par. 1 of the Constitution. As indicated by the Constitutional Tribunal in one of its judgments (currently defining the way of interpretation of the right to court), the positive content of this right is fulfilled by: 1) the right to commence the procedure before a court, 2) the right to fair and transparent judicial proceedings and 3) the right to obtain a judgment, that is to have the case heard and decided¹. At the same time, according to the Court, the negative aspect of this right is expressed in art. 77 paragraph 2 of the Constitution of the Republic of Poland, which excludes regulations leading to the closure of access to court for anyone, in the case of infringed freedoms and rights. Therefore, in the opinion of the Polish Constitutional Tribunal, the possibility of taking legal action before court is an emanation of the right to court itself. Such perception of court proceedings admissibility in civil cases in the context (and therefore within the

¹ Justification of the judgment of the Constitutional Tribunal of July 10, 2000, SK 12/99, OTK 2000, No. 5, item 142.

limits) of constitutional guarantees of the right to court granted a constitutional significance to the concept of a judicial action. This means that to regard legal action as unacceptable, this thesis must be verified in the light of the standards provided for in art. 45 par. 1 of the Constitution protecting the right to court, art. 77 paragraph 2 of the Constitution establishing - as the means of protecting this right – injunction of excluding the right of seeking judicial redress in the case of infringement of freedoms and rights and art. 177 of the Constitution of the Republic of Poland introducing the principle of judicial administration of justice. These standards should be taken into account when looking for an answer to the question whether every claim pursued before a civil court, which is not in the competence of another court or public administration authority, is covered by a currently vastly guaranteed access to court. In other words - is it possible to pursue every conceivable claim before a civil court for the sole reason that the constitutional standards are currently requiring admissibility of legal action in every case whatsoever?

Even before not only the current Code of civil procedure, but also the pre-war code had been adopted, it was pointed out that, in principle, the admissibility of judicial action was unlimited. At the same time, however, it was assumed that exceptions were – in certain cases – temporally or conditionally justified². Also nowadays it is accepted that judicial action may be excluded: implicitly - when the case, as a result of its non-civil nature, is not included in the jurisdiction of common courts, relatively (which is referred to as alternation of court proceedings) or temporally³.

2 THE CONSTITUTIONAL CONTEXT OF LEGAL ACTION ADMISSIBILITY IN CIVIL CASES

The provisions of art. 1 and 2 of the Polish Code of civil proceedings introduce the presumption of civil cases being heard by common courts and the Supreme Court in the course of civil proceedings. This means that judicial proceedings in civil matters are open to pursuing claims aimed at evoking consequences in the scope of legal relations governed by civil law, that is relationships in the field of civil, family and guardianship law as well as labor law, in which parties act as equal partners (civil matters in a substantive sense), but also for those aimed at effecting in another area of law, however, it has been explicitly provided by the law to examine them under civil judicial proceedings (civil matters in a formal sense).

² FIERICH, F.X.: *Z drogi administracyjnej na drogę prawa*, p. 14 and subs., OSTROWSKI, L.: *Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej*, p. 18-19.

Temporary restriction of pursuing claims was understood as admitting judicial action only after the expiry of the specified period starting with the moment when a certain legal event occurs, such as e.g. issuing a decision by another authority, and the conditional limitation meant that judicial action became admissible after fulfillment of a certain condition, eg. conducting an amicable settlement procedure.

³ GUDOWSKI, J.: In: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, p. 37-41, GÓROWSKI, J.: In: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-366. Volume I*, ed. MARCINIAK, A., PIASECKI, K., p. 846-847, MANOWSKA, M.: In: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, p. 381, GAJDA-ROSZCZYŃSKA, K.: In: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1 – 729*, p. 31-32, ZEMBRZUSKI, T.: In: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, ed. DOLECKI, H., WIŚNIEWSKI, T., p. 31-34.

Not only on the basis of the current Constitution, but also prior to its adoption, allegations were raised in relation to tripartite division of legal action inadmissibility (JANKOWSKI, J.: *Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej – istota i skutki*, p. 40, JANKOWSKI, J.: *Ewolucja unormowań i poglądów doktryny na temat wypadków czasowej niedopuszczalności drogi sądowej*, p. 275), as well as the concept of temporary inadmissibility of judicial action, which may lead to a limitation or even definitive exclusion of the right to a court (see GUDOWSKI, J.: *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej*, p. 424). At the same time, the practical dimension of obligatory pre-judicial proceedings has been emphasized. It was pointed out that such proceedings postpone pursuing a claim, without limiting access to court, and at the same time significantly relieving common courts (JANKOWSKI, J.: *Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej – istota i skutki*, p. 65, WIŚNIEWSKI, T.: *Problematyka dopuszczalności drogi sądowej z punktu widzenia rozgraniczenia tej drogi od postępowania administracyjnego*, p. 13).

By confronting this list of matters for which judicial action before a civil court is permissible with the above-mentioned constitutional standards, the Constitutional Tribunal has developed a position extending the scope of this catalog also by matters not included in these two categories and – simultaneously – not falling within the competence of any court or administrative body, nevertheless covered by the constitutional concept of cases in which the right to court is guaranteed⁴. In the view of the Constitutional Tribunal (expressed *inter alia* in the judgment of 10 May 2000⁵), the constitutional concept of "case" has an "autonomous" meaning and should be defined independently of the significance attributed to the same term in the particular areas of law. If so, each "case" presented to the court for consideration, even if it is not a civil case, neither in substantive nor in formal terms, and is not a case pending in accordance with the provisions of the criminal or administrative proceedings, will become a case in the procedural and constitutional sense, which can be heard and decided upon in civil judicial proceedings⁶. This means that the non-existence of a legal relationship between the parties, or the non-existence – even obvious – of subjective right cannot prejudice the inadmissibility of judicial proceedings because it is the court only that can decide about this non-existence after the case has been examined⁷. What is more, as the Supreme Court pointed out, it may happen that claims pursued are based on subjective law, which does not even exist in an abstract sense or finds no confirmation in the positive law. Such a claim will be for each judge – without the need for a deeper analysis – obviously unfounded, nonetheless, the constitutional guarantee of its consideration (Article 45 paragraph 1 of the Constitution) will not allow its rejection and, automatically refusal to examine it. The rejection of the claim for unfairness, including the lack of attachment in substantive law, would in fact mean a refusal to consider the case, and therefore it would be a violation of the constitutional right to court⁸. The obligation to examine such a non-civil case stems precisely from the constitutional presumption of common courts' jurisdiction and is now clearly confirmed in the text of art. 199¹ CCP, which came into force in 2004⁹. This provision requires that a civil court should review a case under jurisdiction of administrative authorities, if the party was refused to recognize the case by administrative means¹⁰. Therefore, in this sense, the scope and admissibility of judicial action is

⁴ Compare the decision of the Supreme Court of 21 May 2002, III CK 53/02, OSNC 2003, No. 2, item 31.

⁵ K 21/99, OTK ZU 2000, No. 4, item 109, p. 130. See also the judgment of the Constitutional Tribunal of May 18, 2004, SK 38/03, OTK ZU 2004, No. 5, item 45.

⁶ Decision of the Supreme Court of 19 December 2003, III CK 319/03, OSNC 2005, No. 2, item 31.

⁷ M. Cieśliński, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 września 1996 r.*, III CZP 72/96, OSP 1997, item 6, No. 113, ŁĘTOWSKA, E.: *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1981 r.*, IV CR 260/81, p. 170-171. The same in the decision of the Supreme Court of August 8, 2000, III CKN 927/00, not published.

⁸ Decision of the Supreme Court of 19 December 2003, III CK 319/03, OSNC 2005, No. 2, item 31.

⁹ However, the obligation of common courts to examine non-civil matters, which are not recognizable in other proceedings, was pointed out in the case law before the adoption of art. 199¹ k.p.c. on January 1th, 2004. See e.g. the resolution of the Supreme Court of 18 January 2001, III ZP 28/00, OSNP 2001, No. 7, item 210.

¹⁰ In such a situation a civil court decides about a claim of an entity not due to the lack of features of the "case" being heard by a public authority, but rather due to the wrong decision of the administrative authority.

The issue of shifting the competence to hear a case that has been refused by the competent authority is, however, rather complex. As a rule, if a competent body (administrative or judicial) erroneously negates its jurisdiction, the case should be recognized by a legally incorrect authority (art. 199¹ of the Code of Civil Procedure, art. 464 § 1 fourth sentence of the Code of civil proceedings, art. 66 § 4 of the Code of administrative proceedings). Nevertheless, the case-law of the administrative courts indicates that rejection of a complaint does not exclude the annulment of decision issued in a case where no legal provision authorized the body to issue it (judgment of the Provincial Administrative Court in Białystok of 5 May 2009, II SA / Bk 733/08, ZNSA 2009, No. 4, p. 118). This means that the obligation of the administrative body to recognize the case where the claim was dismissed due to inadmissibility of legal action is not equivalent to the obligation to examine the case from the point of view of substantive law. However, this position can not be

determined by the constitutional concept of the "case", used in art. 45 of the Constitution to form the right to court as a public right of an individual to present their case to any court¹¹. However, the legislator cannot arbitrarily deprive an individual of that constitutionally guaranteed right, they can only decide about the choice of a lawsuit appropriate to a given case. If, on the other hand, the legislator does not reserve jurisdiction to a special court, then the case should be examined by a common court (Article 177 of the Constitution of the Republic of Poland).

Thus, the statements of the Constitutional Tribunal and their consistent position, shared in the jurisprudence of the Supreme Court and common courts, justify claiming that there occurred a kind of constitutionalisation of a concept of judicial action, the meaning of which was strictly subordinated to the right to court in general. As a result of the interpretation made by judicial authorities, the term: civil case has been linked with the constitutional meaning of the "case", and thus has been semantically "embedded" in a broader category of the constitutional principle of the right to court.

3 LIMITS OF THE JUDICIAL ACTION IN CIVIL CASES IN THE CONSTITUTIONAL SENSE

Undoubtedly, the constitutional context affects the notion of the judicial action in a broadening way; therefore the question arises whether this broadening interpretation is limited in any way or do we have the right to pursue a claim in every conceivable case, if the regulations do not provide for a different legal way.

While discussing the above issue, it is impossible to omit the historical context, which is in fact common for the countries of Central and Eastern Europe. The current Constitution of Poland was adopted in 1997 and - just like a few years earlier Constitution of Slovakia - it embraced the emerging legal reality of the reviving democratic state. This favored the formulation of the thesis that "everyone has the right to bring an action which he considers to be right"¹² and that the court is obliged to examine the case even if it is obvious that legal protection cannot be provided. After twenty years of operating of the Polish Constitution, and - at the same time - in the reality of increasing phenomenon of abuse of procedural law, the above view has been modified and updated. Currently, it is pointed out that there are issues that do not have any of the characteristics of a legal dispute and are outside the scope of the right to court. This is particularly the case when the "case" is not regulated by law and protection sought is not guaranteed by any legal regulation¹³. It is also pointed out that it is not at all possible to seek legal protection of certain interests when the "case" - because of the absurd, irrational or jocular nature of the claims pursued - is in fact the pretense of the case¹⁴. In such a situation, although there is a "case" in the technical and procedural sense, there is no "right to ask for its settlement", because it is undecidable in the light of established law and as such cannot be effectively presented to any court¹⁵. Since it does not fall within the constitutional framework of the "case" and, consequently, also the right to court, it is inadmissible.

directly transferred to the ground of a civil case initiated on the basis of art. 199¹ CCP because the resolution of a specific case in an administrative decision always requires a clear normative basis. If there is no such provision in administrative law that could form the legal basis of the decision, the authority must take a negative position in relation to the demand addressed to it, and the administrative court must accept the decision (see WISNIEWSKI, T.: *Problematyka dopuszczalności drogi sądowej z punktu widzenia rozgraniczenia tej drogi od postępowania administracyjnego*, p. 23).

¹¹ PILICH, M.: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2009 (I CSK 16/09)*, p. 214.

¹² PIETRZKOWSKI, H.: *Prawo do sądu*, p. 12.

¹³ SARNECKI, P.: *Commentary to the art. 45 of Constitution*. In: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, p. 3.

¹⁴ GUDOWSKI J., *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej*, p. 426.

¹⁵ PILICH, M.: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2009 (I CSK 16/09)*, p. 211.

However, it is still problematic to assess claims for which there is obviously no legal justification, for example for a remuneration for beating someone, for an impossible provision (fe. for a star from heaven, for conjuring and delivering a time vehicle), for establishing the law or legal relationship unknown to law or not sanctioned by law (fe. to declare an ownership of a property on the moon acquired by acquisitive prescription, to oblige a child's mother to bring him up in a certain faith, to oblige a person to take his own treatment), or claims aimed at producing effect only in the sphere of facts (fe. concerning natural phenomena or laws of physics, fe. to determine that the Sun is a star) or in spheres that escape both from factual and legal realities (e.g. for "establishing" the truths of faith or benefits of an exclusively emotional nature, etc.).

In order to determine whether it is possible to exclude any category of claims (including the abovementioned) from the judicial action, it is necessary to refer again to the constitutional meaning of the notion of a "case". Undoubtedly, it refers primarily to "legal disputes between natural and legal persons" and concerns the settlement of rights of a given entity¹⁶ regardless of their legal classification¹⁷. According to the Constitutional Tribunal the concept of "cases" covers all rights "which existence results from all regulations of substantive law."¹⁸ In a similar vein, the European Court of Human Rights said that the right to court exists in every case (dispute) regarding the right recognized by constituted law - not only domestic law. Also the Polish Supreme Court (among others in the decision of 18 November 2008) indicated that "constitutional right to court is not a grace of the legislator, but a fundamental right that cannot be limited by legislator, who may only indicate the way of its implementation". Nonetheless the Supreme Court stressed that the right to a court arises only when there is a "matter" in the legal sense of the word, i.e. when the protection of specific interests is provided for by law, and consequently it is possible to decide upon this right in judicial proceedings.

The above observations therefore justify the conclusion that as a result of the jurisprudence of the Constitutional Tribunal and the subsequent jurisprudence of courts, a specific maximum limit of the right to court and thus the admissibility of legal action in civil cases has been shaped. Namely, it is not admissible to commence civil lawsuit where the justice system does not reach. Consequently it should be assumed that the presumption of jurisdiction of common courts expressed in art. 177 of the Constitution does not refer to all conceivable "matters", but covers only those in which the court has the power to impose justice. It means that the guarantee character of the right to court and the prohibition of excluding the admissibility of seeking judicial redress is closely related to the binding legal order. Since the Constitution - as the highest law (Article 8) - stands guard over all rights as well as legally protected freedoms, also only in this respect recommends courts to exercise justice (Article 177 of the Constitution) and grants individuals the right to court (Article 45 paragraph 1 of the Constitution). This means that it is not possible to speak of a "matter" within the meaning of the latter provision in every case where an individual makes any demands, but only when he demands protection, which the law grants in abstract terms.

In this context, it seems that the criterion helpful in assessing the scope of admissibility of judicial action is whether the claims pursued - regardless of their substantive legitimacy - are able to have effects in the sphere of rights or duties of the individual, or - more generally - effects known to the existing law. Thus, for example, these matters will be fully eligible for legal proceedings, the subject matter of which has legal character even if it is rendering impossible or contrary to the law (such as remuneration for committing a crime). Since the legislator "recognizes" and "knows" such claims consisting of payment, the judicial action in such situations is admissible, what of course does not prejudice its justification. For these reasons, in the light of the Constitution, judicial action should be permissible to a claim to conclude a "matrimonial agreement", that is, a claim for marriage, since such a request aims at effecting legal sphere of the individual. Similarly, it would be appropriate to treat claims for benefit formulated on the basis of non-civil relations or on the basis of non-legal relations, if the effect arises in the legal sphere. An example of such a claim may be the aforementioned claim for obliging the child's mother to bring her child up accordingly to certain rules

¹⁶ Justification of the judgment of the Constitutional Tribunal of 10 July 2000, SK 12/99, OTK 2000, No. 5, item 142.

¹⁷ PILICH, M., Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego, p. 344.

¹⁸ K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109.

of faith, if the plaintiff claims that he has the right to demand such behavior from the defendant. The source of such a right may be a prior obligation (contract), and the court's role is to assess whether such a source exists and whether it can be legally sanctioned.

By-side it should be pointed out that in a significant group of doubtful situations, the problem of admissibility or inadmissibility of judicial action can be effectively and efficiently solved by proper assumption of the content of the request (often mistakenly included in civil-procedural formulas) and assigning him an appropriate legal, out-of-court route. For example, a lawsuit to determine that a judge is unworthy of office should be rejected because of inadmissibility of the court, indicating that the disciplinary responsibility is appropriate. Likewise, the admissibility of court proceedings should be qualified to demand that the plaintiff has a public office mandate or to demand that the plaintiff fulfill the administrative and legal requirements required to practice the profession. In the latter two cases, the inadmissibility of the judicial action results from the existence of a different legal procedure and other bodies authorized to take decisions that have effects in the legal sphere of the individual. The legal action before a civil court will not be admissible also to demand that the plaintiff is not guilty of committing a crime, because only a criminal court has cognition in this matter.

The solution to the question of the admissibility of legal action, given by the Constitutional Tribunal and approved of by common courts, is therefore the criterion of the sphere in which the decision intended by the claimant is to have effects. If these effects affect the rights or obligations of the party in the sphere of substantive law - the case will be civil in a material or formal sense, if the legal consequences are to arise under other branch of law, and at the same time they cannot be obtained in any other proceedings than judicial one and no procedure was provided for pursuing a given claim - we will deal with a "case" in the "constitutional" sense. The decisive criterion for admitting the admissibility of legal action will be therefore the purpose of the claim expressing the intention to cause legal consequences (with an important assumption that there is no other legal path allowing for binding these effects). If a claim does not contain any demand aimed at achieving such effects then one cannot speak about "the matter" within the meaning of art. 45 par. 1 of the Constitution. For such a request, the judicial path is inadmissible. It will be about claims of this kind, which are completely indifferent to the positive law (fe. ordering the defendant to love the plaintiff). Similarly, outside of the reach of positive law, and therefore also outside the jurisdiction of courts, there are also religious orders and prohibitions and rules for the functioning of religious associations, hence it is not admissible to take legal action in a case regarding the validity of a resolution of a church or religious association regarding the casting of functions in this church or relationship¹⁹. Similarly, a claim to establish the truth of faith should be rejected without its examination as being outside the jurisdiction of a common court²⁰.

That allows to conclude that the admissibility of legal action is conditioned by a content of a claim requesting to sanction a specific right or freedom. This demand must therefore be directed at the legal sphere and must aim at protecting legal situation²¹. The same assumption can be seen in art. 46 of the Constitution of Slovakia, which explicitly provides that anyone may seek - in court or before another body – protection of his right.

4 SUMMARY

"Constitutionalization" of the notion of a case and judicial action, linking them with the right to court, and consequently obliging civil courts to hear not only civil cases within the meaning of art. 1 CCP, but also every uncivil case, for which no other proceedings were envisaged, led to a double delimitation of the scope of cognition of courts in civil matters. Constitutional approach to those terms expressed in: prohibition of excluding admissibility of legal action (Article 77 paragraph 2 of the Constitution), presumption of competence of courts in the administration of justice (Article 177 of the Constitution) and the right to run fair proceedings in every case covered by this presumption (Article 45 paragraph 1 of the Constitution) gave a broad meaning to the notion of legal action. This

¹⁹ Decision of the Supreme Court of May 12, 2016, IV CSK 529/15, OSNC 2017/3/35.

²⁰ The judgment of the Court of Appeals in Łódź of November 15, 2013, I ACa 68/13, LEX No. 1506458.

²¹ Decision of the Supreme Court of November 18, 2008, II CSK 303/08, LEX No. 487512.

constitutional context gave the courts the power to examine all matters unrecognizable or unrecognised in other proceedings. The above regulations, together with the accusation of "pro-constitutional" interpretation of legal regulations, suggest that judicial action is admissible in every conceivable case. Such an absolute nature of the constitutional right to a court causes objection justified by the necessity to exercise universal right to court in the manner provided for by ordinary legislation, as indicated by the Constitution itself in art. 176 sec. 2.

The proper resolution of the above dilemma is possible only if the second demarcation line provided for by constitutional provisions is taken into account. The Constitution of the Republic of Poland - as clearly stated in its Preamble - is a fundamental right for the state, and at the same time it is a supreme law (Article 8 of the Constitution). Thus, it constitutes "the most important source of law not only in the field of constitutional law, but also in the entire legal system." The Constitution protects the legal order of the state, and thus protects constituted rights, including both ethically neutral ones (such as, for example, tax law provisions), as well as protecting human values (an important part of the criminal, family and guardian law norms). In any case, the limit of the Constitution's influence is determined by the norms of law, which, especially in the sphere of European civilization - in spite of dramatic experiences of the recent past - can generally be assumed to reflect natural laws inherent in man. For these reasons, the constitutionally delineated boundaries of the court end where the legal protection provided by constituted law ends.

Bibliography:

DOLECKI, H., WIŚNIEWSKI, T.: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. vol. I, Warsaw: Wolters Kluwer, 2013.

ERECIŃSKI, T. and others: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze. Vol. I. 4th edition. Warsaw: LexisNexis, 2012. 1253 pages. ISBN 978-83-7806-282-0.

FIERICH, F.X.: Z drogi administracyjnej na drogę prawa. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1911. 28 pages.

GÓRA-BŁASZCZYKOWSKA, A. and others: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1 – 729. Volume I. Warsaw: C.H.Beck, 2013. 1642 pages. ISBN 978-83-255-3885-9.

GUDOWSKI, J.: Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej. In: Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego, ed. ERECIŃSKI, T., WEITZ, K., Warsaw: LexisNexis, 2010. 530 pages. ISBN 978-83-7620-353-9.

JANKOWSKI, J.: Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej – istota i skutki. In: Acta Universitatis Lodzianis. Studia Iuridica, 1982, item 9.

JANKOWSKI, J.: Ewolucja unormowań i poglądów doktryny na temat wypadków czasowej niedopuszczalności drogi sądowej. In: Aurea praxis. Aurea Theoria, Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, ed. GUDOWSKI, J., WEITZ, K., Volume I. Warsaw: LexisNexis, 2011. 1613 pages. ISBN 978-83-7620-685-1.

ŁĘTOWSKA, E.: Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1981 r., IV CR 260/81. Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych, 1982, No. 5-6.

MANOWSKA, M. and others: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. 2nd edition. Warsaw: LexisNexis, 2013. 1887 pages. ISBN 978-83-7806-975-1.

MARCINIAK, A., PIASECKI, K. and others: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-366. Vol. I. 6th edition. Warsaw: C.H.Beck, 2014. 1265 pages. ISBN 978-83-255-5981-6.

OSTROWSKI, L.: Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej. In: Palestra, 1984, No. 11, s. 18-19.

PIETRZKOWSKI, H.: Prawo do sądu. In: Państwo i Prawo, 1999, No 11-12.

PILICH, M.: Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2009 (I CSK 16/09). In: Przegląd Sejmowy, 2010, No 4.

PILICH, M.: Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego. In: Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego, ed. ERECIŃSKI, T., WEITZ, K., Warsaw: LexisNexis, 2010. 530 pages. ISBN 978-83-7620-353-9.

SARNECKI, P.: Commentary to the art. 45 of Constitution. In: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Vol. III, ed. GARLICKI, L., 1st edition. Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 2003. 668 pages. ISBN 978-83-7059-628-6.

WISNIEWSKI, T.: Problematyka dopuszczalności drogi sądowej z punktu widzenia rozgraniczenia tej drogi od postępowania administracyjnego. In: Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach – Kocierzu (26-29 września 2013 r.), ed. MARKIEWICZ K., TORBUS, A. Warsaw: C.H.Beck, 2014. 902 pages. ISBN 978-83-255-6224-3.

Contact information:

PhD Edyta Gapska
John Paul II Catholic University of Lublin
Al. Raławickie 14
20-950 Lublin
Poland

K SYNALAGMATICKOSTI OBCHODNOPRÁVNEHO VZŤAHU ZHOTOVITEĽA A OBJEDNÁVATEĽA PRI ODOVZDANÍ A PREVZATÍ PREDMETU DIELA VO SVETLE SÚDNEJ KAZUISTIKY

Petra Haladejová Preinerová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Pozornosť autorky sa v príspevku ťažiskovo zameriava na analýzu prípadov porušenia vzájomného záväzku zhotoviteľa a objednávateľa dohodnutého v zmluve o dielo po ukončení diela VO vybraných prípadoch. V danom kontexte je vyzdvihnutá primárna rola všeobecných súdov pri uplatňovaní subjektívnych hmotných práv, rovnako aj základného práva na súdnu ochranu a práva na spravodlivé súdne konanie. Subsidiárne postavenie Ústavného súdu Slovenskej republiky pri ochrane ústavnosti podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky je pertraktované v konkrétnych uzneseniach a nálezoch.

Kľúčové slová: porušenie záväzku, zhotoviteľ, objednávateľ, ukončenie diela, uplatňovanie hmotného práva, všeobecné súdy, ústavný súd Slovenskej republiky, ochrana ústavnosti

Abstract: In the paper, the author analyses specific cases of breaching of the mutual obligation of the Contractor and the Employer as the Works have been completed. In this context, the primary role of general courts is appreciated in the field of exercise of the material rights and fundamental right to judicial protection and the right to a fair hearing as well. Subsidiary position of the Constitutional Court of the Slovak republic when protecting constitutionality under Article 127 paragraph 1 of the Constitution of the Slovak Republic is illustrated in particular rulings and findings.

Key words: breach of Contract, the Contractor, the Employer, performance of Work, exercise of the material right, general courts, the Constitutional Court of the Slovak Republic, protection of constitutionality

1 ÚVOD

Zväzokoprávny vzťah zhotoviteľa o objednávateľa založený zmluvou o dielo podľa ustanovenia § 536 a nasl. zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OBZ“) je typicky *synalagmatickým vzťahom*¹, v ktorom si strany poskytujú ekonomický prospech navzájom, tzn. sú si navzájom (recipročne) dlžníkmi i veriteľmi. Zhotoviteľ sa tu zaväzuje objednávateľovi vykonať dielo na svoje nebezpečenstvo a objednávateľ sa zaväzuje prevziať dielo a zaplatiť jeho cenu zhotoviteľovi. Zároveň ďalším sprievodným znakom takéhoto vzájomného (*synalagmatického*) záväzku je vzájomná podmienenosť plnenia².

Splnenia záväzku druhou stranou sa podľa ustanovenia § 325 OBZ môže domáhať len tá strana, ktorá svoj záväzok už splnila alebo je pripravená a schopná ho splniť súčasne s druhou stranou, pokiaľ zo zmluvy, zo zákona alebo z povahy niektorého záväzku nevyplýva niečo iné. V tejto súvislosti zdôrazňujeme, že právne účinky vyplývajúce zo vzájomnosti záväzku si môžu strany zmluvy vylúčiť dohodou, resp. môžu byť vylúčené zákonom.

¹ Oproti tomu *pri jednoduchých (bezodplatných) záväzkoch*, má jeden subjekt výlučne postavenie veriteľa a druhý iba postavenie dlžníka, tzn. jeden má právo požadovať plnenie, druhý je povinný plnenie poskytnúť (napr. darovanie, výpožička), aj tu však sa vyskytuje vzájomnosť práv a povinností (dlžník má nielen povinnosť, ale aj právo plniť a veriteľ má nielen právo požadovať plnenie, ale aj povinnosť ho prijať a poskytnúť potrebné spolupôsobenie), avšak tu neexistuje podmienenosť plnenia.

² Porovnaj napr. Lazar, J. a kol.: Základy občianskeho hmotného práva 2. 2004. s. 46.

2 SPLNENIE ZÁVÄZKU

Splnenie záväzku (obligácie) – tzv. *solúcia* vo všeobecnosti „predpokladá splnenie všetkých jednotlivých povinností z neho vyplývajúcich; splnenie každej jednotlivkej povinnosti predchádza komplexnému splneniu záväzku – až keď sú riadne a včas splnené všetky jednotlivé záväzkové povinnosti, zaniká samotná obligácia.“³ Súčasťou plnenia jednotlivých povinností dlžníkom môže byť aj veriteľovo spolupôsobenie (súčinnosť). Splnenie zmluvy o dielo v zmysle úpravy OBZ je spravidla finálne uskutočnené obojstranne podpísaným protokolom o odovzdaní a prevzatí predmetu diela. Ak veriteľ neprevezme riadne ponúknuté plnenie alebo náležite nespôsobí a je v omeškaní, dlžník v omeškaní nie je, ak nemôže plniť svoj záväzok v dôsledku omeškania veriteľa.⁴ Zhotoviteľ splní svoju povinnosť vykonať dielo jeho riadnym ukončením a odovzdaním predmetu diela objednávateľovi. Ako uvádza kolektív autorov, nosnou povinnosťou objednávateľa (v rámci viacerých zhotoviteľovi korelujúcich, resp. korešpondujúcich povinností) je vykonané dielo prevziať.⁵ Ak má však dielo vady (zjavné alebo skryté), nie je riadne vykonané, a to ani v prípade, že bolo prevzaté zo strany objednávateľa. Povinnosť zhotoviteľa riadne vykonať dielo trvá naďalej, avšak obsah záväzku zhotoviteľa sa mení spôsobom korešpondujúcim nárokom objednávateľa vzniknutých mu z vadného plnenia. Záväzok zaniká až uspokojením práva z vadného plnenia.

2.1 Odovzdanie a prevzatie diela

S odovzdaním a prevzatím diela sa môže spájať nadobudnutie vlastníckeho práva objednávateľom, ak toto patrilo dovtedy zhotoviteľovi vrátane prechodu nebezpečenstva škody na zhotovovanej veci.⁶ Splnenie záväzku zhotoviteľa vykonať dielo vymedzuje § 554 ods. 1 OBZ ako riadne ukončenie a odovzdanie predmetu diela objednávateľovi v mieste dohodnutom v zmluve o dielo, inak v mieste ustanovenom v OBZ. Povinnosť objednávateľa prevziať vykonané dielo je výslovne ustanovená v § 537 ods. 2 OBZ. Ak má plnenie vady, zastávame názor, že objednávateľ by nemal zneužívať svoje právo neprevziať predmet diela, za predpokladu, že sú to vady drobné, nebrániace užívaniu predmetu diela.⁷ Prof. Pelikánová uvádza, že takýto výkon práva by bol v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku a v súlade s ustanovením § 265 OBZ by nepožíval právnu ochranu.⁸ Riadne vykonanie diela môže byť v súlade s § 555 ods. 2 OBZ preukazované dohodnutými skúškami, ak si tak zmluvné strany určia, pričom „vykonanie diela sa považuje za dokončené za podmienky, že tieto skúšky boli úspešne vykonané.“⁹ Predovšetkým vo výstavbe sa predmet diela obvykle odovzdáva objednávateľovi až po úspešných dohodnutých skúškach (skúšobnej prevádzke). Aj v tejto súvislosti sa vyžaduje náležitá súčinnosť zmluvných strán pri zabezpečení priebehu týchto skúšok, pričom odovzdanie diela vykonaním príslušných skúšok spolu s ich výsledkom sa zachytia v zápisnici, podpísanej oboma stranami. Inak OBZ neustanovuje zmluvným stranám povinnosť spísať o odovzdaní a prevzatí diela zápisnicu, iba túto možnosť pripúšťa¹⁰, a to v prípade, ak o jej spísanie požiada ktorákoľvek zmluvná strana. Z praktického hľadiska sa však môžu zmluvné strany dohodnúť, že zápisnica z garančných skúšok bude súčasne aj zápisnicou o odovzdaní predmetu diela. V praxi sa ukazuje, že spisovanie zápisnic je žiaduce, keďže okrem iného¹¹ môže slúžiť ako dôkaz o odovzdaní predmetu diela a o čase¹² jeho uskutočnenia. Samotné spísanie zápisnice však v kontexte OBZ nemá žiadne právne účinky vo vzťahu k nadobudnutiu vlastníckeho práva k predmetu diela, k prechodu nebezpečenstva škody na

³ Jakubovič, D.: Záväzkové právo v intenciách českej a slovenskej komercionalistiky. 2006. s. 360.

⁴ Pozri k tomu § 365 OBZ v spojení s § 370 OBZ.

⁵ Porovnaj: P.Kubíček, M.Mamojka., M. Patakyová. Obchodné právo. 2007. s. 348.

⁶ V zmysle § 554 ods. 5 OBZ.

⁷ V drvivej väčšine, stavby vždy vykazujú nejaké vady, ktoré však nemusia brániť obvyklému užívaniu.

⁸ Pelikánová, Irena. Komentár k Obchodnímu zákonníku. 4. Díl, § 409-565. 1997. s. 520.

⁹ Plíva, S. Obchodní záväzkové vzťahy. 2006. s. 232.

¹⁰ Vid' § 554 ods. 6 OBZ.

¹¹ Napr. strany tam môžu a aj by mali uviesť vady predmetu diela zistené pri prevzatí, spolu s lehotami na ich odstránenie.

¹² Najmä v prípade stavieb sa zvykne uvádzať v zmluve o dielo spísanie zápisnice o odovzdaní predmetu diela a jej podpísanie oprávnenými zástupcami oboch zmluvných strán ako okamih odovzdania predmetu diela zhotoviteľom objednávateľovi.

zhotovenej veci a ktoré ani k zodpovednosti za „zjavné“ vady diela, ktoré má dielo v čase jeho odovzdania.¹³

2.1.1 Miesto odovzdania predmetu diela

Ako sme už vyššie uviedli, jedným z úkonov, na ktorý je viazané splnenie zhotoviteľovej povinnosti vykonať dielo, je odovzdanie predmetu diela objednávateľovi v mieste dohodnutom v zmluve o dielo, inak v mieste určenom podľa príslušných ustanovení OBZ. Primárne rozhodujúcim miestom odovzdania predmetu diela je miesto dohodnuté zmluvnými stranami. Ak ho zmluvné strany opomenuli určiť a zhotoviteľ má v zmluve o dielo ustanovenú povinnosť odoslať¹⁴ predmet diela, tak miestom odovzdania predmetu diela objednávateľovi bude miesto jeho odovzdania prvému dopravcovi. Ak si zmluvné strany nedohodli miesto odovzdania predmetu diela a zhotoviteľ nemá povinnosť odoslať predmet diela, platí nasledovné zostupné poradie priority miest odovzdania predmetu diela objednávateľovi:

- miesto, v ktorom sa malo dielo podľa zmluvy o dielo vykonávať, ak je v nej uvedené
- miesto, o ktorom objednávateľ v čase uzatvorenia zmluvy o dielo vedel alebo musel vedieť, že v ňom zhotoviteľ bude dielo vykonávať, inak
- miesto sídla, miesto podnikania, prípadne bydliska zhotoviteľa alebo miesto, kde má zhotoviteľ organizačnú zložku, ak jej miesto oznámi včas objednávateľovi.

Na prevzatie predmetu diela je nevyhnutné (v prvých dvoch bodoch), aby zhotoviteľ včas vyzval k tomuto objednávateľa.

2.1.2. Čas vykonania diela

Čas na vykonanie diela môže byť zmluvnými stranami dohodnutý, inak podľa § 537 ods. 1 OBZ je zhotoviteľ povinný vykonať dielo v primeranom čase s prihliadnutím na povahu diela. Ak sa zhotoviteľ dostane do omeškania s vykonaním diela, jeho záväzok vykonať dielo zanikne aj neskorým plnením¹⁵, ibaže objednávateľ využil svoje právo odstúpiť od zmluvy. V takom prípade by zanikol nesplnený záväzok zhotoviteľa vykonať dielo vrátane samotnej zmluvy o dielo okamihom, keď prejav vôle objednávateľa odstúpiť od zmluvy o dielo bol doručený zhotoviteľovi.

3 UPLATŇOVANIE HMOTNÝCH PRÁV

Prostriedkom na uplatnenie hmotných práv, resp. vymáhanie plnenia povinností slúžiacich na uplatnenie hmotných práv sú procesné práva, pričom základné právo na súdnu ochranu zakotvené v článku 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky¹⁶ (ďalej len „Ústava“) sa vymedzuje ako procesné právo. V právnej praxi je však častým javom „také uplatňovanie základného práva na súdnu ochranu, keď účastník konania bez hmotného práva sa domáha procesného práva, aby mohol naďalej svojvoľne porušovať hmotné práva účastníka konania, ktorý je s ním v spore. Také správanie nie je uplatnením práva na súdnu ochranu, ale jeho zneužitím.“¹⁷ Preto je predovšetkým úlohou všeobecných súdov v občianskom súdnom konaní vykladať a aplikovať príslušné zákony na konkrétne prípady v súlade s ústavou alebo kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou¹⁸, pričom „sú primárne¹⁹ zodpovedné aj za dodržiavanie tých práv a základných slobôd, ktoré ústava alebo

¹³ Resp. v čase neskoršieho prechodu nebezpečenstva škody na zhotovenej veci a ktoré by neboli v nej uvedené.

¹⁴ Ak to umožňuje povaha veci, tzn. musí ísť o huteľnú vec (inak by sa takáto povinnosť musela považovať za plnenie, ktoré nie je možné).

¹⁵ Ak z obsahu zmluvy o dielo nebude vyplývať, že objednávateľ nebude mať záujem na vykonaní diela po čase určenom na splnenie tejto povinnosti (tzv. fixná zmluva).

¹⁶ Čl. 46 ods. 1 Ústavy znie: „Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“

¹⁷ Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2015. s. 844.

¹⁸ Podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy alebo čl. 154c ods. 1 Ústavy.

¹⁹ na ochrane ústavnosti by sa mali podieľať všetky orgány verejnej moci v rámci im zverených kompetencií.

medzinárodná zmluva dotknutým fyzickým osobám zaručuje.²⁰ Právomoc Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“) konať a rozhodovať podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy²¹ je podmienená princípom subsidiarity, podľa ktorého Ústavný súd o namietaných zásahoch rozhoduje len v prípade, ak ochrana ústavnosti nemôže zabezpečiť iný²² súd a sťažovateľ vyčerpal opravné prostriedky. Ústavný súd môže zasiahnuť do sféry pôsobnosti všeobecných súdov len vtedy, ak by ich konanie bolo zjavne nedôvodné alebo arbitrárne. Zároveň dodávame, že za súčasť princípu subsidiarity právomoci Ústavného súdu možno považovať aj požiadavku, aby sťažovateľ podal sťažnosť z dôvodu, ktorý sa zhoduje s dôvodmi uplatnenými pred tým v konaní pred všeobecným súdom, v opačnom prípade by Ústavný súd na jej posúdenie nemal právomoc.

3.1 Splnenie (záväzkov zo) zmlúv o dielo v súdnych rozhodnutiach

V nasledovnej časti sa zameriame na prínosný kvázi dialóg, aj keď s ohľadom na stanovený rozsah predmetného príspevku, skôr na jeho sumarizáciu, medzi všeobecnými súdmi a Ústavným súdom, a to pokiaľ ide o rozhodovanie, resp. preskúmvanie vybraných prípadoch zmlúv o dielo v kontexte s predmetnou problematikou.

3.1.1 Nález Ústavného súdu III.ÚS 394/2014-39²³

Rozsudkom Krajského súdu v Bratislave (ďalej len „krajský súd“ alebo „odvolací súd“), sp. zn. 3 Cob 18/2007 zo dňa 20. júna 2007, v nadväznosti na podané odvolanie voči rozsudku Okresného súdu Bratislava V (ďalej len „okresný súd“) č.k. 20Cb 123/00 zo dňa 06.06.2005 ktorým sa nevyhovelo veci sťažovateľa P.M tým, že mu bola uložená povinnosť zaplatiť zmluvnú pokutu²⁴ a trovy konania²⁵, čím malo dôjsť k porušeniu jeho základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy a práva na spravodlivé konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv

²⁰ Tamtiež. s. 1386.

²¹ Čl. 127 ods. 1 Ústavy znie: „Ústavný súd rozhoduje o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd.“ Princíp subsidiarity právomoci Ústavného súdu je premietnutá aj v ustanoveniach § 49 a § 53 ods. 1 zákona č. 38/1993 Z.Z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov. V § 53 ods. 2 cit. zákona je však ustanovená výnimka z princípu subsidiarity, kedy Ústavný súd z dôvodov hodného osobitného zreteľa neodmietne prijatie sťažnosti, ktorá by inak bola nepripustná podľa ods. 1 toho istého ustanovenia.

²² Každý súd, ktorý má všeobecnú právomoc podľa čl. 142 ods. 1 Ústavy – rozhodovaciu právomoc a preskúmvaciu právomoc.

²³ Sťažnosť s rovnakým predmetom konania Ústavný súd pri predbežnom prerokovaní uznesením č.k. IV ÚS 304/07-13 zo dňa 6. decembra 2007 odmietol podľa § 25 ods. 2 zákona o ústavnom súde ako oneskorene podanú, vychádzajúc z rozsudku sp. zn. 20 Cb 123/00 zo dňa 06. júna 2007, na ktorom bola riadne vyznačená doložka právoplatnosti zistil, že tento rozsudok v spojení s rozsudkom krajského súdu sp. zn. 3 Cob 18/2007 zo dňa 20. júna 2007 nadobudol právoplatnosť dňa 24. júla 2007 a sťažovateľ podal sťažnosť po uplynutí lehoty ustanovenej § 53 ods. 3 zákona o ústavnom súde. S týmto záverom sa nestotožnil Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESPL“), ktorý vo veci Majchrák proti Slovenskej republike (sťažnosť č. 21463/08) rozsudkom zo dňa 23. októbra 2012, ktorý nadobudol právoplatnosť dňa 23. januára 2013, vyslovil porušenie jeho práva na prístup k súdu zaručeného čl. 6 ods. 1 Dohovoru z dôvodu, že na základe dôkazov poskytnutých mu sťažovateľom bolo *prima facie* (t.j. na prvý pohľad) zrejmé, že napadnuté rozhodnutie krajského súdu nadobudlo právoplatnosť až dňa 28. júla 2007 a nesprávnym posúdením dátumu jeho právoplatnosti sa ústavný súd zbavil povinnosti vyjadriť sa k meritu veci. Rešpektujúci uvedený rozsudok ESPL ústavný súd následne rozhodol o prijatí sťažnosti na ďalšie konanie.

²⁴ Dohodnutú v uvedenej zmluve o dielo vo výške 0,10 % z ceny diela za každý deň omeškania s jeho odovzdaním - v danom čase vo výške 451 160,60 Sk (14 975,79 €) za 220-dňové omeškanie.

²⁵ Vo výške 101 091,50 Sk (3355,96 €).

a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“)²⁶, obrátil sa sťažovateľ so svojou sťažnosťou v súlade s čl. 127 ods. 1 Ústavy na Ústavný súd. Sťažovateľ považoval napadnutý rozsudok za arbitrárny, pričom v sťažnosti krajskému súdu vytýkal, že rozhodol na základe skutkového stavu, ktorý nebol v súlade s vykonanými dôkazmi, a že pri svojom rozhodovaní nebral ohľad na argumenty uplatnené sťažovateľom. Predmetom sporu bolo zaplatenie zmluvnej pokuty za omeškanie so zhotovením diela – realizačného projektu stavby hraničného priechodu v Bratislave-Rusovciach „Definitívny CP Rusovce“²⁷. Účastníci medzi sebou uzavreli dňa 28.02.1996 zmluvu o dielo, podľa ktorej žalovaný (ako autorizovaný architekt) bol zhotoviteľom diela s predmetom rozčleneným na viacero etáp (1. etapa - Inžinierskohydrogeologický prieskum, 2. etapa – Zadanie stavby – dokumentácia predkladaná na územné konanie, 3. etapa - Projekt stavby – dokumentácia predkladaná na stavebné konanie) v rozsahu a v súlade s platnou legislatívou pre potreby územného a stavebného konania, ako aj projektovej prípravy predmetnej stavby. Objednávateľom bola Ústredná colná správa Slovenskej republiky (neskôr premenovaná na Colné riaditeľstvo Slovenskej republiky). K zmluve účastníci uzavreli 10.06.1997 dodatok na dodávku 4. etapy stavby – realizačný projekt – dokumentácia pre uskutočnenie stavby, s lehotou plnenia do dňa 31.07.1997. V konaní bolo nesporne preukázané, že žalovaný svoju povinnosť odovzdať realizačný projekt stavby splnil až dňa 08.03.1998, a preto si žalobca uplatnil právo na zaplatenie zmluvnej pokuty za čas odo dňa 01.08.1997 do dňa 08.03.1998 v zmysle § 554 ods. 1 OBZ. Podľa cit. zákonného ustanovenia zhotoviteľ splní svoju povinnosť dodať dielo jeho riadnym ukončením a odovzdaním predmetu diela objednávateľovi v dohodnutom mieste. Žalovaný ako **zhotoviteľ svoju povinnosť dodať dielo nesplnil včas**, a preto sa v zmysle ustanovenia § 365 OBZ pre porušenie záväzkového vzťahu dostal do omeškania. Keďže daná vec je obchodnou vecou, právnu úpravu zmluvnej pokuty pokiaľ sa týka zodpovednostného princípu odvolací súd posudzoval zhodne so súdom prvého stupňa podľa § 300 OBZ ako zodpovednosť objektívnu, t.j. bez ohľadu na zavinenie. Podľa cit. ustanovenia okolností vylučujúce zodpovednosť nemajú vplyv na povinnosť platiť zmluvnú pokutu. Žalovaný svoje tvrdenie, že nebol v omeškaní so splnením svojej zmluvnej povinnosti, preto že žalobca ako objednávateľ mu neposkytol spolupôsobenie²⁸ potrebné na to, aby mohol splniť svoj záväzok nepreukázal. Odvolací súd sa nestotožnil s tvrdením žalovaného, že nepodpísaním dodatku č. 2 o predĺžení termínu vypracovania realizačného projektu žalobca neposkytol dohodnuté spolupôsobenie. Krajský súd napadnutý rozsudok v časti priznanej zmluvnej pokuty potvrdil ako vecne správny i v napadnutom súvisiacom výroku o náhrade trov konania.

Ústavný súd sa zaoberal sťažnosťou podanou zo strany P.M. **v náleze III. ÚS 394/2014-39 dňa 25. novembra 2014** a rozhodol, že základného práva sťažovateľa P.M. na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy a právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru n e b o l o porušené. Preskúmaním napadnutého rozhodnutia Ústavný súd dospel k názoru, že krajský súd štandardným a ústavne akceptovateľným spôsobom reagoval na sťažovateľom uplatnené odvolacie dôvody, aplikáciou relevantných ustanovení príslušných zákonov a vypořiadal sa s esenciálnou otázkou oprávnenosti a zákonnosti uloženia zmluvnej pokuty sťažovateľovi, pričom s poukazom na výsledky okresným súdom vykonaného dokazovania svoj záver o potvrdení rozsudku okresného súdu zrozumiteľne a dostatočne odôvodnil. Ústavný súd vyslovil opačný názor ako sťažovateľ, keď konštatoval, že napadnuté rozhodnutie krajského súdu nemožno považovať za arbitrárne alebo zjavne neodôvodnené, resp. za také, ktoré by popieralo zmysel práva na spravodlivý súdny proces.

3.1.2 Uznesenie Ústavného súdu I. ÚS 613/2013-17

Rozsudkom Krajského súdu v Žiline (ďalej len „krajský súd“ alebo „odvolací súd“) sp. zn. 13 Cob 30/2013 zo dňa 12. júla 2013, v spojení s rozsudkom Okresného súdu Žilina (ďalej len

²⁶ Podľa čl. 6 ods. 1, prvá veta Dohovoru *každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadených zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch*. Ako skonštatoval Ústavný súd aj v predmetnom náleze, medzi obsahom práv, zakotvených medzi obsahom práv zakotvených v čl. 46 ods. 1 Ústavy a cit. časti článku Dohovoru niet zásadných odlišností.

²⁷ Predmetom diela bola stavba hraničného priechodu do Maďarska (ktorý je dnes súčasťou príslušného diaľničného úseku), pričom maďarskú časť priechodu zabezpečovala Maďarská republika a slovenskú časť Slovenská republika.

„okresný súd“) sp. zn. 11 Cb/340/2007-271 zo dňa 16. novembra 2012 bolo podľa sťažovateľa obchodnej spoločnosti H., spol. s r.o. porušené jeho základné právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy a právo na spravodlivé konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru a so svojou sťažnosťou sa obrátil v súlade s čl. 127 ods. 1 Ústavy na Ústavný súd. Podľa sťažovateľky krajský súd rozhodol arbitrárne, keď v rozpore s dokazovaním a v rozpore so zákonom dospel k záveru, že medzi účastníkmi došlo k dohode o cene a predmete diela, k odovzdaniu a prevzatíu diela, k záveru podľa ktorého žalobca nebol povinný vykonať dohodnuté skúšky diela a napokon k záveru, podľa ktorého sťažovateľ nepreukázal notifikáciu a uplatnenie zodpovednostných nárokov z väd diela. Okresný súd zaviazal vyššie uvedeným rozsudkom sťažovateľa zaplatiť zhotoviteľovi sumu 18 130,85 € s príslušenstvom. Proti rozsudku okresného súdu podala sťažovateľka odvolanie, o ktorom rozhodol krajský súd napadnutým rozsudkom tak, že rozsudok okresného súdu potvrdil. V tomto prípade nebola uzatvorená zmluva o dielo v písomnej forme, a tak k cene diela a dohode o nej bolo nevyhnutné vykonať dokazovanie. Výsledky dokazovania (výsluch tak účastníkov konania, ako aj ich zástupcov, predložené listinné dôkazy vykonané pred okresným súdom) potvrdili cenu diela 255,- Sk (8,47 €)/m² bez dane z pridanej hodnoty. K uzavretiu zmluvy medzi žalobcom a žalovaným došlo, keďže si dohodli jej podstatné náležitosti, a to predmet diela – zhotovenie betónovej podlahy o rozlohe 1800 m² na stavbe haly za cenu 255,- Sk (8,47 €)/m² bez dane z pridanej hodnoty. Krajský súd uviedol za aplikácie ustanovenia § 555 ods. 1 prvá veta OBZ a zisteného skutkového stavu, že žalobca dielo žalovanému odovzdal, umožnil žalovanému s dielom nakladať a do úžitku tohto diela vstúpil aj konečný objednávateľ – investor, ktorý bol v zmluvnom vzťahu so žalovaným, keďže žalobca vystupoval ako subdodávateľ. Investor vstúpil do užívania haly, kde bolo vykonávané dielo žalobcom v subdodávateľskom režime pre žalovaného a je nevyhnutné len logicky vyvodit', že pokiaľ by žalovaný nemal odovzdané dielo žalobcom, tak následne by nemal možnosť s ním disponovať a toto dielo odovzdávať hlavnému investorovi, s ktorým bol žalovaný v zmluvnom vzťahu. Krajský súd tiež uviedol, že **k ukončeniu a odovzdaniu diela žalovanému došlo a na tomto závere je bez vplyvu absencia protokolárneho odovzdania diela**. Krajský súd v súvislosti s odvolacím dôvodom žalovaného, že dielo nemohlo byť vykonané, keďže neboli zrealizované skúšky v zmysle ustanovenia § 555 ods. 2, 4 OBZ uvádza, že sa stotožňuje so záverom okresného súdu a v podrobnostiach naň odkazuje. **Nevykonanie, resp. vykonanie dohodnutých skúšok nemôže byť na ujmu konštatovania odovzdania diela, pokiaľ túto obranu použil žalovaný, ktorý súčasne neposkytol súčinnosť k vykonaniu týchto skúšok žalobcom**, pretože žalobca ako subdodávateľ žalovaného, ktorý bol vo vzťahu s hlavným investorom, nemal možnosť bez spolupráce so žalovaným vykonávať takéto úkony. V zhode sa názorom okresného súdu krajský súd poukázal na to, že ak sa žalovaný bránil tvrdenou vadnosťou diela, tak zákonite toto dielo ním muselo byť prevzaté, aby mohlo dôjsť k jeho posúdeniu, či dielo má alebo nemá vady. Žalovaný nepreukázal notifikáciu väd zákonným spôsobom podľa ustanovenia § 564 OBZ v spojení s ustanoveniami § 436 až 441 OBZ. Práve z ustanovenia § 436 a § 447 OBZ je zrejmé, že vytknutie väd, resp. splnenie notifikačnej povinnosti ohľadom väd je jednostranný hmotno-právny úkon, ktorý pokiaľ má vyvolať účinky, tak musí spĺňať náležitosti určitosti tohto úkonu (pokiaľ ide o identifikáciu väd, ich popis, vyjadrenie, akým spôsobom sa vady prejavujú, v akom rozsahu, ich konkretizácia musí byť vykonaná spôsobom, ktorým sa zabezpečí nezameniteľnosť väd s inými vadami, voľbu zodpovednostného nároku). Žalovanému sa nepodarilo preukázať, že takýto úkon uskutočnil včas, vzhľadom k obrane žalobcu v zmysle ustanovenia § 428 ods. 1, 2 OBZ. Okresný súd, rovnako tak ani krajský súd k obrane žalovaného o vadnosti diela neprihliadol, resp. túto obranu vyhodnotil ako nepreukázanú, nedôvodnú. Krajský súd podrobne a zrozumiteľne uviedol dôvody, pre ktoré rozsudok okresného súdu potvrdil, odpovedal na všetky otázky týkajúce sa ceny, diela, jeho odovzdania, skúšok diela a vadnosti diela. Podľa Ústavného súdu rozsudok krajského súdu a jeho právne a skutkové závery nemožno považovať za zjavne neodôvodnené alebo arbitrárne. Aj keby Ústavný súd nesúhlasil s interpretáciou zákonov všeobecných súdov, ktoré sú „pánmi zákonov“, mohol by nahradiť napadnutý právny názor krajského súdu iba v prípade, ak by ten bol svojvoľný, zjavne neodôvodnený, resp. ústavne nekonformný. O svojvôli pri výklade a aplikácií zákonného predpisu všeobecným súdom by bolo možné uvažovať len v prípade, ak by sa tento natoľko odchýlil od znenia príslušných ustanovení, že by zásadne poprel ich účel a význam. Podľa názoru Ústavného súdu predmetný právny výklad krajským súdom takéto nedostatky nevykazoval, a preto sťažnosť obchodnej spoločnosti H., spol. s r.o. **v uznesení I. ÚS 613/2013-17 zo dňa 24. októbra 2013** o d m i e t o l ako zjavne neopodstatnenú.

3.1.3 Uznesenie Ústavného súdu II. ÚS 43/2011-17

Rozsudkom Krajského súdu v Žiline (ďalej len „krajský súd alebo „odvolací súd“) sp. zn. 13/Cob/156/2009 z 10. februára 2010, v spojení s uznesením krajského súdu sp. zn. 20 Cob 427/04 zo dňa 13. apríla 2005 a s rozsudkom Okresného súdu Martin (ďalej len „okresný súd“) sp. zn. 18 Cb 14/2003 zo dňa 30. apríla 2009 bolo podľa sťažovateľa spoločnosti T-A., s.r.o. ako objednávateľa rozhodnuté arbitrárne, keď pri posudzovaní zhotoviteľom uplatneného nároku nahradil podmienky dohodnuté v zmluve o dielo uzatvorenej 30. októbra 2001(ďalej len „zmluva o dielo“)²⁹ v súlade s § 548 ods. 1 OBZ vlastnou interpretáciou ustanovenia § 555 ods. 1 prvej vety Predtým uvedené vzájomné záväzky zo zmlúv o dielo, ktorých neplnenie, resp. nesplnenie účastníkmi súdnych konaní namietali, sú vo vybraných súdnych prípadoch rozoberané s jasným zámerom, a to poukázať na význam náležitého výkladu a správnej aplikácie príslušných právnych predpisov na dané skutkové okolnosti zo strany všeobecných súdov, preskúmaných z pohľadu ústavnej akceptovateľnosti aj Ústavným súdom.

V analogických prípadoch, napr. v rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „Najvyšší súd“) vo veci sp. zn. 3 Obo163/99. Sťažovateľ namietal porušenie základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy a práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1, prvá veta Dohovoru a obrátil sa so svojou sťažnosťou v súlade s čl. 127 ods. 1 Ústavy na Ústavný súd. Podľa sťažovateľa k vyúčtovaniu ceny diela (fakturácií) mohlo oprávnené dôjsť až po splnení kumulatívnych odkladacích podmienok dohodnutých v zmluve o dielo v čl. V bod 5.3. Prvou z týchto podmienok bolo riadne ukončenie diela a druhou z nich odovzdanie diela sťažovateľovi bez zjavných závad zápisom o prevzatí diela. Ďalej podľa sťažovateľa až do okamihu, kým nedošlo k odovzdaniu diela sťažovateľovi zápisom (protokolom), zhotoviteľovi právo na vyúčtovanie ceny diela nevzniklo. Krajský súd založil svoje rozhodnutie v danom prípade na názore, že podmienky splnenia povinnosti objednávateľa zaplatiť zhotoviteľovi cenu diela v čase dohodnutom v zmluve (§ 536 ods. 1 a § 548 ods. 1 OBZ) je potrebné posudzovať nie podľa čl. V zmluvy o dielo upravujúceho podmienky a „spôsob realizácie“ diela, ale podľa čl. IV zmluvy o dielo upravujúceho „platobné podmienky“. Podľa čl. IV bodu 4.4 zmluvy o dielo bol zhotoviteľ oprávnený vyúčtovať (fakturovať) cenu diela „po celkovom ukončení prác“. V tomto kontexte z obsahu zmluvy nevyplývalo odchylné dohodnutie platobných podmienok od úpravy obsiahnutej v druhej vete § 548 ods. 1 OBZ. Podľa krajského súdu nebolo možné zamieňať úpravu podmienok záväzku zhotoviteľa vykonať dielo v čl. V zmluvy o dielo s úpravou podmienok splatnosti ceny diela (záväzku objednávateľa) v čl. IV zmluvy o dielo, a to vzhľadom na ich rozdielnu formuláciu. Písomný zápis o prevzatí diela uvedený v čl. V bode 5.3 zmluvy o dielo nequalifikoval krajský súd ako podmienku splatnosti pohľadávky na zaplatenie ceny diela, prihliadajúc na skutočnosť, že **stavebné práce boli vykonané a zhotoviteľ umožnil sťažovateľovi ako objednávateľovi predmet diela užívať a nakladať s ním, k čomu aj fakticky došlo. V tejto súvislosti prihliadol krajský súd na právnu úpravu v § 555 ods. 1 OBZ.** Po oboznámení sa s obsahom rozsudku krajského súdu, s prihliadnutím na obsah spisu okresného súdu, predovšetkým na preukázané skutkové okolnosti svedčiace o tom, že stavebné práce boli riadne vykonané a sťažovateľ predmet diela fakticky prevzal a užíval, dospel Ústavný súd k názoru, že zo záverov krajského súdu v napádanom rozhodnutí o sťažovateľovom odvolaní nevyplýva taká aplikácia príslušných ustanovení všeobecne záväzných právnych predpisov, ktorá by bola popretím ich podstaty a zmyslu, ani zjavná neopodstatnenosť, jednostrannosť, popretie formálnej a právnej logiky či extrémny rozpor s princípmi spravodlivosti. K tvrdeniu sťažovateľa o nevyšporiadaní sa krajského súdu s právnymi názormi uvedenými v analogických prípadoch Ústavný súd poznamenal, že v rozsudku Najvyššieho súdu vo veci vedenej pod sp. zn. 3 Obo 163/99³⁰ (na ktorú sťažovateľ poukázal) išlo na rozdiel od okolností sťažovateľovej veci o prípad, keď bola odkladacia podmienka súčasťou zmluvne dohodnutých platobných podmienok. Krajský súd v sťažovateľovej veci

²⁹ Dielo predstavovali stavebné práce, za ktoré mal sťažovateľ po ich vykonaní uhradiť zhotoviteľovi cenu 1 760 353,- Sk (58 438,83 €), ktorú však nezaplatil.

³⁰ Najvyšší súd v ňom okrem iného konštatoval, že ak bola v zmluve o dielo splatnosť ceny viazaná na splnenie odkladacej podmienky, nemôže sa zhotoviteľ pred jej uplynutím úspešne domáhať zaplatenia ceny diela, aj keď bolo riadne ukončené a odovzdané.

konštatoval absenciu takto dohodnutej odkladacej podmienky v zmluvných ustanoveniach upravujúcich podmienky splatnosti ceny diela. V nadväznosti na vyššie uvedené, Ústavný súd **uznesením II. ÚS 43/2001-17 zo dňa 10. februára 2011** sťažnosť obchodnej spoločnosti T.-A., s.r.o. o d m i e t o l.

4 ZÁVER

Vzájomné záväzky zo zmlúv o dielo pri odovzdaní a prevzatí diela, ktorých neplnenie, resp. nesplnenie účastníkmi súdnych konaní namietali, sme vo vybraných súdnych prípadoch pertraktovali s jasným zámerom, a to poukázať na význam náležitého výkladu a správnej aplikácie príslušných právnych predpisov na dané skutkové okolnosti zo strany všeobecných súdov, preskúmaných z pohľadu ústavnej akceptovateľnosti aj Ústavným súdom.

Vyjadrujeme presvedčenie, že ustálená³¹ rozhodovacia súdna prax významne prispieva k posilňovaniu princípu predvídateľnosti súdneho rozhodovania ako jedného z princíпов materiálneho právneho štátu, a tým právnej istoty účastníkov súdneho konania. Zároveň zdieľame názor³², že činnosť štátnych orgánov, predovšetkým súdov interpretujúcich a aplikujúcich právne normy, výrazne ovplyvňuje mieru dôvery občanov v právo a právny poriadok, vytvára vo verejnosti vedomie toho, čo je a čo nie je právom. V tomto kontexte Ústavný súd nepochybne mal, má a bude mať rozhodujúcu ingerenciu pre význam práva a jeho rolu v spoločnosti.

Použitá literatúra:

DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. Bratislava: C.H.Beck. 2015. s. 844,1386, ISBN: 978-80-89603-39-8.

JAKUBOVIČ, D.: Záväzkové právo v intenciách českej a slovenskej komercionalistiky. Bratislava: EPOS. 2006. s. 360, ISBN: 80-8087-685-8.

KUBÍČEK, P. – MAMOJKA, M. – PATAKYOVÁ, M.: Obchodné právo. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty. 2007. s. 347, ISBN: 80-7160 – 225 -5.

LAZAR, J. a kol.: Základy občianskeho hmotného práva 2. zväzok. Bratislava: IURA EDITION. 2004. s. 46, ISBN: 80-89047-89-0.

MELZER, F.: Metodologie nalézání práva. Praha: C.H.Beck. 2011. s. 25-30, ISBN: 978-80-7400-382-0.

PELIKÁNOVÁ, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku - 4. díl: § 409-565. Praha: Linde. 1997. s. 520, ISBN: 80-7201-095-6.

PLÍVA, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI Wolters Kluwer. 2006. s. 232, ISBN: 80-7357-202-8.

Ústava Slovenskej republiky zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Zákon č. 38/1993 Z.Z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky III. ÚS 394/2014-39 zo dňa 25. novembra 2014.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 613/2013-17 zo dňa 24. októbra 2013.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky IV. ÚS 304/07-13 zo dňa 10. februára 2011.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 3 Obo 163/99.

Nález Ústavného súdu Českej republiky II. ÚS 566/05 zo dňa 20.09.2006.

Kontaktné údaje:

JUDr. Petra Haladejová Preinerová

ppreiner@hotmail.com

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie č. 6, P.O.BOX 313

810 00 Bratislava, Slovenská republika

³¹ Ak však nastane zmena ustálenej judikatúry, je prípustná a žiaduca, ak si to vyžiada nový spoločenský vývoj, ale aj ak doterajšia rozhodovacia súdna prax nie je správna – pozri k tomu napr. Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. 2011. s. 25-30.

³² Porovnaj: Nález Ústavného súdu Českej republiky II. ÚS 566/05 zo dňa 20.09.2006

ZAVÁDĚNÍ PRVKŮ SMÍRNÉHO ŘEŠENÍ SPORŮ DO PRÁVNÍHO RÁDU ČESKÉ REPUBLIKY¹

Lenka Holá

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Abstrakt: The paper deals with the question of the gradual introduction of the elements of the amicable settlement of disputes into legal theory and practice. It brings an overview of the particular provisions of the law, especially in the field of civil law, which reflects it, and identifies problematic areas.

Abstrakt: Příspěvek se zabývá otázkou postupného zavádění prvků smírného řešení sporů do právní teorie i praxe. Přináší přehled jednotlivých ustanovení zákonů zejména v oblasti občanského práva, která jsou toho odrazem, a identifikuje problematické oblasti.

Klíčové slová: Conciliation, amicable settlement of disputes, alternativ dispute resolution, mediation.

Klíčové slová: Smír, smírné řešení sporů, mimosoudní řešení sporů, mediace.

1 ÚVOD

Spory mezi jedinci je možno řešit dvěma cestami. Starší cesta spočívá v dobrovolném řešení sporů, zatímco druhá využívá existenci společenského donucení vycházejícího z mocensky organizované struktury společnosti.² **Nejstarší způsoby** řešení mezilidských konfliktů jsou tedy **postaveny na dobrovolnosti**. Se stále vyšší organizovaností však společnost prostřednictvím svých institucí (např. soudů), uplatňuje při řešení sporů svou moc. **Soudní řešení** sporů se postupně stalo standardním. Základním nástrojem je prosazování práva. To na stát klade vysoké finanční a organizační nároky. Tím může dojít k poklesu efektivnosti řešení sporů. Proto se **postupně vracíme** k původním, přirozeným a přátelštějším způsobům řešení sporů, které nyní, ve srovnání se standardními soudními postupy, nazýváme „alternativní způsoby řešení sporů“ (Alternative Dispute Resolution, zkráceně ADR).

V oblasti řešení sporů v posledních letech jsou tedy kromě standardního soudního řízení, jehož výsledek zpravidla bývá ve prospěch jedné strany, stále více **uplatňovány kooperativní, smírné postupy**. Ty se snaží zohlednit zájmy obou stran a dojít k všestranně přijatelnému výsledku, s nímž se strany ztotožní a budou jej naplňovat. Současně sílí zájem na právní regulaci těchto mimosoudních postupů, a to na mezinárodní i vnitrostátní úrovni. Společenství tím zdůrazňují jejich legitimní přijetí. Mimosoudní způsoby řešení sporů nemohou nahradit efektivně fungující a spravedlivý systém soudnictví, ale mají použitím jiných metod a postupů, zejména však jiné filozofie a přístupu k řešení konfliktů, přispět **k přístupu občanů ke spravedlnosti**. Jejich smyslem je **zavádění konsensuálních postupů** pro řešení sporů, kterým strany mohou dávat přednost. Právo obrátit se na soud, zaručené ústavně, komunitárně i mezinárodně, není, a ani nemůže být, použitím mimosoudních metod dotčeno.³ Mimosoudní metody dávají účastníkům konfliktu jiné možnosti a nabízí jiné hodnoty.

¹ Příspěvek vznikl jako výsledek projektu Grantové agentury České republiky „Efektivita nástrojů řešení rodičovských konfliktů“ č. GAČR 18-238155.

² RABAN, P. Alternativní řešení sporů, arbitráž a rozhodci v České a Slovenské republice a zahraničí. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 1.

³ ZOULÍK, F. Mediace jako alternativa soudního sporu. Bulletin advokacie, 2001, č. 8, s. 29 an.

Co se týká terminologického vyjasnění, mimosoudní řešení sporů je obecně chápáno jako alternativní řešení sporů. Nejčastěji je pojímáno jako alternativa k soudním postupům a je definováno více méně tím, čím se od nich liší. V pojetí „alternativnosti“ však není terminologická shoda. Obecně alternativní chápeme jako možnost volby mezi dvěma či více vzájemně se vylučujícími možnostmi (z lat. alter – jeden ze dvou).⁴ V současné době je zkratka ADR (Alternative Dispute Resolution – ADR) také vykládána jako „**amicable dispute resolution**“ což znamená „přátelské/smírné řešení sporů“. Tím podtrhuje jejich alternativnost k „nepřátelskému řešení sporů“. Pro účely tohoto příspěvku budeme za smírné postupy považovat všechny postupy, které staví na spolupráci, smíru, konsensu a dohodě. Také tak je budeme v příspěvku označovat.

2 NOVODOBÉ POJETÍ SMÍRNÝCH POSTUPŮ

Smírné postupy jako specifické metody řešení konfliktů se začaly uplatňovat zhruba od konce 60. let 20. století. Jsou tedy poměrně mladé. V informacích o jejich historii se názory odborníků - co se týče časového zařazení - liší. To je zřejmě dáno i tím, že ve vývoji metod od starověku do dneška je obtížné stanovit přesně časový úsek, od kterého je možné hovořit o daném postupu jako o metodě. Konsensuální metody ve své současné podobě jsou na jedné straně logickým výsledkem přirozeného myšlenkového a společenského vývoje druhé poloviny 20. století, na druhé straně až překvapivě obsahují zkušenosti několika kultur různých historických období.

Jejich kolébkou jsou USA, Kanada a Nový Zéland. V USA v souvislosti s vlnou přistěhovalců v 60. letech 20. století a konfliktů, které v komunitách v důsledku toho vznikaly. Členové komunit hledali efektivní způsoby zvládnutí těchto konfliktů, aniž by se museli obracet na už tak dosti přetížené, drahé a zdouhavé soudy.

Od 70. let se ADR hnutí rozvíjelo jako společenské hnutí za řešení občanských práv a jako justiční aktivity, které řeší přetíženost, nákladnost a zdouhavost soudních rozhodování. V roce 1976 byla bývalým předsedou Nejvyššího soudu USA Warrenem Burgerem svolána tzv. Roscoe Poundova konference za účelem hledání příčin veřejné nespokojenosti s výkonem spravedlnosti. Právě touto konferencí započala moderní historie řešení sporů v USA.⁵ Jejím výsledkem bylo zřízení tří experimentálních soudů, kdy v rámci těchto byly k vybraným sporům přiřazovány jednotlivé formy alternativních způsobů řešení sporů, jako mediace, rozhodčí řízení apod. Od té doby se ADR hnutí v USA rychle rozvíjelo od jednorázových experimentů po rozsáhlé programy. Tento přechod podpořila také administrativní pravidla USA a federální soudní řízení. Instituce poskytující mimosoudní řešení sporů jsou celospolečensky i legálně povzbuzovány k širokému využívání těchto metod. Je v nich spatřován prostředek řešení složitých problémů jednotlivců i komunit, posilování občanských institucí a výchovy k demokracii a míru.

V 80. letech 20. století se objevila poptávka po mimosoudních metodách v komerční oblasti. Tím došlo k jejich rychlému rozvoji. V důsledku převážně pozitivního přijetí v laických i odborných kruzích se rozšířily i možnosti aplikace mimosoudních metod (např. při řešení rodinných konfliktů, ekologických konfliktů, institucionálních konfliktů, v pracovních-právních oblastech, obchodních a spotřebitelských sporů, sporů ve zdravotnictví, politických a mezinárodních konfliktů).

3 PRÁVNĚ TEORETICKÉ ZDROJE SMÍRNÝCH POSTUPŮ

Při ukotvení smírného řešení sporů v právní teorii se budeme vztahovat k myšlenkám **právní filozofie a teorie práva**. Pro hlubší pochopení právní praxe považujeme za důležité odkrýt teoretické koncepty práva, které pravděpodobně vznik a vývoj smírných postupů ovlivnily, vzájemně souvislosti práva a těchto postupů a společné cíle, ke kterým právo a smírné (kooperativní, mimosoudní metody) směřují. V tomto ohledu je zřejmé teoretické prolínání filozofie jako kolébky a stálé inspirace teoretického vědění, práva a dalších vědních disciplín.⁶ Konkrétní pojetí a přístupy k mimosoudním metodám jsou pak z hlediska práva součástí právní kultury, právního systému a právního řádu konkrétního státu.

⁴ KRAUS, J., PETRÁČKOVÁ, V. Akademický slovník cizích slov. 1. vyd. Praha: Academia, 1995.

⁵ 1976 Pound Conference. [online]. Dostupné na <http://globalpound.org/about-the-series/1976-pound-conference/> [cit. 3. 2. 2018].

⁶ HOLÁ, L., HRNČÍŘIKOVÁ, M. Mimosoudní metody řešení sporů. Praha: Leges, 2017. s. 11.

Filozofické princípy práva a spravodnosti nalezeme ve **filozofii práva**. Od dob Platónových až do vzniku moderních právnych teórií byly součástí etiky.⁷ Nejstarší a zároveň nejlivnější směr je směr **přirozenoprávní filozofie** o ideálním právu nezávislém na lidech, státu a náboženství. Právo je produktem lidské přirozenosti, boží vůle. Právní normy podle této filozofie vznikají z přírody či z nějaké nadpřirozené autority. Tím se dostáváme k Sofistům jako jedněm z prvních představitelů přirozenoprávní filozofie. Sofisté se snažili přesunout úvahy o přírodním řádu do sféry lidského života. Tvrdili, že všechny lidské pořádky musí být přeměřovány s přírodním řádem. A pokud s ním nejsou v souladu, jsou to jen bláhové výtvořiny lidí, které nemají žádnou legitimitu. Tím sofistika položila základy myšlenky právního dualismu. Ta zůstala více jak tisíc let osou a zároveň hnací silou veškerého evropského právního a politického myšlení. Sofisté uznávali spravodnost jako objektivní jev, jev relativně stálý. Každý člověk má odvěkou touhu po sebezpozování, což vede ke vzájemným střetům. Proto podle sofistů bude pro všechny výhodnější se domluvit, že nebudou páchat násilí, a tudíž jím nebudou ani trpět.⁸ Spravodnost a zákony považují sofisté za konvence - dohody mezi lidmi.

Přirozenoprávní teorie ovlivňovala pojetí práva až do konce 18. století. Na přelomu 18. a 19. století však vznikají pochybnosti o poměrech člověka k druhým (a státu). Sílí myšlenka, že se nelze řídit pouze přirozenými pravidly, ale především zákony – pravidly, která stanovuje a vynucuje stát. Hovoříme-li o přirozeném právu jako o přirozeném výtvořinu, pak pozitivní právo je výtvořinu umělý, výtvořinu lidí.

Naopak směr **pozitivněprávní filozofie** zdůrazňuje historický původ práva. Pozitivní právo musí být stanoveno, aby platilo a aby bylo účinné. Je vázáno na projev vůle normotvůrce, na určitý postup při přijímání právních norem, na instituce v tomto postupu vystupující. Jde o projev vůle lidí, proto je toto právo měnitelné. Právní pozitivismus přestává plnit funkci filozofie práva a zužuje svůj teoretický zájem na formu práva.⁹ Právě ve formě práva se postupně prohloubily rozdíly natolik, že právní pozitivismus převládá jako nový teoretický směr právní nauky.

Na základě uvedeného a ve vztahu k právně teoretickému ukotvení smírných postupů řešení sporů vyslovíme názor, že **přirozenoprávní filozofie** je zdrojem jejich **ideje** jako snahy lidí o domluvu vzájemného fungování ve prospěch jich obou i celku, ke vzájemnému smíru a spravodnosti. **Pozitivněprávní filozofie** pak vytváří teoretický zdroj pro **aplikaci** těchto postupů ve smyslu procesu a obsahu jednání o pravidlech takového vzájemného fungování. Také pro existenci jednotlivých institutů mimosoudních metod, které jsou „normotvorné“, tj. produkují pravidla jako výsledek jednání. Je-li sporná oblast právně normována (týká-li se porušení zákonných norem), nemohou ani smírné postupy právu uniknout neboť směřují k vytvoření smlouvy (dohody) a ta slouží k užití práva.

Podobně jako právo má být *res iusta* (hodnotová kategorie), přirozenost člověka je označována jako *res specifica* odlišující se od ostatních věcí tím, že tvoří výjimečné spojení fyzické a morální existence člověka. Za obecnou podmínku existence a uplatňování lidské osobnosti je pokládána její autonomie, integrita a suverenita. Nemá však absolutní charakter. Problém autonomního postavení lidské osobnosti nabyl na významu s koncepcí lidských práv. Lidská práva pramení z konsenzu o základních lidských zájmech a potřebách. Zdá se, že směřování k dohodě, vzájemnému konsenzu, je stěžejním prvkem lidské osobnosti, který má rozhodující konsekvence pro právo. Odtud je jen teoretický „krůček“ k mimořádně důležitému principu rovnosti, vzájemnosti a kooperace. Hovoříme o **konsenzuální teorii práva** (nazývané také teorií společenské smlouvy).

Úvahy o právně teoretických zdrojích smírných postupů řešení sporů nyní zaměříme k **finálnímu cílu práva**. Ve zjednodušené formě je to to, co má být, co je obráceno do budoucnosti a sleduje naplňování určitých účelů. Směřování práva k určitým cílům a hodnotám je zobecnění, které nám umožňuje překonávat obsahovou rozptýlenost právní regulace v množství právních norem.

Jako finální cíl práva a zároveň nejvyšší stupeň hierarchie hodnot transformovaných do práva je shodně uváděna **spravodnost**.¹⁰ Spravodnost náleží už od dob Aristotela k velkým

⁷ KNAPP, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 16.

⁸ HOLÁ, L. Mediace v teorii a praxi. Praha: Grada, 2011. s. 38.

⁹ VEČEŘA, M. Sociální stát: Východiska a přístupy. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. s. 8.

¹⁰ GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 22.

tématům filozofického a právního myšlení. I dnes všeobecně uznávané Aristotelovo učení o tzv. **distributivní spravedlnosti** (spravedlivé rozdělování majetku, povinností, kompetencí, práv a funkcí ve společenství) a **komutativní spravedlnosti** (spravedlivé reciproční měřítko vzájemného chování) je dovršením koncepce spravedlnosti v mezilidských vztazích a také v právu. Princip spolupráce, solidarity a vzájemnosti se pak v moderní právní filozofii objevuje jako finální cíl práva. Spravedlnost je hodnota, která má v právu výjimečné postavení a musí v něm být neustále přítomna. Spravedlnost v právu se tedy neváže jen k normativismu, ale je vyjádřena v celkovém **řešení i přístupu**. Pak také samotní účastníci řešení sporu jsou měřítkem spravedlnosti postupu a výsledku.¹¹ Jedná se výrazně o otázku hodnotovou.

4 KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ ASPEKTY ZAVÁDĚNÍ SMÍRNÝCH POSTUPŮ

Dohody, smíru a narovnání vzájemných vztahů se podaří dosáhnout, pokud jsou uplatňovány občanské hodnoty. Projeví se ve způsobu, jakým jednotlivci vyváží své vlastní potřeby s potřebami celku. Chceme-li konsensuálními postupy vytvořit vzájemnost, která podmiňuje kooperativní vztahy, musí existovat **sdílené hodnoty**, které definují odpovídající chování. Tím se velmi blízce dostáváme ke kulturním a sociálním aspektům zavádění smírných postupů. Kdy sociální a kulturní pozadí konfliktů a jejich řešení úzce souvisí s hodnotami společnosti a jí upřednostňovanými postupy. Pak smírné postupy budou kultivovány v kulturách s **konstruktivním přístupem** k řešení konfliktů, jejichž společným znakem je nízká míra pohotovosti k agresi a násilí, silné propojení zájmů jedinců a komunity, preferování vlastního rozhodování a snaha o kontrolu nad řešením sporu, zájem o znovunastolení míru a spolupráce a možnost odstoupit, pokud není možné dosáhnout přijatelného řešení.¹²

Jaká je tedy v tomto kontextu česká společnost? Nakolik je v ní ceněna pospolitost, přirozené lidské vazby, tradice, zvyky, vzájemnost a solidarita, natolik budou pro mediaci vytvořeny dobré společenské a kulturní podmínky. Rozhodnutí řešit konflikt smírně není věcí právní či primárně právní. Volba mezi kooperativním a kompetitivním postupem je **ukázkou kulturní vyspělosti a vyspělosti individuální**. Zajímavá je také úvaha opačným směrem, tedy, jaký význam má hodnota smíru pro kulturu a společnost? A jak skrze společnost působí na jedince?

Zabývat se společenskými podmínkami uplatňování smírných postupů však musíme i s ohledem na vývoj a společenské události. V tomto smyslu je velmi inspirativní výzkum, který sledoval, jak sociální události transformace postsocialistické společnosti ovlivňují kvalitu sociálního prostředí. Specificky, jaké jsou právní, kulturní, organizační a vzdělávací podmínky pro využívání mimosoudních metod řešení konfliktů, zejména vyjednávání a mediace.¹³ V socialistických a postkomunistických zemích vykonávala centralizovaná moc přísnou kontrolu nad konflikty se snahou o potlačení nebo zamezení jejich veřejných rezonancí. Takové sociokulturní prostředí demotivuje lidi k řešení konfliktů vlastním úsilím. Svě životy a rozhodování o nich delegují na „úřady“. Kultura byla málo rozvinutá na individuální i kolektivní úrovni.¹⁴ Lidem chyběly individuální i skupinové kapacity. Smysl pro sociální integritu byl deformován, interakce lidí frustrovány nedostatkem osobní odpovědnosti. Spolupráce a soutěž nebyly v rovnováze, resp. se zdola nerozvíjely.¹⁵ Zde můžeme spatřovat příčiny **malé připravenosti české společnosti** k využívání participativních postupů k řešení konfliktů. Jsou to limity dané historicky.¹⁶ Příležitosti jsou podmíněny postupnou kultivací a emancipací jak na individuální, tak společenské úrovni. Je to proces pravděpodobně několika generací.

¹¹ PERELMAN, CH. The Idea of Justice and the Problem of Argument. London: Routledge and Kegan Paul, 1963.

¹² ROSS, M. H. The Management of Conflict. Ann Arbor: Yale University Press, 1993.

¹³ LAKIS J. Conflicts and cooperation in the shifting social environment (The case of Lithuania). Management, knowledge and learning – International Conference, 2012, pp. 617-626.

¹⁴ Např. BALCEROWICZ, L. Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Warszawa: Wyd. PWN, 1997.

¹⁵ KOTLER, P. H., JATUSRIPITAK, S., MAESINCEE, S. The Marketing of Nations. A Strategic Approach to Building National Wealth. The Free Press, 1997.

¹⁶ PETRUSEK, M. Společnosti pozdní doby. Praha: SLON, 2006.

5 ZAVÁDĚNÍ SMÍRNÝCH POSTUPŮ DO PRÁVNÍHO ŘÁDU ČR

Ve světě sílí trend k využívání smírných postupů řešení konfliktů klade vyšší požadavky na jejich formální úpravu, tj. nalezení jejich vhodného místa v právním systému daného státu. To v souladu s trendy evropského společenství, a do jisté míry s ohledem na úpravy v ostatních evropských zemích. V tomto ohledu můžeme zobecnit závěry Moulisové a Makariusové a vztáhnout je nejen na mediaci, ale na všechny postupy, které jsou nositeli ideje kooperace a smíru. Podle autorek se různé formy využívání těchto postupů v různých zemích liší:

- Organizačním uspořádáním. To je závislé na daném systému justice a způsobu začlenění smírných postupů (např. jako samostatných metod, jako součástí soudního řízení, jako alternativ k soudnímu řízení).
- Úrovní institucionalizace. Jak je systém mimosoudních metod uspořádán, v jaké míře jsou zapojeny státní a nestátní organizace, jakým způsobem a v jaké míře je výkon jejich služeb upraven.
- Kvalifikací odborníků, kteří tyto metody praktikují, a s tím související požadavky na jejich kompetence, organizaci vzdělávání, podmínky certifikace. Vše se může pohybovat na škále od trénovaných dobrovolníků po certifikované profesionály s členstvím v profesní komoře.
- Způsobem práce podle druhu uplatňovaného přístupu dané metody, oblasti výkonu praxe, místa v organizačním uspořádání a dalších.
- Teoretickými východisky a filozofií cílů, k nimž smírné postupy směřují.¹⁷

Dále se tedy budeme zabývat již konkrétními metodami a postupy smírného řešení sporů, kdy za základní v tomto smyslu považujeme vyjednávání a mediaci.

První zákonná zmínka o mediaci jako důležité metodě konsenzuálního řešení sporů se objevila v souvislosti s trestním řízením, a to zákonem č. 257/2000 Sb. o Probační a mediální službě ČR. V té době jsme byli jednou z prvních zemí postkomunistického bloku, která tento restorativní prvek do řešení trestních věcí zavedla. Zákon o probační a mediální službě byl velmi pokrokový. Zejména proto, že plně respektoval základní principy mediace, a to zejména dobrovolnost, důvěrnost a nestrannost mediátora. Mediace byla možností, příležitostí pro pachatele a poškozeného, jak trestní konflikt řešit.

V civilních sporech český právní pořádek sice nevyklučoval možnost uskutečnění mediace, ale výrazněji platnou právní úpravou mediaci nepodporoval. Náznaky smírného řešení jsme shledávali v zákoně o kolektivním vyjednávání.¹⁸ Řešení konfliktů konsenzuálním způsobem preferoval Občanský zákoník¹⁹ ustanovující, aby se případné rozpory mezi občany odstranily především jejich dohodou. Na tuto tezi navazovala i procesně právní úprava, která v Občanském soudním řádu (dále OSŘ) říká, že soud usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně. Novelou OSŘ provedenou s účinnou od 1. 4. 2005 bylo do OSŘ vloženo nové ustanovení § 114, písm. c, které mimo jiné zakotvuje povinnost předsedy senátu pokusit se o smírné vyřízení věci při přípravě jednání. Podle § 100, odst. 1 OSŘ má soud i po zahájení řízení **usilovat především o smírné vyřešení sporu.**

Úsilí soudu o smírné řešení bylo velmi pozitivním nasměrováním našeho civilního soudnictví, avšak konkrétní způsoby, jak toho dosáhnout, jasné nebyly.²⁰ Přesto OSŘ obsahuje několik institutů, které smírné řešení sporu alespoň umožňují a podporují. Jedná se především o smírčí řízení a přetorský smír, soudní smír a první setkání se zapsaným mediátorem. Přípouští-li to povaha věci, lze navrhnout u kteréhokoli soudu, který by byl věcně příslušný k rozhodování věci, aby provedl pokus o smír a došlo-li k jeho uzavření, aby rozhodl i o jeho schválení. Toto **smírčí řízení** může být zahájeno jen na návrh a probíhá před zahájením řízení. Dosažený smír se označuje jako **smír přetorský** a ustanovení § 99 pro něj platí obdobně (viz níže).

¹⁷ MOULISOVÁ, M., MAKARIUSOVÁ, V. Role zprostředkovatele v programech narovnání mezi pachatelem a obětí. Kriminallistika, 1997, roč. 30, č. 2, s. 159-162.

¹⁸ Zákon č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání

¹⁹ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník

²⁰ Srovnej k tomuto názoru SONNLEITNER, K. Wege aus dem Konflikt. Mediation – Schlichtung – Gericht. Graz: Uni-Press, 2015, s. 52-56.

Schválený prétorský smír nabývá právní moci a představuje překážku věci rozhodnuté. V rámci smírčího řízení může být schválena jako smír i mediační dohoda. Jestliže by věcně příslušný k rozhodnutí věci byl krajský soud, může provést smírčí řízení a schválení smíru i kterýkoli okresní soud. Smírčí řízení provádí samosoudce, příp. předseda senátu. S ohledem na povahu řízení dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, kdy účastníci nemají možnost s právy a povinnostmi volně disponovat, nepřichází ve většině tam upravených řízení smírčí řízení ve smyslu ustanovení § 67 odst. 1 OSŘ v úvahu.²¹

Ve věci **soudního smíru** soud i po zahájení řízení usiluje (umožňuje-li to povaha věci) o smír mezi účastníky. Dle ustanovení § 99 odst. 1 OSŘ předseda senátu při pokusu o smír zejména s účastníky probere věc, upozorní je na právní úpravu a na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek týkající se věci a podle okolností případu jim doporučí možnosti smírného vyřešení sporu. Je-li to s ohledem na povahu věci vhodné, upozorní předseda senátu účastníky rovněž na možnost využití mediace podle zákona o mediaci nebo sociálního poradenství podle zákona o sociálních službách. Je-li mezi účastníky řízení dosaženo dohody, soud rozhodne o tom, zda smír schválí. Soud rozhoduje ve formě usnesení, přičemž smír neschválí, pokud je v rozporu s právními předpisy. V takovém případě soud po právní moci usnesení pokračuje v řízení. Schválený smír má účinky pravomocného rozsudku. Proti usnesení o schválení smíru není možné podat odvolání, ale je možné jej do tří let od právní moci napadnout žalobou o neplatnost smíru.

Pakliže má soud po zahájení soudního řízení povinnost spor co nejrychleji rozhodnout a zároveň usilovat o dosažení smírného řešení, byl v posledních letech i v rámci OSŘ posílen význam **mediace**. O mediaci v civilních sporech byla **první explicitní zákonná zmínka** přijata s novelou Občanského soudního řádu²² účinnou od 1. října 2008, kdy byl do § 100 vložen nový odstavec 3. Ten umožnil soudu ve věcech péče o nezletilé děti uložit účastníkům na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii. Podle § 100, odstavec 3 soudce přerušil řízení, pokud *“účastníci souhlasí s vykonáním mimosoudního smírného, anebo mediačního jednání a s tím, aby si soud mohl od osoby nebo zařízení, které má mimosoudní jednání vykonat, vyžadovat informace o průběhu jednání.”*

Toto rozšíření OSŘ o mediaci však nebylo zcela optimální. Praxe narážela na tři základní problémy. Prvním byla nejednotnost výkladu těchto ustanovení, kdy soudci v civilních sporech využívali mediaci s velkou opatrností. Tedy spíše nevyužívali. Druhým důvodem byla otázka motivace klientů, kdy mediace jako fakultativní proces nebyla pro klienty finančně ani jinak zvýhodněná. V průběhu mediace např. nedocházelo k zastavení promlčecích či prekluzivních lhůt. A třetím důvodem bylo popření některých principů mediace, zejména důvěrnosti a dobrovolnosti. Zde např. § 273, odst. 2 OSŘ umožňoval soudci, pokud to bylo účelné, uložit (nejdéle na tři měsíce) účast na mediačním jednání. Obdobně i v § 12, odstavec 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí²³, podle kterého mohl ve stanovených případech týkajících se výchovy dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského (např. i mediačního) zařízení. V obou případech šlo o uložení povinné mediace, ve které není prostor pro svobodné rozhodování klientů a jejich práva na sebeurčení. Problematické bylo zachování principu důvěrnosti mediace, který taktéž nebylo za stávající právní úpravy možné dodržovat. Např. zákaz svědectví nebo dokazování listinami či poskytnutí listin k dokazování před soudem, i když by byl sjednaný v mediační smlouvě, by byl pravděpodobně v rozporu s OSŘ. To vše způsobovalo malou motivaci osob ve sporu k širšímu využívání mediace.

Vývoj uplatňování smírných postupů pokračoval i **v evropském kontextu**. Zde měly zásadní význam dva dokumenty, a to Zelená kniha o alternativním řešení sporů v občanskoprávních a obchodních věcech vypracovaná Evropskou komisí v r. 2002 a Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2008/52/ES, o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech (dále jen směrnice). Směrnice zavázala členské státy k podpoře a zajišťování kvality mediace, k podpoře vzdělávání mediátorů, k zajištění důvěrnosti mediace a k informovanosti veřejnosti o mediaci.

²¹ ŠÍNOVÁ, R. a kol. Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 36.

²² Provedenou zákonem č. 295/2008 Sb.

²³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Evropská komise upozornila, že smyslem mimosoudních postupů není odstranění nedostatků a obtíží ve fungování soudních soustav, ale využití jejich **konsensuální povahy**.²⁴

V souvislosti s tím se i v ČR zintenzivnily diskuse nad **potřebou samostatného zákona** o mediaci v civilních sporech. Názory na jeho potřebnost se velmi různily. Zaznamenat jsme mohli dvě tendence. Jedna skupina odborníků se domnívala, že samostatný zákon o mediaci není třeba, protože stávající zákony umožňují (neznemožňují) mediaci využívat. Doporučovali pouze zapracování mediace do již platných předpisů. Druhá skupina podporovala vznik samostatného zákona o mediaci, který by jasně stanovil základní východiska a organizaci jejího využití v civilních sporech. Současně by stanovil požadavky na osobu mediátora.²⁵ V obou případech však musela být vnitrostátní úprava mediace v souladu s naším ústavním pořádkem i evropským právem. Právní úprava mediace by měla umožnit její rozvoj jako dobrovolného způsobu nalézání řešení konfliktu v systému, který je nazýván také jako „multi door courthouse“.²⁶

Ministerstvo spravedlnosti, do jehož gesce transpozice směrnice spadala, se rozhodlo pro vypracování samostatného návrhu zákona o mediaci, který by upravoval institut mediace širěji. Do jeho tvorby i následných legislativních procesů byla zapojena mediátorská obec, množství institucí i dalších odborníků. Ideová východiska mediace jako konstruktivní, konsensuální metody řešení sporů byla obecně přijímána a podporována. Avšak prakticky nevládnutá. Jak ukážeme dále, individuální a skupinové zájmy měly tendenci převážet nad zájmy společenskými a nad podstatou samotné mediace.

Přijetí samostatného zákona o mediaci bylo plánováno již od roku 2008. V roce 2010 vznikla k tomuto účelu při ministerstvu spravedlnosti pracovní skupina, v níž se sešli zástupci důležitých institucí v oblasti řešení sporů a odborníci na mediaci. Při jednání vyvstalo několik otázek, na jejichž řešení se pracovní skupina jako celek neshodla. Jednalo se o úpravu mlčenlivosti, dohled nad zapsanými mediátory-neadvokáty a advokáty a vzdělávání mediátorů. Po mezirezortním připomínkovacím řízení byly zásadně diskutovány dvě sporné oblasti, a to otázka odpovědnosti za soulad mediační dohody s platným právem, kdy tuto odpovědnost měly nést podle návrhu zákona strany konfliktu, nikoli mediátor. Druhá sporná oblast se týkala opět zvláštního postavení mediátorů, kteří jsou současně advokáty.²⁷ Po dalších navazujících jednáních byl dne 2. 5. 2012 zákon o mediaci Parlamentem ČR přijat. Přijetí zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů a vyhlášky č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora bylo z pohledu rozvoje konsensuálních postupů v ČR významným milníkem. Stát tím prezentoval informaci o jejich důvěryhodnosti a zavázal se k jejich podpoře.

S přijetím **zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci**, který novelizoval ustanovení občanského soudního řádu, byly provedeny hlavní změny v uplatňování smírných postupů a jejich návaznosti na soudní řízení. Výkon mediace je tak upraven ve zcela jiné dimenzi.

Podle znění občanského soudního řádu do 1. 9. 2012 mohl soud nařídít účast na mediačním jednání. V současnosti soud může nařídít účastníkům řízení pouze první setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin. Tuto změnu občanského soudního řádu je možno vyhodnotit jako velmi přínosnou, protože zdůrazňuje informační povinnost soudu o možnosti využití mediace jako dobrovolného procesu, která klade důraz na sdělení ve fázi přípravného řízení, nicméně ani v nalézacím řízení není opomenuta. Je však nutno klást důraz na povinnost soudu informovat o možnosti využití mediace co nejdříve zejména v raných fázích soudního řízení.

²⁴ K důvodům, přijetí a účelu směrnice blíže na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=celex%3A32008L0052>, odstavec 1-30.

²⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci, sněmovní tisk č. 426/0, Poslanecká sněmovna [online]. [cit. 18. 9. 2017]. Dostupná na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=426&CT1=0>.

²⁶ MALACKA, M. Mediace a její historická reflexe. In: HOLÁ, L. a kol. Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů. Praha: Leges, 2014. s. 34.

²⁷ Jeho průběh je velmi dobře popsán v publikaci STANISLAV, A., STEINBERGEROVÁ, D. Nová právní úprava mediace na území České republiky v kontextu úpravy mediace ve Spolkové republice Německo a Rakouské republice. In: HOLÁ, L. et al. Mediace a možnosti využití v praxi. Praha: Grada, 2013. s. 189 – 206.

Je-li to tedy účelné a vhodné, může předseda senátu účastníkům řízení dle ustanovení § 100 odst. 2 OSŘ **nařídit první setkání se zapsaným mediátorem** v rozsahu 3 hodin. První setkání s mediátorem však nelze nařídit po dobu platnosti předběžného opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí. Soud rozhoduje o setkání se zapsaným mediátorem ve formě usnesení, proti kterému není odvolání přípustné, přičemž může přerušit řízení nejdéle na dobu tří měsíců. Účelem úpravy je seznámit účastníky řízení s mediací a na základě osobní zkušenosti a setkání s mediátorem jim dát větší příležitost k dosažení smírného řešení. Jelikož je mediace založena na dobrovolnosti, soud nemůže účastníkům mediaci nařídit. Na druhou stranu může být odmítnutí setkání s mediátorem důvodem k tomu, aby soud výjimečně dle ustanovení § 150 OSŘ účastníku zcela nebo zčásti nepřiznal náhradu nákladů řízení. Pokud se účastníci bez zbytečného odkladu nedohodnou na osobě mediátora, vybere jej ze seznamu vedeného ministerstvem předseda senátu. Po uplynutí 3 měsíců soud v řízení pokračuje.

Soud může uložit účast na mimosoudním mediačním jednání, pokud to uzná za účelné a vhodné, formulace „*může*“ by neměla vyjadřovat libovůli soudu, ale jeho **kompetenci k uložení**.²⁸ Soud by měl také posoudit, zda nepůjde jen o formální opatření, které pouze oddálí konečnou úpravu a k žádným výsledkům nepovede.²⁹ Proti usnesení, kterým soud nařídí první setkání se zapsaným mediátorem, není možné dle § 202 odst. 1 písm. m) OSŘ odvolání.

Podobně v tzv. **přípravném řízení** (v úpravě občanského soudního řádu od r. 2001, změněno postupně v letech 2005 i 2009), se klade větší důraz na co nejrychlejší ukončení sporu. Nejen žalobce v žalobě je povinen vylíčit rozhodné skutečnosti a důkazy, ale i žalovaný je povinen se k žalobě vyjádřit. Nově se do přípravného řízení (dle § 114a odst. 2 písm. b) OSŘ) vnáší povinnost soudu účastníky řízení upozornit na možnost využití mediace dle zákona o mediaci či na sociální poradenství podle zákona o sociálních službách.

Soudy je tak stanovena i **povinnost informační**, zejména v § 99 odst. 1 OSŘ, kdy v řízení předseda senátu, s ohledem na povahu věci, upozorní na možnosti využití mediace podle zákona o mediaci, popř. na možnost využití sociálního poradenství podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

6 PROBLEMATICKÉ OBLASTI ZAVÁDĚNÍ SMÍRNÝCH POSTUPŮ

Jak už bylo řečeno, nejvýrazněji se smírné postupy do českého právního řádu začleňují prostřednictvím mediace. Základní právní úpravou mediace v ČR je v trestní oblasti zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě a v civilních sporech zákon č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci. Zákon o mediaci je účinný pět let. Je to doba, která nám již dává poznatky k jeho praktické aplikaci. V rámci Kulatých stolů k mediaci³⁰ se legislativním aspektům a právní úpravě mediace v ČR věnovala samostatná pracovní skupina. Konstatovala, že nastává doba k odborným diskusím nad novelizací problematických oblastí zákona. Zákon o mediaci byl podroben kritice zejména s ohledem na nejednotný výklad zákona a doposud nejednotnou praxi realizovanou podle této normy. Následně přinášíme bodový přehled identifikovaných problémů:

- Byla diskutována formální a organizační stránka prvního setkání se zapsaným mediátorem. Zde otázka vůbec jeho pojetí, smyslu, obsahu a cílů a tomu přizpůsobení přiměřeného času a výše odměny zapsanému mediátorovi. Podle názoru účastníků kulatého stolu by taková právní úprava byla vhodnější, než čekání na ustálenou judikaturu, případě ústavní výklad zákona.
- Otázka povinnosti stran kontaktovat mediátora a způsobů tohoto kontaktu.
- Nevyřešená a doposud jasně nezodpovězená je otázka nutnosti přímé osobní účasti stran na prvním setkání se zapsaným mediátorem a poté na mediaci. V praxi jsou četné případy,

²⁸ DAVID, L. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. 1. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 464–465.

²⁹ BUREŠ, J. a kol. Občanský soudní řád: komentář. Praha: C.H. Beck, 2006. s. 649.

³⁰ Kulaté stoly k mediaci započala v r. 2016 organizovat Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Navazují na závěry mezinárodních vědeckých konferencí k mediaci (MEDIACE 2011, 2013 a 2015, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci). Jejich smyslem je podpora jejího využívání ze strany institucí i občanů a podpora jejího kvalitního poskytování. Kulaté stoly k mediaci identifikují a analyzují nejvýznamnější problémy aktuálního stavu mediace v ČR.

kdy se místo klienta účastní pouze jeho právní zástupce. To je zcela mimo filozofii mediace jako prostoru pro osobní sdělování a sdílení, dialog a společné rozhodování s ohledem na potřeby a zájmy stran konfliktu. Pouze účast právních zástupců degraduje mediaci do podoby formálního, administrativního postupu. Nepřítomnost stran či pouhá jejich pasivní přítomnost hlavní účel a smysl mediace narušuje.

- Velmi zajímavá byla diskuze týkající se možnosti nepřijmout funkci mediátora z osobních či profesních důvodů před i po uzavření smlouvy o provedení mediaci.
- Vyjasnění a úprava působení hostujícího mediátora tak, aby nedocházelo ke zneužívání tohoto postavení nebo spíše statutu mediátora. Zejména ze strany zahraničních mediátorů, jejichž odbornost může být díky benevolentní národní právní úpravě výrazně nižší, než odbornost mediátorů českých.
- Sjedení či jednotný přístup byl navrhován také v rámci uznávání odborné kvalifikace.
- V souvislosti s tím byla analyzována otázka spojená s dočasností výkonu funkce mediátora a výkladem příležitostného výkonu této funkce spolu s relevantními normami týkajícími se uznávání odborných kvalifikací.
- V kontextu vyhlášky upravující přístup k profesi mediátora byly načrtnuty možné změny samotného průběhu zkoušky, diskutován požadavek videonahrávky mediačního sezení, podmínky omluvy ze zkoušky a lhůty pro možnost vykonat opravnou zkoušku mediátora.
- K samotné organizaci zkoušek mediátora byla kritizována výše poplatku za vykonání zkoušky a opravných zkoušek. Byla diskutována otázka objektivity zkoušejících, jejich odborné úrovně v oblasti mediace a relevantnost hodnotících kritérií. Zaznívaly hlasy požadující vyšší míru zapojení odborných praktikujících mediátorů jako zkoušejících.
- Zvažovány byly možnosti písemných výstupů z mediace. Kromě mediační dohody pak také (označováno různě) „zprávy o mediaci“, „zápisu z mediace“.
- Byly projednávány otázky mlčenlivosti mediátora a také mlčenlivosti, kterou by byly vázány strany. To bylo diskutováno s ohledem na obsah smlouvy o provedení mediace a obsah mediační dohody.
- Diskutována byla otázka běhu promlčecí lhůty v souvislosti s mediací.
- Byl vznesen požadavek sjednocení terminologie u zákona o zvláštních řízeních soudních a zákona o mediaci.
- Byla diskutována otázka označení evidenčního seznamu mediátorů vedeného na stránkách ministerstva spravedlnosti.
- Bylo navrženo kriticky zhodnotit výkon mediace dle živnostenského zákona v režimu volné živnosti a podmínit výkon mediace živností vázanou tak, aby i zde byly vyžadovány profesní standardy a odborné kompetence mediátora.³¹

7 ZÁVĚR

Mimosoudní metody řešení sporů si nacházejí své místo nejen v českém právním systému, ale vůbec v celé společnosti. Jejich vývoj souvisí s přenesením zkušeností z angloamerického prostředí, a také s aktuální snahou Evropské unie harmonizovat otázky mimosoudních postupů a rozšířit jejich využívání v rámci všech členských států. Zkušenosti zemí, kde mají delší historii, ukazují na vývoj ve dvou etapách při jejich zavádění. První spočívá ve vytváření systémového rámce (legislativní opora a vzdělávání praktikujících odborníků). Ve druhé je důležité dosáhnout toho, aby lidé tyto postupy využívali a považovali je za obecně přínosné. Potvrdilo se, že mimosoudní metody jsou neefektivnější jako součást systému civilního soudnictví, který podporuje anebo dokonce preferuje a bonifikuje dohodu stran. Vládní podpora mimosoudních metod se ukázala pro důvěryhodnost procesu jejich zavádění také mimořádně důležitá.

³¹ HOLÁ, L., MALACKA, M. Mediace v České republice v kontextu závěrů Kulatých stolů k mediaci na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. In: MALACKA, M. a kol. Mediace dnes - realita a perspektivy. Praha: Leges, 2016.

Použitá literatúra:

- BALCEROWICZ, L. Socjalizm, kapitalizm, transformacja: Szkice z przełomu epok (Polish Edition). 1. vyd. Warszawa: Wyd. PWN, 1997. ISBN 978-83-0112-200-3.
- BUREŠ, J. a kol. Občanský soudní řád: komentář. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 2 sv. ISBN 978-80-7179-378-7.
- DAVID, L. a kol. Občanský soudní řád: komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2009. 2 sv. ISBN 978-80-7357-460-4.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci, sněmovní tisk č. 426/0, Poslanecká sněmovna [online]. [cit. 18. 9. 2017]. Dostupná na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=426&CT1=0>.
- GERLOCH, A. Teorie práva. 7. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 335 stran. ISBN 978-80-7380-652-1.
- HOLÁ, L. Mediace v teorii a praxi. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 270 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- HOLÁ, L., HRNČIŘÍKOVÁ, M. Mimosoudní metody řešení sporů. 1. vyd. Praha: Leges, 2017. 168 s. ISBN 978-80-7502-246-2.
- HOLÁ, L., MALACKA, M. Mediace v České republice v kontextu závěrů Kulatých stolů k mediaci na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. In: MALACKA, M. a kol. Mediace dnes - realita a perspektivy. 1. vyd. Praha: Leges, 2016. 399 s. ISBN 978-80-7502-170-0.
- KNAPP, V. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 978-80-7179-028-1.
- KOTLER, P. H., JATUSRIPITAK, S., MAESINCEE, S. The Marketing of Nations. A Strategic Approach to Building National Wealth. The Free Press, 1997. ISBN 978-06-8483-488-7.
- LAKIS J. Conflicts and cooperation in the shifting social environment (The case of Lithuania). Management, knowledge and learning – International Conference, 2012, pp. 617-626.
- MALACKA, M. Mediace a její historická reflexe. In: HOLÁ, L. a kol. Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů. 1. vyd. Praha: Leges, 2014. 415 s. ISBN 978-80-7502-047-5.
- MALACKA, M. a kol. Mediace dnes - realita a perspektivy. 1. vyd. Praha: Leges, 2016. 399 stran. ISBN 978-80-7502-170-0.
- MOULISOVÁ, M., MAKARIUSOVÁ, V. Role zprostředkovatele v programech narovnání mezi pachatelem a obětí. Kriminalistika, 1997, roč. 30, č. 2, s. 159-162.
- KRAUS, J., PETRÁČKOVÁ, V. Akademický slovník cizích slov. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 445 s. ISBN 80-200-0523-4.
- PERELMAN, CH. The Idea of Justice and the Problem of Argument. London: Routledge and Kegan Paul, 1963.
- PETRUSEK, M. Společnosti pozdní doby. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 459 s. ISBN 80-86429-63-6.
- Pound Conference 1976. [online]. [cit. 3. 2. 2018]. Dostupné na <http://globalpound.org/about-the-series/1976-pound-conference/>
- RABAN, P. Alternativní řešení sporů, arbitráž a rozhodci v České a Slovenské republice a zahraničí. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. 745 s. ISBN 978-80-7179-873-8.
- ROSS, M. H. The Management of Conflict. Ann Arbor: Yale University Press, 1993.
- SONNLEITNER, K. Wege aus dem Konflikt. Mediation – Schlichtung – Gericht. 1. Aufl. Graz: Uni-Press, 2015. ISBN: 978-3-902666-37-6.
- STANISLAV, A., STEINBERGEROVÁ, D. Nová právní úprava mediace na území České republiky v kontextu úpravy mediace ve Spolkové republice Německo a Rakouské republice. In: HOLÁ, L. a kol. Mediace a možnosti využití v praxi. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 512 s. ISBN 978-80-247-4109-3.
- ŠÍNOVÁ, R. a kol. Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015. 349 s. ISBN 978-80-7400-594-7.
- TUČEK, M. Jaké hodnoty jsou pro nás důležité. 2014. [online]. [cit. 15. 2. 2018]. Dostupné na http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7263/f3/ov140717.pdf
- VEČEŘA, M. Sociální stát: východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 112 s. ISBN 80-85850-16-8.
- ZOULÍK, F. Mediace jako alternativa soudního sporu. In: Bulletin advokacie, 2001, č. 8, s. 28 – 33.

Kontaktní údaje:

Doc. PhDr. Lenka Holá, Ph.D.

lenka.hola@upol.cz

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Tř. 17. listopadu 8

711 40 Olomouc

Česká republika

KONIEC TICHEJ CESIE VS. (NE)SPRAVODLIVÉ ZAMIETNUTIE ZMENY ÚČASTNÍCTVA

Petra Janská

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: In her contribution, the author will address the issue of the end of silent cesia during the ongoing proceedings and the subsequent rejection of the application for the applicant's conversion on the plaintiff's side from the point of view of constitutional law.

Abstrakt: Autorka sa vo svojom príspevku bude zaoberať otázkou konca tichej cesie počas prebiehajúceho konania a následnom zamietnutí návrhu na zmenu účastníka na strane žalobcu z hľadiska ústavnoprávneho.

Kľúčové slová: cesia, assignment of receivables, change of participation, right to a fair trial, recovery of the claim

Kľúčové slová: cesia, postúpenie pohľadávky, zmena účastníctva, právo na spravodlivý proces, vymáhanie pohľadávky

1 ÚVOD

Ústavný súd sa v roku 2017 zaoberal dvoma sťažnosťami na postup okresného súdu, ktorý v prebiehajúcom súdnom konaní dvakrát zamietol návrh na zmenu účastníctva na strane žalobcu. V rámci daného príspevku v prvom rade načrtneme skutkový stav, na ktorého základe okresný súd rozhodoval o dotknutom návrhu, ďalej zosumarizujeme argumentáciu ústavného súdu relevantnú pre posúdenie sťažnosti, taktiež nahliadneme aj na protichodné rozhodovanie v podobnej veci v Českej republike a v závere príspevku sa pokúsime vyhodnotiť, či možno postup súdu v danej veci označiť za spravodlivý, resp. aký vplyv má použitá interpretácia práva pre subjekty konania.

2 SKUTKOVÝ STAV

V prvom rade je potrebné opísať skutkové okolnosti, ktoré boli základom pre ďalšie rozhodovanie či už okresného súdu, ale najmä pre rozhodovanie Ústavného súdu. Konanie na okresnom súde je vedené pod sp. zn. 24 C 145/2011 a začalo sa dňa 8. septembra 2011 dorúčením žaloby o náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím. Žalobcom je osoba, ktorá v čase podania žaloby už nebola majiteľom pohľadávky (veriteľom), keďže v roku 2008 uzavrela s novým veriteľom zmluvu o postúpení pohľadávky. V zmluve sa zmluvné strany dohodli, že postupca (pôvodný veriteľ) bude v zmysle § 530 ods. 1 OZ oprávnený vymáhať postúpenú pohľadávku vo svojom mene na účet postupníka (nového veriteľa). Následne žalobca v prebiehajúcom súdnom konaní, v ktorom sa konalo o uvedenej postúpenej pohľadávke, doručil okresnému súdu návrh, aby do konania vstúpil namiesto žalobcu postupník (nový veriteľ). V ten istý deň ako bol návrh doručený na súd, tak bolo aj dlžníkovi oznámené, že vôbec došlo k postúpeniu pohľadávky. Okresný súd rozhodol tak, že neprípustil, aby z konania vystúpil doterajší žalobca a na jeho miesto vstúpil nový veriteľ.

V danom prípade ide o prípad tzv. tichej cesie, kedy sa po uzavretí zmluvy novým majiteľom pohľadávky uplatňovanej v konaní stal postupník (teda pohľadávka prestala byť majetkom postupcu), avšak tento môže byť aj napriek tomu žalobcom pri vymáhaní tejto pohľadávky. Podmienkou je, aby jednak dlžník nebol o postúpení pohľadávky oboznámený a zároveň, aby bol postupca písomne poverený postupníkom na vymáhanie pohľadávky v mene postupcu na účet postupníka.

Na odôvodnenie prečo práve v tomto čase sa rozhodli zmluvné strany zmluvy o postúpení pohľadávky podať návrh na zmenu v osobe žalobcu a notifikovať žalovaného o postúpení pohľadávky sa domnievame, že tomu tak bolo vzhľadom na konkurzné konanie voči postupcovi, ktoré malo začať a s ním súvisiace právne účinky.

Odôvodnenie svojho zamietavého rozhodnutia okresný súd postavil na tom, že preukázané oprávnenie žalobcu vymáhať pohľadávku, ktorá bola predmetom postúpenia pred podaním žaloby, vo vlastnom mene a následný zánik tohto oprávnenia v dôsledku oznámenia postúpenia pohľadávky dlžníkovi v zmysle § 530 ods. 1 OZ, nepovažoval za takú právnu skutočnosť, s ktorou spája ustanovenie § 80 CSP prevod práv a povinností, o ktorých sa konalo.

Postupník následne podal na Ústavný súd SR sťažnosť na rozhodnutie OS, ktorým nepripustil zmenu na strane žalobcu. Táto sťažnosť bola odmietnutá ako zjavne neopodstatnená, na čo postupník podal návrh na zmenu strany na strane žalobcu z obdobných dôvodov, ktorú OS taktiež zamietol. Postupník opätovne pristúpil ku podaniu sťažnosti na Ústavný súd SR za účelom preskúmania procesného postupu okresného súdu z ústavnoprávneho hľadiska (či nebolo zasiahnuté do základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 36 ods. 1 listiny a čl. 46 ods. 1 ústavy, resp. do práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru).

3 PRÁVNA ÚPRAVA HMO TNÁ A PROCESNÁ

Strany v konaní sú subjektami v civilnom procese a bez nich by samotné konanie nemalo zmysel. V sporovom konaní proti sebe stoja dve kontradiktórne postavené strany konania a v prípade, že na strane žalobcu či žalovaného existuje viacero účastníkov, tak hovoríme o procesnom spoločenstve.¹ Aby sme mali teoretický základ pre ďalšiu analýzu je potrebné si zadefinovať, čo si pod zmenou subjektov, resp. postúpením pohľadávky predstaviť z hmotnoprávneho hľadiska a aké sú procesnoprávne okolnosti pri zmene strán v prebiehajúcom súdnom konaní.

V našom prípade ide o prípad singulárnej sukcesie na základe zmluvy o postúpení pohľadávky z postupcu na postupníka (nového veriteľa). Po zmene veriteľa stráca postupca (pôvodný veriteľ) následkom postúpenia pohľadávky oprávnenie vymáhať plnenie od dlžníka, keďže veriteľom sa stáva postupník. Z hľadiska hmotnoprávnych účinkov cesie totiž nie je postupca po prevode pohľadávky nositeľom nároku a nemôže ho ani efektívne vymáhať. Špecifická konštrukcia právnych vzťahov medzi postupcom, postupníkom a dlžníkom však umožňuje, aby nastala situácia, keď dlžník o postúpení pohľadávky nie je notifikovaný a postupca voči nemu uplatní nárok aj napriek tomu, že mu už hmotnoprávne nepatrí. Ustanovenie § 530 OZ totiž dáva postupcovi možnosť vymáhať pohľadávku vo svojom mene v prospech postupníka, a to ak ho o to postupník požiada.² Zmluvné strany takúto zákonnú možnosť využili a v zmluve sa dohodli, že postupca môže vymáhať postúpený nárok sám vo svojom mene na účet postupníka. Ide o tzv. tichú cesiu, keďže dlžník nie je o postúpení pohľadávky oboznámený. Na základe uvedenej dohody postupcu a postupníka sa stal postupca (pôvodný veriteľ), ktorý už nie je majiteľom pohľadávky oprávneným vymáhať ju na súde, t.j. byť aktívne legitimovaný na podanie žaloby vo vlastnom mene. Ide o osobitnú formu nepriameho zastúpenia.³ Dlžník a súd popitom vychádzajú z právneho stavu, ktorý im je známy a zmluva o postúpení pohľadávky môže ostať inter partes utajená.⁴ Je len vecou dohody postupcu a postupníka, kedy a či vôbec dlžníkovi oznámia, že došlo k postúpeniu pohľadávky (to platí aj voči tretím osobám). Nemožno vylúčiť dohodu, že postúpenie pohľadávky neoznámia vôbec (bude napríklad predmetom obchodného tajomstva). Pôvodný veriteľ tak môže pohľadávku naďalej uplatniť akoby zmluva o postúpení neexistovala a postúpenie sa odrazí iba vo vzájomnom vysporiadaní prijatého plnenia podľa podmienok, ktoré si dohodli postupca s postupníkom

¹ ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo (2. zmenené a doplnené vydanie). Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2014, s. 225

² k tomu porovnaj JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol. Občiansky zákoník. Komentár. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 671

³ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákoník II. § 451 – 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 1844

⁴ Tamtiež, s. 1828

v zmluve.⁵ Postupca je povinný inkasované plnenie vysporiadať s postupníkom podľa § 727 OZ, keďže sa analogicky na tento vzťah aplikujú ustanovenia o príkaznej zmluve, pokiaľ zo zmluvy o postúpení nevyplýva niečo iné. Postupca má na základe dohody o vymáhaní postúpeného nároku (v našom prípade je takáto dohoda súčasťou zmluvy) všetky práva veriteľa, ktoré bezprostredne súvisia so súdnym alebo rozhodcovským uplatnením pohľadávky a taktiež s vedením exekúcie, ide samozrejme iba o úkony, ktoré priamo súvisia s vymáhaním pohľadávky.⁶

V Civilnom sporovom poriadku je zmena účastníctva upravená v § 80 CSP, ktorý uvádza, že právna skutočnosť, s ktorou má byť spojený prevod alebo prechod práv alebo povinností, o ktorých sa koná má nastať až po začatí konania. Zmenu má navrhnúť žalobca a osoba, ktorá má nastúpiť na miesto žalobcu musí s touto zmenou prejavíť súhlas. K procesnému nástupníctvu môže dôjsť len v prípade podania návrhu na súd (súd na procesné nástupníctvo neprihliada ex offa), tzn. samotná skutočnosť, s ktorou právne predpisy spájajú prevod alebo prechod práv či povinností, o ktoré v konaní ide, nemá sama vplyv na okruh účastníkov konania. Súd pri rozhodovaní skúma, či nejde o právnu skutočnosť, ktorá podľa právnych predpisov nemôže mať za následok prevod alebo prechod práv či povinností, či právna skutočnosť naozaj nastala (či bola zmluva o postúpení pohľadávky účinne uzavretá) a či je v konkrétnom prípade spôsobilá mať za následok prevod alebo prechod práv alebo povinností, o ktorých sa koná. Postup podľa ustanovenia § 80 CSP prichádza do úvahy len pri zmene vo vecnej legitímácii, čo znamená pri prevode alebo prechode práv alebo povinností vyplývajúcich z hmotného práva.⁷

Pred rekodifikáciou civilného práva procesného ak ku sukcesii došlo pred začatím konania, potom v konaní šlo o zámenu, nie o zmenu v účastníctve.⁸ Tento inštitút zámenny účastníkov prichádzal do úvahy pri predchádzajúcej právnej úprave podľa Občianskeho súdneho poriadku, bol však v zmysle dôvodovej správy⁹ k CSP vypustený, pretože v dôsledne kontradiktórnom spore má byť nedostatok vecnej legitímácie v čase začatia konania riešený novým sporom, nie pokračovaním sporu pôvodného.

4 ROZHODOVANIE NA ÚSTAVNOM SÚDE

Ústavný súd SR vydal dňa 31.8.2017 nález, sp. zn. I. ÚS 143/2017, ktorým podanej sťažnosti nevyhovel.¹⁰ V rozhodnutí sa Ústavný súd stotožnil s právnym názorom okresného súdu ohľadom posúdenia právnej skutočnosti, s ktorou bol spojený prevod práv ku pohľadávke, o ktorej sa konalo. Touto právnou skutočnosťou podľa jeho názoru má byť postúpenie pohľadávky (zo žalobcu ako postupcu na sťažovateľa ako postupníka) a táto nastala ešte pred začatím konania, pričom v zmysle ustanovenia § 80 CSP je zmena žalobcu prípustná, len ak k právnej skutočnosti, s ktorou bol spojený prevod práv, dôjde po začatí konania.

Zdôraznil, že hmotnoprávna dohoda (zmluva) medzi žalobcom a sťažovateľom o práve vymáhať pohľadávku nie je právnou skutočnosťou, s ktorou § 80 CSP spája prevod práva či povinnosti a rovnako takou skutočnosťou nie je ani oznámenie dlžníkovi urobené v priebehu súdneho konania o postúpení pohľadávky pred začatím tohto konania.

Ústavný súd v rozhodnutí tiež uviedol, že ak vymáhanie pohľadávky postupník prenechal postupcovi v súlade s ustanovením § 530 ods. 1 Občianskeho zákonníka, a takýto spôsob vymáhania pohľadávky realizovali aj v prostredníctvom súdneho vymáhania pohľadávky, tak mali byť postupca i postupník uzrozmnení s negatívnymi dôsledkami z toho plynúcimi v prípade zániku oprávnenia postupcu k vymáhaniu pohľadávky po začatí súdneho konania.

⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Obdo V 12/2008

⁶ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 1844

⁷ Pozri Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 113/2006

⁸ predpoklady na zmenu účastníkov pozri napr. v Uznesení Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Sžp 11/2013

⁹ Dôvodová správa k Civilnému sporovému poriadku. [online], 2016, [cit: 2018-02-22] dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5280>>

¹⁰ prvej sťažnosti postupníka, ktorá nasledovala zamietnutie návrhu na zmenu účastníctva podanú žalobcom (postupcom) nevyhovel Ústavný súd SR uznesením, sp. zn. II. ÚS 7/2017, ale vzhľadom na obdobnú argumentáciu pri oboch rozhodnutiach sa ďalej budeme venovať najmä nálezu ÚS SR

V zásade Ústavný súd konštatuje, že výkladom a aplikáciou procesnoprávnej úpravy prípustnosti zámeny strán, ako ju realizoval okresný súd v napadnutom uznesení, nedochádza k negácii hmotnoprávnej možnosti zamýšľanej v § 530 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Premietnutie tejto hmotnoprávnej možnosti (vzniku a následnému zániku práva postupcu k vymáhaniu ním postúpenej pohľadávky v mene postupníka) v procesnoprávnej rovine je však limitované kritériami danými ustanovením § 80 CSP, ktoré má umocňovať požiadavka transparentnosti nositeľov hmotnoprávných nárokov v štádiu ich súdneho vymáhania.

Proti rozhodnutiu o zamietnutí zmeny strany konania nie je v zmysle § 355 ods. 2 CSP v spojení s § 357 CSP prípustné podanie odvolania. Vzhľadom na skutočnosť, že voči procesnému uzneseniu o zamietnutí návrhu na zmenu subjektu na strane žalobcu nie je prípustný opravný prostriedok, tak zastávame názor, že podanie ústavnej sťažnosti postupníkom má opodstatnenie aj vzhľadom na to, že úlohou Ústavného súdu nie je zastupovať všeobecné súdy, ktorým predovšetkým náleží interpretácia a aplikácia zákonov. Ústavný súd je súdnym orgánom ochrany ústavnosti. Táto právomoc spolu s právomocou podľa čl. 127 ods. 1 ústavy mu umožňuje preskúmať aj napadnuté rozhodnutia všeobecných súdov, hoci iba z hľadiska, či tieto rozhodnutia, resp. v nich vyslovené závery sú alebo nie sú v súlade s ústavnoprocenými zásadami upravenými v ústave.

Ústavný súd samozrejme pri rozhodovaní prihliadal na ústavnoprávnu rovinu posudzovanej sťažnosti, teda či nešlo o nesprávnu aplikáciu jednoduchého práva okresným súdom (ako všeobecným súdom), ktorá by mala za následok porušenie základných práv a slobôd. O také prípady sa jedná napríklad ak je aplikácia práva spojená s konkurenciou viacerých noriem, prípadne s konkurenciou rôznych interpretačných alternatív, v ktorých sa odzrkadľuje kolízia ústavných princípov. Taktiež ak by šlo o prípady svojoľnej aplikácie jednoduchého práva. Pod svojoľňou sledujeme taký výklad všeobecného súdu, keď použitá právna norma je v extrémnom rozpore s právom na súdnu ochranu a princípom spravodlivosti, prípadne ak je výklad urobený v inom než zákonom ustanovenom a v právnom myslení konsenzuálne akceptovanom význame či bez bližších nerozpoznateľných kritérií.

4.1 Riešenie kolízie ústavných princípov

V prípade skoršieho rozhodovania Ústavného súdu SR v súvislosti s danou vecou (v závere vydané uznesenie č. k. II. ÚS 7/2017-15) z odôvodnenia vyplýva, že okresný súd objektívne nemal vedomosť o oznámení postúpenia pohľadávky žalovanému, pričom ani zo žaloby nevyplývalo, že žalobkyňou uplatňovaná pohľadávka bola predmetom postúpenia tzv. tichou césiou. Ústavný súd nebol oboznámený o tom, že žalobca nevymáha v skutočnosti pohľadávku ako jeho vlastník, ale ju vymáha ako osoba, poverená skutočným vlastníkom pohľadávky. Ústavný súd v odôvodnení svojho uznesenia zdôraznil, že v danom prípade bolo potrebné riešiť otázku vzájomného vzťahu medzi sťažovateľom akcentovaným princípom iura novit curia na jednej strane a princípom vigilantibus iura scripta sunt na strane druhej. Šlo teda o posúdenie vzájomného pomeru princípov, podľa ktorého strana konania má byť bdelá a aktívna pri ochrane vlastných práv a princípu, podľa ktorého súd je povinný poznať právo.

Zásada, ktorá platila už v rímskom práve, podľa ktorej „vigilantibus iura scripta sunt“ teda „práva patria len bdelym“ (pozorným, ostražitým, opatrným, starostlivým), ergo tým, ktorí sa aktívne zaujímajú o ochranu a výkon svojich práv a ktorí svoje procesné oprávnenia uplatňujú včas a s dostatočnou starostlivosťou a predvídavosťou. Predovšetkým je vecou nositeľa práv, aby svoje právo bránil a staral sa o neho, v opačnom prípade jeho podcenením či zanedbaním môže strácať svoje právo majetkové, osobné, či satisfakčné a podobne.¹¹

iura novit curia alebo tiež "súd pozná právo" je taktiež zásadou rímskeho práva, podľa ktorej počas súdneho konania právne predpisy nie sú predmetom dokazovania, pretože ich súd musí poznať. Táto zásada určuje aj zodpovednosť súdu za jeho konanie a úradný postup. V stručnosti možno povedať, že súd si musí byť vedomý toho, aký účinok a dopad majú jeho jednotlivé rozhodnutia či úradný postup na hmotnoprávne a procesnoprávne postavenie strán v konaní.¹²

¹¹ rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Sžf 65/2011

¹² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 59/00

Ústavný súd koreláciu princípov posúdil tak, že možnou rozhodujúcou príčinou neúspechu sťažovateľa (resp. žalobcu) v konaní vedenom na okresnom súde bola jeho nedostatočná procesná aktivita, ktorá viedla k nedostatočnej informovanosti okresného súdu o rozhodujúcich skutočnostiach a teda nešlo o porušenie princípu iura novit curia zo strany okresného súdu, nemožno preto považovať argumentáciu okresného súdu za arbitrárnu.

V danej veci zastávam názor, že práve podanie ústavnej sťažnosti postupníkom je krokom v súlade so zásadou vigilanti iura scripta sunt, keďže bráni svoje právo nadobudnuté postúpením pohľadávky. Avšak nerozporujem fakt, že rozhodovanie ústavného súdu nemôže byť náhradou rozhodovania o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu všeobecného súdu ako uvádzame vyššie v príspevku.

5 PREČO MÁ NAJvyšší SÚD V ČESKEJ REPUBLIKE INÝ NÁZOR

V Českej republike nastala celkom obdobná situácia, avšak v otázke právnej skutočnosti, ktorá má byť relevantná pre zmenu účasti v konaní sa právne posúdenie veci Najvyšším súdom rozchádza.¹³ V uznesení NS ČR, sp. zn. 29 Odo 1456/2005 zo dňa 24. januára 2006 súd uvádza, že na žiadosť postupníka môže postupca (v ČR označovaný ako postupiteľ) vymáhať postúpený nárok sám vo svojom mene na účet postupcu. Pokiaľ bolo postúpenie pohľadávky oznámené alebo preukázané dlžníkovi, tak môže postupca pohľadávku vymáhať iba v prípade ak ju nevymáha postupník a postupca preukáže dlžníkovi súhlas postupníka s týmto vymáhaním. Po zmene veriteľa stráca postupca (pôvodný veriteľ) následkom postúpenia pohľadávky oprávnenie vymáhať pohľadávku od dlžníka, keďže novým veriteľom sa stal postupník. Avšak zákon¹⁴ dáva postupcovi možnosť vymáhať pohľadávku vo vlastnom mene v prospech postupníka, pokiaľ o to postupník požiada. V prejednávanej veci v Českej republike (tak isto ako v príspevku analyzovanej veci prejednávanej v SR) je nepochybné, že k postúpeniu pohľadávky, ktorá je predmetom sporu došlo pred začatím súdneho konania, teda ku dátumu podania žaloby už žalobca nebol veriteľom tejto pohľadávky. V predmetných veciach v ČR aj v SR bola pred podaním žaloby uzavretá dohoda medzi postupcom (žalobcom) a postupníkom (nový veriteľ), čo znamená, že v zmysle § 530 OZ, ktorou bolo na postupcu „prevedené“ právo vymáhať postúpený nárok vo svojom mene na účet postupníka. To znamená, že aktívna vecná legitímácia žalobkyne je založená nie tým, že by bola žalobkyňa nositeľkou hmotného práva (keďže toto bolo prevedené), o ktoré v konaní ide, ale vyplýva z dohody o vymáhaní postúpeného nároku.

V rozhodnutí Najvyšší súd ČR taktiež konštatuje, že pokiaľ následne v priebehu konania oprávnenie postupcu vymáhať postúpený nárok zaniklo splnením podmienky, na ktorej existenciu bolo viazané¹⁵, t. j. oznámením postúpenia pohľadávky dlžníkovi (žalovanému) sa nositeľom práva vymáhať postúpenú pohľadávku stal postupník (postupca stratil oprávnenie túto pohľadávku vymáhať). Právnou skutočnosťou, s ktorou právne predpisy spájajú prevod alebo prechod práva vymáhať postúpenú pohľadávku (§ 107a o. s. ř. v spojení s § 530 OZ) z postupcu na postupníka je splnenie rozvázovacej podmienky (doručenie oznámenia o postúpení pohľadávky dlžníkovi).

V ČR je zmena účasti na základe právnych skutočností, ktoré nastanú po začatí konania upravená v ustanovení § 107a o. s. ř., ktoré je obsahovo veľmi podobné ako u nás v SR. To podstatné, čo sa však líši je nazeranie na právnu skutočnosť, ktorá je relevantná pre zmenu účasti. Ústavný súd SR na rozdiel od NS ČR za takúto právnu skutočnosť nepovažuje oznámenie o postúpení pohľadávky dlžníkovi.

¹³ Podotýkame, že v čase vydania pre nás relevantného rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR bol ešte v účinnosti zákon č. 40/1964 Sb. Občiansky zákoník (účinný do 31.12.2013). Pracujeme s jeho ustanoveniami vzhľadom na skutočnosť, že boli podkladom pri rozhodovaní NS SR a právna úprava v SR je totožná, keďže ešte nebola realizovaná reforma súkromného práva na Slovensku

¹⁴ § 530 českého aj slovenského Občianskeho zákonníka

¹⁵ § 36 ods. 2 druhá veta český aj slovenský Občiansky zákonník: „Podmienka je rozvázovacia, ak od jej splnenia závisí, či následky, ktoré už nastali, pomínú.“

6 KONALO SA SPRAVODLIVO?

Na prvý dojem sme mali za to, že nepripustením vstupu postupníka do konania na miesto žalobcu došlo zo strany okresného súdu k odňatiu možnosti uplatňovať v súdnom konaní pohľadávku, ktorej je postupník majiteľom. V rámci posudzovania toho či okresný súd porušil postupníkom označené práva podľa ústavy, listiny a dohovoru sme sa zamerali na viaceré aspekty, ktoré sa zvyčajne berú do úvahy pri preskúvaní spravodlivosti konania.

Okresný súd pri rozhodovaní reagoval na argumenty, ktoré boli hľadiska výsledku súdneho konania považované za rozhodujúce, čím nedošlo k porušeniu práva na spravodlivý proces v nedostatočnom odôvodnení.¹⁶ Zároveň bolo odôvodnenie uznesenia podané jasne, zrozumiteľne, okresný súd odpovedal na všetky právne a skutkovo relevantné otázky súvisiace s predmetom súdnej ochrany¹⁷ a objasnil skutkový a právny základ uznesenia, čo znamená, že z daného hľadiska nemožno spochybňovať realizovanie základného práva na spravodlivý proces.¹⁸ Skutkové a právne závery všeobecného súdu môžu byť predmetom preskúvania ústavným súdom len za takých okolností, ak by vyvedené závery boli zjavne neodôvodnené alebo arbitrárne a teda z ústavného hľadiska neudržateľné, a zároveň by mali za následok porušenie základného práva alebo slobody.¹⁹ Z tohto aspektu možno súhlasiť s tým, že právne závery okresného súdu neboli z hľadiska zachovania základných práv postupníka (sťažovateľa) neudržateľné, t.j. neboli arbitrárne a nezamedzili mu prístup k súdnej ochrane pri uplatňovaní nárokov tvoriacich predmet posudzovaného konania. Právne závery okresného súdu totiž vzhľadom na ich dôsledky naozaj neznesiteľné postupníkovi domáhať sa svojich nárokov súdnou cestou (podaním novej žaloby keďže v prebiehajúcom súdnom konaní nebola akceptovaná zmena žalobcu). Prikláňam sa tak k názoru, že nebolo zasiahnuté do základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 36 ods. 1 listiny a čl. 46 ods. 1 ústavy, resp. do práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru v súvislosti s procesným postupom okresného súdu v namietanom konaní.

Dovolíme si však tvrdiť, že rozhodovanie v takomto duchu síce nebolo nespravodlivé, ale možno v ňom badať rozpor s požiadavkami hospodárnosti. Uvedené tvrdenie zakladáme na skutočnosti, že ku meritórnemu rozhodnutiu sa oprávnený subjekt (postupník, nový veriteľ, majiteľ pohľadávky v zmysle zmluvy o postúpení pohľadávky) bude môcť dostať až po iniciovaní ďalšieho súdneho konania, v ktorom opätovne budú prebiehať lehoty a súd bude opäť musieť vykonať dokazovanie atď. Nehospodárne a neekonomické bude nasledovné konanie nie len vo vzťahu ku stranám konania, ale predovšetkým v súvislosti s dvojitou prácou súdneho aparátu a ďalšími nevyhnutnými nákladmi na administráciu nového súdneho konania v danej veci. Túto nehospodárnosť však nemožno odstrániť rozhodovaním v rozpore so zákonom (obísť jednoznačnú formuláciu v Civilnom sporovom poriadku). Možno len konštatovať, že je spôsobená samotnou konštrukciou právnych predpisov, kde hmotné právo (Občiansky zákonník) umožňuje isté usporiadanie vzťahov a procesné právo (Civilný sporový poriadok) vytvára limity pre realizáciu týchto vzťahov v štádiu súdneho konania.

7 ZÁVER

Procesný zákon podmieňuje možnosť zmeny v sporových stranách vznikom relevantnej skutočnosti výlučne po začatí konania a hmotné právo pripúšťa, aby v súdnom konaní figuroval subjekt, ktorý je aktívne vecne legitimovaný byť žalobcom v konaní len za istých okolností. V danom prípade bol aktívne vecne legitimovaný na podanie žaloby postupník ako majiteľ pohľadávky na základe postúpenia pohľadávky, ale na podanie žaloby mal legitimáciu aj postupca, ktorého postupník písomne poveril na vymoženie pohľadávky v jeho mene a na účet postupníka.²⁰ Ak by

¹⁶ pozri viac judikatúru EŠLP, napr. rozsudok vo veci Ruiz Torija c. Španielsko z 9. 12. 1994, Georgidias v. Grécko z 29. 5. 1997

¹⁷ Pozri napr. Uznesenia Ústavného súdu SR, sp. zn.: III. ÚS 78/07, IV. ÚS 115/03, III. ÚS 209/04

¹⁸ Pozri napr. Uznesenia Ústavného súdu SR, sp. zn.: II. ÚS 44/03, III. ÚS 209/04, I. ÚS 117/05

¹⁹ nálezy Ústavného súdu SR, sp. zn.: I. ÚS 13/00, I. ÚS 37/95, II. ÚS 58/98, I. ÚS 5/00 a Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 17/00

²⁰ Vedomosť dlžníka o zmene na strane veriteľa má význam len potiaľ, že ovplyvňuje možnosť privodiť zánik záväzku jeho splnením aj pôvodnému veriteľovi, avšak nemá vplyv na postavenie

súdne konanie hneď inicioval postupník ako majiteľ pohľadávky, neboli by žiadne pochybnosti o vecnej legitímácii a nebolo by potrebné riešiť otázku zmeny účastníctva. Môžeme povedať, že kameňom úrazu bolo využitie hmotnoprávneho ustanovenia § 530 OZ, ktoré bolo pre prvý krok úspešnosti rizikom. Postúpenie pohľadávky ako také sa stáva účinným v momente uzavretia zmluvy medzi postupcom a postupníkom, dlžník sa o postúpení nikdy nemusí dozvedieť. Povinnosť dlžníka sa po tom, ako mu niektorý z účastníkov zmluvy postúpenie oznámi spôsobom, ktorý predpokladá § 256 OZ mení iba v tom, že musí dlh splniť postupníkovi a teda už nie pôvodnému veriteľovi.²¹ Doručením oznámenia dlžníkovi (žalovanému) sa voči nemu stáva postúpenie pohľadávky účinné a táto notifikácia je rozhodujúcou skutočnosťou, na základe ktorej stráca právo vymáhať pohľadávku voči žalovanému (dlžníkovi) postupca.

Do úvahy by tiež mohol prichádzať inštitút slúžiaci na zhojenie nedostatku vecnej legitímácie, a to pristúpenie subjektu do konania podľa § 79 CSP, aby sa tento nedostatok odstránil. Súd nekoná ex offo a na pristúpenie tohto ďalšieho subjektu do konania sa vyžaduje žalobcov návrh na pristúpenie. Pristúpenie do konania podlieha schváleniu súdom a súd tak rozhodne ak by taký postup považoval za hospodárny vzhľadom na dané konanie. Okruh subjektov v konaní by sa nezmenšil, práve naopak, na strane žalobcu by vzniklo samostatné procesné spoločenstvo.²² Za akých okolností a či vôbec by bolo takéto riešenie vyriešením analyzovaného prípadu je však témou na ďalšie zamyslenie, ktorému sa v rámci tohto príspevku venovať nebudeme.

Použitá literatúra:

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 40/1964 Sb. Občiansky zákoník (účinný do 31.12.2013)

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

Zákon č. 99/1963 Sb. Občiansky súdny rád

Dôvodová správa k Civilnému sporovému poriadku. [online], 2016, [cit: 2018-02-22] dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5280>>

JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol. Občiansky zákoník. Komentár. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 671, ISBN: 80-7179-881-9

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, 1540 s., ISBN: 978-80-7400-629-6

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, 1580 s., ISBN: 978-80-7400-597-8

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo (2. zmenené a doplnené vydanie). Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2013, 752 s., ISBN: 978-80-89447-96-1

Uznesenia Ústavného súdu SR, sp. zn.: II. ÚS 7/2017, III. ÚS 78/07, IV. ÚS 115/03, III. ÚS 209/04, II. ÚS 44/03, III. ÚS 209/04, I. ÚS 117/05, I. ÚS 17/00

Nálezy Ústavného súdu SR, sp. zn.: I. ÚS 143/2017, I. ÚS 13/00, I. ÚS 37/95, II. ÚS 58/98, I. ÚS 5/00, I. ÚS 59/00

Rozhodnutie Ústavného súdu ČR, sp. zn. I. ÚS 1980/2008 (USn., 2009, č. 1)

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Sžp 11/2013, 5 Sžf 65/2011, 5 Obdo 93/2008, 1 Obdo V 12/2008, 4 Cdo 113/2006

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 23 Cdo 3019/2009 (C 10386)

nového veriteľa, ktorý je aktívne legitímovaný v spore o splnenie predmetného záväzku voči dlžníkovi - Rozhodnutie Ústavného súdu ČR, I. ÚS 1980/2008 (USn., 2009, č. 1) aj rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 23 Cdo 3019/2009 (C 10386)

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Obdo 93/2008

²² ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 267

Judikatúra ESLP: rozsudok vo veci Ruiz Torija c. Španielsko z 9. 12. 1994 séria A, č. 303 – A , s. 12, § 29 a Georgidias v. Grécko z 29. 5. 1997

Kontaktné údaje:

Mgr. Petra Janská
petra.janska@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

ÚSTAVNÝ RÁMEC REŠPETOVANIA OCHRANY ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI A ROZHODOVANIE SÚDU O SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY

Romana Smyčková, Alexandra Kotrecová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of the contribution is to analyze and evaluate the constitutional origins of the preservation of the basic attributes of protection of human dignity in the negotiation and decision-making of the courts in proceedings on legal capacity. By confronting current jurisprudence, the authors assess the qualitative side of the process institutions as well as the limitations related to the impossibility of modifying them as a result of unchanged substantive treatment.

Abstrakt: Cieľom príspevku je analýza a vyhodnotenie ústavnoprávnych východísk zachovávaní základných atribútov ochrany ľudskej dôstojnosti pri prejednávaní a rozhodovaní súdov v konaniach o spôsobilosti na právne úkony. Konfrontáciou s aktuálnou judikatúrou autori vyhodnotia kvalitatívnu stránku tak procesných inštitútov, ako aj obmedzenia súvisiace s nemožnosťou ich modifikácie v nadväznosti na nezmenenú hmotnoprávnu úpravu.

Kľúčové slová: Qualification of a natural person for legal acts, status of a natural person, procedural capacity, confidant, appearance, change of judgment

Kľúčové slová: Spôsobilosť fyzickej osoby na právne úkony, status fyzickej osoby, procesná spôsobilosť, dôverník, vzhľadnutie, zmena rozsudku

1 ÚVOD

Ľudská dôstojnosť je pojem, ktorý je možné vnímať s rôznych uhlov pohľadu, napr. v rovine filozofickej, teologickej, biomedicínskej, politologickej a tiež samozrejme v rovine právnej. Máme za to, že rešpektovanie princípu ľudskej dôstojnosti má svoj zásadný význam pre vývoj spoločenských, a teda aj právnych vzťahov a to aj, alebo možno práve, aj na prahu tretieho tisícročia. Cieľom príspevku je identifikácia zovšeobecnených východísk, smerujúcich k objasneniu pojmu ľudskej dôstojnosti a naplneniu jeho obsahu, pretože uvedené vnímame ako rozhodujúce pre vyhodnotenie autoritatívnych zásahov (v hmotnoprávnej a procesnej rovine z pohľadu civilistickej právnej úpravy), ktoré môžu viesť k potlačeniu autonómie vôle jednotlivca konať s právnym následkom a priamemu či nepriamemu zásahu do ľudskej dôstojnosti.

Cez filter východísk z judikatórneho smerovania vymedzenia mantinelov pre zachovanie ochrany ľudskej dôstojnosti poukážeme na problematiku právnej úpravy súvisiacej so zásahmi do spôsobilosti na právne úkony fyzických osôb v rovine hmotného práva a tiež na posun vo vymedzení procesného rámca po rekodifikácii civilného procesu v SR. V poslednej časti príspevku zameriame pozornosť na identifikáciu možného smerovania legislatívnych zmien inštitútu opatrovníctva, ako jedného z prostriedkov priamo sa dotýkajúcich atribútov osobnosti človeka, vrátane jeho ľudskej dôstojnosti. Problematiku opatrovníctva a nami analyzovanú problematiku vnímame ako určité spojené nádoby, ktoré sa navzájom zásadne ovplyvňujú.

2 K POJMU „ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ“

Pojem ľudskej dôstojnosti (*dignita humanas*) je bezprostredne a priamo spätý s pojmom osoba, človek (ľudská bytosť), ako určitá slobodná, autonómna, jedinečná a neopakovateľná bytosť. Zdôvodnenie týchto prívlastkov nachádzame v modifikovanej podobe vyjadrené v priebehu dejín

počas histórie existencie ľudstva a od nich sa odvodzujú pojmy ako ľudský život, ľudské práva, ľudská dôstojnosť. Pojmy ľudskosť (*humanitas*) a človek (*homo*) vo vzájomnej súvislosti identifikujú človeka cez súhrn špecifických daností, ktorými sa odlišuje od ostatných foriem živých bytostí. Význam pojmu ľudskosti je možné charakterizovať aj ako určitú „ morálnu kategóriu“. ¹ Nami sledované ciele vnímame následne v spojitosti s pojmami ľudia, ľudský, ktoré nadobúdajú na význame v čase osvietenstva a rezonujú vo veľmi zásadných dokumentoch ako je Všeobecná deklarácia práv človeka z decembra 1948, ktorá v článku I. uvádza, že *všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach*, tiež v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950. S pojmom človek, ľudská bytosť je teda priamo spätý aj pojem ľudskej dôstojnosti a z neho vyplývajúce veľmi zásadné práva. Pojem dôstojnosť je priamo odvodený od človeka ako slobodnej bytosti a poukazuje na kompetencie a *schopnosť stačiť na niečo, byť schopní zvládnuť nejakú úlohu*. Pojem vyjadruje *status, schopnosti a kompetencie človeka ako osoby*. ² Z uvedeného vyplýva, že dôstojnosť človeka je teda mierou vyjadrenia hodnoty každého jednotlivca, miery, v akej je spôsobilý niečo zvládnuť, niečo uskutočniť. Súčasne je aj vyjadrením jeho odlišenia od druhých. Komplexnosť vnímania ľudskej dôstojnosti je vyjadrením jeho integrovanej osobnosti a je v syntéze zo základnými ľudskými právami.

Ak budeme vnímať *ľudskú dôstojnosť* ako určité prirodzené právo patriace každej ľudskej bytosti a ako súčasť jeho autonómnej vôle a garanciu jeho autonómneho konania³, potom sa musíme stotožniť so záverom, že nemôže byť človeku odňatá, resp. nemôže byť vystavený takému konaniu, ktoré jeho dôstojnosť ohrozuje, alebo porušuje. Z atribútu statusovej dôstojnosti každého človeka sa totiž odvodzujú neodňateľné práva, ktoré súčasne vyjadrujú vzájomný vzťah medzi ľuďmi navzájom a tým bezprostredne ovplyvňujú ich správanie. Je najmä základom pre rešpektovanie rovnosti všetkých ľudí a tiež ich vzájomnej solidarity. Je možné sa stotožniť s názorom, že obsah kategórie ľudskej dôstojnosti vo svojej generalite nevyplýva z arbitrárneho rozhodnutia nejakej autority alebo zákona, nedá sa spochybníť alebo zrušiť, vyplýva z faktu existencie človeka ako ľudskej bytosti.

Máme za to, že aj v súčasnej dobe platí, že *ťažisko ústavného poriadku musí byť jednotlivec (osoba, človek) a jeho práva a štát –právny štát, má pozitívny záväzok uvedené zabezpečiť a garantovať*. Na podporu významu vyššie analyzovaných pojmov zdôrazňujeme normatívne východiská vyplývajúce z Druhej hlavy Ústavy SR, čl. 12, 14,15,16, ale tiež čl. 8,11 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd, čl. 10 ods.1 Listiny základných práv a slobôd garantuje rovnosť ľudí v dôstojnosti, čl.12 Dohovoru o ochrane osôb so zdravotným postihnutím. Ľudská dôstojnosť je teda fundament preto, aby človek nebol vnímaný ako predmet, ale ako určitá „nedotknuteľná“ hodnota. Samozrejme výpočet normatívnych východísk nie je týmto zďaleka uzavretý a má veľmi širokospektrálnu podobu.

2 Človek ako subjekt právnych vzťahov, zásahy do spôsobilosti na právne úkony

Pre ďalší výklad má význam identifikácia postavenia „osoby“ (*persona*), ako subjektu právnych vzťahov. Kým *lex generalis* súkromného práva Občiansky zákonník⁴ používa pojem fyzická osoba v spojitosti s vymedzením právnej subjektivity a spôsobilosti na právne úkony (na iných miestach používa tiež pojmy účastník, subjekt práva, osoba), nová právna úprava v Českej republike (NOZ)⁵ v § 18 vychádza z členenia osôb na fyzické a právnické. Fyzické osoby sú právnym, t. j. abstraktným a normatívnym odrazom človeka (ľudskej bytosti) s jeho biosociálnou a mravnou charakteristikou.⁶ Súčasne identifikuje táto právna úprava aj tzv. prirodzené práva

¹ K tomu bližšie pozri : BRIŠKA,F. : Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii. Bratislava, Iris, 2000, 145 s.

² M. Mráz, Humanistické aspekty ľudskej dôstojnosti, [online]. [cit. 2015-04-01] http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/cl040107.html.

³ K tomu bližšie in: OROZS., L., SVŠK., J., BALOG., B.: Základy teorie konštitucionalizmu. EUROKÓDEX. Bratislava, 2011, s. 203

⁴ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení (ďalej len OZ)

⁵ Zákon č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník v platnom znení

⁶ HURDÍK in: LAVICKÝ, P. a kol.: Občiansky zákonník I. Obecná časť (§1 – 654)Komentář. 1vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s.147

človeka (§ 19 NOZu). Inšpiráciou pre transformáciu uvedeného do súkromnoprávnej úpravy, tak ako uvádza prof. Hurdík, bol zákon č. 946/1811Sb. Zák. soud., všeobecný zákonník občiansky, ktorý odvodzoval poňatie človeka od Kantovho konceptu, a vnímal človeka cez jeho vlastný účel a základné atribúty ľudskej osobnosti, spočívajúce v *ľudskej autonómii a dôstojnosti*. Podstatné a inšpiratívne v uvedenej právnej úprave NOZu a svojim spôsobom deklarujúce „nedotknuteľnosť“ týchto stránok osobnosti, je *expressis verbis* nemožnosť vzdať sa týchto práv, či nemožnosť ich scudziť.

Z pohľadu hmotnoprávnej úpravy má význam nie len otázka tzv. právnej subjektivity, ale v rovnakom zornom uhle dôležitosti aj otázka spôsobilosti konať s právnym následkom (spôsobilosť na právne úkony, v českej terminológii svojprávnosť).

Rozsah nadobudnutia spôsobilosti na právne úkony (spôsobilosť vlastnými úkonmi brať na seba práva a povinnosti) modifikuje platný OZ v závislosti od rozumovej a vôľovej vyspelosti človeka, pričom v plnom rozsahu ju tento nadobúda dosiahnutím plnoletosti (§ 8 OZ). Vo vzťahu k všeobecným východiskám požiadavky ochrany ľudskej dôstojnosti je potom zásadný, zo zákona vyplývajúci, možný zásah do spôsobilosti fyzickej osoby konať s právnym následkom. Relevantným pre takýto postup je určitý dôvod súvisiaci so „zdravím človeka“.

*Osobnosť je integrovaný súhrn vnútorných číť a zvláštností človeka, cez ktoré sa lámu všetky vonkajšie vplyvy. Subjektívne v osobnosti (zážitky, postoje) je neoddeliteľné od objektívnych vzťahov vznikajúcich medzi človekom a obklopujúcou skutočnosťou*⁷. Každá osobnosť sa vyvíja pod vplyvom prostredia. Nielen sociologické výskumy potvrdzujú, že *zdravie človeka je jednou zo základných hodnôt ovplyvňujúcich kvalitu života človeka*, zahŕňa viaceré komponenty, a to fyzické, psychické, spirituálne, sociálne, intelektuálne a environmentálne. Keďže človek je prirodzenou súčasťou prostredia, v ktorom žije, je vystavený veľmi širokospektrálnym vplyvom, a to ako pozitívnym, tak aj negatívnym. Následkom týchto vplyvov môžu byť rôzne zdravotné hendikepy. Zdravotný hendikep je pritom niečo, čo človek spravidla nevie ovplyvniť, aj keď, samozrejme, nie sú vylúčené okolnosti, ktorých následkom vedomým pričinením človeka dochádza k nepriaznivým dôsledkom na zdravotnom stave. Bez ambície definovať tieto sa možno v odbornej literatúre stretnúť s identifikovaním zdravotného postihnutia ako:

- ujmy spôsobenej telesnou alebo duševnou poruchou alebo ich kombináciou,⁸
- znevýhodnenia, ktoré má človek s dlhodobou alebo trvalou telesnou alebo duševnou poruchou v štandardne usporiadanom životnom a sociálnom prostredí a ktoré je potrebné minimalizovať intervenciami v rámci sociálnej politiky a práce,⁹
- akejkolvek poruchy duševnej alebo telesnej, dočasnej, dlhobodej alebo trvalej, alebo hendikepu, ktorý jednotlivcovi bráni účinne sa prispôsobovať bežným nárokom života.¹⁰

Možno teda zjednodušene vyjadriť, že zdravotné postihnutie zahŕňa v zásade rôzne „funkčné“ obmedzenia, a to telesné, psychické alebo kombinované. V širšom kontexte treba vychádzať z toho, že zdravie človeka je hodnota chránená ústavou a priamo ovplyvňuje naplnenie celého komplexu ľudských práv a slobôd. Preto právna úprava v tom najširšom kontexte musí reflektovať vo svojom kvalitatívnom nastavení vyvažovanie tohto nerovnovážneho postavenia osoby s určitými obmedzeniami (v ponímaní práva osoby fyzickej), aby z uvedených dôvodov nedošlo k naplneniu diskriminácie a jej znevýhodnenia.

Zásahy do spôsobilosti na právne úkony človeka súvisia v zmysle platnej a účinnej právnej úpravy OZ s duševnou poruchou, ktorá je určitej intenzity a nie je len prechodná, resp. závislosťou od určitých návykových látok (omamné prostriedky, jedy, nadmerné požívanie alkoholických nápojov), týkajú sa teda bezprostredne zdravotného stavu osoby. Možno hovoriť o užšom spôsobe vyjadrenia tzv. *zdravotného postihnutia, ktoré primárne sleduje mentálne, intelektuálne*

⁷BOROŠ, J. Úvod do psychológie. Bratislava : Iris. 2002, 305 strán, s. 277.

⁸STRIEŽINEC, S. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava : AD Trnava, 1996, s. 158.

⁹ZJAKOVÁ, E. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov : Pavol Šidelský – Akcent Print, 2005, 232 strán, s. 139.

¹⁰HARTL, P., HARTLOVÁ, A.: Psychologický slovník. Praha : Portál, 2000, s. 442.

postihnutie.¹¹ Aj preto je zásahom do slobody, konkrétne do slobody rozhodovať o vlastnom právnom postavení a nedotknuteľnosti človeka, u ktorého sa predpokladá, že je nadaný rozumom a svedomím. O to naliehavejšie rezonuje požiadavka v prípade, že je zasiahnuté do prirodzených práv človeka na osobnú slobodu a nedotknuteľnosť, *musí byť rešpektovaná jeho ľudská dôstojnosť a zásada, že záujmy a blaho ľudskej bytosti sú nadradené záujmom spoločnosti.*¹²

Negatívom hmotnoprávneho rámca stavu *de lege lata* je ešte stále upravená možnosť *pozbavenia fyzickej osoby spôsobilosti na právne úkony*. Pri komparácii aktuálnej judikatúry najmä ESLP, ale aj vnútroštátnej, v tomto zmysle dochádza k zmene náhľadu na takýto striktný zásah do postavenia osoby so „zdravotným znevýhodnením“ (k tomu bližšie príklady v bode 4). Rovnako by malo byť revidované aj enumerovanie dôvodov pre obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, najmä pokiaľ ide o nadmerné požívanie „návykových látok, osobitne alkoholu“, kde napr. podľa odbornej verejnosti je potrebné diferencovať organickú poruchu v dôsledku alkoholu a osobu, ktorú možno identifikovať ako alkoholika. V súčasnej právnej úprave s ohľadom na všetky doposiaľ uvedené východiská jednoznačne absentuje právna úprava *iných, menej závažných opatrení*, ktoré by dávali možnosť alternovať v procese rozhodovania s ohľadom na existujúci dôvod na strane fyzickej osoby, bez zasahovania do rozsahu jej spôsobilosti privodiť právne následky (podľa vzoru v ČR napr. podporované rozhodovanie, predbežný súhlas, zastúpenie členom domácnosti a pod.)

3 PROCESNÝ RÁMEC ROZHODOVANIA SÚDU O SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY DE LEGE LATA

Pri vyhodnotení procesného rámca rozhodovania o zásahoch do spôsobilosti fyzických osôb na právne úkony veľmi zásadným spôsobom doznal posun úspešným zavŕšením rekodifikácie civilného procesu. Táto nie len diferencovala právnu úpravu na tri relatívne samostatné procesné kódexy¹³, ale súčasne veľmi dôsledne a to tak identifikáciou nosných princípov, ale aj ich reflexiou v samotnom normatívnom texte, prispôsobila regulovanie priebehu konania. Je tom u tak aj pri právnej úprave konania o spôsobilosti na právne úkony, ktoré je upravené v 3. Hlave, II. časti Civilného mimosporového poriadku.

Konanie o spôsobilosti na právne úkony a jeho procesnoprávna úprava vykazuje významné zmeny. Možno konštatovať, že ochrana „slabšieho subjektu“ jednoznačne smeruje k naplneniu štandardov vyplývajúcich z medzinárodných dohovorov (najmä Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, Opčný protokol k tomuto dohovoru, ale aj východiská Stratégie Európskej únie na ochranu osôb so zdravotným postihnutím do roku 2020). Rešpektovanie týchto osôb ako rovnocenných subjektov práva a odstránenie diskriminačných ustanovení v právnej úprave konania o spôsobilosti na právne úkony sa prejavuje v niekoľkých rovinách. Úplne primárne je, že procesný kódex *neumožňuje napriek stavu de lege lata hmotného práva pozbaviť fyzickú osobu spôsobilosti na právne úkony*. Aj v tomto konaní je posun určitých procesných limitov blokovaný úpravou OZ, kde napr. absentuje, tak ako už bolo naznačené, právna úprava špecifických, menej zásadných opatrení, ktoré by mohli predchádzať zásahu do spôsobilosti na právne úkony (podporované rozhodovanie, zastupovanie členom domácnosti, predbežný súhlas a pod.). Pre reflexiu ochranných prvkov do právnej úpravy majú imanentný význam Základné princípy s dôrazom na čl. 4, 5, 6, 7 CMP. Okrem všeobecných princípov garantujúcich právnu istotu a zachovanie práva na spravodlivý proces pre mimosporové konanie je to korektív princípu rovnosti a vyvažovanie prirodzenej nerovnosti pri realizácii procesných práv v konaní, spočívajúce v zabezpečení účinného prístupu osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti. V úzkej nadväznosti na to je princíp neformálnosti, možnosti zo strany súdu upustiť od realizácie určitých procesných úkonov, ale nenarúšajúc pritom základné východiská práva na spravodlivý proces, ako je právo aktívne sa na konaní zúčastňovať, robiť procesné úkony, môcť si zvoliť zástupcu pre

¹¹Pojem „zdravotného postihnutia“ používa napr. Zákon o službách zamestnanosti, Zákonník práce, ale je možné sa stretnúť aj s pojmom „nepriaznivý zdravotný stav“ (Zákon o sociálnom zabezpečení).

¹²LAVICKÝ, P. a kol.: Občanský zákonník. I. Obecná časť (§ 1 – 654). Komentář. I. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 274.

¹³ Zák. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, zák. č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, zák. č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

konanie, právo na doručenie meritórneho rozhodnutia, jeho náležité odôvodnenie a objasnenie jeho obsahu a významu spôsobom zodpovedajúcim hendikepu. Aj vzhľadom na skutočnosť, že v tomto konaní rozsah zdravotného postihnutia môže mať rôznu intenzitu a rozhodnutie súdu má veľmi zásadné právne následky čo do možnosti konať s právnym následkom, môže byť v záujme osoby, aby sa na konaní zúčastnila osoba blízka, dôverník, resp. zástupca zvolený osobou, o ktorej spôsobilosti sa rozhoduje. Rovnako zásadné je *ex lege* priznanie plnej procesnej spôsobilosti, ktorá túto osobu legitímuje nielen na iniciovanie konania o zmenu alebo zrušenie obmedzenia, ale napríklad aj na podanie opravného prostriedku.

K vyjadreniu plného rešpektovania osoby ako človeka, ľudskej bytosti, smeruje inštitút vzhliadnutia, ktorý reflektuje nielen jedinečnosť každého z nás, ale aj skutočnosť, že účastník konania je jedným zo štruktúrnych prvkov procesnoprávneho vzťahu a sudca by mal, ak neexistujú okolnosti osobitného zreteľa, osobu, o ktorej rozhoduje, vidieť. Povinnosť vzhliadnutia súvisí s možnou modifikáciou procesného postupu a chráni osoby, o ktorých sa koná, keď výsluch nie je možné reálne uskutočniť (súd od výsluchu upustí). Napriek tomu považujeme za odôvodnené vyhodnotenie konkrétnych okolností a pre zistenie skutočného stavu bude dôležitý racionálny výklad zákona, čo znamená, že ak osoba trpí obzvlášť závažným stupňom duševnej poruchy, nevníma okolitú realitu, trpí vážnou demenciou a pod., súd bude realizovať procesné úkony vo vzťahu k zákonnému zástupcovi, resp. procesnému opatrovníkovi. Naplnenie princípu rovnosti vo vzťahu k tretím subjektom (účastníkom konania) je v novej procesnej úprave vo viacerých smeroch precizovaný. Zákon nielen identifikuje procesnú legitímáciu subjektov oprávnených iniciovať konanie, ale ju aj rozširuje s ohľadom na iné väzby ako právny záujem (napr. v prospech osôb blízkych, poskytovateľa zdravotnej alebo sociálnej starostlivosti). Umožňuje tiež osoby blízke pribrať uznesením do konania, resp. informovať ich o prebiehajúcim konaní. To, čo vnímame ako pozitívum procesného postupu, je, že jednotlivé úkony sú ponechané v rovine fakultatívnej a súd ich prípadné využitie môže vyhodnotiť podľa konkrétnych okolností. Treba tiež zdôrazniť, že v procese dokazovania má prioritné postavenie znalecký posudok, zákon však nevyklučuje využitie aj tzv. odborného vyjadrenia, ktoré môže v prípadoch dlhodobo nemenného zdravotného stavu prispieť k procesnej ekonomii v konaní.

Všetky tieto naznačené procesné „novoty“ majú ambíciu korigovať nevyhovujúcu právnu úpravu hmotnoprávnu a majú ambíciu vytvoriť plnohodnotný procesný priestor, samozrejme s možnosťou využitia jednotlivých procesných úkonov a postupov vždy s prispôbením sa konkrétnemu stavu a okolnostiam z neho vyplývajúcim. Len takto nastavený osobitný postup naplní účel, kedy súd zohľadní napr. situácie, že ide o osobu, ktorá trpí určitým stupňom duševného ochorenia, tento jej ale nebráni si zabezpečovať základné každodenné potreby, na strane druhej, keď ide osobu ležiacu v kóme, ktorá nevníma realitu okolo seba, napriek tomu je žijúcou ľudskou bytosťou a je potrebné chrániť jej ľudskú dôstojnosť.

4 VYBRANÉ ASPEKTY VYPLÝVAJÚCE Z JUDIKATÚRY VO VZŤAHU K OCHRANE ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI

Niet pochýb že dnes môžeme hovoriť o existencii širokospektrálnych východísk, týkajúcich sa všetkých, tak všeobecných – ústavnoprávných postulátov, ako aj osobitných – týkajúcich sa usmernenia procesu rozhodovania pri zásahu so spôsobilosti na právne úkony fyzických osôb. Je možno konštatovať, že tendencie a smerovanie záverov je jednoznačne cieleňé na garantovanie legitímneho postavenia so všetkými garanciami, ktoré človeku v rovine právnej prináležia. Jednotliviec je teda ten, ktorý je a musí byť stredobodou záujmu štátu a v súlade s tým musí dochádzať k interpretácii jeho základných práv, vrátane ľudskej dôstojnosti, čo vylučuje aby bol človek vnímaný ako predmet (ÚS ČR IV. 412/2004). Podľa teórie Düringa je porušená ľudská dôstojnosť v prípade, ak je postavený štátnou mocou do role objektu, z čoho mu časti vyplýva povinnosť podrobiť sa mu bez ohľadu na jeho individuálne záujmy (ÚS CR, ÚS557/2009). Práve otázky ochrany ľudskej dôstojnosti sa premietajú aj do spôsobilosti byť subjektom práva a spôsobilosti konať s právnym následkom, a tie zase nadväzujú na ich transformáciu v rovine procesnej a smerujú k naplneniu ústavných garancií právnej subjektivity jednotlivca.

Rovnako v prípade rozhodnutí ESLP je veľmi citeľný posun vo vnímaní otázok možných zásahov do spôsobilosti fyzických osôb na právne úkony a tieto zásahy sú hodnotené *ako veľmi závažný zásah do práv a slobôd človeka* (*Winterverp proti Holandsku*, sťažnosť č. 6301/73,

rozhodnutie z 24. 10. 1979, *Matter proti Slovensku*, sťažnosť č. 31534/96, rozhodnutie z 5. 7. 1999, *H.F. proti Slovensku*, sťažnosť č. 54797/00, rozhodnutie z 8. 11. 2005, *Shtukaturov proti Rusku*, sťažnosť č. 44009/05, rozhodnutie z 27. 3. 2008). Z uvedených rozhodnutí jednoznačne vyplýva potreba *individualizácie jednotlivých zásahov*, vychádzajúca z posúdenia reálne existujúcich schopností človeka, a to najmä vo vzťahu k dôsledkom pozbavenia spôsobilosti na právne, ktoré môže mať širokospektrálny dopad na rodinný život (otázky statusových vzťahov medzi manželmi, otázky osvojenia), ale aj napr. v obmedzení podieľať sa na verejnom živote. Osoby pozbavené spôsobilosti na právne úkony nemajú následne možnosť ovplyvniť, kde budú žiť, alebo ako budú nakladať s majetkom a všetkými príjmami. Tieto osoby prichádzajú o veľa práv, alebo je obmedzený ich výkon. Napríklad nemôžu vyhotoviť závet, nemôžu byť zamestnaní, nemôžu uzavrieť manželstvo, alebo inú formu spoluzitia zakladajúcu právne následky (sťažnosť č. 5193/09; rozsudok zo dňa 3. 11. 2011, ods. 90).

Pozbavenie spôsobilosti na právne úkony je typickým príkladom tzv. náhradného rozhodovania, a to ako také odporuje čl. 12 Dohovoru. Namiesto „náhradného rozhodovania“ (tzv. *substituted decision-making*) je text čl. 12 Dohovoru ustanovenia vybudovaný na koncepte „podporovaného rozhodovania“ (tzv. *supported decision-making*).

Tento postup je teda jednoznačne vnímaný ako *ultima ratio* a dnes už možno toto rezonuje aj expresívnejšie uvedené vo viacerých rozhodnutiach ako „dramatický zásah“ do základných práv človeka vrátane jeho dôstojnosti.

Považujeme za osobitne dôležité zdôrazniť, dochádza k zmene náhľadu na ochranu postavenia človeka s určitým hendikepom aj v tom zmysle, že koncepcia jeho vnímania ako komplexnej ľudskej individuality chránenej štátom, zdôrazňuje nie len výnimočnosť zásahov do všetkých zložiek jeho osobnosti, len *v prípade reálnej hrozby (ohrozenia) voči tejto osobe a nie na ochranu iných*. Tomuto postupu by malo predchádzať využitie menej závažných opatrení, vyhodnotených cez tzv. test proporcionality a len ak je tento zásah nevyhnutý (I ÚS 557/2009, NS ČR, NS Cpj 160/1976, R 3/79, NS CR, NS 30 Cdo 2158/2010).

Na podporu uvedeného možno uviesť výňatok z rozhodnutia Ústavného súdu ČR, ktorý aj s ohľadom na východiská a modifikácie moderných právnych úprav zdôrazňuje, že inštitút zásahu do spôsobilosti na právne úkony fyzických osôb je *pozostatkom* („*evidentným reliktom*“) *starého režimu* (ÚS CR, I. ÚS 557/2009). V podobnom duchu sú aj viaceré rozhodnutia ÚS SR, v ktorých sa rovnako skloňuje veľmi zásadný následok pozbavenia spôsobilosti na právne úkony, nie ojedinele označovaný ako „*právná smrť*“ (napr. I. ÚS 313/2012).

Všetky tieto východiská musia mať svoju reflexiu aj v rozhodovacom procese v súdnom konaní. Obzvlášť dôležitý vnímame procesný postup *zisťovania podkladu rozhodnutia*, od ktorého priamo úmerne závisí, či a prípadne v akom rozsahu súd vysloví rozsah obmedzenia. V tejto rovine zohráva veľkú úlohu procesný postup sudcu, smerujúci k efektívnemu a čo najmenej formálnemu priebehu konania, so zohľadnením tých špecifik, ktoré si vyžaduje daný konkrétny prípad (prítomnosť dôverníka, blízkych osôb, osobitná forma poučenia, oboznámenie s obsahom procesných úkonov osoby o ktorej spôsobilosti sa koná, ich prípadná neformálnosť). Rovnako zásadné je zistenie *skutočného stavu veci* (§ 35 CMP), s plnohodnotným nasadením sudcu (vyšetrovací princíp, § 36 CMP), smerujúci k vytvoreniu objektívneho podkladu rozhodnutia so zohľadnením všetkých subjektívnych špecifik v danej veci. Osobitne rezonuje v kontexte sledovanej aktuálnej judikatúry tlak na to, že sudca sa nemôže oprieť výlučne o znalecký posudok ako jediný dôkazný prostriedok a tiež ak nie je za určitých okolností namieste vykonanie dôkazu znaleckým posudkom (ak ide osobu dlhodobo v nezmenenom zdravotnom stave, prípadne komatickom stave), aby sudca „preceňoval“ znalecký posudok, na úkor efektívnejšieho odborného vyjadrenia, ak z vykonaného dokazovania vyplýva, že bude postačujúce (R 44/1976, ÚS CR, I. ÚS 2121/2007).

5 USTANOVENIE OPATROVNÍKA OSOBE OBMEDZENEJ SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY

V prípade, že dôjde k opodstatnenosti zásahu do spôsobilosti na právne úkony fyzickej osoby, z procesného hľadiska dochádza k tzv. obligatórnej objektívnej kumulácii (§ 248 CMP), kedy spolu skonanim o spôsobilosti na právne úkony prebieha konanie o ustanovenie opatrovníka.

Novosť procesnoprávnej úpravy je v zmysle vnímaného v tom, že sa snaží viditeľne diferencovať medzi opatrovníkom v rovine hmotného práva a procesným opatrovníkom. Týmto

spôsobom sa zabezpečuje bezprostredná ochrana účastníkov konania nie len v jeho priebehu (*procesný opatrovník*)¹⁴, ale následne bez potreby iniciovať po právoplatnosti rozsudku o obmedzení spôsobilosti na právne úkony konanie o ustanovenie opatrovníka (*hmotnoprávny opatrovník*). Pre rozhodovanie o ustanovení opatrovníka osobe obmedzenej spôsobilosti na právne úkony sa použije analógia legis § 272 -277 CMP).

V Slovenskej republike v poslednom období rezonuje práve otázka potreby prehodnotenia kvalitatívneho nastavenia právnej úpravy opatrovníckeho práva. Na pôde MS SR bola kreovaná komisia, ktorá pripravuje Vecný zámer reformy opatrovníckeho práva, ktorý by zohľadňoval o. i. (keďže táto problematika má ďaleko širší záber, ako vo vzťahu k osobám s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony), aj rešpektovanie všetkých fundamentálnych otázok, ktoré sme sa snažili naznačiť v tomto výstupe a ktorých jednotiacia línia smeruje k naplneniu základných štandardov a garancií ochrany jedinečnosti každého človeka (fyzickej osoby).

Ustanovenie opatrovníka osobe obmedzenej spôsobilosti na právne úkony z jej uhla pohľadu predstavuje *veľmi zásadný zásah do jej práva na identitu a na osobný rozvoj a práva na nadväzovanie a rozvíjanie vzťahov s blízkymi osobami a s vonkajším svetom*. V zásade rozhodovanie o súkromných záležitostiach prechádza na tretiu osobu, čo bezprostredne narušuje integritu osoby, ktorej bol ustanovený opatrovník. Nie je totiž možné opomenúť, že obmedzenia z takéhoto postupu vyplývajúce sa nemusia týkať výlučne majetkových práv, ale tiež práve rozhodovať o svojom rodinnom živote, teda aj veciach manželstva, výkonu rodičovských práva a pod. V tejto súvislosti je nastolená aj otázka kvalitatívneho rámca výkonu funkcie opatrovnictva, jej výkonu a to tak individuálneho, či kolektívneho (verejný opatrovník). Ďalšia otázka, ktorá si zasluhuje pozornosť v nadväznosti na všeobecné východiská, je *autonómia vôle opatrovanca* pri výbere osoby opatrovníka, ktorú považujeme za veľmi podstatnú. Nezanedbateľným je nastavenie funkčného systému kontroly výkonu opatrovníckej funkcie, aby sa *predišlo jeho formálneho výkonu*, kedy opatrovník vôbec, alebo len v obmedzenej miere vyvíja osobný kontakt s opatrovancom, čo môže viesť k veľmi závažnému obmedzeniu nie len komunikácie človeka s vonkajším svetom, ale aj reálnej spätnej väzby o skutočnom „stave“ opatrovanca, prípadne realizácii výkonu práv z postavenia opatrovníka vyplývajúcich.

Túto problematiku vnímame ako veľmi zásadnú a plne sa stotožňujeme s tým, že musí byť náležite analyzovaný právny fundament úpravy postavenia a výkonu funkcie opatrovníka, s prípadným kreovaním novej právnej úpravy. Máme za to, že základ právnej úpravy musí byť daný v rovine hmotnoprávnej, nakoľko procesná úprava nemá „kapacity“ na odsledovanie dielčích veľmi zásadných otázok, ale len reguluje procesný postup vrátane možnej kontroly výkonu tejto funkcie. Právna úprava podmienok, výkonu a kontroly je podľa nášho názoru záležitosťou osobitnej právnej úpravy.

V kontexte opatrovnictva v súvislosti s rozhodovaním súdu o spôsobilosti na právne úkony si dovoľíme predostrieť ešte jeden podnet, inšpirovaný práve zaostávaním hmotnoprávnej úpravy OZ a možnosti osobu pozbaviť spôsobilosti na právne úkony, ako aj neexistenciou *expressis verbis* miernejších opatrení, ktoré by bolo možné využiť ako alternatívu takéhoto zásahu (rovnako pri konfrontácii odôvodnenosti obmedzenia spôsobilosti na právne úkony). Schodnosť riešenia vidíme cez ustanovenie § 29 OZ, ktorý umožňuje ustanoviť opatrovníka (hmotnoprávneho) osobe, ak „si to vyžaduje verejný záujem,alebo z iného vážneho dôvodu“. V čl. 1 Základných princípov CMP je uvedený dôraz na taký postup súdu, aby bola zabezpečená ochrana verejného záujmu , ktorá v podstate vyjadruje hodnotové smerovanie civilného procesu, v ktorom práve statusové otázky prejednávané v tomto režime sú konformné s hodnotami chránenými predovšetkým Ústavou SR, ako aj celým právnym systémom. Z nášho pohľadu teda môže byť *hodnotiacim kritériom* pri rozhodovacej činnosti súdu o potrebe zásahu do integrity človeka formou rozhodnutia o obmedzení spôsobilosti na právne úkony a to *primárne z hľadiska prospechu tých osôb, o ktorých spôsobilosti sa koná*.

¹⁴ Pozn. autorov: Podľa stavu de lege lata je možné ustanoviť procesného opatrovníka výlučne fyzickej osobe (§ 69 CSP), ak CSP na to zákonné dôvody.

6 ZÁVER

Ľudský život ako základná ľudská hodnota je nerozlučne spätá s „existenciou“ človeka, v rovine právnej ako subjektu právnych vzťahov. Súčasťou jeho duševnej a telesnej integrity, ktorý požíva a to právom najvyšší stupeň ochrany a nedotknuteľnosti, patrí aj zdravie človeka. Je preto namieste v plnej miere rešpektovať človeka a jeho ľudskú dôstojnosť, ako jednu zo zložiek jeho osobnosti, ktorá má svoju reflexiu v ďalších právach spätých s osobnosťou človeka. Jej rešpektovanie v najvšeobecnejšom vymedzení predstavuje zákaz akéhokoľvek ponižujúceho a obmedzujúceho zachádzania, smerujúceho k diskriminácii tejto osoby, a zachovaniu úcty a rešpektovaniu jedinečnosti každého jednotlivca.

V konaniach bezprostredne ovplyvňujúcich status fyzickej osoby o to viac rezonuje významným spôsobom *všeobecný princíp rovnosti na prvom mieste, ako základný princíp právneho štátu, ako významná garancia právnej istoty. Následne s uplatňovaním princípu právnej istoty v právnom štáte sa spája požiadavka všeobecnosti, platnosti, trvácnosti, stability, racionálnosti a spravodlivého obsahu právnych noriem, pričom medzi ústavné princípy vlastné právnemu štátu musí patriť aj zákaz svojvôle v činnosti štátnych orgánov, ako aj zásada primeranosti, resp. proporcionality.*

Použitá literatúra:

- BRIŠKA, F.: Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii. Bratislava, Iris, 2000, 145 s.
BOROŠ, I.: Úvod do psychológie. Bratislava : Iris. 2002, 305 strán, s. 277.
HARTL, P., HARTLOVÁ, A.: Psychologický slovník. Praha : Portál, 2000, s. 442.
LAVICKÝ, P. a kol. : Občanský zákoník. I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. I. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 2400s. ISBN 978-807400-529-9
MRÁZ, M.: Humanistické aspekty ľudskej dôstojnosti, [online]. [cit. 2015-04-01] http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/cl040107.html.
OROZS., L., SVŠK., J., BALOG., B.: Základy teorie konštitucionalizmu. EUROKÓDEX. Bratislava, 2011, s. 203
STRIEŽINEC, S. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava : AD Trnava, 1996, s. 158.
ZJAKOVÁ, E. Psychosociálne aspekty sociálnej práce. Prešov : Pavol Šidelský – Akcent Print, 2005, 232 strán, s.139.

Kontaktné údaje:

Doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD.
romana.smyckova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám, č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

Doc. JUDr. Alexandra Kotrecová, PhD., LL.M.
alexandra.kotrecova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám, č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

VPLYV JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU NA ROZHODCOVSKÉ KONANIE

Pavel Lacko

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Rozhodcovské konanie zaznamenáva v Slovenskej republike v poslednej dobe značný vývoj. Tomuto vývoju prospieva v nemalej miere aj ústavný súd svojou rozhodovacou činnosťou. Cieľom tohto príspevku je analyzovať rozhodovaciu činnosť ústavného súdu vo vzťahu k rozhodcovskému konaniu, predovšetkým vo vzťahu k dodržiavaniu práva na spravodlivý proces.

Abstrakt: Arbitration proceedings has had a significant development in the Slovak Republic. The constitutional court has significantly contributed to this development by its case law. The aim of this article is to analyze the constitutional court's case law in relation to arbitration, especially with respect to the observance of the right to a fair trial.

Kľúčové slová: ústavný súd, rozhodcovské konanie, právo na spravodlivý proces

Keywords: constitutional court, arbitration, right to a fair trial

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-16-0553 „Premeny a inovácie konceptu kapitálových spoločností v podmienkach globalizácie“.

1 ÚVOD

Rozhodcovské konanie patrí k tzv. alternatívnym spôsobom riešenia sporov. Predstavuje alternatívu k riešeniu sporov prostredníctvom konania na súde. Rozhodcovské konanie má mnohé výhody - ako najčastejšie sa uvádzajú rýchlosť konania, s ktorou je spojená aj menšia finančná náročnosť, neformálnosť, neverejnú a jednoduchú vymožitelnosť.¹ Dohoda, na základe ktorej zmluvné strany súhlasia, že ich spory sa budú riešiť prostredníctvom rozhodcovského konania, zároveň znamená, že tieto strany obmedzujú svoje ústavné právo na spravodlivý proces. Rozhodcovská zmluva teda predstavuje výrazný zásah (obmedzenie) základných práv zmluvných strán, čo spôsobilo, že Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) sa vo svojej rozhodovacej činnosti vo viacerých prípadoch zaoberal otázkou charakteru rozhodcovského konania a možnosti ústavného súdu rozhodovať sťažnostiach proti rozhodnutiam rozhodcovských súdov.

2 CHARAKTER ROZHODCOVSKÉHO KONANIA

Existuje viacero teórií týkajúcich sa charakteru rozhodcovského konania. V zmysle zmluvnej teórie tvorí základ právomoci rozhodcov zmluva. Na základe zmluvy rozhodca rozhodne otázku, o ktorej sa zmluvné strany nevedeli dohodnúť.² Podľa jurisdikčnej teórie je právomoc rozhodcov odvodená od štátnej moci, pričom rozhodcovia sú orgánmi verejnej moci.³ Napokon v zmysle zmiešanej teórie vychádza právomoc rozhodcov zo zmluvy, avšak pri rozhodovaní sporu disponujú rozhodcovia autonómiou.⁴

¹ BORN, G. International Commercial Arbitration. Volume I. s. 71 a nasl.

² BĚLOHLÁVEK, A. J. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. s. 23.

³ GYÁRFÁŠ, J. – ŠTEVČEK, M. a kol. Zákon o rozhodcovskom konaní. Komentár. s. 3 a nasl.

⁴ BĚLOHLÁVEK, A. J. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. s. 33.

Na základe toho, ako charakter rozhodcovského konania vníma národná úprava, vyplýva, do akej miery môže ústavný súd zasahovať svojou rozhodovacou činnosťou do rozhodcovského konania.

Pokiaľ sú rozhodcovia skutočne orgány verejnej moci, je možné ich rozhodnutie preskúmať na základe sťažnosti adresovanej ústavnému súdu. Naopak, pokiaľ sú rozhodcovia len súkromné osoby, ktorých právomoc je založená zmluvou, nemala by byť ústavná sťažnosť proti rozhodnutiam rozhodcovského súdu prípustná.

Slovenský ústavný súd v tejto súvislosti dlhú dobu (až do prijatia stanoviska Plz. ÚS 5/2015) nerozhodoval konzistentne. V ďalšom texte sa pokúsime načrtnúť vývoj rozhodovacej činnosti spolu so sumarizáciou aktuálneho stavu.

3 ROZHODCOVSKÉ KONANIE DO 31.12.2014

Až do 31.12.2014 bola účinná úprava rozhodcovského konania obsiahnutá v zákone č. 244/2002 Z.z. o rozhodcovskom konaní (ďalej len „pôvodná úprava“), ktorá spôsobovala tendenciu ústavného súdu zasahovať do rozhodcovského konania a preskúmavať rozhodnutia vydané v rozhodcovskom konaní na základe ústavných sťažností.

V zmysle pôvodnej úpravy totiž neexistovala možnosť zrušiť rozhodcovský rozsudok z dôvodu jeho rozporu s verejným poriadkom. Zároveň boli v rozhodcovskom konaní za rovnakých podmienok rozhodované spotrebiteľské aj „obchodné“ spory. Uvedené spôsobovalo „štrukturálne slabiny slovenského rozhodcovského práva, odpor voči arbitráži zo strany slovenskej justície a vznik veľkého množstva neregulovaných rozhodcovských inštitúcií zriaďovaných často za účelom zisku bez dostatočných ohľadov na férovosť a poctivosť administrovaných konaní.“⁵

Uvedené spôsobilo aj to, že ústavný súd, napriek tomu, že „vo všeobecnosti úlohou súdnej ochrany ústavnosti poskytovanej ústavným súdom napokon nie je ani chrániť občana pred skutkovými omylmi všeobecných súdov, resp. rozhodcovských súdov“,⁶ rozhodol sa „chrániť ho pred takými zásahmi do jeho práv, ktoré sú z ústavného hľadiska neospravedliteľné a neudržateľné... Ak... po skončení jednoinštančného konania pred rozhodcovským súdom nie je žiadna účinná možnosť nápravy prostredníctvom všeobecných súdov, je namieste, aby do tohto procesu aktívne zasiahol aj ústavný súd.“⁷ K rovnakému záveru dospel ústavný súd aj v náleze sp. zn. III. ÚS 547/2013.

Ústavný súd rozhodol uvedeným spôsobom napriek dovtedy ustálenej judikatúre, v zmysle ktorej platí, že: „Uzavretím zmluvy alebo rozhodcovskej doložky sa strany dobrovoľne a vedome vzdávajú práva na súdnu ochranu vykonávanú prostredníctvom všeobecných súdov a zverujú ju rozhodcovskému súdu, ktorý je súkromnoprávnou osobou, pretože ho nemožno vzhľadom na jeho účel a charakter bez ďalšieho zaradiť k orgánom verejnej moci.“⁸

Vytvorila sa teda protichodná rozhodovacia činnosť, kde na jednej strane ústavný súd konštatoval, že strany sa uzatvorením rozhodcovskej zmluvy vzdávajú práva na súdnu ochranu v zmysle čl. 46 Ústavy SR,⁹ pričom na druhej strane cítil ústavný súd potrebu chrániť poškodenú stranu prostredníctvom aktívneho zásahu formou rozhodovania o sťažnostiach proti rozhodnutiam rozhodcovských súdov.

Uvedená nekonzistentná rozhodovacia činnosť vytvárala aj nezrovnalosti ohľadom charakteru rozhodcovského konania. Na jednej strane ústavný súd viackrát konštatoval, že rozhodcovský súd nie je orgánom verejnej moci,¹⁰ akcentujúc na zmluvnú teóriu rozhodcovského konania, avšak zároveň pripúšťal možnosť podania sťažnosti proti rozhodnutiam rozhodcovských súdov v zmysle čl. 127 Ústavy SR.

V súvislosti s rozhodcovským konaním a možnosťou ústavného súdu rozhodovať o sťažnostiach proti rozhodnutiam rozhodcovského súdu teda vznikla značná miera právnej

⁵ GYÁRFÁŠ, J. – ŠTEVČEK, M. a kol. Zákon o rozhodcovskom konaní. Komentár. s. 9.

⁶ Nález Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 162/2011.

⁷ Tamtiež.

⁸ Nález Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 335/2010.

⁹ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v platnom znení.

¹⁰ II. ÚS 162/2011, I. ÚS 143/2013, I. ÚS 335/2010, I. ÚS 234/2013, III. ÚS 49/2014.

neistoty, keďže ústavný súd chápal zmluvný charakter rozhodcovského konania, ale zároveň cítil potrebu „napraviť nespravodlivosť“, ktorá na rozhodcovských súdoch vznikla, a ktorá nemohla byť napravená rozhodovacou činnosťou všeobecných súdov.

4 ROZHODCOVSKÉ KONANIE OD 01.01.2015 A STANOVISKO ÚSTAVNÉHO SÚDU, SP. ZN. PLZ. ÚS 5/2015

Dňa 01.01.2015 nadobudol účinnosť zákon č. 336/2014 Z.z., ktorým sa vo veľkej miere novelizoval zákon č. 244/2002 Z.z. o rozhodcovskom konaní. Táto novela priniesla o.i. dve zásadné zmeny majúce vplyv na zabezpečenie ochrany pred zneužívaním rozhodcovského konania a zamedzenie potreby ústavného súdu zasahovať do rozhodovacej činnosti rozhodcovských súdov.

Prvou zmenou bolo rozšírenie možnosti podania žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku aj z dôvodu jeho rozporu s verejným poriadkom. Všeobecné súdy týmto dostali možnosť korigovať významné zásahy týkajúce sa porušenia základných zásad spravodlivosti v rozhodcovskom konaní.

Druhou zmenou bolo vylúčenie spotrebiteľských sporov z pôsobnosti zákona č. 244/2002 Z.z. a prijatie osobitnej úpravy regulujúcej spotrebiteľské rozhodcovské konania (zákon č. 335/2014 Z.z.), ktorá výrazným spôsobom posilnila ochranu spotrebiteľa a zabezpečila jeho dostatočnú informovanosť týkajúcu sa jednotlivých aspektov rozhodcovského konania.

Predmetná úprava by mala zabezpečiť, aby sa zamedzila miera zneužívania rozhodcovského konania a ústavný súd nebol nútený vzniknutú situáciu korigovať prostredníctvom zásahu do rozhodovacej činnosti rozhodcovských súdov.

V roku 2015 bolo zároveň prijaté stanovisko ústavného súdu, sp. zn. PLZ. ÚS 5/2015, ktoré sa vysporiadalo s predchádzajúcou protichodnou judikatúrou ústavného súdu, definovalo charakter rozhodcovského konania a vytvorilo jednoznačný prístup k otázke právomoci ústavného súdu rozhodovať o sťažnostiach proti postupu alebo rozhodnutiam rozhodcovských súdov.

V zmysle uvedeného stanoviska ústavný súd uviedol, že: *„Rozhodcovské konanie je inštitútom súkromného práva, v ktorom rozhodcovia ako osoby súkromného práva rozhodujú spory na základe súkromnoprávneho aktu účastníkov konania. Rozhodcom ani rozhodcovským súdom nie je formálne ani materiálne zverený výkon verejnej moci a z tohto dôvodu nemôžu byť pasívne legitimovaní v konaní o sťažnosti podľa čl. 127 ústavy.“*¹¹ Uvedené predstavuje jednoznačný odklon od jurisdikčnej teórie rozhodcovského konania a priblíženie sa zmluvnej resp. zmiešanej teórii. Ústavný súd takisto uviedol, že *„rozhodcovský súd ostáva súkromnoprávnou zmluvnou entitou v zásade autonómneho (nie heteronómneho) práva.“*¹²

Uvedený charakter rozhodcovského konania ako inštitútu súkromného práva nespôsobuje, že rozhodcovské konanie nepodlieha akejkoľvek forme kontroly zo strany všeobecných súdov. *„To neznamená, že označenie súkromnoprávneho aktu (rozhodcovského rozsudku) za exekučný titul je oslobodené od akejkoľvek verejnoprávnej kontroly alebo ingerencie. Túto kontrolu zákonodarca zveril všeobecným súdom v rámci konania o zrušenie rozhodcovského rozsudku podľa § 40 zákona o rozhodcovskom konaní, resp. v rámci exekučného konania podľa § 57 ods. 1 písm. l) Exekučného poriadku. Týmto mechanizmami sa zabezpečuje ochrana pred porušením určitých základných noriem aplikovateľných na rozhodcovské konanie. Z uvedeného však nevyplýva, že samotný rozhodcovský súd je (alebo sa momentom vydania rozhodcovského rozsudku stáva) orgánom verejnej moci... Skutočnosť, že zákon o rozhodcovskom konaní umožňuje mierny prieskum [rozhodcovských rozsudkov], je len vyvážením zákonodarcu medzi súkromnou autonómiou a ‚vyžarovaným‘ základným právom na spravodlivý proces, a nerobí z nich riadne súdy akejsi nulte inštanície. Ako bolo uvedené, tento ‚prieskum‘ nie je inštančným prieskumom, ale posúdením, či súkromný subjekt – rozhodcovský súd, neporušil v súkromných vzťahoch troch súkromných subjektov zákonné ustanovenia, teda niečo ako posúdenie platnosti zmluvy v hmotnom práve.“*¹³

Ústavný súd v predmetnom stanovisku zároveň poukázal na rozhodnutia zahraničných ústavných súdov (Česká republika, Nemecko), ktoré dospeli k rovnakým záverom, v zmysle ktorých

¹¹ Stanovisko Ústavného súdu PLZ. ÚS 5/2015, bod 26.

¹² Tamtiež, bod 33.

¹³ Tamtiež, body 31 a 35.

rozhodcovské súdy nepredstavujú orgány verejnej moci, a na základe toho nie sú voči ich rozhodnutiam prípustné ústavné sťažnosti.

Ústavný súd sa takisto pozastavil aj pri otázke účinnej ochrany účastníkov konania a otázke práve na spravodlivý proces v zmysle čl. 46 Ústavy SR a čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ústavný súd konštatoval, že „v kontexte dôvodov na zrušenie rozhodcovského rozsudku vymedzených v § 40 zákona o rozhodcovskom konaní by niektoré typy procesných väd, ktoré v konaní pred všeobecnými súdmi zakladajú porušenie základného práva na spravodlivý proces podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a práva podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru, mohli byť dôvodom na zrušenie rozhodcovského rozsudku. Po ostatnej novele zákonom č. 336/2014 Z. z. účinnej od 1. januára 2015 bol do § 40 vnesený ďalší dôvod na zrušenie rozhodcovského rozsudku, resp. podanie žaloby proti nemu, a to rozpor s verejným poriadkom [§ 40 ods. 1 písm. b) zákona o rozhodcovskom konaní]... Možno sa domnievať, že všeobecný súd by mohol ako súčasť tohto dôvodu považovať aj extrémne procesné vady.“¹⁴ Účinná ochrana účastníkov by teda mala byť zabezpečená prostredníctvom všeobecných súdov a možnosti zrušiť rozhodcovský rozsudok v prípade jeho rozporu s verejným poriadkom.

Stanovisko PLZ. ÚS 5/2015 tak teda do vzťahu rozhodcovského konania a práva na spravodlivý proces priniesol dlho očakávané a potrebné vyjasnenie. Zároveň sa týmto rozhodnutím vyjasnil charakter rozhodcovského konania a vyriešila otázka prípustnosti sťažností voči rozhodnutiam rozhodcovských súdov. Uvedené stanovisko prišlo z časového hľadiska paralelne s prijatím novelizácie zákona o rozhodcovskom konaní, ktoré by rovnako malo prispieť k stabilite a právnej istote týkajúcej sa rozhodcovského konania.

5 EURÓPSKY SÚD PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

Otázkou vymedzenia vzťahu medzi právom na spravodlivé súdne konanie¹⁵ a rozhodcovským konaním sa zaoberal aj Európsky súd pre ľudské práva (resp. predtým Komisia pre ľudské práva). Z jeho rozhodovacej činnosti je možné v tejto súvislosti uviesť tri základné závery, ktoré je potrebné rešpektovať pri úprave rozhodcovského konania v národnom práve.

Po prvé, začlenenie rozhodcovskej doložky do zmluvy síce predstavuje čiastočné vzdanie sa práva uvedeného v článku 6 ods. 1, avšak nič v texte Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) výslovne nezakazuje takéto vzdanie sa. Zmluvné štáty pri prijímaní záväzkov vyplývajúcich z článku 6 ods. 1 nezamýšľali zabrániť osobám zveriť rozhodovanie určitých sporov rozhodcom.¹⁶ Rozhodovanie sporov rozhodcami a obmedzenie právomocí súdov rozhodovať určité druhy sporov na základe rozhodcovskej zmluvy teda nie je v rozpore s Dohovorom, a to napriek tomu, že predstavuje čiastočné vzdanie sa práva na spravodlivé súdne konanie.

Po druhé, úplné vzdanie sa práva na spravodlivé súdne konanie nie je možné.¹⁷ Vzdanie sa môže byť platné vo vzťahu k niektorým právam (napr. verejné prerokovanie vecí), nie však k určitým iným právam (nezávislosť a nestrannosť osoby, ktorá spor rozhoduje).¹⁸

Po tretie, vzdanie práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 ods. 1 musí realizovať dobrovoľne.¹⁹ Nemôže ním napríklad dôjsť rozhodnutím väčšinového spoločníka na úkor menšinových spoločníkov.

Z uvedeného vyplýva, že Dohovor síce pripúšťa existenciu a možnosť využívania rozhodcovského konania na riešenie sporov. Keďže však rozhodcovským konaním dochádza k obmedzovaniu práva na spravodlivý proces, musia existovať určité limity, ktoré zabránia jeho zneužívaniu. Tieto limity súvisia predovšetkým s dobrovoľnosťou uzatvorenia rozhodcovskej zmluvy a nezávislosťou a nestrannosťou rozhodcov.

Čo sa týka dobrovoľnosti, v tejto súvislosti je potrebné brať predovšetkým ohľad na právne vzťahy, v ktorých vystupujú „slabšie“ strany, napr. spotrebitelia alebo zamestnanci. Pre tieto druhy

¹⁴ Tamtiež, bod 50.

¹⁵ Čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

¹⁶ R proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 10881/84.

¹⁷ Suovaniami a ostatní proti Fínsku, sťažnosť č. 31737/96.

¹⁸ Bramelid a Malmström proti Švédsku, sťažnosti č. 8588/79 a 8589/79.

¹⁹ Suda proti Českej republike, sťažnosť č. 1643/06.

právných vzťahov nie je síce rozhodcovské konanie vylúčené, mala by však existovať úprava, ktorá zabezpečí dostatočné záruky toho, že takáto slabšia strana skutočne dobrovoľne uzatvorila rozhodcovskú doložku a na základe dostatočných informácií.

Vo vzťahu k nestrannosti a nezávislosti rozhodcov je potrebné zabezpečiť, aby strany mali možnosť s tým súvisiaci nedostatok namietat'.

Pri prijímaní úpravy týkajúcej sa rozhodcovského konania je teda potrebné brať ohľad na vyššie uvedené aspekty súvisiace s Dohovorom.

Na základe toho je možné pozitívne zhodnotiť úpravu prijatú na základe zákona č. 336/2014, ktorým sa zaviedol dôvod pre zrušenie rozhodcovského rozsudku pre jeho rozpor s verejným poriadkom. Rovnako je možné oceniť osobitnú úpravu spotrebiteľského rozhodcovského konania v zmysle zákona č. 335/2014 Z.z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní v platnom znení.

6 ZÁVER

Úprava rozhodcovského konania do 31.12.2014 a nedostatočné zabezpečenie ochrany práv „slabších“ strán v rozhodcovskom konaní spôsobili, že ústavný súd začal suplovať úlohu všeobecných súdov a pripustil možnosť podávania ústavných sťažností voči rozhodnutiam rozhodcovských súdov. Prístup ústavného súdu však nebol jednotný a konzistentný, čím sa vytvárala značná miera právnej neistoty. Tým sa ešte viac narúšal charakter rozhodcovského konania, ktorého výhodou by mala byť o.i. rýchlosť spojená s jednoinštančnosťou konania.

Vďaka prijatiu novej úpravy v zmysle zákona č. 336/2014 Z.z., ktorou sa výraznou mierou novelizoval zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní, s pomocou nového zákona č. 335/2014 Z.z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní a ako dôsledok stanoviska ústavného súdu, sp. zn. PLz. ÚS 5/2015 sa po dlhom čase vyjasnila a stabilizovala právna koncepcia rozhodcovského konania v Slovenskej republike a vytvorila možnosť jeho ďalšieho vývoja.

V budúcnosti však bude potrebné brať ohľad na to, aby úprava rozhodcovského konania nevybočila z hraníc definovaných judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva, rozhodcovské konanie bolo smerované správnou cestou a aby bolo zamedzené jeho zneužívaniu. To však už bude úloha najmä pre všeobecné súdy.

Použitá literatúra:

BĚLOHLÁVEK, A. J. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. BECK, 2012, 1776 s. ISBN 978-80-7179-342-7.

BORN, G. B. International Commercial Arbitration. Volume I. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, 3400 s. ISBN 978-9041127594.

GYÁRFÁŠ, J. – ŠTEVČEK, M. a kol. Zákon o rozhodcovskom konaní. Komentár. Praha : C. H. BECK, 2016, 744 s. ISBN 978-80-7400-636-4.

Kontaktné údaje:

JUDr. Pavel Lacko, LL.M.

pavel.lacko@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

VYMEDZENIE POJMU PODNIKANIE V KONTEXTE ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÉHO SÚDU¹

Peter Lukáčka

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: The contribution focuses on the current issues related to the definition of entrepreneur and entrepreneurship in the context of decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic and the perception of these basic notions of commercial law by other Slovak courts. The purpose of this contribution is to assess the admissibility of a different interpretation of the concepts for the purposes of private law and public law.

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na aktuálne otázky spojené s vymedzením pojmu podnikateľ a najmä podnikanie v kontexte rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky a vnímania týchto základných pojmov obchodného práva inými súdmi SR. Zámerom tohto príspevku je posúdiť prípustnosť rozdielného výkladu uvedených pojmov pre potreby súkromného práva a verejného práva.

Kľúčové slová: Entrepreneur, entrepreneurship.

Kľúčové slová: Podnikateľ, podnikanie.

1 ÚVOD

Podnikanie a podnikateľ sú základnými pojmami obchodného práva na ktorých je budovaný princíp riadneho obchodovania v podmienkach Slovenskej republiky. Tvoria teda akési základné stavebné kamene, ktorých narušenie resp. nejednoznačný výklad môže významne ovplyvniť hospodársku činnosť jednotlivých podnikateľských subjektov. V odbornej spisbe je možné v súvislosti s používaním fundamentálnych pojmov určitého právneho odvetvia častokrát identifikovať prístup autorov, ktorý akoby tieto pojmy pokladal za tak jednoznačné, že nie je potrebné im venovať osobitnú pozornosť a ich význam a obsah je akoby daný, jasný. Opak však býva pravdou a to nie len pri pojmoch obchodného práva. Takým príkladom môže byť pojem zodpovednosť, ktorého obsah sa aj napriek významnej snahe viacerých autorov nepodarilo ustáliť tak, že by k jeho vymedzeniu nevznikali pripomienky.

Vzhľadom na skutočnosť, že v ostatnom období sa prezentovalo viacero názorov na obsahové vymedzenie pojmu „podnikanie“ a „podnikateľ“ považujeme za potrebné sa tejto oblasti dôsledne venovať. V príspevku preto snažíme analyzovať najmä závery a právne názory obsiahnuté v rozhodnutiach Ústavného a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktoré na prvý pohľad tento „apriori“ jednoznačný pojem vykladajú po jeho obsahovej stránke odlišne.

2 POJEM PODNIKANIE V KONTEXTE VÝVOJA PRÁVNEJ ÚPRAVY

Domnievame sa, že pojmy podnikateľ a podnikanie, ich vymedzenie je neoddeliteľne spojené s normami súkromného práva a to osobitne normami práva obchodného. Z tohto dôvodu je potrebné postupne analyzovať ich základné prvky prostredníctvom výkladu právnych noriem z tejto oblasti. Z historického hľadiska právnej úpravy, musíme prisvedčiť, že ide o pojmy relatívne nové

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-16-0553 „Premeny a inovácie konceptu kapitálových spoločností v podmienkach globalizácie“

a historicky sa v tomto kontexte na území Českej a v podstate aj Slovenskej republiky skôr používali pojmy ako kupec, obchodník a obchodovanie.²

Samozrejme, že pri hľadaní určitej historickej kontinuity je v podmienkach právnej úpravy SR špecifikom pojmov spojených s princípmi trhovej ekonomiky, že tieto sú ovplyvnené pomerne dlhým historickým obdobím, počas ktorého tieto princípy neboli realizované. Určité osobitosti sa prejavovali v medzinárodnom obchode v rámci ktorého aj socialistické organizácie dodržiavali a riadili sa prvkami typickými pre trhovú ekonomiku. Vzhľadom na uvedené je nevyhnutné v sfére právnej reglementácie obchodovania hľadať prvky kontinuity najmä pred rokom 1950, v ktorom (okrem iného) došlo zákonom č. 140/1950 Zb. Občiansky zákonník k zrušeniu zák. čl. XXXVII/1875, o obchodnom zákone, zákona č.58/1906 r.z., o spoločnostiach s ručením obmedzeným, zákon č. 111/1927 Sb., proti nekalej súťaži a pod., ktoré boli a aj sú typické pre túto oblasť obchodovania.

Podľa § 3 Obchodného zákonníka platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. (Zák. čl. XXXVII. z roku 1875.) (ďalej aj „SOBZ“) bol „*Za obchodníka vo smysle tohoto zákona bud' považovaný, kto vo vlastnom mene provodzuje obchodné úkony po živnostensky*“.³ Z uvedeného vyplýva, že zásadným pre posúdenie postavenie daného subjektu bol výkon určitých úkonov, ktoré boli v príslušnom zákone jednoznačne definované. Obchodné úkony boli vymedzené v § 258 SOBZ:

„1. kúpa alebo inakšie nabývanie tovaru a movitých vecí vôbec s úmyslom, tieto in natura, prepracované alebo spracované opäť ďalej scudziť,

2. prevzatie dodávky vecí v predošlom bode uvedených, ktoré dodávateľ k tomuto účelu nadobudne,

3. kúpa alebo inakšie nabývanie štátnych papierov, účastín alebo iných cenných papierov, tvoriacich predmet obchodovania; i vtedy, keď neboly zadovážené úmyslom ďalšieho scudzenia;

4. prevzatie poistenia;

5. prevzatie dopravy cestujúcich osôb alebo majetkových predmetov po mori a uzavieranie pôžičiek na lode.“

Tak ako sme uviedli vyššie, platí, že sa v uvedených právnych predpisoch nevyskytoval pojem podnikateľ a podnikanie, ale skôr kupec, obchodník a obchodovanie. Z tohto dôvodu by sa mohlo javiť ako žiaduce, aby aj nástupca týchto právnych predpisov pracoval s touto terminológiou a prihlásil sa tak k právnej kontinuite z obdobia predchádzajúceho nedemokratického zriadenia. K tomuto však nedošlo a zákonodarca pristúpil k určitému terminologickému odklonu resp. pristúpil k zavedeniu relatívne nových pojmov v podobe „*podnikanie a podnikateľ*“ namiesto pojmov „*obchodovanie a obchodník*“. V tejto súvislosti je však potrebné podotknúť, že pred zákonodarcom stála pomerne náročná úloha v oblasti prispôsobenie právneho poriadku Československej republiky novým podmienkam, ktoré boli absolútne iné ako tie, ktoré sa na našom území rozvíjali po celé desaťročia. Domnievame sa, že práve v oblasti súkromného podnikania boli na zákonodarcu kladené tie najnáročnejšie požiadavky, keďže dovtedy aplikované princípy v danej oblasti boli zväčša pre úpravu súkromného podnikania nepoužiteľné. Z tohto dôvodu bolo nevyhnutné prijať úplne novú právnú úpravu a zabezpečiť, aby došlo k plynulému prechodu na trhovo orientovanú ekonomiku nie len formálne, ale aj fakticky v zmene myslenia a uvažovania občanov.

² Bližšie pozri: PELIKÁNOVÁ, I.: Obchodní právo. I. díl. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 187, ISBN 80-7357-062-9

³ FUNDÁREK, J.: Obchodný zákoník platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. (Zák. čl. XXXVII. Z roku 1875.). Bratislava: Knihtlačiareň Slovenská Grafia úč. spol., 1926, s. 10

Ako dôvody prečo došlo k nahradeniu skôr používaných pojmov (obchodník, obchodovanie) bývajúc uvádzané viaceré okolnosti ako napríklad :

- pomerne krátke časové hľadisko počas ktorého bolo nevyhnutné reagovať na zmeny politického zriadenia a prechodu centrálne riadenej ekonomiky k trhovému hospodárstvu,
- potreba reagovať na faktické vnímanie určitých pojmov v spoločnosti. V tejto súvislosti je možné uviesť aj úvahy z dôvodovej správy k návrhu Obchodného zákonníka z roku 1991, v zmysle ktorých sa opodstatnenosť zavedenie pojmov podnikanie a podnikateľ vysvetľovala tým, že v dôsledku predchádzajúcej 40-ročnej absencie obchodovania, pretože väčšina spoločnosti ako obchodníka vníma takú osobu, ktorá kupuje nie na ten účel, aby nakúpený tovar spotrebovala, ale na ten účel, aby tento tovar, či už upravený alebo nie, ďalej predala. Ostatné osoby, ktoré pôsobili ako holiči, kaderníci, opravári obuvi, vykonávali činnosť cestovných kancelárií a pod. už neboli v ponímaní väčšiny verejnosti považovaní za obchodníkov. Časť verejnosti preto mohla očakávať, že popri Obchodnom zákonníku bude prijatý ešte ďalší zákon upravujúci vykonávanie rôznych iných činností podnikateľským spôsobom.⁴

Ako jeden z prvých zákonov, ktorý reflektoval na uvedené prístupy je možné vnímať zákon č. 109/1964 Zb. Hospodársky zákonník v znení zákona č.103/1990 Zb. účinný od 01.05.1990 do 31.10.1990, ktorý v § 2 vymedzoval podnikateľskú činnosť ako : „*trvalé prevádzkovanie výroby, obchodu alebo poskytovanie služieb a prác alebo inej činnosti za účelom získavania trvalého zdroja peňažných príjmov.*“ V zmysle zákona č. 105/1990 Zb. o súkromnom podnikaní občanov sa prvotne za podnikateľa považovali skôr fyzické osoby, t.j. občania podnikajúci podľa tohto zákona, ktorí mohli prevádzkovať aj činnosť vyhradenú osobitnými predpismi organizáciám, a to v rovnakom rozsahu a za rovnakých podmienok ako organizácia, s výnimkou činnosti vyhradenej takto štátu alebo osobitným predpisom určenej organizácii.⁵ Pojem podnikanie a podnikateľ a ich zákonné vymedzenie sa ustálilo až prijatím zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník, ktorý dané pojmy jednoznačne zadefinoval spôsobom, ktorý reflektujeme i v aktuálnej dobe.

3 VYMEDZENIE POJMU PODNIKANIE V POMIANKACH ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV SR

Podnikanie je v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky definované v širšom zmysle v § 2 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (ďalej aj „ObZ“) ako : „*sústavná činnosť vykonávaná samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku.*“ a v užšom zmysle pre potreby živnostenského podnikania v § 2 zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) ako „*...sústavná činnosť prevádzkovaná samostatne, vo vlastnom mene, na vlastnú zodpovednosť, za účelom dosiahnutia zisku a za podmienok ustanovených týmto zákonom.*“ V rámci oboch uvedených vymedzení vystupujú do popredia kumulatívne podmienky definujúce daný pojem. Podnikanie je teda činnosť sústavná, samostatná, vykonávaná pod vlastným menom, na vlastnú zodpovednosť a za účelom dosiahnutia zisku.⁶ Na vymedzenie podnikania nadväzuje definícia pojmu podnikateľ.⁷ Aj napriek

⁴ Bližšie pozri: SUCHOŽA, J.; HUSÁR, J. a kol.: Obchodné právo. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2009, s. 124

⁵ § 2 zákona č. 105/1990 Zb. o súkromnom podnikaní občanov v znení zákona v znení účinnom do 31.5.1991.

⁶ K vymedzeniu jednotlivých pojmov pozri: MAMOJKA a kol.: Obchodný zákonník - Veľký komentár. 1. zväzok - § 1 - § 260. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 6-7

⁷ V zmysle § 2 ods. 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka sa za podnikateľa považuje:

- a) osoba zapísaná v obchodnom registri,
- b) osoba, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia,

pomerne jednoznačne znejúcim legálnym definíciám predmetných pojmov sa v aplikačnej praxi vyskytujú viaceré problémy, ktorých dôsledkom je nejasné stanovisko na obsahové požiadavky kladené na definovanie podnikania a podnikateľov. K tejto diverzite vnímania tak zásadných otázok *de facto* prispeli i súdy, z ktorých rozhodovacej činnosti vyplynuli zásadne rozdielne názory na to, kto je podnikateľ a čo je dôležité z hľadiska naplnenia pojmu podnikanie. Je však potrebné podotknúť, že sa nejedná o také rozdielne pohľady, ktoré by vychádzali celkovo z iných fundamentov, ale skôr o odlišnosti pri definovaní/vnímaní jednej z uvedených kumulatívnych podmienok podnikania, ktorou je „sústavnosť“⁸ a to vo vzťahu k fyzickým osobám podnikateľom. Tieto rozličné názory sú reprezentované jednak rozhodnutiami Najvyššieho súdu SR na jednej strane a rozhodnutiami Ústavného súdu SR. V tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť, že NS SR aj ÚS SR sa otázkou vymedzenia oboch pojmov zaoberali primárne pre potreby a v kontexte ich používania v rámci predpisov verejnoprávnej povahy a to zákona č. 300/2005 Trestný zákon a ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení ústavného zákona č. 545/2005 Z. z. Otázkou preto zostáva, či je možné dané závery uvedených súdov plnom rozsahu aplikovať aj v rámci vzťahov, ktoré neprekračujú rámec súkromného práva.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v kontexte vymedzenia pojmu podnikanie preferuje stanovisko, že je dôležité pri posudzovaní splnenia podmienok naplnenia tohto pojmu (pri FO podnikateľoch) vnímať ako zásadnú skutočnosť (samozrejme v spojení s ostatnými kumulatívnymi podmienkami podľa § 2 ods. 1 ObZ), či daný subjekt vykonáva svoju činnosť sústavne. V tomto zmysle NS SR zaujal stanovisko že : *„Z hľadiska naplnenia znakov skutkovej podstaty trestného činu podvodu podľa § 250 ods. 1 Trestného zákona "uvedie niekoho do omylu" nie je rozhodujúce, že obvinený poberá zvýšenie tarifného platu napriek tomu, že je držiteľom živnostenského oprávnenia, lebo samotné oprávnenie na výkon podnikateľskej, resp. živnostenskej činnosti nemožno ešte považovať za podnikanie, t.j. za činnosť predpokladanú v § 2 ods. 1 Obchodného zákonníka, resp. § 2 Živnostenského zákona. Rozhodujúce z uvedeného hľadiska je, či obvinený na podklade živnostenského oprávnenia podnikateľskú činnosť skutočne vykonával a túto okolnosť zatajil pred kompetentným orgánom v úmysle, aby dosiahol priznanie a vyplácanie percentuálneho zvýšenia tarifného platu.“*⁹ Tento prístup k vnímaniu daného pojmu bol NS SR reflektovaný aj v ďalších jeho rozhodnutiach, ktoré sa zaoberali touto problematikou a otázkam s ňou spojených.¹⁰ Obdobne poňatie je možné vnímať aj v rámci odbornej spisby z obdobia Prvej ČSR, v rámci ktorej

-
- c) osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov,
 - d) fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

⁸ Podľa Patakyovej je možné : *„Sústavnosť ako znak podnikateľskej činnosti je možné vymedziť aj pomocou argumentu a contrario, pri porovnaní s „činnosťou príležitostnou“ /§8 ods. 1 písm. a) ZDP/.“* In. PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník: komentár. 5. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2016. s. 11

⁹ STANOVISKO trestného kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 5. apríla 2002 na zjednotenie výkladu znakov trestného činu podvodu podľa § 250 Trestného zákona u páchatel'a, ktorý podpíše vyhlásenie, že nevykonáva žiadnu podnikateľskú ani inú relevantnú činnosť, v dôsledku čoho poberá zvýšenie tarifného platu za nepodnikanie, vykonáva však napr. činnosť vyplývajúcu z rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp.zn. 5 Tz 16/99 alebo 5 Tz 2/2001.

¹⁰ Napr.: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 26. novembra 2003, sp. zn. 5 Cdo 109/03 podľa ktorého : *„...len samotné oprávnenie na výkon podnikateľskej, resp. živnostenskej činnosti nemožno ešte považovať za podnikanie, ale rozhodujúci je skutočný výkon podnikateľskej činnosti na podklade takéhoto oprávnenia a majetková účasť v obchodnej spoločnosti sama o sebe nie je podnikaním, ale formou dispozície s vlastným majetkom.“*

z hľadiska posudzovania toho, či niekto je alebo nie je obchodníkom záviselo od toho, či daný subjekt skutočne realizuje podnikateľskú činnosť alebo nie.¹¹

Odlíšny postoj k identifikácii podmienok definície podnikania je možné do istej miery identifikovať v prístupe ÚS SR reprezentovaného v jeho viacerých rozhodnutiach¹², v ktorých tak ako bolo uvedené vyššie, súd skúmal otázky súvisiace s vymedzením daných pojmov, primárne však pre potreby výkladu ústavného zákona č. 357/2004 Z.z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení ústavného zákona č. 545/2005 Z.z. V tomto zmysle je možné konštatovať, že ÚS SR nepovažuje aktívny výkon živnostenského oprávnenia (realizácia obchodov, dosahovanie príjmu a apod.) za nevyhnutnú podmienku pre identifikáciu toho, či daná osoba je alebo nie je podnikateľom. Ako istý prvok nejednoznačnosti názorov na vymedzenie pojmu podnikanie je možné nakoniec badať aj v rámci jednotlivých senátov ÚS SR v rámci ktorých existujú na danú problematiku aj odlišné názory reprezentované jeho II. senátom vo veci vedenej pod sp. zn. II. ÚS 789/2016, ktorý sa v podstate priklonil k názorom, ktoré pre identifikáciu podnikania vyžadujú aktívny a sústavný výkon podnikateľskej činnosti.¹³

Vzhľadom na uvedené, je možné mať určité pochybnosti v tak zásadnej oblasti akou je definícia pojmov podnikanie a podnikateľ. Tak ako sme už spomínali, oba uvedené prístupy súdov je potrebné vnímať v kontexte nimi posudzovaných prípadov, ktoré svoj základný rámec mali v predpisoch verejného práva. Vzhľadom na túto skutočnosť zastávame názor, že ani jeden z uvedených nie je možné bez výhrad aplikovať v rovine posudzovania a vymedzovania pojmu podnikanie a podnikateľ pre potreby obchodného práva a v tejto otázke je potrebné pristupovať špecificky a nie len odvolávať sa na niektorý z horeuvedených prístupov. Pokiaľ sa týka výkonu podnikateľskej činnosti nepochybne sa realizuje určitou aktivitou osoby. Otázkou však je, či táto činnosť musí byť jednoznačná a takpovediac na prvý pohľad uchopiteľná počas celej existencie daného podnikateľa alebo je možné identifikovať osobu podnikateľa (aj FO) jednoducho podľa toho, či má aktívne oprávnenie na výkon určitej činnosti alebo nie.

Pokiaľ sa týka prvej skupiny argumentácie (podnikanie = aktívna činnosť) vystávajú s jej aplikáciou aj určité praktické otázky týkajúce sa statusu a povinnosti fyzických osôb, ktoré by síce mali oprávnenie na výkon určitej podnikateľskej činnosti, ale túto by reálne nevykonávali. Ich prejavom by boli otázky ako :

- Čo s povinnými odvodmi takýchto osôb do zdravotnej a sociálnej poisťovne?
- Mohla by teda takáto osoba podľa svojho uváženia a bez akejkoľvek notifikačnej povinnosti byť jeden rok podnikateľom a druhý už nie?
a pod.

Pokiaľ by sme teda bez výhrad aplikovali tento právny názor mohlo by dosť k narušeniu princípov právnej istoty.

Pokiaľ sa týka druhej skupiny argumentácie (podnikanie ≠ aktívna činnosť) je potrebné podotknúť, že rieši vyššie uvedené otázky prístupom formálnym, ktorý vychádza z toho, že pokiaľ

¹¹ „Sama tá okolnosť, že žalujúci zapísaný bol do soznamu firiem, nedokazuje jeho postavenie jako obchodníka, lebo zápis firmy proti popieraniu treťou osobou ešte nedokazuje, že ten, kto svoju firmu do soznamu firiem zapísať da vo svojom méně skutočne a živnostensky sa zabýva obchodnými úkonmi a teda, že je obchodníkom.“In. FUNDÁREK, J.: Obchodný zákoník platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. (Zák. čl. XXXVII. Z roku 1875.). Bratislava: Kníhhtlačiareň Slovenská Grafia úč. spol., 1926, s.11

¹² Napr.: ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 263/09 zo dňa 25. septembra 2009; ÚS SR sp. zn. I. ÚS 46/2011 zo dňa 3. februára 2011.

¹³ Tento odlišný právny názor II. senátu ÚS SR je spomínaný aj v rámci Uznesenia pléna ÚS SR, PLz. ÚS 1/2017 zo dňa 2. februára 2017 v rámci ktorého však ÚS SR priklonil k opačnému záveru, ktorý bol prezentovaný v skorších rozhodnutiach ÚS SR.

osoba má platné a neprerušené oprávnenie na podnikanie je podnikateľom a vzťahujú sa na takúto osobu všetky práva, ale aj povinnosti.

Domnievame, že aj napriek tomu, že vyššie uvedené prístupy na definovanie pojmov podnikanie a podnikateľ môžu pôsobiť absolútne odlišne a teda musia nevyhnutne smerovať k tomu, že len jeden z nich môže byť pravdivý, nemusí to tak byť. Jedná sa najmä o to, že oba posudzujú odlišné prípady a to v oblasti trestného a ústavného práva. Z tohto dôvodu by ani nemuselo dôjsť k revízií argumentácie NS SR, avšak len pre potreby posúdenia prípadov obdobných a pravdepodobne z kategórie trestného práva. Zároveň však platí, že otázky spojené s tým, či verejný funkcionár môže mať živnosť (nepozastavenú) sú uzatvorené a to vzhľadom na UZNESENIE pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky na neverejnom zasadnutí 1. februára 2017 PLz. ÚS 1/2017-22 v zmysle ktorého sa *de facto* Ústavný súd priklonil k záveru, že k porušeniu zákazu podnikat' vyplývajúceho z čl. 5 ods. 2 druhej vety ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení ústavného zákona č. 545/2005 Z. z. dôjde i v prípade, ak má verejný funkcionár živnostenské oprávnenie, a to aj v prípade ak v istom období v rámci neho nevykonával aktívne obchodovanie. Domnievame sa, že tento záver má svoje opodstatnenie a logiku a to najmä v kontexte verejného záujmu a jednoznačného, praktického pojatia výkonu predmetného zákazu.

Aj napriek uvedenému sa domnievame, že pre výsostné potreby obchodno-právnych vzťahov by bolo potrebné určitým spôsobom modifikovať oba prístupy tak, aby boli bez akýchkoľvek pochybností použiteľné aj na prípady realizujúce sa výhradne v sfére súkromného práva. Dané vymedzenie pojmu podnikateľ a podnikanie pre potreby obchodného práva by preto malo vychádzať z plnohodnotnej akceptácie zákonných definícií týchto pojmov na strane jednej a na druhej by malo zodpovedať aj určitým požiadavkám kladených na právnu istotu a jednoznačnosť identifikácie podnikateľov, keďže s týmto postavením nie sú spojené len práva, ale i povinnosti.

4 ZÁVER

Domnievame sa, že vyššie uvedené právne názory reprezentované primárne autoritami súdництва a jeho vrcholnými orgánmi je potrebné vnímať v kontexte nimi posudzovaných prípadov a právnej oblasti v rámci ktorej sa realizujú. Podpora opačného prístupu, t.j. vytrhávajúce právnych názorov rozhodnutí súdov z ich kontextuálneho podhubia a najmä právneho rámca, by nevedla k pozitívnemu výsledku.

Osobitne bude zaujímavé sledovať účinky skúmaných rozhodnutí a najmä stanoviska pléna ÚS SR na právnu prax a na definovanie pojmov: podnikanie a podnikateľ. Zastávame názor, že pre potreby vzťahov vznikajúcich z obchodnoprávných noriem, nie je vhodné akceptovať v plnom rozsahu ani jednu z načrtnutých názorových línií a preto by bolo vhodné pokiaľ by súdy nepristúpili k zovšeobecňovaniu uvedených záverov a osobitne skúmali vždy individuálne podmienky, pretože to, či je alebo nie je určitý subjekt podnikateľom je otázkou právnou, ktorú treba posudzovať v sfére obchodného práva podľa konkrétnych okolností prípadu.

Použitá literatúra:

- FUNDÁREK, J.: Obchodný zákonník platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. (Zák. čl. XXXVII. Z roku 1875.). Bratislava: Knižtlačiareň Slovenská Grafia úč. spol., 1926, s. 10
MAMOJKA a kol.: Obchodný zákonník - Veľký komentár. 1. zväzok - § 1 - § 260. Bratislava: Eurokódex, 2016, ISBN 978-80-8155-065-2
PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník: komentár. 5. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2016. ISBN 978-80-89603-46-6.
PELIKÁNOVÁ, I.: Obchodní právo. I. díl. Praha: ASPI, a.s., 2005. ISBN 80-7357-062-9
Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 26. novembra 2003, sp. zn. 5 Cdo 109/03
STANOVISKO trestného kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 5. apríla 2002
SUCHOŽA, J.; HUSÁR, J. a kol.: Obchodné právo. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2009. ISBN 978-80-8078-290-0

ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 263/09 zo dňa 25. septembra 2009;
ÚS SR sp. zn. I. ÚS 46/2011 zo dňa 3. februára 2011
Uznesenia pléna ÚS SR, PLz. ÚS 1/2017 zo dňa 2. februára 2017
Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník
Zákon č. 105/1990 Zb. o súkromnom podnikaní občanov v znení zákona v znení účinnom do 31.5.1991

Kontaktné údaje:

JUDr. Peter Lukáčka, PhD.
e-mail: peter.lukacka@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta – Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva
Šafárikovo nám. č. 6
818 05 Bratislava
Slovenská republika

AKTÍVNA LEGITIMÁCIA AKCIONÁRA PRI PODANÍ NÁVRHU NA URČENIE NEPLATNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA VO SVETLE AKTUÁLNEJ JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY A NAJVVŠŠIEHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

Angelika Mašurová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: The article deals with issues of invalidity of resolutions of general meetings of joint stock companies. It focuses on the analyses of the recent case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic and the Supreme Court of the Slovak Republic regarding the requirements for standing (*locus standi*) of shareholders before the Slovak courts when bringing a claim for invalidity of resolutions of general meeting.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematikou neplatnosti uznesení valných zhromaždení akciových spoločností. Ťažisko príspevku spočíva na analýze aktuálnej judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky týkajúcej sa otázok aktívnej legitímácie akcionárov pri podaní návrhu na vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.

Kľúčové slová: Claim for invalidity of resolutions of general meeting, joint stock company, shareholder, *locus standi*, The Constitutional Court of the Slovak republic, The Supreme Court of the Slovak republic.

Kľúčové slová: Návrh na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, akciová spoločnosť, akcionár, aktívna legitímácia, Ústavný súd Slovenskej republiky, Najvyšší súd Slovenskej republiky.

1 ÚVOD

Neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia kapitálových spoločností je právny inštitút, ktorý od účinnosti Obchodného zákonníka² (ďalej „ObZ“) pravidelne zamestnáva slovenské súdy.³ Od účinnosti nového Civilného sporového poriadku⁴ sa jedná o žalobu o určení právnej skutočnosti, ak to vyplýva z osobitného predpisu podľa § 137 písm. d) predmetného zákona.⁵

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0875/1 „Riadenie a kontrola v atomistických a polykorporátnych štruktúrach“.

² Zákon č. 513/1991 Zb.

³ Porovnaj MAMOJKA, M., ml. In: MAMOJKA, M. a kol.: Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. § 1- § 260. Žilina : EUROKÓDEX, 2016, s. 516.

⁴ Zákon č. 160/2015 Z. z.

⁵ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 506. Naproti tomu BLAHA, M. In: PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 565 vychádza z toho, že sa jedná o žalobu podľa § 137 písm. c) Civilného sporového poriadku o určenie, či tu právo je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem, pričom naliehavý právny záujem nie je potrebné preukazovať, ak vyplýva z osobitného predpisu. V tomto zmysle aj PATAKYOVÁ, M., GRAMBLIČKOVÁ, B. In: PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 741.

V posledných rokoch mali tak Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej „Najvyšší súd SR“) ako aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej „Ústavný súd SR“) okrem iného možnosť posudzovať splnenie podmienok aktívnej legitímácie akcionára v súvislosti s podaním návrhu na vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. Predmetnej problematike sa venuje aj tento príspevok.

2 AKTÍVNA LEGITIMÁCIA AKCIONÁROV PODĽA OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA V SÚVISLOSTI S PODANÍM NÁVRHU NA VYHLÁSENIE NEPLATNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA

Inštitút neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia ako aj s ním súvisiace procesno-právne aspekty je upravený predovšetkým v rámci osobitných ustanovení spoločnosti s ručením obmedzeným (ďalej „s. r. o.“). Aktívna legitímácia je predmetom úpravy § 131 ods. 1 prvá a druhá veta ObZ a § 131 ods. 2 ObZ.

Podľa § 131 ods. 1 prvá veta ObZ môže podať návrh na súd na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, ak je v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo so stanovami každý spoločník, konateľ, likvidátor, správca konkurznej podstaty, vyrovnávací správca⁶ alebo člen dozornej rady. Zatiaľ čo aktívna legitímácia konateľa, likvidátora, správcu konkurznej podstaty, vyrovnávacieho správcu a člena dozornej rady nie je nijak obmedzená, podľa § 131 ods. 2 ObZ musí spoločník spĺňať osobitnú hmotnoprávnu podmienku. V zmysle daného ustanovenia totiž súd môže na návrh spoločníka určiť neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, len ak porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov *mohlo obmedziť* práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha. Obdobne stanovuje § 131 ods. 1 druhá veta ObZ v prípade bývalého spoločníka alebo konateľa, že títo majú právo podať návrh na súd na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, ak sa ich uznesenie valného zhromaždenia *týka*.

Vo všetkých prípadoch platí, že toto právo zanikne, ak ho oprávnená osoba neuplatní do troch mesiacov od prijatia uznesenia valného zhromaždenia alebo ak valné zhromaždenie nebolo riadne zvolané, odo dňa, keď sa mohla o uznesení dozvedieť.⁷

§ 131 ObZ sa uplatní primerane pri akciových spoločnostiach (ďalej „a. s.“). Táto skutočnosť vyplýva z § 183 ObZ, ktorý navyše pre akcionára, ktorý sa zúčastnil valného zhromaždenia, stanovuje ďalšiu podmienku na to, aby sa mohol domáhať práva na vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia: tento akcionár musí podať protest do zápisnice z valného zhromaždenia. To isté platí primerane aj pri jednoduchej spoločnosti na akcie.

3 SPLNENIE PODMIENKY PODĽA § 131 ODS. 1 PRVÁ VETA OBZ ZO STRANY AKCIONÁRA V KONTEXTE JUDIKATÚRY NAJVVŠIEHO SÚDU SR

Napriek tomu, že na prvý pohľad nie je zrejmé, prečo by v súvislosti s otázkou určenia, či sa u konkrétnej osoby jedná o akcionára v zmysle § 131 prvá veta ObZ alebo nie, mohli v praxi vznikáť problémy, skutočnosť sa ukázala byť iná. Najvyšší súd SR totiž už vo svojom rozhodnutí z

⁶ Od prijatia zákona č. 7/2005 Z. z. možno podľa nášho názoru pod daný pojem subsumovať aj správcu v rámci reštrukturalizačného konania.

⁷ § 131 ods. 1 tretia veta ObZ. Osobitne upravuje právo na podanie návrhu na vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia § 218h ObZ v súvislosti so zlúčením, splynutím a rozdelením akciových spoločností (ďalej „fúzie“), ktoré sa primerane uplatní aj pri fúziách spoločností s ručením obmedzeným a jednoduchých spoločností na akcie. V prvom rade tu zákonodarca obmedzil dôvody, pre ktoré možno podať návrh na vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, keď v § 218h ods. 2 ObZ stanovil, že dôvodom podania návrhu na vyslovenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia o schválení návrhu zmluvy o fúzii spoločností nemôže byť skutočnosť, že výmenný pomer akcií a výška doplatku v peniazoch nie sú primerané alebo že údaje týkajúce sa výmenného pomeru akcií a výšky doplatku v peniazoch v správe predstavenstva podľa § 218b ods. 1 ObZ alebo v správe nezávislého experta podľa § 218a ods. 3 ObZ nie sú v súlade s právnymi predpismi. Okrem toho na základe § 218h ods. 1 druhá veta ObZ neplatnosť fúzie sa možno domáhať najneskôr do šiestich mesiacov odo dňa účinnosti fúzie.

24.03.2006⁸ musel zaujať stanovisko k otázke, či podanie žaloby o určenie neplatnosti mimoriadneho valného zhromaždenia má každý akcionár,⁹ ktorý **v čase, keď toto právo uplatňuje**, spĺňa podmienky stanovené v § 183 v spojení s § 131 ObZ alebo len taký akcionár, ktorý **súčasne bol akcionárom spoločnosti aj v okamihu, keď valné zhromaždenie prijímalo predmetné uznesenie**.

V predmetnom prípade akcionár nadobudol zaknihované akcie (v rozhodnutí nie je bližšie špecifikované, či sa jednalo o akcie na meno alebo na doručiteľa) až potom, čo bolo na valnom zhromaždení emitenta prijaté uznesenie, ktoré následne v zákonnej lehote napadol návrhom na vyhlásenie jeho neplatnosti. Skutočnosť, že je akcionárom, preukázal na základe stavového výpisu z účtu majiteľa cenných papierov vydaného Strediskom cenných papierov SR, a. s., ktoré od 19.03.2004¹⁰ funkčne nahradil Centrálny depozitár cenných papierov, a. s. Odvolací súd zaujal stanovisko, že nakoľko dotknuté osoby neboli akcionármi v čase rozhodovania na valnom zhromaždení, nemohli byť dotknuté ani ich akcionárske práva. Najvyšší súd SR sa s touto argumentáciou nestotožnil. Podľa jeho názoru „... práva akcionára vo vzťahu k akciovej spoločnosti zlučuje zákon s vlastníctvom akcií. Nadobudnutím akcií nadobudne nový akcionár všetky práva a povinnosti, ktoré zákon a statovy spoločnosti s akciami spájajú. Akcionár je tým bezprostredne zainteresovaný na chode spoločnosti a jej ovplyvňovaní uplatňovaním práv, ktoré sú spojené s akciami. Nemožno preto vylúčiť ani právo akcionára podať žalobu o určenie neplatnosti uznesenia mimoriadneho valného zhromaždenia v trojmesačnej prekluzívnej lehote od konania mimoriadneho valného zhromaždenia, aj keď v čase konania tohto zhromaždenia ešte nebol akcionárom, pretože nový akcionár nadobudnutím akcií nadobúda aj všetky práva a povinnosti akcionára, ktoré zákon a statovy s týmito akciami spájajú.“

Da druhej strane sa Najvyšší súd SR ako súd odvolací v inej súvislosti vo svojom rozhodnutí z 09.12.2009¹¹ vyjadril, že „... prípadné vlastníctvo listinnej akcie neznamená samo osebe aj právo vykonávať práva akcionára voči spoločnosti t. j. že nadobudnutím vlastníctva akcií nenadobúda ich vlastníci aj status akcionára. Na účinnosť prevodu akcií **voči spoločnosti t. j. na získanie statusu akcionára, vyžaduje totiž ust. § 156 ods. 7 ObZ zápis zmeny v osobe akcionára do zoznamu akcionárov.**“ Spoločnosť je povinná zabezpečiť vykonanie zmeny zápisu v zozname akcionárov bezodkladne potom, čo jej bude zmena v osobe akcionára preukázaná.¹²

Zoznam akcionárov pri listinných akciách na meno vedie Centrálny depozitár cenných papierov, a. s. Podľa aktuálnej právnej úpravy v zmysle § 107 ods. 8 druhá veta zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách je centrálny depozitár pri vedení zoznamu akcionárov listinných akcií na meno povinný vykonať zápis týkajúci sa zmeny akcionára v zozname akcionárov na základe pokynu emitenta. Emitent listinných akcií na meno je povinný uzavrieť s centrálnym depozitárom zmluvu o vedení zoznamu akcionárov bezodkladne po vydaní listinných akcií na meno. Centrálny depozitár je povinný pri vedení zoznamu akcionárov listinných akcií na žiadosť emitenta vydať mu zoznam akcionárov a na žiadosť akcionára vydať mu výpis zo zoznamu akcionárov v časti, ktorá sa ho týka.¹³

⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Obdo V 86/2004 In: Zo súdnej praxe (ďalej „ZSP“) 52/2006.

⁹ Samozrejme za súčasného splnenia podmienky v zmysle § 131 ods. 2 ObZ. K tomu pozri hneď nasledujúcu kapitolu.

¹⁰ Pozri <https://www.cdcp.sk/ocdcp/> (22.02.2018).

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2 Obo 50/2009.

¹² Spoločnosť zodpovedá za škodu, ktorá vznikne akcionárovi, ktorý akciu na meno prevádza, a nadobúdateľovi akcie porušením tejto povinnosti.

¹³ § 107 ods. 9 zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách.

4 § 131 Ods. 2 OBZ V KONTEXTE NÁLEZU ÚSTAVNÉHO SÚDU SR Z 16.06.2011, SP. ZN. IV. ÚS 434/2010-39

4.1 Úvod do problematiky

Ako už bolo v krátkosti uvedené, aktívna legitímácia spoločníka s. r. o. resp. akcionára a. s. pri podaní návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia je podmienená tým, že porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov predmetným uznesením mohlo obmedziť práva spoločníka resp. akcionára, ktorý sa určenia neplatnosti domáha. Predmetnú hmotnoprávnu podmienku upravuje § 131 ods. 2 ObZ od 01.01.2002, kedy sa stala účinnou tzv. euronovela Obchodného zákonníka (zákon č. 500/2001 Z. z.). Euronovela okrem toho výslovne rozšírila okruh aktívne legitímovaných osôb na podanie takéhoto návrhu aj na bývalých spoločníkov a konateľov spoločností za predpokladu, že sa ich uznesenie valného zhromaždenia týka. V oboch prípadoch ide o špeciálnu hmotnoprávnu podmienku, ktorej splnenie súd musí skúmať *ex offio*.¹⁴

Je otázne, prečo zákonodarca práve u spoločníkov resp. akcionárov aktívnu legitímáciu v súvislosti s určením neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia podmienil tým, že porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť ich práva spoločníka. Dôvodová správa k tomuto zákonu bližšie nešpecifikuje, čo bolo hlavným dôvodom na obmedzenie aktívnej legitímácie spoločníka resp. akcionára touto hmotnoprávnou podmienkou (na rozdiel od konateľa, likvidátora, správcu konkurznej podstaty, vyrovnávacieho správcu alebo člena dozornej rady). K danému ustanoveniu v nej stojí len táto krátka poznámka: „*Legislatívno-technické upresnenie vo vzťahu k procesno-právnym predpisom. Ako dôvod určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia súdom sa zavádza možnosť obmedzenia práva spoločníka porušením zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov. Aktívne procesne legitímovaný je však len spoločník, ktorého práva mohli byť uznesením obmedzené.*“

Možno preto len špekulovať, že zákonodarcu mohla viesť snaha o zabránenie zneužívania práva zo strany menšinových spoločníkov-kverulantov, ktorí neopodstatnenými návrhmi na súd znepriemňovali každodennú existenciu kapitálových spoločností.¹⁵ Na rozdiel napr. od akcionárskych žalôb podľa § 181 a 182 ObZ nie je totiž pre podanie žaloby podľa § 183 v spojení s § 131 ObZ potrebná kvalifikovaná menšina a súdny poplatok sa uhrádza paušálnom sumou vo výške 99,50 EUR, nakoľko v danom prípade nemožno predmet konania oceniť peniazmi.¹⁶

V tejto súvislosti považujeme za dôležité poukázať na to, že odlišný názor na ust. § 131 ods. 2 ObZ ako aj na interpretáciu dôvodovej správy zastáva *M. Blaha*,¹⁷ ktorý poukazuje na to, že zo znenia citovanej dôvodovej správy je možné dospieť aj k záveru, že zákonodarca mienil rozšíriť možnosti obrany spoločníka a nie ich obmedziť a zúžiť len na možnosť domáhať sa neplatnosti, ak mohlo dôjsť k obmedzeniu jeho práva uznesením valného zhromaždenia. Tento svoj názor opiera o argument, že ust. § 131 ods. 2 ObZ je vo vzťahu k ust. § 131 ods. 1 prvá veta ObZ špeciálnou úpravou, ktorá bližšie upravuje možnosť súdu rozhodnúť o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia na návrh spoločníka, a to z osobitného dôvodu, t. j. ak mohlo byť obmedzené právo spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha. Ďalej v danej súvislosti uvádza: „*Znamenalo by to, že obrátiť sa na súd s takouto žalobou (keď uznesenie valného zhromaždenia z dôvodu porušenia zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka) by mohol len ten spoločník, ktorého práva mohli byť obmedzené. Len spoločník, ktorého práva mohli byť uznesením obmedzené, by mohol podať žalobu o určenie neplatnosti tohto uznesenia. Takúto žalobu by nemohol podať ani iný spoločník, ani konateľ spoločnosti, ani ostatné osoby uvedené v § 131 ods. 1, pretože ich práva uznesením valného zhromaždenia obmedzené neboli. Obmedzenie možnosti podať žalobu vo všeobecnom záujme podľa odseku 2 by spočívala v tom, že iná osoba ako*

¹⁴ Porovnaj komentár k rozsudku Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Obo 122/01 In: ZSP 21/2003.

¹⁵ Porovnaj PATAKYOVÁ, M., GRAMBLIČKOVÁ, B. In: PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 737.

¹⁶ Porovnaj položka 1 písm. b) zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov.

¹⁷ Pozri podrobne BLAHA, M. In: PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 567 a nasl.

spoločník, ktorého práva mohli byť uznesením valného zhromaždenia obmedzené, nemá oprávnenie na aktívnu legitímáciu v tomto konaní, čo by bolo v súlade s dôvodovou správou tak, ako je uvedené vyššie.“

Už krátko po účinnosti euronovely rozhodol Najvyšší súd SR v súvislosti s aktívnou legitímáciou bývalého spoločníka s. r. o. v tom zmysle, že nestačí splnenie podmienky vyplývajúcej z § 131 ods. 1 druhá veta ObZ, (teda aby išlo o uznesenie, ktoré sa ho týka), ale že sa vyžaduje aj v jeho prípade splnenie podmienky vyplývajúcej pre spoločníka z § 131 ods. 2 ObZ (teda musí ísť o uznesenie, ktorým mohlo byť obmedzené jeho právo spoločníka), nakoľko sa jedná o prísnejšiu podmienku, ktorá by sa o to viac mala uplatňovať u bývalých spoločníkov, keď sa už uplatňuje u „aktuálnych“ spoločníkov. Komentované rozhodnutie teda vychádza z predpokladu, že aj v prípade bývalého spoločníka musí byť splnená podmienka zakotvená v § 131 ods. 2 ObZ, pretože by nebolo opodstatnené, ak by mal bývalý spoločník v takomto konaní výhodnejšie postavenie ako „aktuálny“ spoločník.¹⁸ Predmetná argumentácia sa podľa nášho názoru uplatní aj v súvislosti s bývalým akcionárom a. s.

V inej súvislosti sa Najvyšší súd SR a Ústavný súd SR museli zaoberať v konkrétnom prípade otázkou výkladu hmotnoprávnej podmienky v zmysle § 131 ods. 2 ObZ, teda či v danom prípade nastala situácia, že *„porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha.“* Oba súdy pritom zaujali opačný postoj. Nakoľko je podľa nášho názoru pre právnu analýzu predmetných rozhodnutí najvyšších súdov nevyhnutné sa podrobnejšie oboznámiť so skutkovým stavom, ktorý im predchádzal, rozoberáme ho v samostatnej nasledujúcej kapitole.

4.2 Východzí skutkový a právny stav¹⁹

Spoločnosť S., a. s., B. ako akcionár spoločnosti Z., a. s., N. podala na prvostupňový súd žalobu o určenie neplatnosti uznesení mimoriadneho valného zhromaždenia žalovanej spoločnosti Z., a. s., N. zo dňa 20.09.2005, nakoľko predmetné mimoriadne valné zhromaždenie zvolala a následne na ňom prijala uznesenia obchodná spoločnosť, ktorá nebola akcionárom spoločnosti Z., a. s., N.. V žalobe uviedla, že rozhodnutím mimoriadneho valného zhromaždenia o zmene v orgánoch spoločnosti žalovaného ako aj rozhodnutím o rozdelení podielu na zisku boli jej práva akcionára v zmysle § 131 ods. 2 ObZ obmedzené. Prvostupňový súd žalobe vyhovel.

Krajský súd v Žiline v konaní pod sp. zn. 20Cob/340/2006-475 vlastným rozsudkom zo dňa 30.05.2007 rozsudok prvostupňového súdu zmenil tak, že žalobu v celom rozsahu zamietol. Súd mal síce za preukázané, že protiprávnosť zvolania valného zhromaždenia spočíva v tom, že ho vykonal niekto, kto vôbec nebol akcionárom. A takisto mal podľa obsahu programu valného zhromaždenia za jednoznačne preukázané, že v uzneseniach valného zhromaždenia boli prejednávané veci, ktoré sa na práva, ktoré akcionárovi patria o zákona, vzťahujú. Avšak v súvislosti so splnením podmienky podľa § 131 ods. 2 ObZ súčasne uviedol právny názor, že *„... k úspešnému splneniu kumulatívnej druhej podmienky preukázania obmedzenia žalobcu ako akcionára pre určenie neplatnosti napadnutých uznesení bolo potrebné obmedzenie tvrdiť a preukázať za splnenia povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti...“*

Spoločnosť S., a. s., B. podala na Najvyšší súd SR dovolanie, ktoré bolo doručené 04.11.2008. Najvyšší súd SR o podanom dovolaní konal a vec rozhodol svojím rozsudkom zo dňa 13.05.2010 v konaní vedenom pod sp. zn. 3 Obdo 45/2008, tak, že spoločnosťou S., a. s., B. podané dovolanie zamietol. Najvyšší súd SR konkrétne v danej súvislosti uviedol, že z *„... ust. § 131 ods. 1 a 2 Obch. zák. v znení, ktorým sa toto konanie spravuje, je zrejmé, že domáhať sa určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia môže aj spoločník -akcionár, ak uznesenie valného zhromaždenia je v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami, pokiaľ uvedené porušenie zákona mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha.“* Ďalej súd skonštatoval, že súd prvého stupňa a tiež odvolací súd dospeli v danom prípade k zhodnému záveru, že predmetné uznesenia prijaté na mimoriadnom valnom zhromaždení žalovaného sú v rozpore so zákonom, *„... pretože o nich rozhodla obchodná spoločnosť, ktorá nebola zapísaná v*

¹⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Obo 122/01 In: ZSP 21/2003.

¹⁹ Skutkový stav je tu reprodukován na základe údajov obsiahnutých v náleze Ústavného súdu SR z 16.06.2011, sp. zn. IV. ÚS 434/2010-39.

zozname akcionárov žalovaného ku dňu konania mimoriadneho valného zhromaždenia.“ Napriek tomu sa priklonil k názoru odvolacie súdu, že v danej súvislosti je pre aktívnu legitimitáciu nevyhnutné, aby žalobca preukázal a osvedčil obmedzenie jeho konkrétnych práv akcionára v dôsledku zisteného porušenia zákona. Z obsahu podanej žaloby je však zrejmé, „... že žalobca v nej obmedzenie jeho práv konaním mimoriadneho valného zhromaždenia nekonkretizoval a toto ani nedoložil.“ Na druhej strane mal Najvyšší súd SR za nepochybné, že pozvánka na valné zhromaždenie bola spoločnosti S., a. s., B. doručená, „... z ktorého dôvodu mohlo byť naplnené i právo akcionára, a to zúčastniť sa valného zhromaždenia, a na ňom tiež predkladať návrhy. Zo skutočností, že žalobca mal hlasovacie právo súdnym rozhodnutím obmedzené, nemožno vyvodiť, že mu toto právo konaním valného zhromaždenia bolo upreté.“ Najvyšší súd SR napokon vyzdvihol skutočnosť, že „... akcionár má garantované právo podávať návrhy na zmenu v orgánoch spoločnosti a byť na ich voľbe účastný. Ich samotnou zmenou však nie sú jeho práva akcionára obmedzené. Právo akcionára podieľať sa na riadení spoločnosti spočíva totiž najmä v jeho práve zúčastniť sa na valnom zhromaždení, požadovať a dostať na ňom vysvetlenia, týkajúce sa spoločnosti a práve uplatňovať na ňom návrhy a protinavrhy. ... Pokiaľ teda odvolací súd uzavrel, že žalobca v zákonnej lehote neosvedčil obmedzenie jeho práv akcionára konaním mimoriadneho valného zhromaždenia žalovaného, vychádza jeho rozhodnutie zo správneho právneho posúdenia veci.“ Rozsudok NS SR nadobudol právoplatnosť dňa 22.07.2010.

Spoločnosť S., a. s., B. na základe toho doručila 22.09.2010 (faxom) a 24.09.2010 (poštou) Ústavnému Súdu SR sťažnosť, ktorou namietala porušenie svojich základných práv zaručených v čl. 20 ods. 1²⁰ a čl. 46 ods. 1²¹ Ústavy Slovenskej republiky, ku ktorému malo dôjsť rozsudkom Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Obdo 45/2008 z 13.05.2010. Spoločnosť S., a. s., B. v danej súvislosti uviedla predovšetkým to, že z dôvodu nesprávneho výkladu ustanovenia § 183 ObZ v nadväznosti na ust. § 131 ObZ došlo k porušeniu jej základného práva vlastníť majetok, ktorým sú akcie spoločnosti Z., a. s. N. a taktiež, že jej nebola poskytnutá účinná súdna ochrana. Ďalej spoločnosť uviedla, že „... pri ochrane vlastníctva akcií akcionára je absolútne neprípustný výklad ust. § 131 ods. 2 ObZ, kedy ak v konaniach pred súdmi v prejednávanej veci bolo jednoznačne preukázané a súdmi na všetkých stupňoch konania konštatované..., že uznesenia valného zhromaždenia žalovaného ... sú v rozpore so zákonom ..., by malo byť súdmi požadované od žalobcu preukázanie toho, akým spôsobom bolo tvrdené právo akcionára v dôsledku porušenia zákona obmedzené..., nakoľko v konaní o určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia súdu treba preukázať iba tie skutočnosti, o ktorých tak určí špeciálne ustanovenie § 131, teda že prijaté uznesenie, ak bolo prijaté v rozpore so zákonom alebo so stanovami (preukázaná skutočnosť), mohlo obmedziť práva akcionára, ktorý sa určenia neplatnosti domáha. Z tohto dôvodu je nesprávny výklad uvedenej právnej normy dovolacím (aj odvolacím) súdom v tom, že vyžaduje pri druhej podmienke nie preukázanie toho, že takýmto rozhodnutím mohli byť obmedzené práva akcionára ale vyžaduje reálne preukázanie porušenia práva akcionára. Takýto výklad nie je správny a je v rozpore s účelom, ktorý sa uvedenou normou sleduje. ... účelom tejto normy vzhľadom na gramatický výklad podmieňujúceho slovného spojenia „mohlo obmedziť“ je zrejmý preventívny charakter tejto normy, kedy si orgán spoločnosti - valné zhromaždenie a osoby, ktoré ho zvolávajú a prípadne ho riadia, musia byť vedomé toho (obava zo svojvôle), že pri splnení prvej podmienky a to, že takého valného zhromaždenia je v rozpore so zákonom prípadne stanovami spoločnosti, nesmie byť akékoľvek právo patriace akcionárovi ani obmedzené. Preto v spore vedenom o takomto nároku akcionára postačí preukázať, že v rozpore so zákonom prípadne stanovami spoločnosti valným zhromaždením bolo prijaté rozhodnutie, ktoré vo vzťahu k obsahu programu valného zhromaždenia sa dotýkalo akéhokolvek práva patriaceho akcionárovi a bolo by nadbytočné, v rozpore s právnou normou a aj v rozpore s uplatneným nárokom na takomto skutkovom základe takto postihnutého akcionára skúmať, či aj jeho práva reálne porušené boli.“

²⁰ „Každý má právo vlastníť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva. Dedenie sa zaručuje.“

²¹ „Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“

Predseda Najvyššieho súdu SR sa vo svojom vyjadrení z 17.01.2011, ktoré bolo Ústavnému súdu SR doručené 21.01.2011, nestotožnil s argumentáciou spoločnosti S., a. s., B., ktorú táto vyjadrila v ústavnej sťažnosti ohľadom namietaného porušenia jej základného práva na ochranu majetku podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky ako aj základného práva na súdnu ochranu zaručeného v čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky napadnutým rozsudkom Najvyššieho súdu SR.

V súvislosti s čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky predseda Najvyššieho súdu SR argumentoval tým, že *„... nejde o porušenie základného práva na súdnu ochranu a práva na spravodlivý proces, ak súd nerozhodne podľa predstáv účastníka konania a jeho návrhu nevyhoví, ak je takéto rozhodnutie súdu v súlade s objektívnym právom. Do práva na spravodlivý proces nepatrí právo účastníka konania, aby sa všeobecný súd stotožnil s jeho právnymi názormi, navrhovaním a hodnotením dôkazov. V danej súvislosti považoval aj výklad dotknutých ustanovení Obchodného zákonníka podaný najvyšším súdom za ústavne súladný výklad na vec sa vzťahujúcich právnych predpisov, ktorý nie je svojvoľný, ani arbitráry a nepopiera zmysel interpretovaných a použitých právnych noriem.“*

V súvislosti s argumentáciou spoločnosti S., a. s., B o porušení základného práva podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, predseda Najvyššieho súdu SR poukázal na doterajšiu judikatúru Ústavného súdu SR, podľa ktorej všeobecný súd zásadne nemôže byť sekundárnym porušovateľom základných práv hmotného charakteru, ku ktorým patrí aj základné právo vyplývajúce z čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ak toto porušenie nevyplýva z toho, že všeobecný súd súčasne porušil ústavnoprocenčné princípy vyplývajúce z čl. 46 až 48 Ústavy Slovenskej republiky.

Spoločnosť S., a. s., B. reagovala na vyjadrenie predsedu Najvyššieho súdu SR podaním z 01.02.2011, v ktorom poukázala najprv na to, že v prejednávanej veci mal mať tak Krajský súd v Žiline ako aj Najvyšší súd SR vždy najskôr na myslí to, akým zásahom došlo k porušeniu jej základného práva vlastníť majetok. K tomuto porušeniu malo podľa názoru spoločnosti S., a. s., B. dôjsť konaním osôb na valnom zhromaždení, ktoré neboli akcionármi spoločnosti. Vo vzťahu k tomuto zásahu mali potom menované súdy aj správne vyložiť hmotnoprávne ustanovenie právneho predpisu na ochranu jej patriaceho vlastníctva, s ktorého výkonom uplatnený nárok súvisel. V danej súvislosti poukázala spoločnosť S., a. s., B. predovšetkým na to, že konajúce súdy pochybili v tom, že od nej ako účastníka konania nesprávnym výkladom ust. § 131 ods. 2 ObZ vynucovali preukázanie následku, *„... keď zákon na preukázanie nároku požaduje preukázanie len hypotézy možného porušenia práva a tak porušovali ústavný princíp čl. 2 ods. 3 Ústavy SR.“* Nakoľko valné zhromaždenie zvolali osoby, ktoré v tom čase neboli akcionármi spoločnosti, tak Krajský súd v Žiline ako aj Najvyšší súd SR *„... pochybili pri posúdení dôležitosti poskytnutia právnej ochrany vlastníckemu právu akcionára, pretože takémuto konaniu konkrétnych osôb mimo zákona potom nie je možné vôbec prísúdiť relevantnosť a súdnu ochranu ako to urobili konajúce súdy.“*

Spoločnosť S., a. s., B. napokon opäť poukázala na to, že jej v konaní pred Krajským súdom v Žiline a pred Najvyšším súdom SR zo strany konajúcich súdov nebola poskytnutá patričná právna ochrana *„... z dôvodu primárneho porušenia zásady čl. 152 ods. 4 ústavy vo vzťahu k výkladu zákona - Obchodného zákonníka, § 131 ods. (vo vzťahu k čl. 20 ods. 1, čl. 46 ods. 4) a v kontexte odôvodnení týchto rozhodnutí potom aj z dôvodu porušenia základných práv podľa čl. 46 ods. 1 a čl. 47 ods. 3 ústavy, lebo na spôsobený zásah do vlastníctva sťažovateľky súdy nebrali vôbec zreteľ.“*

4.3 Právny názor Ústavného súdu Slovenskej republiky a jeho vplyv na interpretáciu § 131 ods. 2 ObZ

Ústavný súd SR vyhodnotil vo svojom náleze z 16.06.2011 právny názor Najvyššieho súdu SR, ktorým tento skonštatoval, že žalobca v zákonnej lehote neosvedčil obmedzenie svojich práv akcionára konaním predmetného mimoriadneho valného zhromaždenia, ako *„formalistický a teoreticky vykonštruovaný“*. Prijatie takého názoru by podľa Ústavného súdu SR *„... zakladalo tolerovanie svojvôle, ktorej neprípustnosť možno vyvodit' z čl. 1 ods. 1 ústavy.“* Ústavný súd SR považoval v danej súvislosti za zásadné konštatovať, že *„... každé rozhodovanie o právach akcionára sa ho dotýka, najmä otázky, ktorá sa týka podielu akcionára na zisku akciovej spoločnosti, o ktorom v danom prípade rozhodovalo aj mimoriadne valné zhromaždenie, ktoré napáda sťažovateľka.“*

Ústavný súd SR poukázal predovšetkým na to, „... že v danom prípade nebolo sporné, že mimoriadne valné zhromaždenie bolo zvolané neoprávnenou osobou a na ňom prijaté uznesenia boli v rozpore so zákonom, pričom zo samotného obsahu programu tohto valného zhromaždenia vyplývalo, že sa dotýka práv akcionárov príslušnej obchodnej spoločnosti.“ V takomto prípade v súlade s názorom sťažovateľky podľa názoru Ústavného súdu SR „... postačí preukázať, že v rozpore so zákonom prípadne stanovami spoločnosti valným zhromaždením bolo prijaté rozhodnutie, ktoré vo vzťahu k obsahu programu valného zhromaždenia sa dotýkalo akéhokoľvek práva patriaceho akcionárovi a bolo by nadbytočné, v rozpore s právnou normou a aj v rozpore s uplatneným nárokom na takomto skutkovom základe takto postihnutého akcionára skúmať, či aj jeho práva reálne porušené boli.“

Ústavný súd SR tak dospel k záveru, že namietaný rozsudok Najvyššieho súdu SR „... je z ústavného hľadiska neakceptovateľný, a preto rozhodol, že najvyšší súd svojím rozsudkom sp. zn. 3 Obdo 45/2008 z 13. mája 2010 porušil základné právo sťažovateľky podľa čl. 46 ods. 1 ústavy.“ Z uvedeného dôvodu Ústavný súd SR svojím nálezhom rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Obdo 45/2008 z 13.05.2010 zrušil a vec mu vrátil na ďalšie konanie. Naopak, z dôvodu hospodárskosti nepovažoval Ústavný súd SR za nevyhnutné zaujať meritórny postoj aj k namietanému porušeniu základného práva sťažovateľky podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

V kontexte s rozhodnutím Ústavného súdu SR možno konštatovať, že ustanovenie § 131 ods. 2 ObZ je potrebné interpretovať extenzívne, čo však v praxi bude viesť k tomu, že uvedené ustanovenie bude viac-menej obsolétne, pretože u väčšiny rozhodnutí prijatých na valnom zhromaždení bude možno aspoň hypoteticky vychádzať z toho, že mohli obmedziť práva spoločníkov resp. akcionárov. Pôjde predovšetkým o uznesenia valného zhromaždenia, ktoré nebolo zvolané postupom upraveným v zákone resp. v stanovách, lebo v tomto prípade možno konštatovať, že bolo obmedzené základné právo akcionára zúčastniť sa na valnom zhromaždení a hlasovať na ňom.²² Výnimkou by však boli čisto šikanózne žaloby zo strany akcionárov. V danom prípade by sa jednalo o výkon práva v rozpore s dobrými mravmi v zmysle § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka,²³ ktorému neprislúcha súdna ochrana.²⁴

²² V tomto zmysle porovnaj aj rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. Obdo V 24/2003 In: ZSP 48/2005, podľa ktorého v prípade, ak spoločnosť odoprela akcionárovi resp. jeho zástupcovi možnosť zúčastniť sa valného zhromaždenia, mohla tým obmedziť jeho práva, nakoľko v zmysle § 180 ObZ akcionár vykonáva svoje práva zásadne na valnom zhromaždení.

²³ Zákon č. 40/1964 Zb.

²⁴ Porovnaj v danej súvislosti uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky (ďalej „Najvyšší súd ČR“) z 31.08.2004, sp. zn. 25 Cdo 2648/2003, ako aj rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28.11.2001, sp. zn. 25 Cdo 2905/99 a rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28.06.2000, sp. zn. 21 Cdo 992/99: „Ustanovení § 3 obč. zák. je obecným ustanovením hmotněprávní povahy, které dává soudu možnost posoudit, zda výkon subjektivního práva je v souladu s dobrými mravy, a v případě, že tomu tak není, požadovanou ochranu odepřít. Pokud jde o výkon práva, které účastníku dává přímo právní předpis, přichází v úvahu aplikace tohoto ustanovení jen ve výjimečných případech. ... Jestliže by však výkon práva namítat promlčení uplatněného nároku byl toliko prostředkem umožňujícím poškodit jiného účastníka právního vztahu, zatímco dosažení vlastního smyslu a účelu sledovaného právní normou by pro něj zůstalo vedlejší a z hlediska jednajícího by bylo bez významu, jednalo by se sice o výkon práva, který je formálně se zákonem v souladu, avšak šlo by o výraz zneužití tohoto subjektivního práva (označované rovněž jako šikana) na úkor druhého účastníka, a tedy o výkon v rozporu s dobrými mravy... O jednání vykazujícím znaky přímého úmyslu poškodit druhého účastníka by ovšem nebylo možno uvažovat z okolností a důvodů, z nichž je vznik uplatněného nároku dovozován, nýbrž jen z konkrétních okolností, za nichž byla námitka promlčení tohoto nároku uplatněna. Tyto okolnosti by přitom musely být naplněny v natolik výjimečně intenzitě, aby byl odůvodněn tak významný zásah do principu právní jistoty...“ Pozri k tomu aj nálezh Ústavného súdu Českej republiky z 15.01.1997, sp. zn. II. ÚS 309/95. Všetky uvedené súdne rozhodnutia analyzujú predpoklady, kedy je vznesená námietka premĺčania v rozpore s dobrými mravmi. Podľa nášho názoru tam uvedenú argumentáciu možno aplikovať aj pri šikanózných žalobách na vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.

Chceme ale zároveň poukázať na to, že právna doktrína takýto dopad predmetného nálezu Ústavného súdu SR na výklad hmotnoprávnej podmienky v zmysle § 131 ods. 2 ObZ neprijíma jednoznačne. V danom kontexte chceme predovšetkým uviesť právny názor *M. Patakyovej a B. Grambličkovej*: „Záveru tohto nálezu je ... potrebné interpretovať v spojení s kauzou, ktorá bola predmetom rozhodovania všeobecných súdov v tomto prípade. V predmetnej právnej veci rozhodovalo valné zhromaždenie bez prítomnosti akéhokoľvek „skutočného“ akcionára spoločnosti a žalobu podával akcionár, ktorého podiel na základnom imaní dosahoval 51%. V takomto kontexte je obsah uznesení prijatých na „valnom zhromaždení“ atakujúci, ohrozujúci obmedzenie práva akcionára (51%) bez ďalšieho, t. j. bez podrobnejšieho tvrdenia a dokazovania konkrétnych práv akcionára, ktoré mohli byť obmedzené uznesením valného zhromaždenia. Aplikácia záverov nálezu Ústavného súdu SR je preto limitovaná na podobné až fatálne skutkové okolnosti.“²⁵

5 ZÁVER

Návrh na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia považujeme za dôležitý právny inštrument na ochranu menšinových spoločníkov resp. akcionárov. Slovenský právny poriadok nevyžaduje, aby akcionár, ktorý tento návrh na súde uplatňuje, mal určitý kvalifikovaný podiel na základnom imaní spoločnosti. Na základe judikatúry Najvyššieho súdu SR takýto akcionár nemusí byť akcionárom v čase konania valného zhromaždenia, ktoré ním napadnuté uznesenie prijalo, postačuje, aby bol akcionárom v čase podania návrhu. Pokiaľ sa jedná o akcionára s listinnými akciami na meno, musí však byť tento akcionár v čase podania návrhu zapísaný do zoznamu akcionárov vedenom Centrálnym depozitárom cenných papierov, a. s. Akcionári so zaknihovanými akciami sa musia preukázať výpisom z príslušnej zákonnej evidencie cenných papierov.

Na to, aby bola konkrétna osoba ako akcionár aktívne legitimovaná podať návrh na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, musí kumulatívne spĺňať aj podmienku podľa § 131 ods. 2 v spojení s § 183 ObZ – t. j. porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov, ku ktorým došlo na základe uznesenia valného zhromaždenia, mohlo obmedziť jeho práva akcionára. V kontexte s nálezom Ústavného súdu SR, sp. zn. IV. ÚS 434/2010-39 je podľa nášho názoru nutné vykladať túto podmienku extenzívne. Zahŕňa v zásade aj formálne vady pri zvolaní valného zhromaždenia, pokiaľ sa zo strany akcionárov nejedná výlučne o šikanózne žaloby, nakoľko takéto žaloby sú v rozpore s dobrými mravmi.

Použitá literatúra:

MAMOJKA, M. a kol.: Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. § 1- § 260. Žilina : EUROKÓDEX, 2016. ISBN 978-80-8155-065-2.
PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016. 1691 s. ISBN 978-80-89603-46-6.
ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Praha : C. H. Beck, 2016, 1540 s. ISBN 978-80-7400-629-6.

Kontaktné údaje:

Dr. Angelika Mašurová
angelika.masurova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

²⁵ PATAKYOVÁ, M., GRAMBLIČKOVÁ, B. In: PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 737.

NÁLEZ ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZO 16. JÚNA 2011, IV. 434/2010-39 A JEHO DOPAD NA HMOTNOPRÁVNŤU PODMIENKU AKTÍVNEJ VECNEJ LEGITIMÁCIE AKCIONÁRA/SPOLOČNÍKA NA PODANIE NÁVRHU NA URČENIE NEPLATNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA¹

Mária Patakyová, Barbora Grambličková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of the prepared contribution is to analyse the finding of the Constitutional Court of the Slovak Republic, dated 16 June 2011, IV. 434 / 2010-39 and its impacts on the substantive condition of the shareholder's standing before the court in order to bring an action for the invalidity of a resolution of the general meeting. The contribution is mainly devoted to the interpretation of Section 131 Subsection 2 of the Commercial Code, which establishes one of the substantive conditions of the shareholder's standing before the court in order to bring an action for the invalidity of a resolution of the general meeting. Moreover, the contribution deals with the analysis of the conclusions of the finding of the Constitutional Court of the Slovak Republic, which did not agree with the formalistic interpretation of Section 131 Subsection 2 of the Commercial Code by the Supreme Court of the Slovak Republic. The Constitutional Court stated, in its finding, that the shareholder is not required to claim and prove that his/her rights were materially breached to fulfil the substantial condition stipulated in Section 131 Subsection 2 of the Commercial Code, but he/she is required only to claim, which of his/her could be affected by a resolution of the general meeting, which was adopted contrary to the law, agreement of association or bylaws. As a result of the application of this view, the provision in question loses its effectiveness in order to ensure the fulfilment of the substantive conditions of the shareholder's standing before the court to bring a claim, but, under the analyses of the conclusions of the Constitutional Court's finding, the potential of the provision *ab initio* of Section 131 Subsection 2 demonstrates its relevance in order to prevent the misusing claims in the reflection of the principle of proportionality, the consequences of a breach of legal duty must not be grossly disproportionate to the impact of the breach on the legal relationship of the entitled person or the gravity of such a breach.

Abstrakt: Cieľom pripravovaného príspevku je analyzovať nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 16. júna 2011, IV. 434/2010-39 a jeho dopad na hmotnoprávnú podmienku aktívnej vecnej legitímácie akcionára/spoločníka na podanie žaloby na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. Príspevok je venovaný najmä výkladu ustanovenia § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka, ktorý stanovuje jednu z hmotnoprávných podmienok aktívnej vecnej legitímácie akcionára/spoločníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. Príspevok sa venuje analýze záverov Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý sa nestotožnil s formalistickým výkladom ustanovenia § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka Najvyšším súdom Slovenskej republiky. Ústavný súd v rámci svojho nálezu konštatoval, že od akcionára sa nevyžaduje tvrdiť a dokázať, že práva akcionára/spoločníka boli reálne porušené, ale vyžaduje sa od akcionára/spoločníka tvrdiť, ktoré z práv akcionára/spoločníka mohli byť dotknuté v dôsledku uznesenia valného zhromaždenia prijatého v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami. V dôsledku aplikácie tohto názoru predmetné ustanovenie stráca svoju efektívnosť v rámci ustaľovania splnenia hmotnoprávných podmienok aktívnej vecnej legitímácie, avšak v rámci analýzy záverov nálezu Ústavného súdu sa v súvislosti predchádzania šikanóznym žalobám preukazuje potenciál ustanovenia *ab initio* odseku 2 ustanovenia §131 v premetnutí zásady

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0875/1 „Riadenie a kontrola v atomistických a polykorporátnych štruktúrach“.

proporcionality, a to konkrétne, že dôsledky porušenia právnej povinnosti nesmú byť v hrubom nepomere s dopadom, ktoré toto porušenie malo do právnych pomerov oprávnenej osoby ani so závažnosťou takéhoto porušenia.

Key words: Invalidity of the general meeting's resolution, shareholder's standing before the court, principle of proportionality.

Kľúčové slová: Neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, aktívna vecná legitímácia akcionára/spoločníka, zásada proporcionality.

1 ÚVOD

Príspevok sa venuje analýze naplnenia podmienok aktívnej vecnej legitímácie akcionára/spoločníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti so zameraním sa na špecifickú podmienku aktívnej vecnej legitímácie stanovenú v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka. Naplnenie tejto špecifickej podmienky bolo predmetom nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 16. júna 2011, IV. 434/2010-39 (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky), obsah ktorého analyzujeme. Ak predpokladáme, že v dôsledku nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sa obmedzenia podávania šikanózných žalôb nebudú môcť efektívne uplatniť pri ustáľovaní aktívnej vecnej legitímácie spoločníka, potom vyslovujeme záver, že takýto výsledok by sa mal dosiahnuť aplikáciou proporcionality pri samotnom rozhodovaní o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.

2 AKTÍVNA VECNÁ LEGITÍMÁCIA SPOLOČNÍKA/AKCIONÁRA NA PODANIE NÁVRHU URČENIE NEPLATNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA

Hmotnoprávne podmienky aktívnej vecnej legitímácie spoločníka a akcionára na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia sú špecifikované v § 131 Obchodného zákonníka pre spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným a v § 183 Obchodného zákonníka pre akcionára akciovej spoločnosti s odkazom na § 131 Obchodného zákonníka. Rovnaké hmotnoprávne podmienky aktívnej vecnej legitímácie na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia sa aplikujú aj pre akcionára jednoduchej spoločnosti na akcie na základe § 220h ods. 3² a ods. 4³ Obchodného zákonníka. Ustanovenie § 220h ods. 3 Obchodného zákonníka stanovuje, že ak v Díeli VI Obchodného zákonníka (Jednoduchá spoločnosť na akcie) nie je ustanovené inak, tak sa na jednoduchú spoločnosť na akcie aplikujú časti zákona o akciovej spoločnosti. Ustanovenie § 220h ods. 4 Obchodného zákonníka stanovuje, ktoré ustanovenia o akciovej spoločnosti sa na jednoduchú spoločnosť neaplikujú. Tým, že Díel VI Obchodného zákonníka o jednoduchej spoločnosti na akcie neobsahuje osobitnú úpravu otázky podania návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia a aplikácia § 183 Obchodného zákonníka nie je vylúčená v § 220h ods. 4 Obchodného zákonníka, tak sa na túto otázku aktívnej vecnej legitímácie akcionára na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia v prípade akcionára jednoduchej spoločnosti na akcie aplikuje § 183 Obchodného zákonníka s odkazom na § 131 Obchodného zákonníka.

Hmotnoprávne podmienky aktívnej vecnej legitímácie spoločníka, v rámci spoločnosti s ručením obmedzeným na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, sú špecifikované v § 131 ods. 1 a ods. 2 Obchodného zákonníka. Ustanovenie § 131 ods. 1 Obchodného zákonníka ustanovuje, že spoločník je oprávnený na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia v tom prípade, ak je toto uznesenie valného zhromaždenia v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami. Zákom č. 500/2001 Z. z. došlo k novelizácii ustanovenia § 131 Obchodného zákonníka, novela zasiahla do §

² „Ak sa v tomto diele neustanovuje inak, použijú sa na jednoduchú spoločnosť na akcie primerane ustanovenia piateho dielu tejto časti zákona o akciovej spoločnosti.“

³ „Ustanovenia § 155 ods. 1, 5 a 6, § 161d ods. 2, § 178 ods. 7, § 191, 193, 196, § 200 ods. 1 druhej vety a tretej vety a odseky 5 a 6 a osobitné ustanovenia o verejnej akciovej spoločnosti sa na jednoduchú spoločnosť na akcie nepoužijú.“

131 ods. 1 Obchodného zákonníka nasledujúcim spôsobom: „V § 131 ods. 1 sa slová „požiadať súd, aby vyslovil neplatnosť“ nahrádzajú slovami „podať návrh na súd na určenie neplatnosti“ a za prvú vetu sa vkladá nová druhá veta, ktorá znie: „Rovnaké právo má aj bývalý spoločník alebo konateľ, ak sa ho uznesenie valného zhromaždenia týka.“⁴ Zároveň bol vyššie uvedenou novelou za ods. 1 § 131 doplnený nový ods. 2, ktorý znie: „Súd môže na návrh spoločníka určiť neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, len ak porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha.“⁵ Dôvodová správa k obom týmto novelizáciám ustanovenia § 131 Obchodného zákonníka uvádza nasledovné: „Legislatívno-technické upresnenie vo vzťahu k procesno-právnym predpisom. Ako dôvod určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia súdom sa zavádza možnosť obmedzenia práva spoločníka porušením zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov. Aktívne procesne legitímovaný je však len spoločník, ktorého práva mohli byť uznesením obmedzené.“⁶ Dôvodom na novelizovanie ustanovenia § 131 Obchodného zákonníka a uvedenia nového ods. 2 bolo zabránenie šikanóznym žalobám.⁷ Ustanovenie § 131 ods. 2, podľa nášho názoru, malo predstavovať uvedenie princípu proporcionality do naplnenia podmienok aktívnej vecnej legitímácie spoločníka podať návrh na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. V rámci tejto proporcionality sa má dať do pomeru možné obmedzenie práv spoločníka a chránené záujmy spoločnosti. To znamená, že na naplnenie aktívnej vecnej legitímácie spoločníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti valného zhromaždenia by malo byť potrebné naplniť hmotnoprávnu podmienku (okrem tým uvedených v § 131 ods. 1), ktorá stanovuje, že uznesenie, ktoré spoločník chce napadnúť musí nielen porušovať zákon, spoločenskú zmluvu alebo stanov, ale toto uznesenie mohlo obmedziť práva spoločníka. Tieto dve hmotnoprávne podmienky musia byť naplnené súčasne/kumulatívne, tieto závery sú potvrdené tak Najvyšším súdom Slovenskej republiky⁸ ako aj Ústavným súdom Slovenskej republiky.⁹ Na úspešné podanie návrhu na určenie neplatnosti valného zhromaždenia musí spoločník uplatniť právo do troch mesiacov od prijatia uznesenia valného zhromaždenia alebo ak valné zhromaždenie nebolo riadne zvolané tak odo dňa, keď sa spoločník mohol o tomto uznesení dozvedieť.¹⁰

Vyššie uvedené hmotnoprávne podmienky aktívnej vecnej legitímácie sú aplikované aj v prípade akcionára akciovej spoločnosti na základe odkazu uvedeného v §183 Obchodného zákonníka na ustanovenie § 131 obchodného zákonníka. Ustanovenie § 183 navyše rozširuje podmienky potrebné na naplnenie aktívnej vecnej legitímácie akcionára o podmienku podania protestu do zápisnice z valného zhromaždenia, ak sa valného zhromaždenia akcionár zúčastnil.

Na základe vyššie uvedenej argumentácie, rovnaké podmienky na naplnenie aktívnej vecnej legitímácie akcionára na podanie návrhu na určenie neplatnosti valného zhromaždenia sa aplikujú aj na akcionára jednoduchej spoločnosti na akcie.

3 NÁLEZ ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZO 16. JÚNA 2011, IV. 434/2010-39

3.1 Skutkový stav a procesný priebeh podaného návrhu akcionára na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia

Majoritný akcionár akciovej spoločnosti, vlastníci 51% akcií, sa ako žalobca domáhal určenia neplatnosti všetkých desiatich uznesení prijatých na mimoriadnom valnom zhromaždení akciovej spoločnosti. Okrem majoritného akcionára bol akcionárom spoločnosti minoritný akcionár, ktorý vlastnil 49% akcií. Tento minoritný akcionár ale v deň konania mimoriadneho valného zhromaždenia nebol zapísaný v zozname akcionárov spoločnosti. Majoritný akcionár ako žalobca následne tvrdil, že mimoriadne valné zhromaždenie nebolo zvolané v súlade s § 199 Obchodného

⁴ Zákon č. 500/2001 Z. z., bod 111.

⁵ Zákon č. 500/2001 Z. z., bod 112.

⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 500/2001 Z. z.

⁷ Patakyová in PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník: komentár.

⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 2 Obdo 1/2012.

⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 16. júna 2011, IV. 434/2010-39.

¹⁰ § 131 ods. 1 posledná veta, Obchodný zákonník.

zákonníka, keďže predmetné mimoriadne valné zhromaždenie zvolal len jeden člen dozornej rady a nie dozorná rada ako kolektívny orgán. Majoritný akcionár poukazoval aj na skutočnosť, že mimoriadne valné zhromaždenie nebolo uznášaniaschopné, keďže sa jeho konania nezúčastnili akcionári, ktorí vlastnili viac ako 50% akcií, táto podmienka pre uznášaniaschopnosť bola upravená v článku XI. bod 3. stanov akciovej spoločnosti v znení platnom v čase konania mimoriadneho valného zhromaždenia. Na predmetom mimoriadnom valnom zhromaždení sa zúčastnil len minoritný akcionár, ktorý vlastnil 49% akcií akciovej spoločnosti. Je potrebné poznamenať, že hlasovacie práva majoritného akcionára boli v čase konania mimoriadneho valného zhromaždenia síce obmedzené predbežným opatrením súdu, avšak podľa názoru majoritného akcionára sa pri zisťovaní kvóra potrebného pre hlasovanie na mimoriadnom valnom zhromaždení malo prihliadať aj na akcie majoritného akcionára. Ďalším tvrdením majoritného akcionára bolo, že rozšírenie predmetu programu mimoriadneho valného zhromaždenia nastalo v rozpore s § 185 Obchodného zákonníka bez toho aby s ním súhlasili všetci akcionári akciovej spoločnosti a bez toho, aby boli všetci akcionári akciovej spoločnosti prítomní na mimoriadnom valnom zhromaždení. Majoritný akcionár svoje tvrdenia preukazoval najmä notárskou zápisnicou o konaní mimoriadneho valného zhromaždenia, výpisom zo zoznamu akcionárov akciovej spoločnosti, rozhodnutím obchodného registra o zápise zmien v orgánoch akciovej spoločnosti, stanovami akciovej spoločnosti a pozvánkou na mimoriadne valné zhromaždenie akciovej spoločnosti. Majoritný akcionár, na pojednávaní konanom pred súdom prvého stupňa, doplnil svoj návrh o poukázanie na to, že jeho práva mohli byť obmedzené tým, že bolo porušené jeho právo na riadne zvolanie valného zhromaždenia, právo na rozdelenie podielu zo zisku a jeho právo na rozhodnutie o zmene programu valného zhromaždenia.

Odvolací súd poukázal na ustanovenie § 131 ods. 1 a ods. 2 Obchodného zákonníka, z ktorého, podľa výkladu tohto súdu vyplýva, že na to, aby mohlo byť vyhovené žalobe zo strany majoritného akcionára, tak sa vyžaduje kumulatívne splnenie dvoch hmotnoprávnych podmienok aktívnej vecnej legitímácie. To znamená, že najprv musí dôjsť ku konštatovaniu rozporu uznesenia valného zhromaždenia so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami a zároveň musí dôjsť ku konštatovaniu, ako toto porušenie/rozpor mohlo obmedziť práva spoločníka/akcionára. K úspešnému splneniu kumulatívnej druhej podmienky aktívnej vecnej legitímácie akcionára/spoločníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia bolo podľa odvolacieho súdu potrebné obmedzenie nielen tvrdiť, ale aj preukázať za splnenia povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti (ustanovenie § 101 ods. 1 a § 120 ods. 1, 4 O. s. p.). To znamená, že podľa odvolacieho súdu majoritný akcionár ako žalobca nepreukázal a neosvedčil obmedzenie jeho práv v dôsledku prijatého uznesenia valného zhromaždenia, ktoré bolo v rozpore so zákonom. Podľa názoru odvolacieho súdu bola nepochybná povinnosť majoritného akcionára ako žalobcu tvrdiť a tiež osvedčiť tvrdené skutočnosti ohľadne splnenia stanovených zákonných hmotnoprávnych podmienok aktívnej vecnej legitímácie akcionára/spoločníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia v zákonnej lehote v predmetnom sporovom konaní. Odvolací súd bol názoru, že vyššie uvedenú povinnosť si žalobca plní opísaním rozhodujúcich skutočností uplatňovaného nároku v žalobe, a tiež doložením dôkazov, ktoré tvrdené skutočnosti osvedčujú. V predmetom prípade, podľa názoru odvolacieho súdu, bolo z obsahu podanej žaloby zo strany majoritného akcionára zrejmé, že žalobca v nej obmedzenie jeho práv konaním mimoriadneho valného zhromaždenia nijakým spôsobom nekonkretizoval ani nedoložil.

3.2 Obsah nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky

Ústavný súd sa predovšetkým nestotožnil s formalistickým výkladom ustanovení § 131 ods. 1 a ods. 2 Obchodného zákonníka uplatneným v namietanom rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ako dovolacieho súdu. Podľa názoru Ústavného súdu Najvyšší súd Slovenskej republiky formálne konštatoval, že sťažovateľka (majoritný akcionár) nepreukázala v zákonnej lehote obmedzenie svojich práv ako akcionára konaním mimoriadneho valného zhromaždenia. Ústavný súd ďalej uvádza, že Najvyšší súd sa nevysporiadal s otázkou, že „každé rozhodovanie o právach akcionára sa ho dotýka, najmä otázky, ktorá sa týka podielu akcionára na zisku akciovej spoločnosti, o ktorom v danom prípade rozhodovalo aj mimoriadne valné zhromaždenie, ktoré

*napáda sťažovateľka.*¹¹ Ústavný súd ďalej tvrdí, že sa nie je možné stotožniť s tak formalistickým výkladom ustanovení § 131 ods. 1 a ods. 2 Obchodného zákonníka v kontexte so skutočnosťou, že „v danom prípade nebolo sporné, že mimoriadne valné zhromaždenie bolo zvolané neoprávnenou osobou a na ňom prijaté uznesenia boli v rozpore so zákonom, pričom zo samotného obsahu programu tohto valného zhromaždenia vyplývalo, že sa dotýka práv akcionárov príslušnej obchodnej spoločnosti.“

Ústavný súd sa vo vzťahu k potrebe splneniu „kumulatívnej podmienky“ ustanovenej v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka v právnom spore podľa § 131 ods. 1 Obchodného stotožnil s právnym názorom sťažovateľky (majoritného akcionára, ktorý napádal neplatnosť uznesení valného zhromaždenia), a to, že v takomto právnom spore „postačí preukázať, že v rozpore so zákonom prípadne stanovami spoločnosti valným zhromaždením bolo prijaté rozhodnutie, ktoré vo vzťahu k obsahu programu valného zhromaždenia sa dotýkalo akéhokoľvek práva patriaceho akcionárovi a bolo by nadbytočné, v rozpore s právnou normou a aj v rozpore s uplatneným nárokom na takomto skutkovom základe takto postihnutého akcionára skúmať, či aj jeho práva reálne porušené boli.“

3.3 Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. februára 2012, 2 Obdo 1/2012

Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom uznesení z 22. februára 2012, 2 Obdo 1/2012 (uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky), ktoré nadväzovalo na nález Ústavného súdu v predmetnej veci, stanovuje, že je nevyhnutné urobiť rozdiel medzi povinnosťou tvrdiť a dôkaznou povinnosťou, keďže sa jedná o dva rôzne procesné úkony s odlišnou povahou, ktoré nie je možné stotožňovať. Podľa Najvyššieho súdu Slovenskej republiky „sú účastníci konania povinní prispieť k tomu, aby sa dosiahol účel konania najmä tým, že pravdivo a úplne opíšu všetky potrebné skutočnosti, označia dôkazné prostriedky a že dbajú na pokyny súdu (§ 101 ods. 1 O. s. p.). Účastníci sú povinní označiť dôkazy na preukázanie svojich tvrdení (§ 120 ods. 1 prvá veta O. s. p.)“¹². Z uvedeného vyplýva, podľa tvrdení uvedených v uznesení Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, že navrhovanie dôkazov je priamo prepojené s povinnosťou tvrdenia, avšak vo vyššie citovaných ustanoveniach nie je uvedené, že by sa povinnosť tvrdenia musela samotným účastníkom konania aj preukázať. Najvyšší súd Slovenskej republiky v predmetom ustanovení konštatuje, že „Záver odvolacieho súdu o tom, že istú skutočnosť, v danom prípade obmedzenie práv akcionára ako dôsledok prijatia rozhodnutia valného zhromaždenia, bolo potrebné žalobcom v konaní nielen tvrdiť, ale aj preukázať za splnenia povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti, je nesprávny.“

4 DOPAD NÁLEZU ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY NA NAPLNENIE PODMIENKY AKTÍVNEJ VECNEJ LEGITIMÁCIE AKCIONÁRA/SPOLOČNÍKA UPRAVENEJ V § 131 ODS. 2 OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA

Na základe vyššie uvedeného obsahu nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky a nadväzujúceho uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je potrebné analyzovať dopady tohto nálezu a uznesenia na naplnenie podmienky aktívnej vecnej legitimácie akcionára/spoločníka upravenej v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, zjednodušené povedané, čo musí spoločník/akcionár tvrdiť a preukázať aby naplnil podmienky aktívnej vecnej legitimácie upravenej v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka. Podľa nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý sa stotožnil s argumentáciou majoritného akcionára ako žalobcu a sťažovateľa „postačí preukázať, že v rozpore so zákonom prípadne stanovami spoločnosti valným zhromaždením bolo prijaté rozhodnutie, ktoré vo vzťahu k obsahu programu valného zhromaždenia sa dotýkalo akéhokoľvek práva patriaceho akcionárovi a bolo by nadbytočné, v rozpore s právnou normou a aj v rozpore s uplatneným

¹¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 16. júna 2011, IV. 434/2010-39.

¹² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. februára 2012, 2 Obdo 1/2012.

nárokom na takomto skutkovom základe takto postihnutého akcionára skúmať, či aj jeho práva reálne porušené boli.“ Predmetný záver Ústavného súdu je podporený aj uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, v rámci ktorého je uvedené, že fakt, že istú skutočnosť (v danom prípade obmedzenie práv akcionára ako dôsledok prijatia rozhodnutia mimoriadneho valného zhromaždenia) bolo potrebné žalobcom v konaní nielen tvrdiť, ale aj preukázať za splnenia povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti, je podľa záverov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky neprávny.

Na základe vyššie uvedeného by bolo možné dospieť k záveru, že na naplnenie podmienky aktívnej vecnej legitímácie uvedenej v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia by akcionárovi/spoločníkovi postačilo „vymenovať nejaké“ práva akcionára/spoločníka, ktoré mohli byť obmedzené, ale toto tvrdenie, by nebolo potrebné preukázať.

5 OTVORENIE PANDORINEJ SKRINKY – STÁVA SA § 131 ODS. 2 VO SVETLE NÁLEZU ÚSTAVNÉHO SÚDU OBSOLENTÝM?

Na základe vyššie uvedených záverov nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky a nadväzujúceho uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky by sa podmienka aktívnej vecnej legitímácie akcionára/spoločníka na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia uvedená v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka stáva obsolentným ustanovením, keďže, ako aj vyššie uvádzame, akcionárovi/spoločníkovi by na naplnenie podmienky aktívnej vecnej legitímácie uvedenej v § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka, postačilo „vymenovať nejaké“ práva akcionára/spoločníka, ktoré mohli byť obmedzené, ale toto tvrdenie, by už nebolo potrebné preukázať.

Ako vyplynulo z vyššie uvedeného, s takýmto záverom nie sú autorky príspevku uzrozmene, prikláňajú sa k názoru, že je potrebné odlišiť, keď sa na naplnenie podmienky aktívnej vecnej legitímácie od akcionára/spoločníka vyžaduje, aby tvrdil a preukázal, aké jeho práva boli reálne porušené, od situácie, keď sa od akcionára/spoločníka vyžaduje aby tvrdil a preukázal, ktoré z jeho práv mohli byť obmedzené v dôsledku uznesenia valného zhromaždenia prijatého v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami. S takouto interpretáciou § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka sa stotožnil aj majoritný akcionár ako žalobca, ktorý uvádza: „... v konaní o určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia súdu treba **preukázať iba tie skutočnosti, o ktorých tak určí špeciálne ustanovenie § 131**, teda že prijaté uznesenie, ak bolo prijaté v rozpore so zákonom alebo so stanovami (preukázaná skutočnosť), **mohlo obmedziť práva akcionára**, ktorý sa určenia neplatnosti domáha. Aj keď konajúce súdy správne uvádzajú, že ku splneniu oboch týchto podmienok mus dôjsť kumulatívne, teda musia byť splnené súčasne, nesprávny je výklad uvedenej právne normy dovolacím (aj odvolacím) súdom v tom, **že vyžaduje pri druhej podmienke nie preukázanie toho, že takýmto rozhodnutím mohli byť obmedzené práva akcionára ale vyžaduje reálne preukázanie porušenia práva akcionára**. Takýto výklad nie je správny a je v rozpore s účelom, ktorý sa uvedenou normou sleduje.“

6 ZÁVER – PROPORCIONALITA

Pokiaľ sa v aplikačnej praxi, v dôsledku pôsobenia názorov obsiahnutých v odôvodnení nálezu ÚS SR presadí interpretácia vedúca až k obsolentnosti tohto ustanovenia pri ustáľovaní podmienok aktívnej vecnej legitímácie, potom v dôsledku dikcie právnej normy „*Súd môže na návrh spoločníka **určiť** neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, len ak porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha.*“ je nevyhnutné, aby bolo ustanovenie § 131 ods. 2 Obchodného zákonníka posúdené ako príkaz pre samotné rozhodovanie súdu v súdnom konaní. Súd by mal pri podanom návrhu zo strany akcionára/spoločníka na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia zobrať do úvahy možnosť (reálneho) obmedzenia práv akcionára/spoločníka prostredníctvom preukázania možnosti obmedzenia ich práv prijatým uznesením valného zhromaždenia, ktoré je v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami. Vyššie uvedeným postupom by zo strany súdu došlo

k zabráneniu podávania šikanózných žalôb voči spoločnosti zo strany akcionárov/spoločníkov. Podľa nášho názoru, v dôsledku dikcie odseku 2 §131 Obchodného zákonníka má súd dávať do pomeru možný (reálny) zásah do práv spoločníka voči chráneným záujmom spoločnosti, v prípade samotného konania, v rámci ktorého sa bude rozhodovať o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. Premietnutie princípu proporcionality vedie ku konkrétnemu zvažovaniu dopadov, a to konkrétne, že dôsledky porušenia právnej povinnosti nesmú byť v hrubom nepomere s dopadom, ktoré toto porušenie malo do právnych pomerov oprávnenej osoby ani so závažnosťou takéhoto porušenia.

Použitá literatúra:

PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník: komentár. 5. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2016. 1224 s. ISBN 978-80-89603-46-6.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 16. júna 2011, IV. 434/2010-39.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. februára 2012, 2 Obdo 1/2012.

Kontaktné údaje:

Prof. JUDr. Mária Patakyová, PhD.

maria.patakyova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave (Právnická fakulta)

Šafárikovo nám. č. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

JUDr. Barbora Grambličková, LL.M.

barbora.czokolyova@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave (Právnická fakulta)

Šafárikovo nám. č. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

INŠTITÚT DODATOČNEJ LIKVIDÁCIE V KONTEXTE ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Jana Strémy

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract

The aim of the paper is to analyze the Arrangement of an additional liquidation of a company in which questions arise as a (not) full legal renewal subjectivity, or, in the case of a court of law, a business entity subjected to the procedural lawfulness of such a company. The pledge is an author's consideration of the meaning of the arrangement that should be on the one hand, the protection of creditors in the satisfaction of their claims additionally (after the expulsion of the company from the OR) of the company's property as well as protection of the property rights of former shareholders of the company.

Abstrakt

Cieľom príspevku je analýza inštitútu dodatočnej likvidácie obchodnej spoločnosti, pri ktorom sa vynárajú otázky ako (ne)plnohodnotné obnovenie právnej subjektivity, prípadne potieranie procesnoprávnej subjektivity takejto obchodnej spoločnosti v konaní pred súdom. Príspevok je úvahou autorky nad zmyslom inštitútu, ktorým by mala byť jednak ochrana veriteľov pri uspokojovaní ich pohľadávok z dodatočne (po výmaze spoločnosti z OR) zisteného majetku spoločnosti, ako aj ochrana majetkových práv bývalých spoločníkov spoločnosti.

Key words: company, liquidation, liquidator, extinction of a legal person, additional liquidation, subjectivity.

Kľúčové slová: obchodná spoločnosť, likvidácia, likvidátor, zánik právnickej osoby, dodatočná likvidácia, subjektivita.

ÚVOD

V predkladanom príspevku sa zaoberáme problematikou skúmania inštitútu dodatočnej likvidácie z pohľadu teoreticko-metodologických problémov, ktoré sa vynárajú v kontexte judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky na poli aktuálneho výskumu v právnych vedách. Konkrétne sa venujeme problematickej konceptualizácii obnovenia právnej subjektivity právnickej osoby v dodatočnej likvidácii. Odbornú reflexiu naznačeného problému nachádzame partikulárne v súčasnej doktríne, no nemožno ju považovať za jednotnú. Je sporné, či sa už raz zaniknutá spoločnosť „oživuje“ alebo nie. Ešte donedávna prevládala odborná mienka v doktríne i v súdnej praxi, že sa subjektivita už raz zaniknutej obchodnej spoločnosti neobnovuje. Ústavný súd Slovenskej republiky však v tejto veci zaujal iné stanovisko a z uvedeného dôvodu nemožno uvažovať o ustálení riešenia problému.

1 TEORETICKO-METODOLOGICKÉ INŠTRUMENTÁRIUM POJMU DODATOČNÁ LIKVIDÁCIA

Za predpokladu, že nedôjde k zániku obchodnej spoločnosti s právnym nástupcom, i.e. k prechodu práv a povinností v dôsledku splynutia alebo zlúčenia a pod., sa pred výmazom spoločnosti z obchodného registra vyžaduje likvidácia obchodnej spoločnosti. Likvidácia je právny inštitút vyhradený právnickým osobám ako spôsob majetkového vyporiadania pri zániku právnickej

osoby bez univerzálneho právneho nástupcu.¹ Ako sme už uviedli, všeobecná právna úprava zániku právnických osôb je upravená v Občianskom zákonníku. Z ust. § 20a ods. 2 a 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov vyplýva, že právnická osoba zapísaná v obchodnom registri alebo v inom zákonom určenom registri zaniká dňom výmazu z tohto registra, pokiaľ osobitné zákony neustanovujú inak a pred zánikom právnickej osoby sa vyžaduje jej likvidácia, pokiaľ celé jej imanie nenadobúda právny nástupca alebo osobitný zákon neustanovuje inak.² Výmazom z obchodného registra dochádza k zániku spoločnosti, v dôsledku čoho spoločnosť naďalej ako subjekt práva neexistuje. Výmaz obchodnej spoločnosti má konštitutívny účinok s dôsledkom straty právnej subjektivity vymazanej spoločnosti. Napriek tomu môžu nastať situácie, keď sa ukáže, že likvidácia nebola uskutočnená do konca a jej účel tak nebol naplnený, prípadne, ako uvádza Josková, že hoci sa likvidácia mala uskutočniť, k jej uskutočneniu nedošlo.³

Dodatočná likvidácia obchodnej spoločnosti predstavuje inštitút, ktorý bol do slovenského právneho poriadku inkorporovaný novelou zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len „Obchodný zákonník“), konkrétne zákonom č. 500/2001 Z. z., a to s účinnosťou od 1. 1. 2002 v znení: „Ak bola spoločnosť vymazaná z obchodného registra a ak sa zistí ďalší majetok spoločnosti, rozhodne súd na návrh štátneho orgánu, bývalého štatutárneho orgánu, jeho člena alebo spoločníka, veriteľa, dlžníka alebo z vlastného podnetu o dodatočnej likvidácii majetku bývalej spoločnosti a vymenuje likvidátora. Na vymenovanie likvidátora sa nepoužijú ustanovenia § 71 ods. 1. Obchodného zákonníka. Po právoplatnosti rozhodnutia súd zapíše likvidátora do obchodného registra. Na dodatočnú likvidáciu sa primerane použijú ustanovenia o likvidácii.“⁴ Neskôr novelou Obchodného zákonníka č. 432/2004 Z. z., a to s účinnosťou od 1. 10. 2004 sa v ust. § 75a sa na konci pripojila nová veta: „Pohľadávky voči spoločnosti, ktoré nebolo možné uplatniť pre výmaz spoločnosti zrušenej bez právneho nástupcu z obchodného registra, sa rozhodnutím súdu o dodatočnej likvidácii obnovujú a možno ich uplatniť v rozsahu, v akom neboli uspokojené.“

Ide teda o vyporiadanie majetku subjektu po jeho zániku, ktorý bol objavený dodatočne, pričom subjektom povinným uspokojiť pohľadávky veriteľov z tohto majetku je súdom vymenovaný likvidátor.⁵ „Zmyslom dodatočnej likvidácie je in genere zabezpečiť usporiadanie majetku aj zaniknutej obchodnej spoločnosti. Dodatočná likvidácia sa teda týka novoobjaveného majetku spoločnosti, o ktorom sa v čase výmazu spoločnosti z obchodného registra nevedelo.“⁶ Podľa Maceka jej zmyslom má byť naplnenie účelu likvidácie v prípade opomenutia časti majetku zrušenej spoločnosti v likvidácii alebo dodatočného objavenia majetku zaniknutej spoločnosti. V tejto súvislosti zastávam názor, že ďalší majetok obchodnej spoločnosti v kontexte ust. § 75a Obchodného zákonníka musí mať navyše takú hodnotu, aby nariadenie dodatočnej likvidácie bolo účelné i.e. jeho hodnota musí byť vyššia než samotné náklady dodatočnej likvidácie, a aby v jej procese došlo aspoň k čiastočnému uspokojeniu doposiaľ neuspokojených veriteľov, prípadne reziduálnych veriteľov spoločnosti v podobe spoločníkov samotných. Ako však doktrína (t. j. Ďurica, Husár, Kubinec, Macek, Patakyová) zhodne uvádza, zákonodarca nezamýšľal spojiť s nariadením likvidácie právny účinok spočívajúci v obnovení právnej subjektivity už neexistujúcej spoločnosti. Za nesporné možno považovať aj to, že do obchodného registra sa nanovo nezapisuje obchodná spoločnosť, pretože nejde o „druhozápis“ obchodnej spoločnosti do obchodného registra, ale zapisuje sa len dodatočná likvidácia a likvidátor.

¹ Právna úprava likvidácie sa však podľa ust. § 20 a ods. 4 Občianskeho zákonníka aplikuje aj na iné právnické osoby.

² HAMULÁKOVÁ, Z. Správne delikty právnických osôb - vybrané inštitúty a problémy. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017, s. 83 a nasl.

³ JOSKOVÁ, L. Obnovení vymazané obchodné spoločnosti. In: JOSKOVÁ, L., PRAVDOVÁ, M., ZACHARDOVÁ, L. Likvidace obchodních společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 157.

⁴ OVEČKOVÁ, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava: Iura Edition, 2005, s. 276.

⁵ MACEK, J. Dodatočná likvidácia v judikatúre Ústavného súdu, dostupné na: http://www.ja-sr.sk/files/Dodatocna_likvidacia_v_judikature_Ustavneho_sudu.pdf, cit. dňa 1. 3. 2018.

⁶ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 1 VCdo 1/2017 zo dňa 27. 4. 2017.

Z pohľadu likvidátora pri dodatočnej likvidácii nie je možné aplikovať ustanovenie § 71 ods. 1 Obchodného zákonníka, čo znamená, že likvidátorom by nemal byť bývalý člen štatutárneho orgánu spoločnosti. V praxi preto súd vymenováva za likvidátora osobu zapísanú v zozname správcov. Rovnako ako v prípade likvidácie, aj pri dodatočnej likvidácii môže funkciu likvidátora vykonávať tak fyzická osoba, ako aj právnická osoba. Úkony likvidátora však môžu smerovať iba k naplneniu účelu dodatočnej likvidácie. Pri dodatočnej likvidácii nevzniká likvidátorovi povinnosť vyhotoviť účtovnú závierku tak ako pri likvidácii. Je však žiaduce, aby likvidátor vyhotovil po skončení dodatočnej likvidácie konečnú správu o priebehu dodatočnej likvidácie a návrh na rozdelenie likvidačného zostatku. Čo sa týka schválenia týchto dokumentov, analogicky by sa malo uplatniť ustanovenie § 75 ods. 2 Obchodného zákonníka a tieto dokumenty by mal likvidátor predložiť spolu s vyúčtovaním svojej odmeny súdu.⁷ V uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky sa opisuje likvidátor ako pasívne legitimovaný subjekt plniaci povinnosti a uplatňujúci práva z úradnej povinnosti.⁸

2 OCHRANA VERITEĽA V KONTEXTE DODATOČNEJ LIKVIDÁCIE

V zmysle § 75a Obchodného zákonníka, ak bola spoločnosť vymazaná z obchodného registra a ak sa zistí ďalší majetok spoločnosti, rozhodne súd na návrh štátneho orgánu, bývalého štatutárneho orgánu, jeho člena alebo spoločníka, veriteľa, dlžníka alebo z vlastného podnetu o dodatočnej likvidácii majetku bývalej spoločnosti a vymenuje likvidátora. Na dodatočnú likvidáciu sa použijú primerané ustanovenia o likvidácii. Ako z uvedeného ustanovenia vyplýva, dodatočná likvidácia sa teda môže začať na návrh štátneho orgánu, bývalého štatutárneho orgánu, jeho člena alebo spoločníka, veriteľa či dlžníka. Každý z týchto subjektov musí preukázať existenciu majetku zaniknutej spoločnosti a s výnimkou štátneho orgánu aj aktívnu legitímáciu. Dodatočná likvidácia je upravená v ust. § 75a Obchodného zákonníka. Kubinec v tejto súvislosti zdôrazňuje, že „...dodatočná likvidácia prichádza do úvahy vždy vtedy, keď sa dodatočne zistí ďalší majetok zaniknutej spoločnosti...“, pričom je „... irelevantné, z akého dôvodu k zrušeniu a následnému výmazu spoločnosti z obchodného registra došlo.“⁹ Táto právna úprava obsahuje legislatívny nedostatok, keďže spoločnosť už do obchodného registra zapísaná nie je a správne by mala byť príslušnosť určená registrovému súdu, v ktorého obvode zaniknutá spoločnosť bola zapísaná do obchodného registra pred svojím výmazom.¹⁰ Dodatočná likvidácia sa týka iba spoločností, ktoré už boli vymazané z obchodného registra, teda zanikli ako subjekt práva. Kubinec upozorňuje, že podľa § 304 písm. a) a § 305 zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok je kauzálny i miestne príslušný registrový súd, v ktorého obvode je právnická osoba zapísaná, čo možno hneď na úvod považovať za nedôslednosť zákonodarcu, pretože spoločnosť v dodatočnej likvidácii už do obchodného registra zapísaná nie je a správne by mala byť príslušnosť určená registrovému súdu, v ktorého obvode zaniknutá spoločnosť bola zapísaná do obchodného registra pred svojím výmazom.¹¹

Na vymenovanie likvidátora sa nepoužijú ustanovenia § 71 ods. 1 Obchodného zákonníka. Po právoplatnosti rozhodnutia súd zapíše likvidátora do obchodného registra. Na dodatočnú likvidáciu sa primerane použijú ustanovenia o likvidácii. Pohľadávky voči spoločnosti, ktoré nebolo možné uplatniť pre výmaz spoločnosti zrušenej bez právneho nástupcu z obchodného registra, sa

⁷ KUBINEC, M. In MAMOJKA, M. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 360.

⁸ Porovnaj: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 138/2010, zo dňa 30. 3. 2010.

⁹ KUBINEC, M.: Veriteľ a jeho pohľadávka v dodatočnej likvidácii. In: Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii, 17. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2012, s. 188.

¹⁰ KUBINEC, M. In MAMOJKA, M. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 353.

¹¹ Tamtiež, s. 353.

rozhodnutím súdu o dodatočnej likvidácii obnovujú a možno ich uplatniť v rozsahu, v akom neboli uspokojené.

Na dodatočnú likvidáciu sa primerane použijú ustanovenia o likvidácii. „Podľa dôvodovej správy k tomuto ustanoveniu bolo úmyslom predkladateľa návrhu zákona usporiadanie majetku zaniknutej obchodnej spoločnosti aj v prípade opomenutia alebo nezahrnutia majetku likvidátorom z iného neúmyselného dôvodu“. V dôvodovej správe sa uvádza: „Ak sa neskôr, tzn. po ukončení likvidácie a výmaze spoločnosti objaví majetok, súd v návrhovom konaní rozhoduje o dodatočnej likvidácii majetku (hoci už neexistujúcej) spoločnosti. Na návrh sú legitimovaní bývalý štatutárny orgán alebo bývalý spoločník (spoločníci), bývalí veritelia alebo tiež bývalí dlžníci. Svoju procesnú legitimitáciu musia po uplynutí určitého času preukázať.“

Zákomom č. 432/2004 Z. z. bolo s účinnosťou od 1. októbra 2004 ustanovenie § 75a Obchodného zákonníka doplnené o vetu: „Pohľadávky voči spoločnosti, ktoré nebolo možné uplatniť pre výmaz spoločnosti zrušenej bez právneho nástupcu z obchodného registra, sa rozhodnutím súdu o dodatočnej likvidácii obnovujú a možno ich uplatniť v rozsahu, v akom neboli uspokojené.“

Podľa dôvodovej správy: „Navrhovanou zmenou sa objasňuje rozpor vyvolaný samotnou právnou podstatou dodatočnej likvidácie. V dodatočnej likvidácii ide o vypořádanie dodatočne objaveného majetku zaniknutého subjektu, ktorý nemá právnych nástupcov (spoločnosť zanikla výmazom z obchodného registra). V súlade s teóriou občianskeho práva platí, že zánik povinného subjektu je jedným z dôvodov zániku záväzku. Po dodatočnom objavení majetku, ktorý patril zaniknutej spoločnosti, sa javí ako potrebné preklenúť doteraz existujúcu medzeru v právnej úprave formou „znovuoživenia“ pohľadávok zaniknutej spoločnosti v tej výške, v akej neboli uspokojené.“

O vstupe spoločnosti do dodatočnej likvidácie môže rozhodnúť len súd. Táto skutočnosť vyplýva z toho, že spoločnosť je už vymazaná z obchodného registra, teda už zanikla, a preto nemôžu existovať ani jej orgány, a teda ani valné zhromaždenie, ktoré by rozhodlo o vstupe do dodatočnej likvidácie.¹² Súd v tomto prípade koná *ex officio* (i.e. z úradnej povinnosti) alebo na návrh oprávnenej osoby, ktorou je štátny orgán, bývalý štatutárny orgán, prípadne jeho člen alebo spoločník, veriteľ či dlžník. Súd v rozhodnutí o dodatočnej likvidácii vymenuje aj likvidátora spoločnosti. Zápis v obchodnom registri o povolení dodatočnej likvidácie a osobe likvidátora zabezpečuje samotný súd.¹³

Obchodný zákonník ustanovuje, že proces dodatočnej likvidácie sa v zásade nelíši od procesu riadnej likvidácie obchodnej spoločnosti, a preto sa ustanovenia o likvidácii primerane použijú aj na dodatočnú likvidáciu. Z toho môžeme vyvodiť, že Obchodný zákonník tiež ustanovuje, že pohľadávky voči zaniknutej spoločnosti, ktoré veritelia nemohli uplatniť kvôli výmazu spoločnosti z obchodného registra, sa obnovujú rozhodnutím súdu o dodatočnej likvidácii, pričom veritelia sú oprávnení uplatniť ich v rozsahu, v ktorom neboli uspokojené.¹⁴ Kubinec k spôsobu uspokojovania pohľadávok veriteľov zaniknutej spoločnosti v procese dodatočnej likvidácie zastáva názor, že ide principiálne o tri spôsoby uspokojovania pohľadávok, a to na základe pomerného princípu, podľa poradia splatnosti a podľa ich zabezpečenia. V prípade pomerného princípu by analogicky siahol po ustanoveniach zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov. V poradí podľa splatnosti by sa mali uspokojovať pohľadávky veriteľov od tých, ktoré sú splatné najdlhšie po tie ktoré sú splatné najkratšiu dobu. Ďalej z hľadiska zabezpečenia pohľadávok by sa najskôr uspokojili zabezpečené pohľadávky. Za najvhodnejšie riešenie považuje uspokojovanie pohľadávok veriteľov založené na pomernom princípe.¹⁵

K ukončeniu dodatočnej likvidácie dochádza po tom, čo likvidátor vyhotoví konečnú správu a návrh na rozdelenie likvidačného zostatku. Účtovnú závierku likvidátor nevyhotovuje, pretože podľa zákona č. 432/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov už neexistuje subjekt,

¹² KUBINEC, M.: Veriteľ a jeho pohľadávka v dodatočnej likvidácii. In: Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii, 17. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2012, s. 190.

¹³ § 75a zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

¹⁴ Tamtiež.

¹⁵ KUBINEC, M.: Veriteľ a jeho pohľadávka v dodatočnej likvidácii. In: Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii, 17. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2012, s. 197.

ktorý podlieha tejto povinnosti. Vzhľadom na to, že o dodatočnej likvidácii rozhodol súd, tento by mal aj schváliť konečnú správu likvidátora a návrh na rozdelenie likvidačného zostatku. No v tomto prípade súdu takáto povinnosť zo zákona nevyplýva, a preto dochádza k analogickému použitiu ust. § 75 ods. 2 Obchodného zákonníka, ktorý upravuje fikciu schválenia týchto dokumentov uplynutím jedného mesiaca od opakovanej výzvy likvidátora doručenej spoločníkom na schválenie.¹⁶

Podľa rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 138/2010, ktorý taktiež s poukazom na uvedené novely Obchodného zákonníka konštatoval, že *je zrejmé, že tzv. „dodatočná likvidácia“ je koncipovaná v rámci inštitútu likvidácie spoločnosti, o čom svedčí aj systematické zaradenie ustanovenia § 75a Obchodného zákonníka. Jej zmyslom má byť naplnenie účelu likvidácie v prípade opomenutia časti majetku zrušenej spoločnosti v likvidácii alebo dodatočného objavenia majetku zaniknutej spoločnosti. Zákonodarca však nezamýšľal spojiť s nariadením likvidácie právny účinok spočívajúci v obnovení právnej subjektivity už neexistujúcej spoločnosti.*

Z predtým citovaného rozhodnutia vyplýva, že súd nariadi likvidáciu, ak:

1. došlo k opomenutiu časti majetku zrušenej spoločnosti s likvidáciou alebo,
2. bol objavený nový majetok zrušenej spoločnosti s likvidáciou.

Dňom nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia, ktorým súd nariadi dodatočnú likvidáciu sa do obchodného registra zapíše likvidátor.¹⁷ Likvidátor má povinnosť oznámiť dodatočnú likvidáciu veriteľom, pokiaľ o nich vedel alebo sa o nich v súvislosti s dodatočnou likvidáciou dozvedel a zverejniť oznámenie o dodatočnej likvidácii v Obchodnom vestníku. Problematickou sa môže javiť situácia, pokiaľ by likvidátor pohľadávku veriteľa z akéhokoľvek dôvodu neuznal. Veriteľ by sa v tomto prípade nemohol domáhať žaloby na plnenie svojho nároku voči spoločnosti, keďže spoločnosť už zanikla a nedisponuje spôsobilosťou byť účastníkom konania. Veriteľ by však podľa Kubinca mohol svoj nárok uplatniť priamo proti likvidátorovi v dodatočnej likvidácii. Alternatívne by sa mohol využiť inštitút žaloby o náhradu škody voči likvidátorovi. V konaní by sa vyriešila ako prejudiciálna otázka aj otázka oprávnenosti nároku veriteľa, pokiaľ nebola priznaná rozhodnutím súdu.¹⁸

Teoreticky by po výmaze spoločnosti z obchodného registra nemali existovať žiadni jej veritelia, keďže počas likvidácie spoločnosti mali byť ich pohľadávky uspokojené. Môže sa však stať, že veritelia sa neprihlásia na výzvu likvidátora, alebo likvidátor neuspokojí počas likvidácie všetky pohľadávky.¹⁹ No pre dodatočnú likvidáciu zaniknutej spoločnosti sa obligatórne nevyžaduje existencia veriteľov. V prípade neexistencie žiadnych veriteľov sa dodatočný likvidačný zostatok rozdelí medzi bývalých spoločníkov.

V uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky sa opisuje likvidátor ako pasívne legitimovaný subjekt plniaci povinnosti a uplatňujúci práva z úradnej povinnosti.²⁰ Na vymenovanie likvidátora pri dodatočnej likvidácii nie je možné aplikovať ustanovenie § 71 ods. 1 OBZ, čo znamená, že likvidátorom by nemal byť bývalý člen štatutárneho orgánu spoločnosti. V praxi preto súd vymenováva za likvidátora osobu zapísanú v zozname správcov. Rovnako ako v prípade likvidácie, aj pri dodatočnej likvidácii môže funkciu likvidátora vykonávať tak fyzická osoba, ako aj PO. Úkony likvidátora však môžu smerovať iba k naplneniu účelu dodatočnej likvidácie. Pri

¹⁶ Tamtiež, s. 198 a 199.

¹⁷CSACH, K., GALANDOVÁ, M. In OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 660.

¹⁸KUBINEC, M. In MAMOJKA, M. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 355.

¹⁹DURICA, M. Zrušenie, likvidácia a zánik obchodných spoločností (3. časť). In: Justičná revue 56, 2004, č. 1, s. 12 – 37.

²⁰ Porovnaj: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 138/2010 zo dňa 30. 3. 2010.

dodatočnej likvidácii nevzniká likvidátorovi povinnosť vyhotoviť účtovnú závierku tak ako pri likvidácii. Je však žiaduce, aby likvidátor vyhotovil po skončení dodatočnej likvidácie konečnú správu o priebehu dodatočnej likvidácie a návrh na rozdelenie likvidačného zostatku. Čo sa týka schválenia týchto dokumentov, analogicky by sa malo uplatniť ustanovenie § 75 ods. 2 OBZ a tieto dokumenty by mal likvidátor predložiť spolu s vyúčtovaním svojej odmeny súdu.²¹

Z uvedeného môžeme vyvodzovať, že dodatočná likvidácia tak predstavuje nástroj na vyriešenie situácie, keď sa po výmaze spoločnosti z obchodného registra objaví ďalší jej majetok. V tomto smere je podstatné zaoberať sa viacerými skutočnosťami. Najmä tým, že obchodná spoločnosť ako právnická osoba už neexistuje, pretože bola vymazaná z obchodného registra.²² Túto skutočnosť konštatuje aj M. Ďurica, ktorý, okrem iného, vychádzal aj z dôvodovej správy k zákonu č. 501/2001 Z.z., pričom uvádza, že „...rozhodnutím registrového súdu o dodatočnej likvidácii vymazanej spoločnosti a menovaní likvidátora (jej povolením) a ani zapísaním týchto právnych skutočností do obchodného registra sa neobnovuje právna subjektivita obchodnej spoločnosti, ktorá výmazom zanikla“.²³ Naopak v Českej republike pri dodatočnej likvidácii obchodnej spoločnosti dochádza k obnoveniu existencie obchodnej spoločnosti ako právnickej osoby. Táto právna úprava vyplýva z ust. § 209 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník v znení neskorších predpisov, vďaka ktorej je vytvorená kontinuita existencie právnickej osoby a zachované obnovenie neuspokojených pohľadávok veriteľov spoločnosti, pričom v ostatných častiach príspevku venujeme partikulárnu pozornosť aj tejto právnej úprave.²⁴

3 „MŔTVOLA“ OBŽIVLA

Disentný názor zastal v jednom zo svojich rozhodnutí Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol, že zapísanie dodatočnej likvidácie spoločnosti do obchodného registra má za následok obnovenie právnej subjektivity žalobcu.²⁵

Úlohou ústavného súdu pri rozhodovaní o sťažnosti sťažovateľa bolo v danom prípade posúdiť a vyhodnotiť, či skutkové zistenia a právne závery Najvyššieho súdu SR ako dovolacieho súdu pri jeho rozhodovaní vo veci možno považovať z ústavnoprávneho hľadiska za ústavne akceptovateľné, s osobitným zreteľom na to, ako Najvyšší súd SR posúdil právnu relevanciu zápisu žalobcu do obchodného registra z 15. apríla 2010 z hľadiska jeho právneho postavenia v dovolacom konaní, a teda aj v čase rozhodovania o dovolaní. V súvislosti so zápisom žalobcu do obchodného registra účinným od konkrétneho dňa sa ústavný súd priklonil k záveru, ku ktorému dospel aj Najvyšší súd SR, že táto skutočnosť mala za následok „obnovenie“ právnej subjektivity žalobcu. Na druhej strane tzv. *nesúhlasil však s právnym názorom najvyššieho súdu, že žalobca sa stal „plnoprávnym účastníkom“ celého konania*, pretože podľa zápisu v obchodnom registri bol likvidátor oprávnený robiť v mene spoločnosti len úkony smerujúce k jej likvidácii podľa § 72 a nasl. Obchodného zákonníka pod obchodným menom XXX., spol. s r. o. v dodatočnej likvidácii, t. j. len právne úkony týkajúce sa dodatočnej likvidácie spoločnosti. Bez ohľadu na akceptovanie tohto právneho názoru už samotný rozsah oprávnení žalobcu zaevidovaných v obchodnom registri, ktorému najvyšší súd priznáva právne relevantné účinky vo vzťahu ku všetkým subjektom práva (Najvyšší súd SR nevynímajúc), prinajmenšom indikoval nevyhnutnosť zobrať ho do úvahy a z tohto hľadiska definovať právne postavenie žalobcu ako účastníka v súdnych konaniach po zápise dodatočnej likvidácie do obchodného registra vrátane jeho oprávnení. Ústavný súd v konaní zastal

²¹ KUBINEC, M. In MAMOJKA, M. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 360.

²² § 20a ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov v nadväznosti na § 68 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

²³ ĎURICA, M. In PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 410.

²⁴ HUSÁR, J.: Úprava likvidácie právnickej osoby v SR a ČR. In: Justičná revue. Roč. 65, č. 2, 2013, s. 229 až 230.

²⁵ Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: IV. ÚS 479/2011, zo dňa 12.12.2013

názor, že išlo o otázku zásadného právneho významu z hľadiska ústavnej akceptovateľnosti rozhodnutia o dovolaní a to nevyhnutnosť overenia právnej subjektivity žalobcu ako jednej z rozhodujúcich (a neopomenuteľných) skutočností pre rozhodnutie.

Ako sme už uviedli v súvislosti so zápisom Žalobcu spolu s toho času aktuálnym stavom v dodatočnej likvidácii do obchodného registra sa ústavný súd prikláňa k záveru, ku ktorému dospel aj Najvyšší súd SR, že táto skutočnosť mala za následok „obnovenie“ právnej subjektivity žalobcu. Nešlo by však v tomto prípade o „plnoprávneho účastníka“ celého konania, pretože podľa zápisu v obchodnom registri bol likvidátor oprávnený robiť v mene spoločnosti len právne úkony v procese dodatočnej likvidácie spoločnosti.

V tejto súvislosti sa prikláňame k názoru Ďuricu, ktorý sa nestotožňuje s vyššie uvedeným záverom Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý argumentuje najmä tým, že primárnym cieľom zákonodarcu pri i korporovaní inštitútu dodatočnej likvidácie do slovenského právneho poriadku bolo zabezpečiť vyporiadanie novoobjaveného majetku zaniknutej spoločnosti. Cieľom zákonodarcu nebolo obnovenie právnej subjektivity zaniknutej spoločnosti.²⁶ Ďurica však pripúšťa v rámci dodatočnej likvidácie, resp. konania o dodatočnej likvidácii, aby bola vymazanej obchodnej spoločnosti priznaná procesnoprávna subjektivita, ktorej nositeľom by bol likvidátor tejto spoločnosti.²⁷ Csach v tejto súvislosti dodáva, že rozsah prípadnej subjektivity takejto spoločnosti by mal byť obmedzený len na vyporiadanie novonájdeneho majetku, pričom za rozumné považuje na takúto spoločnosť nazeráť ako na nezaniknutú vzhľadom na jej daňové povinnosti či plynutie premlčacej lehoty etc. Patakyová uvádza, že ak by sme chceli interpretáciou ust. § 75a Obchodného zákonníka reagovať na prípadné problémy, ktoré sa v aplikačnej praxi môžu výnimočne vyskytnúť, ako napr. nevyhnutnosť súdneho konania, uvažovať by sme mohli nanajvýš o priznaní procesnoprávnej subjektivity pre vymazanú obchodnú spoločnosť, ktorá by bola personifikovaná v osobe likvidátora pre účely tohoto konania. Záver o opätovnom vzniku obchodnej spoločnosti sa podľa jej názoru netýka len procesu samotnej dodatočnej likvidácie, ale aj ostatných práv a povinností, ktoré takémuto subjektu z nášho právneho poriadku vyplývajú. Z uvedeného dôvodu považuje takýto výklad ust. § 75a Obchodného zákonníka, na základe ktorého Ústavný súd Slovenskej republiky priznáva ústavnoprávnu subjektivitu aj takým subjektom, ktoré nie sú fyzickými a ani právnickými osobami, za presahujúce potreby interpretáciu takéhoto ustanovenia so širokým dopadom vytvárajúce bludný kruh právnej neistoty.

Procesná subjektivita je upravená v ust. § 61 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku v znení, že „*procesnú subjektivitu má ten, kto má spôsobilosť na práva a povinnosti, inak ten komu ju zákon priznáva.*“ Podľa Števčeka v procesnom zmysle predstavuje procesná subjektivita tzv. procesnú podmienku, procesnú danosť, ktorá musí existovať, aby súd vo veci mohol konať a rozhodnúť, pričom predstavuje procesnú podmienku, ktorú súd ex offio skúma počas celého konania.²⁸ Z nastolených úvah však nevyplýva, že by sa súkromnoprávna subjektivita nevyhnutne prekrývala s ústavnoprávnu subjektivitou. Podľa názoru Ústavného súdu SR nie je vylúčené, aby bola priznaná ústavnoprávna subjektivita (a prípadne aj subjektivita na podanie sťažnosti podľa čl. 127 ústavy) aj takým právnym útvarom, ktoré nie sú fyzickými ani právnickými osobami ani inými právnymi podmetmi (subjektami) v zmysle súkromného práva. *Et item* to neznamena, že by Ústavný súd Slovenskej republiky akceptoval názor, že zánikom súkromnoprávnej subjektivity zaniká nevyhnutne aj spôsobilosť byť účastníkom konania. V tomto smere upozorňuje Macek na mimoriadnu citlivosť tzv. statusových konania, kde spôsobilosť na práva, ktorá je aj jednou z procesných podmienok (ust. § 61 a § 62 Civilného sporového poriadku) je zároveň predmetom meritórneho konania.

²⁶ ĎURICA, M. In PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 411.

²⁷ Tamtiež, s. 413.

²⁸ ŠTEVČEK, M. In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 220 – 229.

Inštitút dodatočnej likvidácie považujeme za významný predovšetkým z hľadiska ochrany veriteľov, kedy zrušením bez likvidácie by sa spoločnosť v podstate vyhla procesu predaja majetku a vyrovnávaniu sa s dlžníkmi. V prípade, keby príslušný súd posúdil situáciu nesprávne a spoločnosť by nezanedbateľný majetok predsa len mala, došlo by k poškodeniu práv veriteľov. Po výmaze obchodnej spoločnosti z obchodného registra totiž prípadní veritelia nemajú od akého subjektu vymáhať svoje dlhy, a preto inštitút dodatočnej likvidácie umožňuje aj po výmaze spoločnosti z obchodného registra, ak je tu nejaký majetok vymazanej spoločnosti iniciovať dodatočnú likvidáciu majetku spoločnosti, pri ktorej sa obnovia aj pohľadávky veriteľov a tieto možno znova uplatňovať. Inak majú možnosť veritelia domáhať sa svojich práv prakticky, iba ak by dôsledne sledovali informácie zverejnené v obchodnom vestníku, kde bolo zverejnené, že voči spoločnosti sa vedie konanie o jej zrušení bez likvidácie, prípadne sa o zrušení firmy dozvedeli viacerí náhodne, alebo inak v súlade so zásadou súkromného práva „vigilantibus iura“ („každý nech si stráži svoje práva“), z ktorej okrem iného vyplýva priama závislosť ochrany práv a oprávnených záujmov práv veriteľa voči svojmu dlžníkovi.

Na rozdiel od našej právnej úpravy v Českej republike dochádza k obnoveniu subjektivity zaniknutej spoločnosti, pričom účelom inštitútu obnovenia vymazanej spoločnosti je zaistiť skutočné vyporiadanie vzťahov zaniknutej spoločnosti k tretím osobám a k jej spoločníkom.²⁹ Ustanovenie § 209 Občanského zákoníku dopadá na spoločnosti, ktoré zanikli s likvidáciou, bez likvidácie po skončení insolvenčného konania, pokiaľ došlo k zisteniu neznámeho majetku alebo iného záujmu hodného právnej ochrany, prípadne posledným prípadom, ktorý pripadá do úvahy v tejto súvislosti je, ak súd rozhodne o zrušení výmazu spoločnosti a jej likvidácii. Podobne ako v našom právnom poriadku ustanovenie § 209 občanského zákoníku nadväzuje na ustanovenia o likvidácii obchodnej spoločnosti, z čoho explicitne vyplýva, že sa bude aplikovať na spoločnosti, ktoré zanikli s likvidáciou. Česká úprava pritom pojednáva o doposiaľ neznámom majetku³⁰ avšak s ohľadom na skutočnosť, že sa jedná o zistenie neznámeho majetku po výmaze spoločnosti z obchodného registra, i.e. ide o dodatočné zistenie nelikvidovaného majetku, ktorým môžeme rozumieť majetkové hodnoty, ktoré v okamžiku výmazu spoločnosti z obchodného registra neboli považované za vlastníctvo likvidovanej spoločnosti a z toho dôvodu neboli riadne vyporiadane počas predchádzajúcej likvidácie spoločnosti.³¹ Podľa českej judikatury sa však za takéto neznámy majetok nepovažuje majetok, ktorý bol známy a spoločnosti pričítaný počas konkurzného konania a konkurz bol následne zrušený pre nedostatok majetku.³² S vysloveným názorom súdu sa v tejto súvislosti možno len stotožniť a jeho odkaz je použiteľný i v našom právnom prostredí. Súd po splnení zákonom ustanovených podmienok uznesením zruší výmaz spoločnosti z obchodného registra, rozhodne o likvidácii spoločnosti a vymenuje likvidátora. Česká právna veda sa v tomto prípade uberala iným smerom a to, či musí súd vždy rozhodnúť o likvidácii spoločnosti, alebo by k vyporiadaniu nelikvidovaného majetku mohlo dôjsť aj iným spôsobom napr. ak by likvidácia k vyriešeniu situácie nebola vyslovene potrebná, badáme aj názory, že súd by v takom prípade nemusel likvidáciu nariadiť a bolo by dostatočným riešením ak by spoločnosť zastupoval štatutárny orgán, ktorého funkcia sa taktiež nutne obnovuje a bolo by možné zabezpečiť iný záujem hodný právnej ochrany aj bez procesu likvidácie a vymenovania likvidátora. Pre českú doktrínu zostáva pálčivou otázkou konštitutívny účinok zápisu obnovenia obchodnej spoločnosti, s ohľadom na fikciu, že spoločnosť nikdy nezanikla.

²⁹ JOSKOVÁ, L. Obnovení vymazané obchodné společnosti. In: JOSKOVÁ, L., PRAVDOVA, M., ZACHARDOVÁ, L. Likvidace obchodních společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 157.

³⁰ Porovnaj ust. § 208 a § 209 Občanského zákoníka

³¹ JOSKOVÁ, L. Obnovení vymazané obchodné společnosti. In: JOSKOVÁ, L., PRAVDOVA, M., ZACHARDOVÁ, L. Likvidace obchodních společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 158.

³² Tamže.

ZÁVER

Predmetom nášho príspevku bola analýza parciálnych otázok spojených s inštitútom dodatočnej likvidácie obchodnej spoločnosti, zhodnotenie jej významu i partikulárne využitie komparačnej metódy vo vzťahu k právnej úprave v Českej republike. Môžeme konštatovať, že inštitút dodatočnej likvidácie považujeme za významný nielen z hľadiska vyporiadania ďalšieho majetku spoločnosti, ktorý sa objavil po výmaze spoločnosti z obchodného registra, ale predovšetkým z hľadiska ochrany veriteľov, nakoľko tí po výmaze obchodnej spoločnosti z obchodného registra strácali možnosť uplatniť si svoje práva z prípadných pohľadávok. Inštitút dodatočnej likvidácie umožňuje aj po výmaze spoločnosti z obchodného registra, ak je tu novoobjavený majetok vymazanej spoločnosti, iniciovať dodatočnú likvidáciu majetku spoločnosti, pri ktorej sa obnovia aj pohľadávky veriteľov a tieto možno znova uplatňovať v rozsahu, v akom neboli uplatnené.

Ako sme už uviedli v texte príspevku v súvislosti so zápisom žalobcu spolu s toho času aktuálnym stavom „v *dodatočnej likvidácii*“ do obchodného registra sa Ústavný súd SR priklonil k záveru, ku ktorému dospel aj Najvyšší súd SR, že táto skutočnosť mala za následok „*obnovenie*“ právnej subjektivity žalobcu. Napriek uvedenému Ústavný súd SR nepovažoval takýto subjekt za „*plnoprávneho účastníka konania*“. V tejto súvislosti si dovoľujem nadviazať na doktrínálne názory odvolávajúce sa jednak na úmysel zákonodarcu pri inkorporovaní inštitútu dodatočnej likvidácie do slovenského právneho poriadku, ktorého cieľom bolo zabezpečiť vyporiadanie novoobjaveného majetku zaniknutej spoločnosti a súhlas si dovoľujeme vysloviť s názorom, aby bola vymazanej obchodnej spoločnosti priznaná procesnoprávna subjektivita, ktorá by bola personifikovaná v osobe likvidátora tejto spoločnosti v dodatočnej likvidácii. Na rozdiel od našej právnej úpravy v Českej republike dochádza k obnoveniu subjektivity zaniknutej spoločnosti, pričom po zápise obnovenia spoločnosti do obchodného registra sa hľadí na spoločnosť ako na nezaniknutú.

Použitá literatúra

- CSACH, K., GALANDOVÁ, M. In OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 3192 s.
- ĐURICA, M. Zrušenie, likvidácia a zánik obchodných spoločností (3. časť). In: Justičná revue 56, 2004, č. 1,
- HAMULÁKOVÁ, Z. Správne delikty právnických osôb - vybrané inštitúty a problémy. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017, 320 s.
- HUSÁR, J.: Úprava likvidácie právnickej osoby v SR a ČR. In: Justičná revue. Roč. 65, č. 2, 2013,
- JOSKOVÁ, L. Obnovení vymazané obchodní společnosti. In: JOSKOVÁ, L., PRAVDOVÁ, M., ZACHARDOVÁ, L. Likvidace obchodních společností. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 208 s.
- KUBINEC, M. In MAMOJKA, M. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2016, 1087 s.
- OVEČKOVÁ, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava: Iura Edition, 2005, 2192 s.
- PATAKYOVÁ, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 1696.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2016. 1544 s.

Použitá právne predpisy

- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.
- Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok.
- Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Iné zdroje

MACEK, J. Dodatočná likvidácia v judikatúre Ústavného súdu, dostupné na: http://www.ja-sr.sk/files/Dodatocna_likvidacia_v_judikature_Ustavneho_sudu.pdf, cit. dňa 1. 3. 2018.

Dôvodová správa k zákonu č. 500/2001 Z.z. a k zákonu č. 432/2004 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Kontaktné údaje

JUDr. Jana Strémy, PhD.

jana.stremy@flaw.uniba.sk

Katedra obchodného a hospodárskeho práva

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. č. 6

P.O. BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

KONFLIKTY MEZI „PRÁVNÍMI“ A „BIOLOGICKÝMI RODIČI“ DÍTĚTE V KONTEXTU NÁLEZŮ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR¹

Renáta Šínová

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Abstrakt: The article is focused on recent case law of the Constitutional Court of the Czech Republic concerning the so-called putative fathers. Since the “biological” fatherhood of a child can be found with almost 100% certainty due to genetic tests there are recently many disputes among the legal parents of a child and his parents biological, shall they be different from the legal ones. The Constitutional Court of the Czech Republic dealt with few of them and in its decisions brought some new and interesting solutions, which are in the article further analysed.

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na nedávná rozhodnutí Ústavního soudu České republiky týkající se postavení tzv. putativního otce a jeho práv k dítěti. S ohledem na to, že prostřednictvím genetických testů je možné nyní otcovství dítěte zjistit s téměř 100% jistotou, počínají se množit konflikty mezi právními rodiči dítěte a jeho rodiči biologickými, pokud se jedná o osoby odlišné. Ústavní soud přináší ve svých rozhodnutích zajímavá řešení těchto konfliktů, jež jsou v rámci příspěvku dále analyzována.

Key words: child, fatherhood, parental conflict

Klíčová slova: dítě, otcovství, rodičovský konflikt

1 ÚVOD

Postupný rozvoj a podpora demokratických základů právního řádu snažícího se o poskytování maximální možné míry ochrany práv jím zaručených, k nimž v tzv. postkomunistických zemích dochází, s sebou přináší, jak ukazuje téměř každodenní praxe posledních let, také zvyšování počtu soudních řízení ve věcech civilních. Výrazně se pak tento jev projevuje především v oblasti tzv. opatrovnického soudnictví, tj. soudnictví zaměřeného na ochranu práv osoby, jež takovou ochranu s ohledem na svůj věk nebo zdravotní stav vyžaduje. Výrazný nápad, který okresní soudy v oblasti věcí opatrovnických zažívají, přitom není důsledkem toliko rekodifikace soukromého práva ukončené v České republice v roce 2012², byť tato, nutno připustit, potřebu soudního zásahu v řadě případů skutečně zakotvila. Je způsoben i vývojem společnosti jako takové a změnami myšlení, k nimž v jejím rámci dochází. Za jednu z takových výrazných změn lze považovat neoddiskutovatelnou progresi odlišného nazírání na roli ženy a muže jako rodičů dítěte. Pomineme-li přitom otázky hluboké historie a rozdělení rolí žen a mužů např. ve středověké společnosti, jež jsou pro nás nyní už téměř irrelevantní, nemůžeme nepřiznat, že pokud jde o péči o dítě a postavení obou pohlaví v rodině a jejím fungování, moderní společnost třetího tisíciletí se od historií vybudovaných „klišé“ významně odchyluje. To, že žena není výlučnou osobou, která pečuje o dítě³,

¹ Tento příspěvek vznikl jako výsledek projektu Grantové agentury České republiky Efektivita nástrojů řešení rodičovských konfliktů č. GAČR 18-238155.

² Přijetím zákonů č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“), č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích a č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

³ Přitom je zajímavé, že výchova dětí ve společnosti se zase výrazně nemění. V roce 1975 provedl Rheinhold a Cook výzkum dětských pokojů a zjistil, že dívky jsou výrazně připravovány na roli matky. Mezi jejich hračkami převažují panenky, miminka apod., stejně jako hračky, které se týkají vedení domácnosti. Viz CURRAN, D. J.; RENZETTI C. M. Ženy, muži a společnost. Praha: Karolinum, 2003, s. 103. Pokud se podíváme do dětských pokojů nyní, vidíme, že jsou tam takové hračky i dnes.

se promítá v zakotvení takových institutů jako je rodičovská dovolená dostupná i pro muže, a v neposlední řadě pak i ve zdůraznění rovného nositelství rodičovské odpovědnosti přinášejícím s sebou i tolik diskutovanou střídavou péči jako způsob uspořádání poměrů dítěte, jehož rodiče spolu nežijí.

Od počátku devadesátých let minulého století pak do těchto otázek vstupuje také další fenomén související s možností prostřednictvím genetických testů zjistit s téměř 100% jistotou biologický původ dítěte. Starořímská zásada *mater semper certa est, pater incertus*⁴ se v jejich důsledku otřásla ve svých základech a k rozvíjejícím se konfliktům mezi rodiči dítěte o jejich rovné postavení se přidaly konflikty zcela nové podoby, a to konflikty mezi právními rodiči dítěte a jeho rodiči biologickými. Nejtýpistiěji se pak jedná o konflikty, kdy se svých práv k dítěti domáhá muž, jenž je biologickým původcem dítěte, není však v důsledku nastoupení důsledků první nebo druhé domněnky otcovství⁵ právním otcem dítěte, tj. je tzv. putativním otcem. K možnosti vzniku těchto konfliktů a také k současným způsobům jejich řešení se pak vyjadřují následující řádky tohoto příspěvku.

2 SYSTÉM PRÁVNÍ ÚPRAVY OTCOVSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE A PUTATIVNÍ OTEC V JEHO RÁMCI

Odhlédneme-li od myšlení společnosti, které bylo naznačeno v úvodu, musíme za okolnost vedoucí ke vzniku sledovaných konfliktů označit především stávající českou právní úpravu určování a popírání otcovství v České republice. Ta je v současné době obsažena v § 776 a násl. OZ. Právní úprava určování otcovství je obdobně jako právní úpravy jí předcházející založena na systému domněnek. Tzv. první⁶ a tzv. druhá⁷ domněnka jsou právní skutečností přímo určující otce dítěte, tzv. třetí domněnka je ustanovením zakotvujícím toliko domněnku jako prostředek usnadňující dokazování v řízení o určení otcovství, právní skutečností určující otcovství je však až soudní rozhodnutí z tohoto řízení vzešlé.⁸ Z tohoto důvodu je proto také popírání otcovství upraveno pouze ve vztahu k první a druhé domněnce. Vyznačuje se velmi omezeným okruhem osob aktivně věcně legitimovaných k podání popěrného návrhu (pouze matka a tzv. matrikový otec) a zakotvením prekluzivních popěrných lhůt.⁹ Výjimečně je možné otcovství popřít i po jejich uplynutí, pokud soud zmeškání lhůty tam, kde to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek, promine (§ 792 OZ). Jako zvláštní institut nahrazující původní popěrné právo nejvyššího státního zástupce¹⁰ doplňuje celý koncept maternit a paternit ustanovení § 793 OZ umožňující soudu zahájit řízení o popření otcovství určeném souhlasným prohlášením i bez návrhu, pokud je to třeba k ochraně zájmu dítěte a pro naplnění ustanovení zaručujících základní lidská práva.

Králíčková současnou českou právní úpravu dle mého názoru velmi výstižně charakterizuje jako právní úpravu, která se „v zásadě nikterak nevymyká z konceptu evropských zahraničních

⁴ Srov. např. GROCHOVÁ, M. Mater semper certa est? K dispozici na <http://www.centrumlidskaprava.cz/mater-semper-certa-est> [cit. dne 13. 1. 2018][online]

⁵ K tomu dále viz níže.

⁶ První domněnka za otce dítěte považuje manžela matky. Je upravena v § 776 OZ.

⁷ Podle druhé domněnky je otcem dítěte muž, který o svém otcovství učiní s matkou dítěte souhlasné prohlášení. Je upravena v § 779 a násl. OZ.

⁸ K systému těchto tří domněnek je třeba doplnit také ustanovení § 778 OZ, které obsahuje právní úpravu určení otcovství v případě, že se dítě narodí z umělého oplodnění ženě nesezdané. Domněnka obsažená v tomto ustanovení ve prospěch muže, který dal k umělému oplodnění souhlas, bývá někdy označována jako „první a půltá“. Srov. např. KRÁLÍČKOVÁ, Z. in HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 536.

⁹ Matka dítěte je oprávněna otcovství popřít ve šesti měsících od jeho narození (první domněnka, ustanovení § 789 OZ) nebo šesti měsících od určení otcovství souhlasným prohlášením (§ 791 OZ). Manžel matky je oprávněn otcovství popřít v šestiměsíční subjektivní lhůtě od okamžiku, kdy se dozvěděl o skutečnostech vyvolávajících pochybnosti o jeho otcovství, nejpozději do šesti let od narození dítěte (§ 785 OZ). Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením, může otcovství popřít do šesti měsíců od okamžiku, kdy bylo otcovství určeno (§ 790 OZ).

¹⁰ Upravené v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, účinném do 31. 12. 2013, dále jen „ZOR“.

úprav“, súčasne však veľmi správne upozorňuje na to, že „domnénky byly konstruovány v době, kdy byla legitimita manželského dítěte vysoce ceněna a metody asistované reprodukce i paternitních testů byly v plenkách“. ¹¹ Významnými prvky české právní úpravy, které ve svých důsledcích blokuji dosažení souladu biologického a právního rodičovství, jsou proto absence požadavku prověření pravdivosti souhlasného prohlášení, v jehož důsledku bylo určeno otcovství k dítěti, a také výše zmíněný velmi omezený okruh osob, které jsou aktivně věcně legitimovány k popření otcovství.

Souhlasné prohlášení matky dítěte a muže, který se cítí být otcem dítěte, může být učiněno před soudem nebo před matričním úřadem (§ 779 odst. 2 OZ). Jediným požadavkem vyplývajícím pro něj z právní úpravy, je svéprávnost matky a muže, kteří prohlášení činí, respektive jejich duševní způsobilost prohlášení učinit. ¹² Další požadavky z právní úpravy nevyplývají, okolnost biologické vazby mezi dítětem a mužem, který se má prohlášením stát jeho otcem, se vůbec neprověřuje. Z této právní úpravy automaticky nelze dovozovat, že český zákonodárce rezignuje na soulad právního a biologického rodičovství a druhou domněnku otcovství chápe jako prostředek nejen uznání otcovství k dítěti vlastnímu, ale i jako prostředek, podle kterého se otcem dítěte stává ten, kdo otcovství jednoduše uzná bez ohledu na jeho biologický vztah k znanému dítěti. Hlavním limitem použitelnosti druhé domněnky otcovství v případě, že má být otcovství prohlášeno k dítěti, jež není biologickým potomkem toho, kdo hodlá otcovství uzнат, je právní úprava osvojení, neboť ta jasně deklaruje, že je tím, co má být při přijetí cizího dítěte za vlastní aplikováno. ¹³ Jako nedostatek právní úpravy však může být vnímáno to, že chybí komplexnější systém prostředků, které souhlasné prohlášení neodpovídající biologické realitě umožňují zneplatnit, respektive zvrátit jeho důsledky. Otcovství určené souhlasným prohlášením je možné popřít matkou nebo otcem, který jej učinil, ve lhůtách výše uvedených. Pozornost společnosti po nastoupení účinnosti OZ pak vyvolalo především ustanovení § 782 deklarující, že na *prohlášení otcovství jako zvláštní projev vůle se použijí obecná ustanovení o právním jednání, jeho neplatnosti se však lze dovolat jen ve lhůtě pro popření otcovství*. Obsah tohoto ustanovení vedl k domněnce, že je jeho prostřednictvím možné souhlasné prohlášení napadnout žalobou směřující k určení jeho neplatnosti, k níž je současně aktivně věcně

¹¹ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. in HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 521.

¹² OZ přitom poněkud nekonceptně uvádí, že v případě matky neschopné pro duševní poruchu posoudit význam jejího prohlášení, není možné otcovství určit (srov. § 781 OZ). V případě otce, který není pro souhlasné prohlášení svéprávný a není schopen jeho obsah posoudit, umožňuje, aby prohlášení učinil jeho opatrovník (§ 780 OZ). Komentářová literatura se k tomuto nejednotnému přístupu však již jednoznačně vymezila tak, že jej nepovažuje za vhodný, a i u otce, který není pro duševní poruchu schopen souhlasné prohlášení učinit, je třeba, aby jeho otcovství určil soud svým rozhodnutím. Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. in HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 548.

¹³ Přesto je však nutné upozornit na rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011. V tomto soud sice zopakoval, že k přijetí cizího dítěte za vlastní slouží institut osvojení a souhlasné prohlášení ženy a muže provedené s vědomím, že muž prohlázející otcovství není biologickým otcem dítěte, je proto pro obcházení zákona absolutně neplatné, současně však vymezil, že „I souhlasné prohlášení otcovství je za užití § 104 zák. o rod. třeba poměřovat podle ustanovení § 37 odst. 1, věty před středníkem, § 38 a § 39 obč. zák. Ne každé souhlasné prohlášení rodičů, u něhož muž i matka dítěte věděli, že prohlášení činí muž, který nemůže být biologickým otcem, nezbytně nutně obchází zákon. Při posouzení, zda souhlasné prohlášení rodičů obchází zákon, je třeba vzít do úvahy, zda takové určení je jednoznačně v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Takto by bylo třeba hodnotit např. prohlášení muže, který si je vědom skutečnosti, že otcem být nemůže, o svém otcovství k cizinci, a to nezřídka i zletilému, který v matričních dokladech nemá zapsaného otce, popř. pouze fiktivního otce (státy bývalého Sovětského svazu). V těchto případech jde evidentně o neplatný právní úkon pro rozpor s § 39 obč. zák., obcházení zákona, neboť účelem je zajistit cizinci státní občanství České republiky (srov. též Milana Hrušáková a kolektiv Zákon o rodině, 4. vydání. Praha 2009, str. 256). Vliv může mít rovněž zjištění, zda v době učinění souhlasného prohlášení otcovství biologický otec o dítě projevoval zájem, zda souhlasné prohlášení rodičů sledovalo vyloučení biologického otce z výkonu jeho práva na rodinný život apod.“

legitimována i třetí osoba, typicky pak putativní otec dítěte. Skutečný aplikační rozsah ustanovení § 782 OZ je však doposud sporný a zůstane sporným do té doby, než se k této otázce vyjádří Nejvyšší soud jako orgán sjednocující judikaturu v České republice. Pochybnosti o možnosti podání žaloby na neplatnost souhlasného prohlášení přitom vycházejí především z jejího vztahu k návrhu na popření otcovství.

O žalobě na neplatnost souhlasného prohlášení se v minulosti uvažovalo zejména ve vztahu k omylu, do kterého mohl být muž činící souhlasné prohlášení matkou dítěte, případně i jinou osobou uveden.¹⁴ Připustíme-li však v případě relativně neplatného souhlasného prohlášení otcovství možnost jeho zvrácení touto žalobou, pak nám zůstává současně následná možnost muže, který byl sice uveden v omyl, aby souhlasné prohlášení učinil, ve skutečnosti je ale otcem dítěte, jako otce dítěte určit soudním rozhodnutím podle tzv. třetí domněnky. Typickým příkladem může být tzv. kauza *Sabina*, analyzovaná ve výše uvedeném Haderkově článku, při které otec dítěte, Itál, souhlasné prohlášení otcovství následně napadal z důvodu omylu o povaze právního jednání, jež činil, neboť jeho obsahu pro svou jazykovou bariéru nerozuměl.¹⁵ Okolnost absence tlumočnicka při souhlasném prohlášení však neměla vliv na to, že byl biologickým otcem dítěte. Z tohoto důvodu patřím mezi autory, jež mají o možnosti podání žaloby na neplatnost souhlasného prohlášení vážné pochybnosti, a mám za to, že řízením, ve kterém mohou být otázky platnosti či neplatnosti souhlasného prohlášení řešeny, je řízení o popření otcovství.¹⁶

Stávající právní úprava určení otcovství podle druhé domněnky a nevyjasněnost výkladu týkajícího se žaloby na neplatnost souhlasného prohlášení tzv. putativnímu otci v případě, že byl z možnosti určit své otcovství soudním rozhodnutím matkou „vyblován“ tak, že tato otcovství souhlasně prohlásila s jiným mužem, nedávají moc prostoru. Jediným postupem, jak může určení otcovství podle tzv. druhé domněnky zvrátit, je postup podle § 793 OZ, tj. zaslat podnět k soudu, aby tento otcovství popřel v řízení zahájeném i bez návrhu. Rozhodne-li se soud na tento podnět

¹⁴ Viz k tomu např. HADERKA, J. K některým potížím s druhou domněnkou otcovství. In *Správní právo*, 1998, č. 6, s. 327-335.

¹⁵ Viz k tomu např. HADERKA, J. K některým potížím s druhou domněnkou otcovství. In *Správní právo*, 1998, č. 6, s. 333.

¹⁶ Respektive, mám za to, že je možné určení otcovství pomocí tzv. druhé domněnky napadnout buď prostřednictvím klasické určovací žaloby podle § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“) směřující k deklaraci, že není otcovství určeno, nebo prostřednictvím návrhu na popření otcovství. Určovací žaloba směřující k postavení na jisto, že zde není určeno otcovství, případně i k určení, že otcovství určeno je, je pak aplikovatelná pouze tam, kde buď k souhlasnému prohlášení otcovství došlo, ale matriční úřad jej odmítá z nějakých důvodů zapsat, nebo tam, kde matriční záznamy určení otcovství deklarují, ale fakticky k němu nedošlo nebo při jeho realizaci se vyskytly tak závažné vady, že mu nelze přiznat žádné právní účinky. Těmito vadami je pak třeba rozumět naplnění jeho náležitostí, tj. určovací žaloba může být podána, pokud souhlasné prohlášení nebylo učiněno před soudem nebo matričním úřadem, pokud jej neučinili oba rodiče, ale pouze jeden z nich, nebo pokud ten, kdo jej učinil, nebyl k tomuto svéprávný. Případně je možné o jejím podání uvažovat také, pokud souhlasné prohlášení nebylo odpovídajícího obsahu, tj. chyběl projev vůle obou rodičů shodně určující otcovství ke konkrétnímu dítěti, stejně tak pokud zcela chyběla vůle jednatelky osoby (např. osoba jednal pod vlivem fyzického násilí, *vis absoluta*). Posledním případem, kdy přichází určovací žaloba v úvahu je, pokud bylo otcovství k dítěti již určeno prostřednictvím první domněnky nebo soudním rozhodnutím. Ostatní nedostatky souhlasného prohlášení, jako je např. výše zmiňovaný omyl či jednání pod vlivem bezprávné výhrůžky, je možné vytkat v rámci návrhu na popření otcovství, neboť i když jsou např. okolnosti bezprávné výhrůžky prokázány, je stále relevantní, zda je muž, který souhlasné prohlášení učinil, otcem dítěte. Zvolená konstrukce byla inspirována systémem, na kterém je založen výklad souhlasného prohlášení otcovství v německé právní úpravě. Blíže k tomu viz ŠÍNOVÁ, R. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník. § 655-793. Velký komentář. Svazek IV/a*. Praha: Leges, 2016, s. 918 a násl. Nutno současně podotknout, že v důsledku nevyjasněného výkladu, je také nejednotná praxe a lze nalézt i judikaturu, která žalobu na neplatnost souhlasného prohlášení připustila, bylo to však mezi těmi osobami, které souhlasné prohlášení o určení otcovství, učinily. Srov. např. rozhodnutí NS ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3956/2009.

nereagovat, je putativní otec z možnosti dosáhnout sladění biologického stavu se stavem právním vyloučen.

Shrneme-li tak výše uvedené, pak za současné právní úpravy určování a popírání rodičovství v České republice platí, že je putativní otec dítěte, jehož právním otcem se v důsledku nastoupení účinků první domněnky stal jiný muž, zcela odkázán na vůli matky nebo tohoto jiného muže, aby otcovství určené v rozporu s biologickou realitou popřeli. Neučiní-li tak, jsou možnosti putativního otce stát se otcem právním nulové. V případě, že byl nesoulad mezi právním a biologickým stavem vyvolán nastoupením účinků domněnky druhé, má putativní otec alespoň malou šanci jeho existenci zvrátit, pokud se mu prostřednictvím podnětu podaří přesvědčit soud, aby postupoval podle § 793 OZ. Pokud soud na jeho podnět nereaguje, obdobně jako v případě domněnky první, jsou jeho možnosti zvrátit nesprávně určené právní otcovství vyčerpány.

Bylo by možné konstatovat, že stav, ve kterém nemá biologický otec možnost dosáhnout určení svého otcovství, není pro českou právní úpravu ničím novým a není proto třeba ho dále analyzovat.¹⁷ Události zejména posledních několika let však prokazují, že systém právní úpravy paternit, tak jak byl výše objasněn, vede spolu s rostoucí podporou nejen práv dítěte zaručených Úmluvou o právech dítěte¹⁸, ale i práv putativního otce zaručených Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁹, k rozvoji nového fenoménu a tím je vymezení katalogu práv biologického otce dítěte a jejich realizace.

3 PRÁVA PUTATIVNÍHO OTCE A JEJICH REALIZACE

Nemá-li podle současné české právní úpravy putativní otec právo dosáhnout uznání svého otcovství s jeho právními důsledky, je třeba se zabývat především existencí jeho práva s dítětem se stýkat. Právo, které by se v minulosti zdálo být utopii, neboť společnost dříve vycházela z neotřesitelného přesvědčení, v souladu se kterým, není-li otec dítěte „zapsán“, nemůže se ve vztahu k dítěti domáhat ničeho, se postupně především s odkazem na článek 8 EÚLP a s odkazem na ochranu soukromého života dostává do popředí a je třeba se s předpoklady jeho realizace nově důkladně zabývat. V důsledku snah o prosazování tohoto práva, která se zpravidla ostře střetávají s přesvědčením výše uvedeným, pak dochází ke vzniku poměrně častých konfliktů. Jejich rozměr je přitom odlišný od rodičovských konfliktů české praxi doposud důvěrně známých, neboť jejich rozměr může být od tradičního matka v. otec/ dítě „mezi nimi“, odlišný. Nejen, že tyto konflikty mohou vytvářet klasický trojúhelník rodiče v. biologický rodič/ dítě „mezi nimi“, ale mohou vést i ke vzniku vnitřního rodičovského konfliktu, k jehož vzniku vstupem biologického rodiče do „hry“ a odhalením okolností doposud neznámých (nesoulad právního a biologického rodičovství) může dojít. Jakkoli je proto třeba akceptovat práva putativních rodičů postupně přiznávána především v důsledku zásahů Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“)²⁰, je na místě při jejich prosazení a realizaci postupovat mimořádně opatrně, a to vždy s ohledem na nejlepší zájem dítěte.²¹

Tento příspěvek si neklade za cíl podrobně referovat o všech rozhodnutích ESLP, které se týkaly práv putativních otců, s ohledem na jeho rozsah a primární zaměření na rozhodnutí českého Ústavního soudu to není možné. Považuji však za nutné konstatovat, že zdůraznění možnosti vzniku vazby mezi dítětem a jeho biologickým rodičem, se v rámci rozhodnutí ESLP a Ústavního soudu objevuje čím dál tím častěji a z jejich závěrů je zřejmé, že její existence v právní úpravě jednotlivých zemí je spíše podporována.²² V rozhodnutí Görgülü v. Německo²³ se ESLP výslovně

¹⁷ Je možné pouze konstatovat, že tento přístup má již v Evropě jen menšina států. Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. in HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 538.

¹⁸ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., dále jen „ÚPD“.

¹⁹ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., dále jen „EÚLP“.

²⁰ K tomu viz níže.

²¹ Srov. čl. 3 ÚPD.

²² Příkladem je možné zmínit především rozhodnutí ve věci Pini a ostatní proti Rumunsku, stížnost č. 78028/01 and 78030/01, ve které ESLP připomněl, že článek 8 EÚLP může zahrnovat také vztah mezi dítětem nenarozeným v manželství a jeho otcem. Odkázal přitom také na své rozhodnutí ve věci Nylund v. Finsko, stížnost č. 27110/95. Stěžejními rozhodnutími ve věci putativních otců jsou

vyjádřil tak, že omezení práva rodiče na přístup k jeho dítěti je třeba podrobit přísnému dohledu (podrobnému zkoumání), neboť zvyšují nebezpečí, že budou vztahy mezi rodičem a dítětem narušeny.²⁴

O posílení práva putativního otce na styk s dítětem se začalo hovořit intenzivněji po nabytí účinnosti OZ s přihlednutím k tomu, že tento zakotvuje § 927, jenž umožňuje přiznat právo na styk s dítětem i osobě, která není jeho rodičem, sourozencem, respektive prarodičem, jimž právo na styk výslovně přiznávala předcházející právní úprava.²⁵ Obsah tohoto ustanovení však současně přinesl zásadní interpretační problém. V souladu s ním, *právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.* Nevyjasněnou otázkou § 927 OZ proto především zůstává, zda je podmínkou citového vztahu, který dítě k osobě domáhající se styku má mít, je třeba vztahovat na celý aplikační rozsah daného ustanovení, nebo zda se týká pouze osob dítěti toliko společensky blízkých, avšak nepřibuzných. Z Důvodové zprávy se podává, že se požadavek citového vztahu týká jak osob příbuzných, tak osob ostatních.²⁶ V obecném pohledu se tento přísný požadavek zákonodárce nejeví jako nevhodný, neboť s ohledem na to, že umožňuje styk osobám příbuzným i vzdáleně, nejeví se jako zcela vhodné, aby byl bez jakýchkoli dalších podmínek umožňován styk s dítětem jako příbuzným např. v pobočné linii ve třetím stupni. Vysoce problematická však může být koncepce právní úpravy v § 927 vedle prarodičů a sourozenců dítěte právě v případě tzv. putativních otců.

U putativního otce, který ač je biologickým původcem dítěte, se nemůže stát jeho otcem právním a naplno tak využít veškerých práv vyplývajících pro něj z rodičovské odpovědnosti, bývá totiž v praxi velmi častým jevem i snaha o „bojkotování“ jakéhokoli jeho kontaktu s dítětem, a proto se k němu bez soudního rozhodnutí o styku ani žádný citový vztah vytvořit nemůže.²⁷ Řešením stávajícího znění právní úpravy musí být v takovém případě i nezbytné zohlednění důvodů, pro které se citový vztah dítěte s tím, kdo se domáhá styku, nemohl vytvořit. Vyplývá ostatně i z výše uvedené judikatury ESLP, zejména pak z rozhodnutí *Ahrens v. Německo*.²⁸ Přiznáním práva na styk biologickému otci v případě, kdy mezi ním a nezletilým neexistuje pozitivní citová vazba, se zabýval také český Ústavní soud. Ve svém usnesení sp. zn. I. ÚS 2451/14, ze dne 13. 10. 2014 odmítl

pak především rozhodnutí ve věci *Ahrens v. Německo*, stížnost č. 45071/09, *Kautzor v. Německo*, stížnost č. 23338/09 a *Anayo v. Německo*, stížnost č. 20578/07.

²³ Stížnost č. 74969/01.

²⁴ *However, a stricter scrutiny is called for as regards any further limitations, such as restrictions placed by those authorities on parental rights of access, and as regards any legal safeguards designed to secure an effective protection of the right of parents and children to respect for their family life. Such further limitations entail the danger that the family relations between a young child and one or both parents would be effectively curtailed*

²⁵ Srov. § 26 a § 27 ZOR.

²⁶ Viz Důvodová zpráva k OZ, zdroj ASPI.

²⁷ Citový vztah naopak bývá přítomen v situacích, kdy spolu rodiče dítěte dříve žili, aniž by bylo otcovství k dítěti určeno, následně dochází k rozpadu jejich vztahu a matka dítěte ve snaze se bývalého partnera zbavit souhlasně prohlásí otcovství s jiným mužem. Nutno však podotknout, že zejména tyto případy představují situace, ve kterých česká praxe sahá po aplikaci výše uvedeného ustanovení § 793 OZ.

²⁸ V tomto ESLP totiž vymezil, že „z rozsudku *Anayo* lze dovodit, že čl. 8 Úmluvy může být interpretován tak, že ukládá členským státům povinnost zkoumat, zda je v nejlepším zájmu dítěte dovolit biologickému otci, aby si vytvořil vztah s dítětem, např. tím, že mu budou poskytnuta práva na kontakt. V důsledku toho biologický otec nesmí být zcela vyloučen ze života dítěte, pokud zde nejsou relevantní důvody týkající se nejlepších zájmů dítěte, aby se tak stalo. To však podle Úmluvy nemusí nutně znamenat povinnost dovolit biologickému otci zpochybnit postavení právního otce. Ani nelze takovouto povinnost vyvodit z judikatury Soudu.“ Z něj tedy jednoznačně vyplývá, že podmínka existence již vybudovaného vztahu není podle ESLP předpokladem přiznání práva styku s dítětem.

ústavní stížnost stěžovatele, biologického otce nezletilého, kterému byl rozhodnutím obecného soudu snížen rozsah jeho styku s nezletilým a uložena povinnost při tomto styku strpět přítomnost rodičů, neboť v době rozhodování soudů byl nezletilý velmi stresován konfliktem mezi jeho právními rodiči a stěžovatelem, na stěžovatele si nepamatoval a neměl k němu žádný vztah. Ústavní soud proto neshledal pochybení v rozhodnutí obecných soudů a nemohl tedy námitkám stěžovatele vyhovět. V odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že *„jakkoli je však jednání matky vůči stěžovateli odsouzeníhodné, nelze jeho nápravu v nyní posuzovaném případě nadřadit nad zájem nezletilého dítěte a postupovat ve věci tak, aby byl nezletilý nadále nepřiměřeně psychicky stresován a traumatizován, zejména v případě, kdy by mělo soudní řízení nadále pokračovat. Je přitom zřejmé, že v současné době je vztah nezletilého s biologickým otcem narušen, nezletilý styk s ním odmítá a je proto třeba ve věci úpravy styku postupovat nanejvýš citlivě. Podle názoru Ústavního soudu lze v této chvíli konstatovat, že stát prostřednictvím obecných soudů nezůstal v rozvíjení rodinných vztahů nečinný, neboť styk mezi stěžovatelem a nezletilým zcela nevyloučil, upravil jej dle svého přesvědčení tak, aby byl v zájmu nezletilého, přičemž podmínku účasti matky a matrikového otce při tomto styku nelze s ohledem na okolnosti případu považovat a priori za nevhodnou.“* Současně ale Ústavní soud dodal rovněž, že *„v současnosti tak nelze předjímat, zda takto upravený styk povede či nepovede k navázání bližšího vztahu mezi stěžovatelem a nezletilým. Je na rodičích, aby společně jednali v zájmu nezletilého a zajistili mu jednak stabilní výchovné prostředí, jednak postupný kontakt s biologickým otcem, který by měl naději přerůst ve vztah otce a dítěte, samozřejmě v mezích limitovaných nastalou složitou situací. Podle přesvědčení Ústavního soudu lze tohoto dosáhnout i v rámci aktuální úpravy styku nezletilého se stěžovatelem, přičemž do budoucna není samozřejmě vyloučena ani úprava širší.“*

I z jeho výkladu proto jednoznačně vyplývá, že nelze na požadavku definovaném § 927 OZ v podobě existence citové vazby mezi dítětem a tím, kdo se domáhá styku s ním, bezvýhradně trvat, respektive je třeba také zohledňovat okolnosti, pro které nemohla být tato vazba vytvořena.

Neexistence citové vazby mezi putativním otcem a dítětem však může v případě aplikace § 927 OZ vést ke vzniku ještě dalšího problému, jehož vznik je u prarodičů nebo sourozenců nezletilého vyloučen. Nemožnost sladění biologického a právního stavu vede ke vzniku z určitého pohledu kontroverzní situace, neboť vezmeme-li v úvahu ustanovení § 771 OZ, není zřejmé, kdo je vlastně příbuzným dítěte, respektive jaké je z pohledu příbuzenství postavení obou jeho otců. V souladu s § 771 OZ je *příbuzenstvím vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením*. V případě právního otcovství, které za právního otce označuje muže pokrevně s dítětem nespojeného, se tak ocitáme mimo aplikační rozsah tohoto ustanovení, naproti tomu v souladu s jeho zněním musíme za příbuzného dítěte považovat jeho otce biologického, tj. pokrevního, který není otcem právním. Takový výklad by však měl poměrně zásadní dopady do fungování právního řádu, příkladem lze uvést především oblast dědického práva, která je na existenci příbuzenství založena. Není pochybností o tom, že právního otce dítěte, který není otcem pokrevním, musíme i přes znění § 771 OZ považovat za příbuzného dítěte. V tomto lze souhlasit s Důvodovou zprávou k OZ, která uvádí, že nelze jinak než v těchto případech pracovat s právní fikcí, jež příbuzenství umělé (právně vytvořené) považuje za příbuzenství přirozené.²⁹ Je ale sporné, jak přistoupit k otci biologickému, zejména nyní, když již není pochybností o tom, že může mít za určitých okolností právo na styk s jeho dítětem a předpokladem tohoto práva může být i existence příbuzenského poměru. Do hry v těchto souvislostech vstupuje i právo dítěte znát svůj původ vyplývající z článku 7 ÚPD. Byť toto právo nelze, zejména v důsledku možnosti umělého oplodnění s využitím gamety anonymního dárce považovat za absolutní, vyvstává otázka, zda v případě, že je putativnímu otci umožněno se s dítětem stýkat, nemá tento právo, aby jeho biologický stav k dítěti byl určitým způsobem deklarován. Argumentovat přitom zřejmě již nelze ani tím, že je-li právní otcovství putativního otce vyloučeno, jsou tyto úvahy bezpředmětné, neboť ze zahraničí se k nám dostávají zkušenosti odlišné. Německá právní úprava totiž v § 1598a Bürgerliches Gesetzbuch upravuje nárok na podstoupení genetických vyšetření za účelem zjištění původu, který je možné za zákonem stanovených podmínek uplatnit i u soudu.³⁰ O realizaci takového práva však česká praxe doposud mlčela.

²⁹ Srov. Důvodová zpráva k OZ, zdroj ASPI.

³⁰ Viz např. https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1598a.html [cit. dne 17. 1. 2018][online]

4 NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR SP. ZN. II. ÚS 3122/16, ZE DNE 16. 5. 2017

Všemi výše naznačenými otázkami se zabýval Ústavní soud ČR ve svém přelomovém rozhodnutí, které bylo vyhlášeno v květnu minulého roku. Podstatou případu nebyla otázka styku putativního otce s dítětem, ale návrh na určení otcovství podaný putativním otcem i přesto, že otcovství k dítěti bylo určeno na základě první domněnky ve prospěch manžela matky. Ústavní soud proto s přihlédnutím k právní úpravě a možnosti nastavení jejích mantinelů, které s ohledem na *margin of appreciation* nejsou v rozporu ani s judikaturou ESLP, ústavní stížnost zamítl. Přesto se však, s přihlédnutím k tomu, že řešený případ pro něj představoval modelovou situaci, rozhodl do odůvodnění nálezu vtělit několik obecných závěrů, které má za to, že by v praxi při řešení konfliktů mezi právními rodiči dítěte a jeho rodiči biologickými měly být v budoucnu dodržovány.

Předně Ústavní soud vyzval Českou republiku, aby zvažila okruh osob aktivně věcně legitimovaných k podání návrhu na popření otcovství.³¹ Dále se pak zabýval otázkou možného styku biologického otce s dítětem a také možností podání žaloby na určení příbuzenství k dítěti. V důsledku jeho názoru se pak do české praxe poprvé dostala soudem deklarovaná možnost takové podání učinit, neboť Ústavní soud takovou možnost výslovně připustil.

Současně však nutno podotknout uvedl, že při podání návrhu na úpravu styku podle § 927 OZ spatřuje pro putativního otce dvě možnosti. Jednou z nich je nejprve podání žaloby na určení příbuzenství podle § 80 OSŘ,³² druhou je posouzení otázky existence příbuzenství jako otázky předběžné přímo v řízení o právu na styk podle § 927 OZ.³³ Mezi těmito dvěma možnostmi pak

³¹ Srov. bod č. 53 nálezu, ve kterém Ústavní soud vymezil, že „*tato věc nicméně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele. Může mít dopad na další jednotlivce, kteří se ocitnou ve stejné pozici jako on. Při srovnání s německým a rakouským soukromým právem se v obecné rovině jeví okruh aktivně legitimovaných osob k podání přinejmenším popěrné žaloby jako nepřiměřeně úzký. Legislativce by proto měl zvážit, zda mezi aktivně legitimované subjekty nezařadit alespoň dotčené dítě jakožto nejdůležitějšího účastníka daného právního vztahu (po rakouském vzoru), nebo ještě lépe za předem stanovených podmínek i muže, který o sobě tvrdí, že je biologickým otcem (po německém vzoru). Tím by lépe zohlednil standard ochrany soukromého a rodinného života podle čl. 8 Úmluvy. Ústavní soud má přes výše uvedené závěry pochybnosti, zda česká právní úprava spravedlivě upravuje zájmy biologických otců, zájem na jistotě právního postavení dítěte a obecně jeho nejlepší zájem.*“

³² Srov. bod 58 nálezu („*Návrh na určení příbuzenství podle ustanovení § 771 obč. zák., na který by v případě úspěchu mohl navazovat návrh na určení styku podle § 927, by i podle Ústavního soudu byl vhodnou cestou pro domnělé biologické otce dětí, u nichž otcovství určila ve prospěch jiného muže první domněnka. Navíc by tím byly splněny i "tvrdší" požadavky judikatury ESLP, který již styk biologického otce se svým dítětem bere v těchto případech jako zásadu, ze které mohou existovat výjimky motivované nejlepším zájmem dítěte. Jak stěžovatel v této věci, tak i každý další domnělý otec by měli právě vymezenou cestu k dispozici. Stěžovatel ostatně v projednávané věci v řízení před okresním soudem tvrdil, že nechce nijak rozbíjet "právní" rodinu, jen se s nezletilou chce stýkat.*“)

³³ Srov. bod 59 nálezu („*Druhou možností, která je spíše jen otázkou jiného procesního řešení, by také mohlo být přímé podání návrhu podle § 927 obč. zák. Jiný komentář občanského zákoníku k tomuto ustanovení o styku osob příbuzných dítěti uvádí: "Evropský soud pro lidská práva (...) posílil práva biologického otce, když mu přiznal právo na styk i v situaci, kdy otec neměl možnost rodinné pouto k dítěti vytvořit, ačkoliv měl zájem část péče o dítě převzít a vytvořit si citový vztah k dítěti. (...) je rozhodující zájem biologického otce a to, že důvody, proč nedošlo k vytvoření rodinného vztahu, biologický otec nemůže ovlivnit. V případě, že dítě nemá vytvořenou rodinnou vazbu k biologickému otci, dle českého práva není možné soudně styk stanovit. Pokud by taková možnost byla připuštěna, bylo by nutné v řízení o určení styku posuzovat i fakticitu tvrzení o biologickém otcovství."* [viz Westphalová, L. § 927 - Styk dítěte s jinými osobami než rodiči. In: Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1174]. Komentář tedy vybízí k tomu, aby se otázka příbuzenství podle § 771 obč. zák. řešila již přímo v rámci řízení o návrhu podle § 927 obč. zák., který domnělý otec podá za účelem získání alespoň stykových práv.“)

Ústavní soud dále nepreferuje, ponechává jejich volbu na osobách, jichž se předmětné otázky týkají.³⁴

Publikovaný názor Ústavního soudu proto dle mého názoru vytvořil právům putativních otců novou dimenzi, neboť nejen, že opětovně potvrdil jejich právo na styk s dítětem, ale také potvrdil možnost dosáhnout i soudního rozhodnutí deklarujícího jeho pokrevní vazbu k dítěti.³⁵ Je však nezbytné doplnit, že soudní rozhodnutí o určení příbuzenství nemůže putativnímu otci založit právo být rodičem dítěte. Jde toliko o žalobu směřující k deklaraci jeho pokrevní vazby k dítěti, naplňující i předpoklady článku 7 ÚPD, nikoli o žalobu, jejímž cílem je založit putativnímu otci dítěte právní status zakládajícímu mu práva z toho vyplývající. Je proto nezbytné ji vykládat v souvislosti s ustanovením § 927 OZ a i přes dříve publikovaný názor připustit, že úvahy Ústavního soudu, které posouzení existence pokrevní vazby k dítěti považují za možné v podobě předběžné otázky v řízení podle § 927 OZ, jsou na místě. Pro samostatné podání návrhu na určení příbuzenství může svědčit několik okolností. Předně zjištění biologické vazby k dítěti zpravidla žádá provedení znaleckého dokazování³⁶. Řízení o určení příbuzenství je řízením sporné povahy, ovládaným projednací zásadou a zásadou úspěchu ve věci pro účely náhrady nákladů řízení (srov. ú§ 120 a § 142 a násl. OSŘ). Řízení o určení práva na styk s dítětem je řízením ve věcech péče soudu o nezletilé podle § 466 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“). Je ovládáno zásadou vyšetřovací (srov. § 20 a násl. ZŘS) a na náhradu nákladů řízení není zásadně nárok (srov. § 23 ZŘS). Ačkoli i v nesporném soudnictví platí zájmová zásada pro placení nákladů řízení, je otázkou, zda má být soud v těchto případech nutností vyšetřovat skutečný biologický původ dítěte zatížen a v případě, kdy nebude možné uložit zálohu na náklady řízení, pak ještě skutečný stav zjišťovat na náklady státu. Z těchto důvodů bychom proto mohli argumentovat tím, že jsou-li o biologickém původu dítěte spory, má jít putativní otec cestou žaloby na určení jeho příbuzenství.

Naproti tomu pro druhý možný postup, kdy má být jeho příbuzenství řešeno jen jako předběžná otázka, může svědčit procesní ekonomie. Uvedli-li jsme výše, že deklarace pokrevního pouta k putativnímu otci nemá v současné době jiný právní význam než získání možnosti styku s dítětem podle § 927 OZ³⁷, jeví se jako bezdůvodné vést dvě řízení, čímž jsou nejen soud, ale především účastníci zbytečně zatěžováni. Samostatné podání návrhu na určení příbuzenství může být na místě tam, kde mohou právní rodiče k věci zaujmout postoj, v souladu se kterým, pokud se prokáže biologická vazba k dítěti, mohou se o styku s putativním otcem dohodnout dobrovolně. V tomto posledním jmenovaném případě je však na místě argumentovat tak, že znalecké dokazování mohou podstoupit dobrovolně sami i bez soudního řízení a není proto důvodu pak věc k soudu vůbec předkládat.

5 ZÁVĚR

Z výše uvedeného vyplývá, že v České republice dochází v oblasti práv putativních otců k významnému rozvoji. Jakákoli přesvědčení o tom, že nastoupí-li první nebo druhá domněnka otcovství neurčující jako otce biologického původce dítěte, dochází tím k jeho vyloučení ze života dítěte, jsou zcela liché. Putativní otec má v souladu s judikaturou ESLP, právní úpravou v § 927 OZ, jakož i judikaturou českých soudů, podle konkrétních okolností případu, právo domoci se styku se svým dítětem. Primárním korektivem, který soudy musí při řešení případně nastalých konfliktů mezi

³⁴ Srov. bod 61 nálezu.

³⁵ Ústavní soud tak potvrdil názor autorky tohoto článku prezentovaný v odborné literatuře. Srov. ŠÍNOVÁ, R. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. Občanský zákoník. § 655-793. Velký komentář. Svazek IV/a. Praha: Leges, 2016, s. 951.

³⁶ Pro úplnost lze doplnit, že v předmětné kauze tomu tak výjimečně nebylo, neboť putativní otec byl barevné pleti a poté co matka přiznala s tímto mužem intimní styky, nepovažoval soud s ohledem na tmavou pleť dítěte okolnost biologického otcovství za nutné dále zkoumat.

³⁷ Jinak tomu být z důvodu právní jistoty nemůže, neboť přiznáním jakýchkoli dalších důsledků by se právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi doslova „zbortila“. Mohli bychom pak docházet k důsledkům zakládajícím putativním otcům právo dědit, povinnost dítě vyživovat apod., což by znamenalo komplexní přehodnocení základů společnosti, neboť by dítě získávalo fakticky více rodičů. Proto jakýkoli jiný výklad považuji za rozporný s veřejným pořádkem.

tímto mužem a právními rodiči dítěte aplikovat, je nejlepší zájem dítěte.³⁸ Ústavní soud ČR současně deklaroval, že je v zájmu dítěte znát jeho původ a je také možné podat žalobu na určení existence přibuzenství. Tato možnost nebyla doposud v české praxi realizována, znamená však bez jakýchkoli pochybností v oblasti práv putativních otců významný pokrok. Jakkoli je tento vítán, je třeba mít stále na paměti, že existují zákonné limity pro postavení putativního otce, které jsou z hlediska současné právní regulace nepřekročitelné, jako jsou neexistence rodičovské odpovědnosti putativního otce, jakož i jeho vyživovací povinnosti.

S ohledem na to, že cílem tohoto příspěvku bylo upozornit na možnost vzniku nových konfliktů zasahujících do života dítěte, nezbyvá než upozornit na to, že nová právní úprava a především pak nový judikurní výklad právním rodičům dítěte pomyslným způsobem „nastavuje zrcadlo“. Neboť k nesouladu právního a biologického rodičovství dochází poté, co některý z právních rodičů dítěte porušil svou byť imperfektní, ale právní povinnost být věrný svému manželovi³⁹, nebo svou povinnost neobcházet zákon a nevyužívat souhlasné prohlášení otcovství k přijetí cizího dítěte za vlastní.⁴⁰ Právní rodiče dítěte, kteří se takového jednání dopustili, by si měli následně uvědomit, že jejich jednání může zájmy dítěte poškozovat a dojde-li ke konfliktu s biologickým původcem jejich dítěte, měli by tento minimalizovat a nikoli jej dále prohlubovat. Rodinné právo, jehož morální základy jsou velmi výrazné, s sebou přináší vznik řady situací vedoucích k významnému narušení existujících citových vazeb a vztahů důvěry. Zájem dítěte a ochrana zaručených lidských práv a svobod musí být v zorném poli každého na konfliktu zúčastněného na prvním místě. Z tohoto úhlu pohledu je pak třeba nahlížet i v příspěvku prezentované závěry Ústavního soudu, neboť jejich publikací Ústavní soud v první reakci mohl pomyslně „stojaté vody rozbouřit“, v konečném důsledku však upozornil na to, že biologické rodičovství má svou váhu a nelze jej v případě jeho neshody s rodičovstvím právním ze života dítěte zcela vymazat. Proto mám za to, že se díky judikurním zásahům Ústavního soudu práva dítěte i jeho rodičů více upevňují, a znalost jejich obsahu může do budoucna poté, až se společnost s novým nahlížením na situaci blíže seznámí, vést ke snížení počtu, jakož i intenzity nově vznikajících konfliktů.

Použitá literatura:

CURRAN, D. J.; RENZETTI C. M. Ženy, muži a společnost. Praha: Karolinum, 2003, ISBN: 80-246-0525-2, 644 s.

GROCHOVÁ, M. Mater semper certa est? K dispozici na <http://www.centrumlidskaprava.cz/mater-semper-certa-est>.

HADERKA, J. K některým potížím s druhou domněnkou otcovství. In Správní právo, 1998, č. 6, s. 327-335.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN: 978-80-7400-503-9, 1392 s.

MELZER, F., TÉGL, P. a kol. Občanský zákoník. § 655-793. Velký komentář. Svazek IV/a. Praha: Leges, 2016. ISBN: 978-80-7502-004-8, 2064 s.

Kontaktné údaje:

JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.

renata.sinova@upol.cz

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

17. listopadu 8

771 11 Olomouc

Česká republika

³⁸ Srov. k tomu i nálezy ÚS sp. zn. II. ÚS 3122/16, ze dne 16. 5. 2017.

³⁹ Srov. § 688 OZ.

⁴⁰ Srov. § 8 OZ.

METÓDY INTERPRETÁCIE PRÁVNEHO TEXTU ALEBO PROLEGOMENON K POMOCNÝM VEDÁM PRÁVNICKÝM

Marek Števíček

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: This report raises a latent current issue of methods of interpretation of a legal, whether normative text in general. The polemic thesis of this report consists in discrediting non-scientific character of law in terms of "two lawyers, three opinions". If law has to aspire to be a scientific discipline, it has to dispatch with adequate instrumentarium of such methods of interpretation and its correlative interaction, to be able, as other scientific discipline, clearly allocate a method of individual closes. To this instrumentarium a concept of "legal collateral sciences" - logic, hermeneutical, philosophy and legal historiography should be helpful. As a result there will be satisfying rational explanation so-called hard cases.

Abstrakt: Príspevok nastoľuje latentne aktuálnu otázku metód interpretácie právneho, či všeobecnejšie normatívneho textu. Polemická téza článku spočíva v spochybnení nevedeckej povahy práva v zmysle paroly "dvaja právnici, tri názory". Ak má právo ašpirovať na vedeckú disciplínu, musí disponovať adekvátnym inštrumentáriom takých metód interpretácie a ich vzájomných interakcií, aby dokázalo ako každá iná vedecká disciplína jasne stanoviť metodiku jednotlivých záverov. K tomuto inštrumentáriu má dopomôcť autorov koncept "pomocných právnických vied" - logika, hermeneutika, filozofia a právna historiografia predovšetkým. Výsledkom má byť uspokojivý rozumný výklad tzv. hard cases.

Kľúčové slová: interpretation, constitutional court, practice of courts

Kľúčové slová: interpretácia, ústavný súd, judikatúra

1 ÚVOD

V curriculách všetkých historiografických disciplín na filozofických fakultách existuje predmet „pomocné vedy historické“. Ich cieľom je napomôcť základnému cieľu historickej vedy - dosiahnutiu objektívneho historického poznania a výskumu uskutočňuje pomerne špecifickými metódami historickej vedy. Ich názov napovedá, že majú primárne napomôcť dosiahnuť želaný stav „hlavnej“ vedeckej disciplíny, vedy o dejinách. Predstavujú tak síce pomerne svojbytné vedecké disciplíny, ktoré však samé o sebe nenapĺňajú svoj účel, ale v najlepšom slova zmysle slúžia vede historickej.

Medzi pomocné historické vedy zaraďujeme napríklad:

- *archivistiku*, ktorej predmetom je archívny výskum historických dokumentov,
- *genealógiu*, skúmajúcu rôzne aspekty rodov (panovníkov, šľachticov, historických osobností všeobecne),
- *paleografiu*, zaoberajúcu sa historickými typmi písma príznačnými pre určitú epochu,
- *numizmatiku*, vedu o historických minciach a peniazoch,
- no i veľmi špecifickú *kodikológiu*, skúmajúcu vplyv rôznych kódexov na dejinné etapy. Kódexy právne (lebo môže ísť pochopiteľne i o iné kodifikované oblasti, napríklad v oblasti morálky a pod.) skúma vedná disciplína „dejiny štátu a práva“.

Právnické myslenie, zahŕňajúce predovšetkým kognitívny proces aplikácie a interpretácie právnych textov (spravidla normatívnej povahy), ak chce ašpirovať na myslenie vedecké, musí nevyhnutne disponovať korektnou metodológiou svojho vedeckého bádania. V rámci tejto metodológie je nanajvýš vhodné zamyslieť sa, aké miesto v nej zaujímajú „pomocné právnické disciplíny“, a ktoré by to mali byť.

Základnou tézou pritom je, že pri interpretácii právnych noriem, alebo právneho textu, je možné využiť synergiu parciálnych vedných disciplín, súhrnne nazvaných pomocné vedy právnické. Každá z týchto disciplín je sama vedeckou disciplínou, takpovediac plnohodnotnou. Pomocnou vedou právnickou sa stáva jedine v tom prípade, ak jej výsledky a metódy sú využívané na objasnenie významu právnického alebo právneho textu – preto názov „pomocné“ vedy právnické. Nejde o abrogáciu vedeckej autenticity a autonómnosti jednotlivých „pomocných“ vedeckých disciplín, naopak, erudícia a dôveryhodnosť ich výsledkov má zabezpečiť „vyššiu“ mieru objektivity skúmania právnej vedy.

Tento vedecký úvod, prolegomenon, má v predpísanom rozsahu konferenčného príspevku poskytnúť bazálny prehľad jednotlivých možných adeptov na systémové súčasti celku pomocných vied právnických. Ako hypotézu navrhujeme zaradiť medzi pomocné vedy právnické tieto disciplíny, ktoré by tak tvorili akýsi „kánon“ pomocných výkladových metód právnych textov:

- *logika*, v zmysle formálna logika fregeovského typu, čoby gahérovská „armatúra“, výstuž právnickej interpretácie, ale aj ako tzv. logická sémantika skúmajúca význam jednotlivých výrazov,
- *štylistika, gramatika a rétorika*, v zmysle lingvistických metód skúmania právneho textu,
- *právne dejiny*, nie však v zmysle akým disponujú ako samostatná a na Slovensku výnimočne rozvinutá vedecká disciplína, ale v zmysle skúmania napríklad spomínaného historického úmyslu zákonodarcu a podobných prípadov, kedy interpretácia konkrétnej normy takýto prístup vyžaduje pre účely objektívneho teleologického výkladu normy (napríklad ak intertemporálne ustanovenia odkazujú na použitie už neúčinných noriem do minulosti),
- a práve *hermeneutika* (zámerne nepoužívam nesprávny výraz „právna hermeneutika“, ako ani „právna logika“, ide vždy o konkrétnu vedeckú disciplínu alebo metódu **aplikovanú na právo**)¹. Aplikácia hermeneutiky na právnické myslenie v zmysle kognitívnej interpretácie právnych textov by zahŕňala predovšetkým gadamerovskú vetvu hermeneutickej metódy, kým schleiermacherovská vetva by sa skôr členila k právnym dejinám,
- psychológia, najmä pre oblasť rodinného práva súkromného i verejného,
- filozofia, všeobecne, no predovšetkým:
- filozofická a sociálna antropológia,
- všeobecná sociológia.

2 HERMENEUTIKA

Problematike hermeneutických metód aplikovaných na právo sme venovali samostatný text, na ktorý v plnej miere odkazujeme².

3 LOGIKA

Poverami a rôznymi variantmi dezinformácii a nevedomosti opradený pojem „logika“ nemá úplne homogénny denotát. Prvé rozlíšenie, ktoré musíme vykonať, je oddelenie logiky formálnej od rôznych mutácií logiky „obsahovej“. Obsahová logika akcentuje najmä filozofia dejín, a jej najvýraznejším predstaviteľom je zrejme Hegel so svojou svojbytnosťou absolútneho dejinného ducha, vyjavujúceho sa podľa zákonov (či skôr „zákonov“) dialektickej logiky. Táto interpretácia pojmu logiky nás nebude zaujímať.

Formálna logika predstavuje vedu o jazykových štruktúrach, formách, a skúma prenos pravdivosti z premís úsudku (argumentu) na záver. Vyskytuje sa rovnako vo viacerých variantoch logického symbolizmu a matematického formalizmu – ďalším priblížením, či skôr dištinkciou, je veľmi jemné rozlišovanie logiky matematickej a logiky filozofickej. Ide o inú úroveň rozlíšenia pojmov, no skôr na metaúrovni spomínanej formálnej logiky³. Tento variant filozofickej logiky je iný

¹ Jeden z mála pokusov aplikovať hermeneutickú metódu na právo pred časom uskutočnil profesor Telec, táto koncízna práca stojí za prečítanie, porovnaj Telec, I.: Metodika výkladu právnych predpisů. Právně hermeneutická technika. Brno: Doplněk, 2001.

² Števček, M.: Hermeneutické metódy výkladu právnych textov. 23. slovenské dni práva. - Bratislava : Slovenská advokátska komora, [2017]. - S. 72-80

³ Bližšie pozri Peregrin, J.: Logika a logiky. Systém klasické výrokové logiky, jeho rozšírení a alternatívy. Praha: Academia 2004, s. 20 a nasl.

od hegelovskej dialektiky, a preto aj dištinkcia naznačená v tomto smere je oveľa jemnejšia a decentnejšia, než medzi logikou obsahovou a formálnou.

Rôzne varianty „logického myslenia“ v zmysle presvedčenia o správnosti, samopresvedčivosti, jasnosti a bezrozpornosti nášho myslenia (našich tvrdení) predstavuje skôr nepochopenie a pojmové zmätania. Od čias (minimálne) Gottloba Fregeho je logika zbavená náznakov psychologizmu, a neskúma zákonitosti „správneho myslenia“, ktoré vyhradzuje kognitívnej psychológii, prípadne iným vedným disciplinám. Fregeho kľúčová práca *Begriffsschrift* (pojmové písmo⁴) raz a navždy etablovalo formálnu logiku ako skúmanie systému matematických operácií za účelom dosiahnutia pravdivosti tvrdení. Práve tento koncept o niekoľko desaťročí naruší Gödel.

Ďalšia dištinkcia sa musí týkať rozlíšenia rôznych variantov logík na úrovni symbolickej (formálnej) matematicko-filozofickej logiky ako nástroja epistemológie. Pôjde však už len o suplement nie príliš výrazný pre úvahy v tejto práci, nakoľko by som si vystačil s dištinkciami uvedenými vyššie; kvôli určitej komplexnosti problematiky ich však uvádzam. Logiku možno členiť na logiku klasickú, logiky neklasické a určité varianty logík modálnych (tie sú však súčasťou logík neklasických). Podstatou tohto členenia je princíp kompozicionality a z neho vyplývajúci princíp substitúcie⁵ - pokiaľ logický kalkul tieto princípy porušuje, hovoríme o rôznych variantoch logík neklasických.

1. Logická metóda výkladu: systematický úvod

- základný problém: potrebuje normatívny text (právna norma) modálnu logiku, alebo postačuje „vylepšená“ predikátová logika prvého rádu bez identity?
- obhajujeme hypotézu, podľa ktorej:
 - i) logika tvorí metodologickú výstuž (armatúru) právnickej interpretácie a funkciu „skúšky správnosti“,
 - ii) normativita je vyjadriteľná v kalkulke predikátovej logiky prvého rádu bez identity.

Príklady zápisov normatívnych axióm v jazyku PL1:

Princíp rovnosti subjektov

$$(\forall x) (\forall y) [(S(x) \wedge S(y)) \wedge VP_{(x,y)} \rightarrow R_{(x,y)}]$$

predikáty: byť subjektom práva - $S(x)$
vystupovať v právnych vzťahoch - $VP_{(x)}$
byť si rovní - $R_{(x,y)}$, pričom byť si rovní =_{df} absencia donucovacej moci $D_{(x,y)}$:
 $R_{(x,y)} =_{df} \neg(\exists x, y) [(S(x) \wedge S(y)) \wedge VP_{(x,y)} \wedge D_{(x,y)}]$

Princíp dispozičnej autonómie

$$(\forall x) [(S(x) \wedge VP_{(x)}) \rightarrow !F_{(x)}]$$

predikáty: byť slobodný - $F_{(x)}$
príkaz „má byť slobodný“ - $!F_{(x)}$

V rámci metodiky interpretácie má metóda logického výkladu špecifické postavenie, pričom táto špecifickosť spočíva v jeho slabosti. Ako uvádza Hloucha, v rámci väčšiny monografií orientujúcich sa na metodológiu práva je táto metóda buď úplne prehliadaná, alebo sa chápe ako súčasť jazykovo systematického výkladu, pretože hovorí o logike bez vzťahu k jazyku je nonsens. Aspoň teda vo vzťahu k právu. Dôvodov pre tento stav, kedy sa metóda logického výkladu nepovažuje za metódu *sui generis*, je možné nájsť viac. Jedným z nich je aj forma tejto metódy, pretože tá je tvorená súborom jednotlivých argumentov, prípadne tiež základných pravidiel riešenia

⁴ Český preklad Jiřího Fialu „pojmompis“ nepovažujeme za presný.

⁵ Zouhar, M.: *Základy logiky pre spoločenskovedné a humanitné odbory*. Bratislava, Veda 2008, s. 38 a nasl.

normatívneho sporu. Za ďalší dôvod môžeme označiť mylnú predstavu, že metóda logického výkladu nejakým spôsobom súvisí s formálne logikou, pretože to tak určite nie je, lebo ako uvádza Cvrček, tak sa nejedná o argumenty logické, ale empirické, čiastočne potom o argumenty teleologické. Podľa Wintra je tak aj preto k metódam výkladu práva táto metóda radená v podstate iba českými autormi. Napríklad podľa Melzera nie sú logické pravidlá výkladu v skutočnosti ničím iným, než pravidlami správneho myslenia a ako také je potrebné ich zohľadniť vždy. Ich zmyslom je interpretovi napovedať, či je pravidlo v právnom predpise obsiahnuté konzistentné a odhaliť aj nepriamo jazykovo upravené prípady, teda rozšíriť jazykový význam textu.

4 LINGVISTIKA

Účelom a funkciou výkladu práva je riešiť faktický stav, keď právne normy sú zo svojej podstaty obvykle iba normatívnym textom, ktorého charakter je abstraktný. Preto, aby tieto normy mohli dôjsť k samotnej realizácii, je potrebné, aby boli pochopené, aby bol zistený zmysel, obsah a význam prvkov tvoriacich normu, ktoré bývajú v rámci normatívneho textu explicitne vyjadrené a ktoré sa vyznačujú väčšou alebo menšou určitosťou.

Čitateľ právneho textu nie vždy odhalí plne význam právnej normy, systému vetného vzorca, spojenie výrazov či jednotlivých slov. Stav, kedy adresát nedokáže správne interpretovať ustanovenia v ranej fáze výkladu, je vysoko nežiaduce, pretože to môže mať negatívny následok v podobe chybných výsledkov takejto interpretácie. Z hľadiska minimalizácie vyššie uvedeného javu je potrebné, aby adresáti právneho predpisu mohli daný predpis interpretovať za použitia zvolenej metódy výkladu bez výraznejších ťažkostí. Voľba jazyka je kľúčová. Preto, pokiaľ nie je ďalšieho, slovám sa prikladá spravidla význam v rámci spisovného jazyka. Avšak právne texty obsahujú aj odbornú právnu terminológiu, ktoré slovám prisudzuje iný význam, než je pre nich typický v spisovnom jazyku. V takom prípade sa stretávame s legálnou definíciou, ktorá záväzne definuje pojem pre konkrétny predpis alebo pre celý právny poriadok. Aj cez používanie odborných právnych výrazov, ktoré sú súčasťou právnej terminológie, je právny jazyk súčasťou jazyku spisovného. Právny jazyk plní jednak funkciu jazykového vyjadrenia právnych noriem a jednak funkciu informačnú - prostredníctvom právneho jazyka oznamuje zákonodarca adresátom právnych noriem druhy povinného, resp. dovoleného správania. Na právne jazyk sú v zásade kladené dve požiadavky.

Právny jazyk musí byť na strane jednej čo najviac presný, aby mohol bez pochybností o mnohознаčnosti vyjadriť zamýšľaný obsah. Na druhej strane musí byť právny jazyk zrozumiteľný natoľko, aby mu rozumel aj človek priemernej inteligencie – Pavel Holländer označuje tento jav ako "Paradox právneho jazyka". Problém spočíva v tom, že zvyšovaním presnosti právneho jazyka dochádza k poklesu jeho zrozumiteľnosti a naopak - riešením teda musí byť proporcionálne vzťah medzi presnosťou a zrozumiteľnosťou. Čo sa toho týka, Viktor Knapp upozorňuje na funkciu existencie všeobecne zrozumiteľného a každému prístupného jazykového vyjadrenia právnych noriem. Ľudia bez právnického vzdelania podľa jeho skúseností spravidla rozumejú významu, ktorý právny predpis obsahuje, nerozumejú však podstate a vzájomným súvislostiam právnych inštitútov.

Jazyková metóda je často považovaná len za priblíženie sa ku konečnému výkladu alebo k obyčajnému primárnemu porozumeniu v systéme výkladu práva. Predstavujeme jazykovú metódu ako nezávislú metódu v modernom poňatí, ktorá prináša svoje vlastné riešenia, pričom je potrebná pre takmer každú právnu situáciu. Aby sme naplnili tento účel, najmä s ohľadom na predmet tohto príspevku, postupne konštruujeme vlastný model jazykovej metódy výkladu, inšpirovaný niektorými prvkami z jazykovej metódy výkladu uplatňovanej napr. v Spojených štátoch amerických. Daný model bude treba ďalej rozvíjať, aby v záverečnom porovnaní mal daný model možnosť uspieť pri porovnaní s modelom logickým.

5 PRIENIK LINGVISTIKY A LOGIKY

Základný prienik lingvistiky a logiky na účely vedeckého úvodu do problematiky pomocných vied právnických, je tzv. logická sémantika.

Sémantika je náukou o významoch (z gréckeho σηματικός *sémantikos*, od *sémainó*, označujem a *séma*, znak, znamenie). Sám pojem sémantika je však v modernom kontextu pomerne nový. Všeobecne je tento relatívne moderný pojem spájaný s francúzskym lingvistom Michelom Bréalom (v diele *Essai de sémantique* z roku 1904).

Kým etymologický pôvod tohto termínu je pomerne zrejímý, samotný význam pojmu sémantika je podstatne problematickejší. Napríklad Carnap tvrdí, že sémantika je náuka o vzťahoch medzi výrazmi a tým, čo označujú – syntax naopak pojednáva len o vzťahoch medzi výrazmi, bez ohľadu na význam, ktorý denotujú. Význam tak predstavuje určitý definovaný **zmysel** výrazu – napríklad spojenie hlások z, á, k, o, n, majú **zmysel** iba ak sa zoradia v správnom poradí, „zákon“. Akékoľvek iné poradie hlások na syntaktickej stránke v podstate nič nemení, avšak zo sémantického hľadiska výrazne áno. Pochopiteľne, táto problematika je výrazne zložitejšia, avšak pre primárne zameranie tohto príspevku sa jej nemôžeme venovať podrobnejšie. Dodávame len, že predovšetkým práce Gottloba Fregeho a Rudolfa Carnapa posunuli chápanie sémantiky, výrazov **zmysel** a význam do úplne iných rovín, ako tomu bolo dosiaľ – Frege napríklad rozlišuje **zmysel** (Sinn) a **význam** (Bedeutung). Niektoré jazykové výrazy môžu mať **zmysel**, ale nemajú **význam**, napríklad „spôsob vykonávania trestu smrti na Slovensku v roku 2017“. Carnap nahradil výrazy „zmysel a význam“ termínmi „extenzia a intenzia“, čím umožnil vznik tzv. intenzionálnej logiky.

6 JAZYKOVÁ A LOGICKÁ INTERPRETÁCIA PRÁVNÝCH NORIEM (HANDOUT – PRIENIKY)

Normatívny text je text ako každý iný, musí sa interpretovať podľa zvolených metód.

Jazykový (lingvistický) výklad

- obrana zdravej miery textualizmu – primárne musíme vychádzať z normatívneho textu, pri rešpektovaní niektorých jeho špecifík. Textácia konkrétnych ustanovení v objektívnom práve⁶ vykazuje isté špecifiká – či už v opozícii k hovorenému slovu, alebo voči iným odborným odnožiam jazyka. Okrem všeobecných znakov exaktnosti a prevalencie odbornej, či odborne kontextovanej terminológie⁷, je jednou z charakteristík právneho jazyka snaha o istú koncíznosť vo vyjadrovaní – právne konštrukcie majú byť jasné, stručné a zrozumiteľné. Podľa Legislatívnych pravidiel vlády Slovenskej republiky (článok 6)⁸, zákon musí byť zrozumiteľný, vnútorne bezrozporný, prehľadne usporiadaný, stručný a musí obsahovať len ustanovenia s normatívnym obsahom, ktoré sú systematicky a obsahovo vzájomne previazané. Zákon musí byť terminologicky správny, presný, jednotný a všeobecne zrozumiteľný.
- syntax verzus sémantika: téza o prioritě sémantiky pred syntaxou. Význam a zmysel textu, extenzia a intenzia (Frege, Carnap).
- slovenčina ako veľmi syntaktický jazyk, morfológia (ohýbanie slov), rozdiel oproti napr. románskym jazykom, angličtine a pod.
- nástroje koncíznosti, komprimácie normatívneho textu:
 - i) anafora, vektor pôsobenia v kontexte dozadu. Z8mená ako indikátory (identifikátory): v právnom texte: podľa odseku 1, „to“, „taký“ a pod. § 507 Občianskeho zákonníka: *Ak nemožno vadu odstrániť a ak nemožno pre ňu vec užívať dohodnutým spôsobom alebo riadne, je nadobúdateľ oprávnený domáhať sa zrušenia zmluvy.*
 - ii) Katafora. Vektor pôsobenia v kontexte dopredu. Mutatis mutandis platia hypotézy o anafore (katafora je v právnych textoch menej častá, ba dokonca nežiaduca – legislatívne pravidlá vlády a parlamentu).
 - iii) Výpustka (elipsa) – bežný lingvistický útvar, spravidla so zamlčaným slovesom (aký otec, taký syn).

⁶ Pochopiteľne sa v štati prezentované závery môžu *mutatis mutandis* vzťahovať aj na nenormatívne právne texty, teda na texty *právnické, nie právne*, no v prvom rade sústredíme našu pozornosť na normatívne právne texty.

⁷ Zrejme v inom kontexte sa používa pojem „dobré mravy“ v Občianskom zákonníku a úplne inak v bežnej konverzácii.

⁸ Schválené uznesením vlády Slovenskej republiky zo 4. mája 2016 č. 164 v znení uznesenia vlády Slovenskej republiky z 28. septembra 2016 č. 441.

Pravidlo posledného antecedentu (Rule of the last antecedent) verzus pravidlo sériovej špecifikácie

7 ZÁVER

Otázku, ktorý z prípadne si konkurujúcich variantov interpretácie (povedzme jeden výklad, logický, by viedol k iným záverom ako iný, napríklad hermeneutický), možno riešiť zásadne dvoma spôsobmi.⁹ Ten prvý prezentovala všeobecná právnická metodológia. Napríklad Filip Melzer ponúka aplikáciu akéhosi metapravidla „každý zodpovedá za následky vo sfére svojho vplyvu“.¹⁰ Následne ponúka aplikačnú schému, kde uprednostňuje právne argumenty (na prvom mieste objektívny teleologický výklad) pred mimoprávnymi.¹¹

Druhá možnosť je uprednostniť všeobecný metodologický korektív vo forme shaftesburyovského *sensus communis*, či ak chceme, zdravého rozumu a *citum pre prirodzenú ľudskú spravodlivosť*. K takémuto záveru rovnako dospieva značná časť autorít venujúcich sa právnej metodológii.¹²

Domnievame sa, že oba prístupy sú natoľko komplementárne, že nielenže sa vzájomne nevyklučujú, ale vlastne oba vravia to isté: základom interpretácie práva v „hard cases“ je vždy uprednostniť riešenie spoločensky akceptovateľné, rozumné a spravodlivé.

Predostreli sme úvod do problematiky pomocných vied právnických, ktoré v budúcnosti plánujeme ďalej rozvíjať a zdokonaľovať, po prípadných pripomienkach odbornej verejnosti. Na tento základný náčrt poslúžil práve formát tohto konferenčného príspevku – nemusíme osobitne zdôrazňovať, že ide len o vstup do problematiky, ktorá tak nemôže byť poňatá v tomto formáte vyčerpávajúco.

Použitá literatúra:

DRGONEC, J.: Interpretácia Ústavy SR. In.: Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Veľký komentár. Bratislava: C. H. Beck 2015, s. 115

ELIÁŠ, K.: Prodej podniku a cenné papíry na ťažko ako jejich súčasť. In: Právní rozhledy 8/2001, s. 377

GAHÉR, F.: Interpretácia v práve II. Filozofia, roč. 70, 2015, č. 10, s. 798

MELZER, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck. 2. Vydání, 2011, s. 201

PEREGRIN, J.: Logika a logiky. Systém klasické výrokové logiky, jeho rozšíření a alternativy. Praha: Academia 2004, s. 20 a nasl

ŠTEVČEK, M.: Hermeneutické metody výkladu právních textů. In: 23. slovenské dni práva. - Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2017, s. 72-80

TELEC, I.: Metodika výkladu právních předpisů. Právně hermeneutická technika. Brno: Doplněk, 2001

ZOUHAR, M.: Základy logiky pre spoločenskovedné a humanitné odbory. Bratislava, Veda 2008, s. 38 a nasl.

⁹ Vzhľadom na túto problematiku sa už vymyká primárnemu účelu článku, možnosti len načrtávam a nenárokujem si tvrdenie, že ide o komplexný vyčerpávajúci rozbor.

¹⁰ Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck. 2. Vydání, 2011, s. 201.

¹¹ Ibidem, s. 205.

¹² Eliáš, K.: Prodej podniku a cenné papíry na ťažko ako jejich súčasť. Právní rozhledy 8/2001, s. 377: „Jestliže zákon umožňuje rozumný a pro praxi přijatelný výklad, je nutné přiklonit se k němu.“. Drgonec, J.: Interpretácia Ústavy SR. In.: Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Veľký komentár. Bratislava: C. H. Beck 2015, s. 115: „Základom výkladu práva v právnom štáte je vždy zdravý rozum“. Gahér, F.: Interpretácia v práve II. Filozofia, roč. 70, 2015, č. 10, s. 798: „Za najsilnejšieho nositeľa interpretácie práva sa čoraz častejšie považuje zdravý rozum.“.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Marek Števček, PhD.
marek.stevcek@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
814 99 Bratislava
Slovenská republika

KONFLIKTY RODIČŮ O PÉČI O DÍTĚ VE SVĚTLE JUDIKATURY ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY¹

Lenka Westphalová

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstrakt: Parental conflicts are an important social phenomenon of postmodern society. With the development of equal status of parents, the protection of human rights and, above all, the emphasis on the interest of the child, we have no doubt faced with an increasing number of inefficiently solved parental conflicts that, unfortunately, have a direct impact on the child and his successful development. It can be appreciated that the current legal regulation of parental conflicts offers the solutions, but in practice it turns out that these solutions are associated with obstacles that limit their application. The Constitutional Court of the Czech Republic has a significant share in the social debate in this context.

Abstrakt: Konflikty rodičů jsou významným společenským fenoménem postmoderní společnosti. S rozvojem rovného postavení rodičů, ochrany lidských práv a především akcentace zájmu dítěte, se bez jakýchkoli pochybností potýkáme s čím dál větším počtem neefektivně řešených rodičovských konfliktů, které mají, bohužel na dítě a jeho zdárný rozvoj, přímý vliv. Je možné zhodnotit, že současná právní úprava řešení rodičovských konfliktů nabízí, nicméně v praxi se ukazuje, že tato řešení jsou spojena s překážkami, které jejich uplatňování omezují. Ústavní soud České republiky má v této souvislosti významný podíl na společenské diskusi.

Klíčové slová: conflict, parent, parental responsibility, child, care, alternating care

Klíčové slová: konflikt, rodič, rodičovská odpovědnost, nezletilé plně nesvéprávné dítě, péče o dítě, střídavá péče

1 ÚVOD

Životní situace přinášejí různé možnosti řešení. Podíváme-li se pohledem dítěte na jeho rodinný život, mohou nastat několikero situace. Například dítě se ocitne v životně velmi nepříznivé situaci, kdy nemá žádného rodiče buď zapsaného v matrice (nalezenec) nebo žádný z rodičů nemůže vykonávat rodičovskou odpovědnost (rodiče zemřeli či jsou nezletilí plně nesvéprávní). Pro tyto situace právní úprava a celý nastavený systém sociálně-právní ochrany zná řešení, spočívající v zajištění odpovídajícího rodinného prostředí a zákonného zástupce. Zdánlivě nejjednodušší situací pro dítě je, když má jednoho rodiče, vykonávajícího rodičovskou odpovědnost. Takovýto rodič jednající v zájmu dítěte, rozhoduje o dítěti a za dítě sám, což nepřináší konflikt přístupů². Taková situace je známa i z historie, Obecný zákoník občanský³ upravoval tzv. moc otcovskou, kde navenek zastupoval dítě otec. Podobná situace byla v zahraničních právních úpravách do 90. let 20. století. Například v Německu do roku 1998 bylo pravidlem po rozvodu určit nejen rodiče, který bude o dítě pečovat, ale současně mu svěřit i celou rodičovskou odpovědnost. Důvodem pro tuto úpravu bylo právě preventivní předcházení konfliktů rodičů mezi sebou. Je třeba dodat, že ačkoli je dnes v Německu prioritní ponechání společné rodičovské odpovědnosti po rozvodu rodičů, tak soud může přiznat rodičovskou odpovědnost i jednomu z rodičů, jako jeho z důvodů je uváděn právě rodičovský konflikt. České právo tuto možnost nezná, zde je třeba rodičovskou odpovědnost rodiče

¹ Tento příspěvek vznikl jako výsledek projektu Grantové agentury České republiky Efektivita nástrojů řešení rodičovských konfliktů č. GAČR 18-238155.

² Může pouze znamenat konflikt intrapersonální, tedy vnitřní nerozhodnost daného rodiče.

³ z. č. 946/1811 Sb. z. n., obecný zákoník občanský (účinnost od 1. 6. 1811 – 1. 1. 1950)

omezit či v prípade flagrantlych porušení povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti rodiče této odpovědnosti zbavit.

Dva rodiče jsou již skupina, mají dva názory a svoje zájmy, které se mohou dostat do střetu. Konflikt či názorové rozrůznění⁴ mezi partnery (rodiči dítěte) vzniká přirozeně jako součást vztahu, jelikož každodenní situace přinášejí nutnost je asertivně řešit. Konflikt nemusí být nutně jen negativní. Záleží zejména na jeho povaze a síle. Absolutní se vyhýbání konfliktům vede k nízkému sebevědomí a určité lhostejnosti. Realistický zdravý boj o hodnoty či prosazení zájmů⁵ může vztah posilovat. Nerealistický konflikt naopak nemá za cíl nastolit rovnováhu, ale jeho cílem je pouze agrese sama, která způsobuje destrukci. Konflikty týkající se reálných věcí lze řešit pomocí dohody.

Dohoda (někdy též kontrakt nebo smlouva je z hlediska soukromého práva dvoustranné či vícestranné právní jednání spočívající ve vzájemných a obsahově shodných projevech vůle smluvních stran směřujících ke vzniku, změně či zániku práv a povinností, které právní předpisy s takovými projevy vůle spojují. Smlouvou tak mezi nimi vznikne závazek k určitému plnění. Smlouva je jedním ze základních pilířů soukromého práva. *Smlouvou projevují strany vůli zřídit mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy* (§ 1724 OZ). Dohody mezi rodiči ohledně společného dítěte nelze považovat za závazkové, jelikož zde není věřitel a dlužník a není zde ani předmět plnění. Nicméně upravují vzájemné vztahy rodičů a konkretizují jejich shodující se projevy vůle (konsenzus). Některé definice považují dohodu za všestranné vítězství: „*Optimální způsob řešení sporu je dohoda ve smyslu všestranného vítězství, tedy konsenzus.*“⁶ Nicméně je třeba si klást otázku, co je všestranným vítězstvím ve vztazích mezi rodiči navzájem. Kompromis se obecně nepovažuje za optimální vyřešení sporu, protože vyžaduje ústupky od obou stran a s tím spojené nenaplnění veškerých očekávání. Nicméně dosáhnout plného konsenzu ve skupině (dvou lidech) je velmi obtížné a mnohdy neuskutečnitelné. Spokojenost či nespokojenost s výsledkem jednání však podle mého názoru není odvislá jen od prosazení všech svých postojů, ale zejména s možností *projevit* své názory, obavy, námítky či odmítnutí. Navíc nejde jen o postoje a spokojenost rodičů, ale zejména o spokojenost a příznivý vývoj dítěte. Navíc v rodinném životě je třeba vzájemné kompromisy činit opakovaně, a zejména proto, že jsou vzájemné, nemusí vést k frustraci. Stěží si můžeme představit rodiče, kteří nepřemýšlejí o důsledcích a souvislostech svého jednání, zejména ve vztahu k dítěti. Pokud by tomu tak nebylo, museli bychom dojít k závěru, že nejednají v zájmu dítěte. Se schopností empatie, tedy snahy o porozumění prožívání, emocí a motivů druhého člověka je to v situacích rozhodů párů složité. Ne každý je toho schopen. Stejně není možné si vynutit respekt od druhé strany. Eskalaci konfliktu může předejít přijímání postupných řešení, než se dosáhne cíle.

Rodiče, kteří se ani nepokusí o uzavření dohody, se vystavují situaci, že o jejich rodinném životě bude dlouhou dobu rozhodovat někdo jiný. Zejména se nemohou spolehnout na konstantní rozhodování obecných soudů. Jak je možno z rozhodnutí ÚS vysledovat, velmi často okresní soud zamítne návrh na rozhodnutí o střídací péči, krajský soud to změni a naopak. Či může dojít k jiným konstelacím, jako například v případě, kdy okresní soud rozhodne o střídací péči (týden – týden) a odvolací soud to změni tak, že střídací péče se má realizovat tak, že otec bude pečovat o dítě v lichou středu – neděli.⁷ Jinak řečeno, rozhodnutí v těchto věcech nejsou často předvídatelná. Jednak je to otázka rozhodujících skutečností, které jsou často jiné, jednak to závisí dle mého názoru i na subjektivní předpojatosti jednotlivých osob, které rozhodují. Někteří jsou zastánci střídací péče, někteří její odpůrci. Proto je pro rodiče mnohem jednodušší situace, když se dohodnou sami. Vezmou zodpovědnost do svých rukou a pokusí se dohody dosáhnout. A tento jejich přístup a snaha dosáhnout dohody by měla být honorována v případném autoritativním soudním rozhodnutí. O tento postup se snaží zejména tzv. interdisciplinární spolupráce, která se transparentně snaží působit na rodiče, aby se dohodli. Někteří oponenti tomuto procesu vytýkají, že rodiče jsou do dohod nuceni. Tomuto argumentu nelze přisvědčit, jelikož celý proces je nastaven

⁴ Může jít o konflikt představ, názorů, postojů či zájmů.

⁵ Rozlišení konfliktů na realistické a nerealistické používá americký sociolog Lewis Coser, hovoří dokonce o blahodárnosti konfliktu. In: KELLER, J.: Úvod do sociologie, Praha, Sociologické nakladatelství 2004.

⁶ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kompromis>, citováno dne 10. 1. 2018

⁷ Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 1654/17 ze dne 5. 9. 2017

tak, že pouze rodiče upozorňuje na skutečnost, že se o uzavření dohody musí alespoň pokusit a nabízí jim celou řadu nástrojů, jak k dohodě dospět. Od působení orgánu sociálně-právní ochrany dětí přes součinnost soudce k práci odborných poradenských zařízení.

2 SOUDNÍ ŘÍZENÍ O PÉČI O DÍTĚ

Ačkoli dohodu považují za nejideálnější řešení, ne vždy rodiče sami či za pomoci jiných osobo či institucí dohodu uzavřou, zejména pokud systém jako celek uzavírání dohod nepodporuje. Ani nelze říci, že by občanský zákoník dohodu rodičů – manželů preferoval, z hlediska systematiky ustanovení § 906 OZ nejprve upravuje rozhodnutí soudu a pak teprve v odstavci 2 dohodu rodičů. Naopak je tomu u rodičů nesezdaných, kde občanský zákoník jednoznačně dohodu upřednostňuje (§ 908 OZ). Konflikty v rodinněprávních sporech jsou pak často řešeny prostřednictvím soudního řízení. Není možné říci, že tato situace je vždy nežádoucí⁸. Otázkou je, zda obrácení se na soud bez předjednané dohody je výrazem důvěry rodičů v moudré rozhodnutí soudu či pouhé přenesení odpovědnosti na někoho jiného. Vždyť soudní řízení v konečném důsledku je velmi dlouhodobou, psychicky vyčerpávající a finančně náročnou záležitostí. Každý má právo domáhat se ochrany svých práv u nestranného a nezávislého soudu, viz čl. 36 odst. 1 LZPS.⁹ Soud nemůže odmítnout spravedlnost, to by bylo v rozporu se základními procesními zárukami práva na spravedlivé řízení, které jsou nepominutelnou součástí právního státu. Do výčtu obecných právních zásad patří i zásada proporcionality, která vyžaduje, aby zde existovala rovnováha mezi zásahem do základního práva jednotlivce a obranou legitimního veřejného zájmu, kvůli němuž k zásahu dochází. Jde o ochranu rodinného života každého z rodičů a legitimní veřejný zájem na ochraně nejlepšího zájmu dítěte. Slovy rozsudku v případě Airey v. Irsko:¹⁰ „*Cílem Úmluvy je chránit nikoli práva teoretická či iluzorní, nýbrž konkrétní a účinná.*“ Z toho pak ESLP vyvodil, že mezi povinnostmi, které plynou vůči osobám v jejich jurisdikci, pak lze najít i takové, které „*někdy vyžadují ze strany státu přijmout pozitivní opatření, jakými mohou být rozumná a přiměřená opatření k zajištění práv stěžovatele.*“ Soudní řízení nesmí být formalistické, v každém konkrétním případě je třeba zkoumat dopady na rodinný život všech osob, dítěte především.

Z procesního hlediska připomenu jen některé momenty řízení péče soudu o nezletilé. Jako důležité považují nemožnost rodičů podat odvolání do výroku, jímž byla schválena dohoda rodičů (§ 476 ZŘS). Tímto jsou kladeny vysoké nároky na dohody mezi rodiči, kteří musí věnovat zvýšenou pozornost tomu, co předloží soudu. Toto platí nejen ve vztahu k nemožnosti podání řádného opravného prostředku, ale i do budoucnosti. Ke změně takového rozhodnutí lze přistoupit až tehdy, pokud dojde k podstatné změně poměrů (§ 475 ZŘS). Nemožností podat odvolání jsou omezeni jen rodiče, netýká se to samotného dítěte, které by prostřednictvím opatrovníka mohlo takovou dohodu napadnout.¹¹ Pokud soud rozhodl autoritativně, je odvolání rodičů možné. Odvolací řízení se řídí principem úplné apelace a soud nemůže odmítnout ani odvolání, které by neobsahovalo důvod (vyplývá to z oficiózní povahy tohoto řízení).

Dovolání jako mimořádný opravný prostředek civilního soudnictví je v rodinněprávních věcech obecně nepřipustné. Ve věcech vyplývajících z právní úpravy rodičovské odpovědnosti je dovolání přípustné jen proti rozsudku o zásahu do rodičovské odpovědnosti (§ 30 ZŘS). Proti ostatním rozhodnutím v těchto záležitostech není dovolání přípustné. Argumentem pro nepřipustnost dovolání bývá nemožnost Nejvyššího soudu v těchto věcech výkladem právních norem sjednocovat judikaturu, s důrazem na individuální okolnosti každého případu. Justice se však

⁸ Vždyť i dohody uzavírané v rodinném právu, zejména pokud se týkají nezletilých dětí, musí být schváleny soudem. Jde o výraz principu intervence státu do rodinných vztahů, zejména do vztahů mezi rodiči a dětmi s tím cílem, aby byla zajištěna ochrana dítěte a jeho práv v souladu s jeho nejlepšími zájmy. Dále k této problematice srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 72

⁹ Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

¹⁰ Airey v. Irsko, rozsudek z 9. října 1979, § 24

¹¹ ŠÍNOVÁ, R. In: ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost, s.

již dlouhodobě potýká s problémy nejednotného výkladu a proto se pro praxi stal řešitelem těchto společensky velmi závažných otázek Ústavní soud, který pak napravuje nejzávažnější zásahy do práv účastníků. Takto se Ústavní soud na základě stížností účastníků řízení stává určitou poslední instancí, která zasahuje do těchto řízení. Slovy ÚS: „*Úkolem Ústavního soudu je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR), není součástí soustavy obecných soudů a nepřísluší mu do jejich pravomoci zasahovat, postupují-li v souladu s principy hlavy páté Listiny. Ústavní soud se nezabývá porušením běžných práv fyzických nebo právnických osob, neznamená-li zároveň porušení ústavně zaručeného práva nebo svobody.*“¹² Takto zejména shledává porušení práva na rodinný život a práva na spravedlivý proces, zákazu diskriminace, z poslední doby také práva na vzdělání. Dalo by se říci, že existují dva hlavní směry v rozhodnutích ÚS, a to rozhodnutí, z nichž vyplývá přednost střídaté péče a druhý proud, který dává důraz na jedinečnost rozhodovaného případu, která vždy zrcadlí nejlepší zájem konkrétního dítěte.

3 OSOBNÍ PÉČE O DÍTĚ

Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče po rozvodu manželství je třeba vycházet z ústavněprávního rámce zakotveného Úmluvou o právech dítěte (čl. 7 ÚPD), dle kterého má dítě právo na péči obou rodičů a rodiče mají právo na to, aby od nich dítě nebylo proti jejich vůli zásadně odděleno (čl. 9 ÚPD) a z LZPS chránící rodinu, rodičovství a práva obou rodičů (čl. 32 LZPS). Právo vytvořit a udržovat vztahy s osobami příbuznými je základem rodinného života. Stejně tak ESLP dovozuje, že „*soužití rodičů a dětí je základním prvkem rodinného života.*“¹³ Zákon upravuje, že po rozvodu soud určí, „*jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat*“ (§ 906 OZ). Jde-li o svěřeni do péče, je třeba zdůraznit, že soud rozhoduje pouze o tom, s kým bude dítě žít ve společné domácnosti a kdo bude rozhodovat o každodenních, běžných záležitostech dítěte. Nerozhoduje o rodičovské odpovědnosti. V zásadě rovného postavení rodičů a jejich stejné možnosti pečovat o dítě je základ toho základního konfliktu, který rodiče po rozchodu mají. Nelze upřít, že rovná péče je ideálem a pokud toho lze dosáhnout, je třeba takto poměry dítěte upravit. Nicméně životní situace jen výjimečně umožňují absolutní rozdělení péče 50 na 50. Proto se zákon snaží o vymezení určitých kritérií, které by měly pomoci (§ 907 OZ)¹⁴. Praxe ukazuje, že tato kritéria nejsou dostatečná, protože pokud jsou oba rodiče výchovně způsobilí, tak na základě zákonných kritérií není možné jednoznačně rozhodnout, jakým způsobem bude rodinný život rodiny do budoucna upraven. Ani Ústavní soud, který se snažil tato kritéria doplnit, dle mého názoru výrazněji nepomohl. Svým rozhodnutím I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 vymezil čtyři relevantní kritéria, která by soud měl posoudit a zhodnotit před tím, než ve věci rozhodne. Podle bodu 19 rozhodnutí mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o úpravě výchovných poměrů vzít v potaz, patří zejména (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěřeni dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a (4) přání dítěte. Existence pokrevního pouta je dle mého názoru absolutně nerelevantní v řízeních o svěřeni do péče, výchovné schopnosti rodičů jsou ve velké většině případů srovnatelné a míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb je spíše cílem než prostředkem celého snažení. Mohlo by se zdát, že by dítě mělo na základě svého přání rozseknout konflikt rodičů. Toto zdání je však velmi falešné a současně nebezpečné. Dítě může své přání projevit, ale to neznamená, že soud podle toho rozhodne.

Proto se do ohniska rozhodování soudů dostává nikoli forma péče, ale nejlepší zájem dítěte. Rozhodující pro určení porozvodových poměrů k dítěti jsou zájmy dítěte (§ 906 OZ), které

¹² Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 3749/17 ze dne 9. 1. 2018, bod 16

¹³ Viz rozhodnutí ESLP ve věci *Bronda vs. Itálie*, ze dne 9. 7. 1998, stížnost č. 22430/93.

¹⁴ Jde například o ohled na osobnost dítěte, jeho citovou orientaci a zázemí, na výchovné schopnosti každého z rodičů.

mohou převážit nad zájmem rodičů.¹⁵ Podobně také ÚS vymezil, že „Z formulace, že nejlepší zájem dítěte musí být „předním hlediskem“, však zároveň vyplývá, že nejde o hledisko jediné, které soudy v řízeních týkajících se dětí musí zvažovat. Nejlepší zájem dítěte může být v konfliktu s oprávněnými zájmy ostatních osob (dalších dětí, rodičů atd.). Výbor pro práva dítěte proto uznává, že je nutný určitý stupeň flexibility v aplikaci tohoto principu a případné konflikty s jinými oprávněnými zájmy je třeba řešit případ od případu¹⁶. Nejlepší zájem dítěte je tedy možno, ba dokonce nutno, vyvažovat s ostatními oprávněnými zájmy. Z jeho označení jako „přední hledisko“ však vyplývá, že nejlepší zájem dítěte má při vyvažování vysokou prioritu. Jinými slovy, v případném vyvažování má nejlepší zájem dítěte vyšší váhu než ostatní oprávněné zájmy, které je však nutno též vzít v potaz.“¹⁷

Z nejnovějších rozhodnutí vyplývá, že „kritériem pro svěření dítěte do střídavé výchovy není práni konkrétního rodiče, nýbrž především zájem dětí“.¹⁸

Právní úprava nemůže stanovit obecný model pro rodinný život, proto je nutno ke každému případu přistupovat individuálně. Lze souhlasit s názorem ÚS¹⁹, že „Z ústavněprávního pohledu není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihovat situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. ...To je dáno především tím, že dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, a tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby uvedené atributy nezůstaly prázdnyými slovy.“ Dle mého názoru je třeba takto přistupovat i k současné diskusi o přednosti střídavé péče.

3.1.1 Individuální péče jednoho z rodičů, rezidentní model

Rodiče se mohou dohodnout či soud může rozhodnout o tom, že o dítě bude po rozvodu pečovat jen jeden z rodičů. Druhý rodič zůstává i nadále nositelem a vykonavatelem rodičovské odpovědnosti a má právo na styk s dítětem (§ 887 a násl. OZ). S tzv. individuální, nebo též v praxi označovanou výlučnou péčí, souvisí v praxi především problém nepochopení obsahu pojmu péče o dítě a jeho směřování s rodičovskou odpovědností jako celkem. V současnosti se judikatura snaží vysvětlit, že i rezidentní model s „nadstandardním“ stykem druhého rodiče může znamenat rovnou péči obou rodičů. Jako příklad lze uvést nedávné rozhodnutí Ústavního soudu. Okresní soud svěřil dítě do péče matky, krajský soud rozhodnutí potvrdil, nicméně styk byl upraven jen každý druhý víkend s odkazem na to, že rodiče bydlí 180 km od sebe. Rozsah styku byl soudem umenšen, ačkoli „mezi rodiči nezletilého existovala dohoda o péči o nezletilého a jeho styku s otcem, která byla také fakticky realizována. Dohodou ustálený stav by měl být obecnými soudy zásadně respektován a promítnut do rozhodnutí o péči o nezletilého, popř. do výroku o styku“. V této souvislosti ÚS dodal, že „Pojem „v péči obou rodičů“ nelze chápat jako paušalizaci (upřednostnění) střídavé péče jakožto základního východiska při rozhodování o výchově dětí. Naopak je nezbytné, aby obecné soudy vždy zohlednily ad hoc všechny okolnosti posuzované věci a rozhodly o formě péče v nejlepším zájmu dítěte - tak, aby byl podíl obou rodičů na péči a výchově dítěte zásadně rovnocenný, čehož nelze dosáhnout jen úpravou péče střídavé nebo společné, ale i svěřením dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů, avšak za současné odpovídající úpravy styku dítěte s druhým rodičem (úpravou „širokého“ styku).“²⁰

¹⁵ Blíže viz např. rozhodnutí ESLP ve věci *Sahin v. Německo*, ze dne 8. 7. 2003, stížnost č. 30943/96.

¹⁶ Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte č. 14 z 29. 5. 2013 o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem (*General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration*), 2003, CRC/C/GC/14.

¹⁷ Viz náleží ÚS sp. zn. I.ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014.

¹⁸ Usnesení Ústavního soudu IV. ÚS 3281/17 ze dne 12. 12. 2017

¹⁹ Náleží ÚS sp. zn. II.ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005.

²⁰ Náleží ÚS sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017

3.1.2 Střídavá péče

OZ již na rozdíl od předchozí úpravy neformuluje zvláštní požadavky pro svěření dítěte do střídavé péče, kritéria jsou stejná jako při svěření do péče jednoho z rodičů (§ 907 odst. 2 OZ). Střídavou péči není možné označit jako obecný model porozvodového uspořádání.

Je třeba zdůraznit, že soud zkoumá zájem dítěte na svěření do střídavé péče, nikoli zájem rodičů, resp. jednoho z rodičů. Obecně je dán zájem dítěte na tom, aby rozvodem nepřicházelo o jednoho z rodičů. Jestliže jsou však vztahy mezi rozvádějícími se rodiči značně vyhoceny a mění se v souboj o dítě, pak je třeba vždy velmi pečlivě zvažovat, zda střídavá péče je za této situace v zájmu dítěte. Ze starší judikatury ÚS se podává, že *"svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných."*²¹

Tam, kde se rodiče již delší dobu před rozvodem střídali v péči o dítě, např. s ohledem na své pracovní vytížení, mohou být potřeby dítěte svěřením do střídavé péče zajištěny lépe než svěřením do péče jednoho z rodičů (byť tuto záležitost lze řešit i dohodou rodičů o rozsahu styku s dítětem). S ohledem na dlouhodobější hledisko a zájem dítěte se jeví vhodným pro dosažení dohody učinit vše. Pokud jeden z rodičů se střídavou péčí nesouhlasí, nelze *a priori* střídavou péči vyloučit. Ve vztahu k nařízení střídavé péče proti vůli jednoho z rodičů se vyjadřoval několikrát ÚS takto: *„Zájmem dítěte nepochybně je, aby bylo především v péči obou rodičů, a není-li to možné, pak toho z rodičů, který k tomu má lepší předpoklady, mimo jiné uznává roli a důležitost druhého rodiče v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem. Jestliže soudy opěly svá rozhodnutí o tvrzení, resp. nesouhlas matky a tento nesouhlas byl ve skutečnosti jedinou překážkou pro výrok o střídavé výchově nezletilé (jako znalcem deklarované optimální variantě, zcela vyhovující zájmu dítěte), pak jej musí i bez návrhu podrobit zkoumání a učinit předmětem dokazování. Nesouhlas matky se střídavou péčí může být relevantní pouze tehdy, je-li vybudován na důvodech, jež jsou způsobilé intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte.“*²² Je tedy důležité zkoumat důvody nesouhlasu jednoho z rodičů. Dále se z judikatury ÚS podává, že *„Významné je, že vylučná péče toho z rodičů, který uznává roli a důležitost rodiče druhého v životě dítěte, potom vytváří větší prostor nejen pro to, aby dítě absorbovalo ve větší míře výchovné působení i druhého rodiče (který nemá svěřeno dítě do výchovy a pouze realizuje styk s dítětem), ale zvyšuje se tím pravděpodobnost pozitivní intenzivní emocionální vazby dítěte k druhému rodiči.... (bod 28 nálezu): ...k eliminaci střídavé výchovy by postačilo pouze jednostranné, iracionální, svévolné, účelové odmítání kvalifikované komunikace rodiče, který má dítě ve své vylučné péči, s druhým rodičem. V takovém případě by šlo ve své podstatě o zneužití postavení rodiče (vylučně) vychovávajícího dítě, o zneužití jeho základního práva vychovávat své dítě dle čl. 32 odst. 4 Listiny.“*²³

Výzva ÚS k tomu, aby nekomunikující rodiče nebyli odměněni tím, že jim dítě bude svěřeno do péče vyplývá z nálezu z roku 2014: *„V těchto situacích je nutno apelovat na rodiče, jejichž vztah se rozpadl, aby v samotném zájmu svých dětí se co nejvíce vynasnažili, aby děti rozpad jejich vztahu pocítily co nejméně. Ať již rodiče nejsou schopni se domluvit na ničem, alespoň v záležitostech dětí by měli upozadit své vzájemné neshody a nevráživost. Je tak primárně na rodičích, aby dbali nejlepšího zájmu dětí, kterým jistě je, jako absolutní minimum, absence přenášení vzájemných neshod mezi rodiči a jejich důsledků na děti. Obecné soudy by tomu měly napomáhat a naopak zásadně nemohou nekomunikujícího rodiče v důsledku odměňovat většími právy k dětem.“*²⁴

V současné době se zdá, že střídavá péče by měla mít jako řešení porozvodové péče přednost. *„V řízení, v němž má být rozhodnuto, komu bude dítě svěřeno do péče, je za účelem rozhodování v nejlepším zájmu dítěte nezbytné u všech osob, jež o svěření dítěte do péče jeví upřímný zájem, veškerá relevantní kritéria posoudit samostatně, a jsou-li u všech těchto osob naplněna stejnou měrou, je žádoucí dítě svěřit do společné či střídavé výchovy těchto osob či*

²¹ Viz nálezu ÚS sp. zn. I.ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005.

²² Viz zejména v nálezu ÚS sp. zn. III.ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010

²³ Viz nálezu ÚS sp. zn. I.ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010

²⁴ Nálezu ÚS sp. zn. I.ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014

*přijmout opatření, která takový postup v budoucnu umožní. Jeli tedy svěřeni dítěte do péče každé z těchto osob v jeho nejlepším zájmu, pak je zpravidla v jeho nejlepším zájmu svěřeni do péče všech těchto osob současně, neboť jen takto jsou zajištěny podmínky pro všestranný rozvoj dítěte a jen takovým postupem lze minimalizovat zásah do rodinného života dítěte i o jeho svěřeni do péče usilujících osob.*²⁵ Jak jsem již zdůraznila, pro rodinný život nejsou žádné obecné modely, a proto je třeba v každém individuálním případě zjistit, jaké uspořádání je pro dítě nejvhodnější.

Střídavá péče znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Toto uspořádání opouští starší judikaturou a též mnoha psychology zdůrazňovaný požadavek stálosti výchovného prostředí. V této souvislosti je třeba upozornit na výrazný aspekt, který s sebou rozpad manželství nebo partnerského soužití rodičů nezletilého dítěte přináší, a to „pocit ztráty jednoho rodiče“, jakož i pocit tohoto rodiče, že ztrácí své dítě, že je odstaven na vedlejší kolej jeho života apod. a jako ideální se jeví řešení, kdy dítě je rozpadem partnerského soužití zasaženo co nejméně. Jak se toto uspořádání nazývá, je vedlejší. Zda půjde o výlučnou péči s výrazným stykem i v týdnu nebo o střídavou péči. Důležité je, aby i po rozvodu manželství či rozpadu partnerství dítě vyrůstalo v povědomí, že má dva rodiče, kteří jsou si rovni a kteří mu budou po celý jeho život tím, kde plní roli rodičů.

Jako patologické je třeba pohlížet na situace, kdy se rezidentní rodiče snaží druhého rodiče delegovat pouze do role toho, kdo se s dítětem může pouze stýkat a nic víc. Tj. druhý z rodičů pak nemá hrát podle názoru rezidentního rodiče v životě dítěte žádnou roli, tj. ani roli vychovatele, poradce či i rodičovské autority. V těchto situacích pak fakticky pomáhá jen střídavá péče, protože pouze tehdy rezidentní rodič přijímá druhého rodiče opět do role plnohodnotného partnera, jehož úloha v životě dítěte je rodičovská, ne jen „styková“. Vráťm-li se k požadavku stability výchovného prostředí, střídavá péče je vnímána a v praxi využívána jako podpoření stejné role obou rodičů, pokud by však oba rodiče především neměli problém své role vzájemně vnímat, je pak to, zda je dítě s jedním rodičem 8 dnů a s druhým 6, či opačně, v konečném důsledku úplně nepodstatné.

Střídavá péče není vhodná pro všechny děti. Klade značné požadavky na výchovnou způsobilost rodičů a jejich schopnost se na péči dohodnout. Zejména v případě dětí raného školního věku je realizace střídavé péče závislá na osobnosti dítěte, jeho schopnosti orientace v nastalé situaci, na výchovných přístupech obou rodičů a na maximální podpoře dítěte. Pokud rodiče nezvládnou jednotný výchovný postup vůči dítěti, pak střídavá péče s sebou nese značná úskalí jak pro rodiče, tak zejména pro dítě.

Ze zákona nevyplývá, v jakých časových intervalech by se měla střídavá výchova realizovat. Ani zde není možné stanovit uměle model, vždy je třeba zohlednit individuální potřeby dítěte. Doba, po kterou bude dítě svěřováno do péče jednoho nebo druhého rodiče, je závislá zejména na věku dítěte, jeho osobnosti, vztahu ke každému z rodičů apod. Dítěti by měl zůstat zachován okruh jeho kamarádů a možnost pravidelně realizovat mimoškolní aktivity. Intervaly nemusí být stejné.²⁶

Velmi praktickou otázkou problematiky porozvodové péče o dítě je i otázka, zda rodiče musí bydlet v blízkosti či zda je střídavá péče možná i při geografické vzdálenosti bydlišť rodičů. Školský zákon²⁷ od r. 2012 počítá s možností střídání škol. V ustanovení § 49 odst. 4 tohoto zákona je vyřešeno, která škola vydává vysvědčení. Má ho vydat základní škola, v které zahájil vzdělávání dříve, pokud k tomu nebyla dohodou rodičů nebo rozhodnutím soudu určena druhá škola. Při hodnocení výsledků vzdělávání žáka za pololetí školního roku zohlední škola, která bude vydávat vysvědčení, hodnocení výsledků vzdělávání žáka druhou školou. Ředitelé škol, v nichž se žák podle

²⁵ Viz náleží ÚS sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014

²⁶ Byť praxe spíše tenduje k tomu, že intervaly jako stejné nastavuje. V této souvislosti nicméně musíme poznamenat, že jediný praktický výsledek, který pak odlišuje široce nastavený styk a střídavou péči, je stanovení vyživovací povinnosti oběma rodičům. Rozdíl mezi střídavou péčí a širokým stykem však fakticky zůstává v pojetí obou institutů, kdy u střídavé péče nehrozí odlišné role obou rodičů, respektive jejich odlišné vnímání, o kterém jsme pojednali výše. Naproti tomu u širokého styku stále hrozí to, že rezidentní rodič staví druhého rodiče, byť pečují o dítě v poměru 60 % na 40 % času, do role pouze toho, kdo se s dítětem stýká, ale kdo o něm nerozhoduje.

²⁷ Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů

věty první vzdělává, mezi sebou dohodnou pravidla spolupráce škol při vzdělávání žáka. Ideálem zůstává zachování jednoho vzdělávacího zařízení. Jak v nedávné době judikoval ÚS: „*Není dostačujícím zjištění, že nezletilá režim střídavé péče a docházku do dvou základních škol zvládla. Je třeba zkoumat, jaký má tento režim vliv na její soukromý život, zda nezletilá prožije šťastné a spokojené dětství či zda má možnost stýkat se se svými vrstevníky a být součástí kolektivu. Pouhé zvládnutí učiva není v tomto ohledu dostatečným odůvodněním, zvláště za situace, kdy dle závěrů znaleckého posudku nezletilá zvládá školní dualismus na úkor své psychické pohody.*“²⁸ Je třeba si položit otázku, zda není možné pro střídavou péči kombinovat i model docházky do školy a individuálního vzdělávání. Například jednou za 14 dní u otce čt-ne s tím, že otec má možnosti toto vzdělání zajistit, spolupracuje se školou a toto řešení je v zájmu dítěte.

3.1.3 Společná péče

Společná péče byla jistým nepochopením zahraničních úprav; *joint custody* neboli *gemeinsame Obsorge* znamená jediné: ani po rozvodu rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do přímé výchovy (ve smyslu péče o dítě), neztrácí právo rozhodovat o podstatných záležitostech týkajících se dítěte. V tomto pojetí společná výchova v českém právu existuje již od 1. 1. 1950, tj. od účinnosti ZPR. V pojetí českého rodinného práva svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů neznamená nic jiného než rozhodnutí o tom, se kterým z rodičů bude nadále dítě žít ve společné domácnosti, což dále znamená, který z rodičů bude o dítě osobně pečovat a rozhodovat v běžných denních záležitostech týkajících se dítěte. Na existenci a výkonu institutu rodičovské odpovědnosti se rozvodem nic nemění, právě na rozdíl od zahraničních úprav znajících *joint custody*.

Je třeba zdůraznit, že o společné péči soud nemůže rozhodnout autoritativně, může pouze schválit dohodu rozvádějících se rodičů. S ohledem na § 906 odst. 2 OZ soud není povinen dohodu rodičů schválit, vždy bude posuzovat, zda je souladu se zájmem dítěte.

Společná péče v pojetí zákona znamená, že zde není konkrétní rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů. V případě takového rozhodování v souvislosti s rozvodem manželství je výsledkem řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu to, že poměry dítěte včetně vyživovací povinnosti pro dobu po rozvodu vlastně nebudou upraveny.

Schválení dohody o společné péči bude praktické např. za situace, kdy dítě je blízko věku zletilosti, např. již nežije s rodiči v rodinné domácnosti, samo se živí nebo studuje mimo místo svého bydliště. Dále tehdy, jestliže rodiče po rozvodu zůstávají v jednom bytě a jsou na výživě dítěte dohodnuti. Pak lze ale pochybovat o tom, že mezi manželi existoval tak hluboký a trvalý rozvrat manželství, že manželství muselo být rozvedeno.

Je sporná otázka, zda v případě rozhodnutí, resp. schválení dohody o společné péči může soud stanovit výživné. Názory na tuto záležitost nejsou jednotné. Z dikce § 919 OZ by mohlo vyplývat, že stanovení výživného u společné péče nic nebrání. Je třeba se však zabývat otázkou, kterému z rodičů by mělo být takto výživné stanovováno, a rovněž i otázkou vykonatelnosti takového rozhodnutí. Jelikož soud může pouze schvalovat dohodu rodičů, pak se domníváme, že rodiče by měli být dohodnuti nejenom o společné péči, ale i o výživě dítěte, protože jinak společná péče nebude v zájmu dítěte.

4 ROZHODOVÁNÍ O PODSTATNÝCH ZÁLEŽITOSTECH DÍTĚTE

Ačkoli lze širší rozsah rodičovské odpovědnosti v novém občanském zákoníku uvítat, není možné přehlédnout poměrně nevhodnou systematiku, nepřesnosti, resp. někdy duplicitu. Pokud srovnáme obsah rodičovské odpovědnosti v rámci Principů evropského rodinného práva ve věci rodičovské odpovědnosti²⁹, je zde přehledně členěn na problematiku dítěte a jeho majetku (*Principle* 3:19 a násl.) a udržování osobního kontaktu (*Principle* 3:25 a násl.). Podobně německá právní

²⁸ Viz náleží ÚS sp. zn. II. ÚS 169/16 ze dne 24. 6. 2016.

²⁹ BOELE-WOELKI, K., BRAAT, B., CURRY-SUMMER, I. (eds.) *European Family Law in Action. Parental Responsibility. Volume III.* Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2005

úprava rozlišuje povinnosti a práva, která se týkají osoby dítěte a povinnosti a práva týkající se správy majetku³⁰. Obsah rodičovské odpovědnosti je v České republice vymezen jako povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a ve spravování jeho jmění (§ 858 OZ). Výčet je taxativní, právní úprava kogentní. Konflikty mezi rodiči v současné době nastávají, pokud pomíneme svěřeni do péče, zejména co do určení bydliště dítěte a přihlášení ke vzdělávání. Tyto dvě skutečnosti OZ prohlašuje za významné, a proto se vyžaduje souhlas obou rodičů. Pokud jeden z rodičů nesouhlasí, jeho souhlas může nahradit jen soud. Toto řízení je návrhové, lze je zahájit jen na návrh jednoho z rodičů (§ 468 odst. 1 ZŘS).

V poslední době se ukazuje, že porozvodová situace v rodině propojuje řízení o péči a řízení o záležitostech pro dítě významných. Stupňuje se tak konfliktní situace dítěte a jsou zasažena i jeho základní práva, zejména právo na vzdělání. Ústavní soud v nedávné době rozhodoval v případě, kdy oba rodiče navrhli změnu péče o nezletilou, ze střídavé péče na výlučnou péči jednoho z nich (každý z nich chtěl dítě do péče). Do rozhodnutí ÚS (9. 1. 2018) nebylo řízení pravomocně skončeno, a nezletilá se proto nachází nadále podle rozhodnutí opatrovnického soudu ve střídavé péči obou rodičů - v režimu lichý týden u matky, kdy pobývá v Brně, sudý týden u otce, kdy pobývá v Olomouci. Řízení o změně formy péče bylo zahájeno v době, kdy nezletilá byla předškolního věku a měla být zapsána do první třídy základní školy. Oba rodiče chtěli předejít docházce do dvou základních škol v týdenních intervalech, byli zajedno v názoru na negativní vliv na vývoj nezletilé a její vzdělávání.

Nezletilá byla v průběhu roku 2017 přijata do dvou základních škol - v Brně a Olomouci, s tím, že bude navštěvovat jednu z nich podle toho, kterému z rodičů bude svěřena do výlučné péče. Řízení o změně péče ovšem před začátkem školního roku 2017/2018 vlivem mnoha okolností, zejména v důsledku usnesení Krajského soudu, kterým byl zrušen rozsudek Městského soudu v Brně, pravomocně neskončilo a v srpnu 2017 byla nezletilá postavena do situace, že měla nastoupit do dvou základních škol (v Brně i Olomouci). V reakci na tuto skutečnost začala matka dne 28. 8. 2017 usilovat o dodatečný odklad povinné školní docházky. S dodatečným odkladem však nesouhlasil otec nezletilé a tak matka podala dne 30. 8. 2017 návrh na vydání předběžného opatření k Městskému soudu v Brně, kterým usilovala o nahrazení souhlasu otce s odkladem školní docházky ve školním roce 2017/2018. Na základě matkou podaného odvolání však Krajský soud v Brně následně změnil rozhodnutí MS a to tak, že nahradil předběžným opatřením souhlas otce s odkladem školní docházky nezletilé. Matka následně dne 5. 10. 2017 opětovně podala Žádost o dodatečný odklad školní docházky nezletilé stěžovatelky, které ještě též den ředitelka Základní školy Brno vyhověla s odůvodněním, že byly splněny všechny předpoklady pro dodatečný odklad. Krajský soud v Brně odmítl usnesením ze dne 21. 12. 2017, č. j. 30 A 259/2017-67, žalobu otce na zrušení rozhodnutí správních orgánů uvedených v čl. III. a nepřiznal žalobě odkladný účinek, neboť dospěl k závěru, že otec nebyl k podání žaloby aktivně legitimovaný.

Nezletilá stěžovatelka podala prostřednictvím opatrovníka ústavní stížnost a spatřuje porušení svých ústavních práv v tom, že odvolací soud nahradil předběžným opatřením souhlas otce s dodatečným odkladem školní docházky, čímž jí mělo být ve svém důsledku upřeno právo na vzdělání, aniž by soud zjišťoval její názor a přání. Nezletilá byla v průběhu roku 2017 řádně přijata do dvou základních škol a měla nastoupit do první třídy, což se i nakonec stalo. Základní školu v Brně navštěvovala do 5. 10. 2017, kdy bylo ve správním řízení rozhodnuto na podkladě napadeného usnesení o dodatečném odkladu povinné školní docházky nezletilé podle § 37 odst. 3 školského zákona, které přitom výslovně stanoví: "*Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní*

³⁰ Český občanský zákoník přistoupil k podrobnému výčtu povinností a práv rodičů v souladu s evropskými tendencemi³⁰. Jako příklad jiného přístupu, velmi jednoduchého dělení obsahu povinností a práv rodičů, může naopak posloužit německé právo, které rozlišuje mezi péčí o osobu dítěte (*Personensorge*) a péčí o jmění dítěte (*Vermögenssorge*), přičemž nedefinuje, jaké konkrétní povinnosti a práva pod ně spadají. Platí zde zásada, že vše, co není otázkou majetkovou, patří pod péči o osobu dítěte.

docházky, môže ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dodatečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok." Ústavní soud došel k závěru, že „Takové podmínky ale v nyní souzené věci nebyly splněny.“ Nezletilá byla způsobilá plnit povinnou školní docházku a dokonce do jedné školy i nadále chodí (v Olomouci). ÚS tuto skutečnost pochválil: „Jen díky postoji ředitelky Základní školy a Mateřské školy O., která zodpovědně hájila nejlepší zájem nezletilé na získání vzdělání, navštěvuje nezletilá až do současné doby základní školu alespoň v Olomouci, dobře zde prospívá a patří k nejlepším žákům třídy, což bylo objektivně zjištěno. Tato skutečnost jen dále dokládá protiústavnost postupu odvolacího soudu i dalších zúčastněných orgánů. Postup ředitelky, který byl v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte ve spojení s čl. 33 odst. 1 Listiny zaručujícím právo na vzdělání, musí být nadřazen rozhodnutím, která do práva nezletilé na její vzdělání přímo zasahují, a nelze ji za takový postup postihovat - naopak jej vyzdvihnout, neboť svědčí o tom, že je profesně na výši, na správném místě, jedná především v zájmu žákyně a nenechá se ovlivnit nezodpovědnou "válkou" rodičů o dítě. Projevila tak cit pro věc a "zdravý rozum", který Ústavní soud v této věci postrádá u většiny zainteresovaných institucí.“

Nakonec ÚS dodává, že: „Obecné soudy by měly zvážit, zda namísto řízení o nahrazení souhlasu otce s dodatečným odkladem školní docházky, by celou situaci nevyřešila zatímní úprava výlučné péče jednoho z rodičů s široce upraveným stykem druhého rodiče. Nezletilá by tak mohla řádně dokončit první ročník v jedné základní škole, získat potřebnou jistotu a pevné zázemí do svého života. Důležitým vodítkem při dalším rozhodování ve věci péče soudu o nezletilou rovněž bude, jak rodiče budou respektovat tento nálezn, zda se zachovají v zájmu své dcery a umožní jí (mj.) pokračovat ve školní docházce.“³¹

5 ZÁVER

Konflikty rodičů se nedotýkají jen jich samých, ale zejména dítěte, které má také právo na rodinný život bez negativních zásahů. V případě rozchodu rodičů se musí najít řešení, které sedí na míru konkrétnímu dítěti. Mám za to, že jsou to především rodiče, kteří jsou schopni takové řešení nalézt. Z judikatury Ústavního soudu České republiky je možno vyvodit, že čistě kontradiktorní právní cesta je velmi obtížná a ve své podstatě nic neřeší. Čas dítěte je jiný než čas dospělých. Proto je třeba hledat nové cesty, jak konflikty rodičů efektivně řešit, aby se k cíli, tj. upravení rodinného života rodiny, dospělo rychle, cíleně a transparentně.

Použitá literatura:

BOELE-WOELKI, K., BRAAT, B., CURRY-SUMMER, I. (eds.): European Family Law in Action. Parental Responsibility. Volume III. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2005. 821 s. ISBN 9789050954433

ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016. 352 s. ISBN 978-80-7502-179-3

KRÁLÍČKOVÁ, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita 2009. 191 s. ISBN 978-80-210-5053-2

KELLER, J.: Úvod do sociologie, Praha, Sociologické nakladatelství 2004, 204 s. ISBN 80-8642-939-3

Kontaktné údaje:

JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.

Lenka.westphalova@upol.cz

Právnická fakulta Univerzity Palackého Olomouc

Tř. 17. Listopadu 8

779 00 Olomouc

Česká republika

³¹ Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 3749/17 ze dne 9. 1. 2018

BEZPODIELOVÉ SPOLUVLASTNÍCTVO MANŽELOV Z POHĽADU JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU

Ivana Zmeková

Univerzita Komenského Bratislava, Právnická fakulta

Abstract: Community property of spouses is an important legal institute which affects a significant part of the population. Despite this fact its current legal regulation in our legal order is quite simple and does not undergo many changes. Within the current legal regulation, not all the questions which this community property of spouses covers are being looked into and resolved. With regard to this brief legal regulation the courts' practice which is relatively extensive is very crucial for the legal institute itself as well as for its interpretation and use. In this context the Constitutional court's practice also plays a relevant function.

Abstrakt: Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov je významným právnym inštitútom, ktorý sa dotýka veľkej časti populácie. Aj napriek tomu je jeho súčasná právna úprava v našom právnom poriadku pomerne strohá a nepodlieha častým zmenám. V rámci nej nie sú riešené všetky otázky, ktoré v sebe toto majetkové spoločenstvo zahŕňa. Vzhľadom na stručnosť právnej úpravy je pre tento inštitút a jeho samotný výklad a aplikáciu veľmi dôležitá aj súdna prax, ktorá je v tejto oblasti pomerne bohatá. V tomto kontexte má svoj nezanedbateľný význam aj judikatúra ústavného súdu.

Key words: Constitutional Court, practice of the courts, settlement of community property of spouses, settlement principles, reasoning of a judgment

Kľúčové slová: ústavný súd, judikatúra, vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov, zásady vyporiadania, odôvodnenie rozhodnutia

1. ÚVOD

Každý má právo na to, aby sa v jeho veci (ktorá je predmetom súdneho konania) vykonal ústavne súladný výklad aplikovanej právnej normy. Z toho vyplýva, že k reálnemu poskytnutiu súdnej ochrany dôjde len vtedy, ak sa na zistený stav veci použije ústavne súladne interpretovaná, platná a účinná právna norma¹.

Interpretácia relevantných ustanovení hmotného (prípadne procesného) práva na konkrétny prípad je úlohou súdnej judikatúry. Ďalšou jej úlohou je dotvárať právo nad rámec bežného výkladu pri absencii práva napr. vo forme použitia analógie.²

Právne normy je potrebné aplikovať a vykladať aj s ohľadom na existujúcu judikatúru súdov (rozhodnutia súdov v skutkovo a právne obdobných veciach). Judikatúra súdov má významnú argumentačnú silu a prispieva k správnej aplikácii a interpretácii právnych noriem, ktorá musí byť súladná s ústavou (teda ústavne konformná).

Interpretácia a aplikácia zákonov prislúcha predovšetkým všeobecným súdom. **Ústavný súd SR je nezávislým orgánom ochrany ústavnosti** (čl. 124 Ústavy SR). Pri uplatňovaní svojej právomoci nemôže zastupovať všeobecné súdy. **Jeho úloha sa obmedzuje len na kontrolu zlučiteľnosti účinkov takejto interpretácie a aplikácie s ústavou alebo kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou o ľudských právach a základných slobodách.**³

¹ nález Ústavného súdu SR z 14. 9. 2006, sp. zn. IV. ÚS 49/2006

² Inštitút analógie práva sa využíva v prípadoch, ak určitý spoločenský vzťah nie je upravený konkrétnym ustanovením príslušného zákona, príp. iného právneho predpisu (analogia legis), resp. ak existuje spoločenský vzťah, na ktorý nepamätá právna norma, ktorá by ho regulovala (analogia iuris) (uznesenie Ústavného súdu SR z 1. 3. 2012, sp. zn. IV. ÚS 107/2012).

³ pozri nález Ústavného súdu SR z 14. 9. 2006, sp. zn. IV. ÚS 49/2006

2. INTERPRETÁCIA PRÁVNÝCH NORIEM

Materiálny právny štát je vystavaný, okrem iného, na dôvere občanov v právo a právny poriadok. Podmienkou takej dôvery je stabilita právneho poriadku a dostatočná miera právnej istoty občanov, táto je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou štátu (tvorbou práva), ale tiež činnosťou orgánov verejnej moci aplikujúcich právo, lebo najskôr aplikáciou a interpretáciou právnych noriem sa vytvára vo verejnosti vedomie toho, čo je a čo nie je právom. Stabilitu práva, právnu istotu jednotlivca a v konečnom dôsledku tiež mieru dôvery občana v právo a v inštitúcie právneho štátu ako také preto ovplyvňuje aj to, akým spôsobom orgány aplikujúce právo, teda predovšetkým súdy, ktorých základnou úlohou je poskytovať ochranu právam, pristupujú k výkladu právnej normy. Ostatne na takom význame judikatúry súdov je vybudovaná aj doterajšia judikatúra ústavného súdu a Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu, ktorá považuje za zákon v materiálnom zmysle práve aj judikatúru súdov (Kruslin v. Francúzsko z 24. apríla 1990, Mueller a spol. v. Švajčiarsko z 24. mája 1988). Ustálená judikatúra najvyššieho súdu a v nej obsiahnutá interpretácia zákonných ustanovení sa musí považovať za zákon v materiálnom zmysle a za súčasť tejto právnej normy.⁴

Výklad každej právnej normy (zákonných ustanovení) musí byť konformný s ústavou ako základným zákonom štátu s najvyššou právnou silou. Nesmie byť výrazom zjavného a neodôvodneného, či nespravodlivého vybočenia (excesu) zo štandardného výkladu, ktorý je v súdnej praxi rešpektovaný (a predstavuje tým nepredvídateľnú interpretačnú ľubovôľu), resp. je v rozpore so všeobecne uznávanými zásadami spravodlivosti. Pojem ľubovôle môže mať dvojaký význam: môže ísť o ľubovôľu v zmysle materiálnom, t. j. z hľadiska spravodlivosti a racionality (účelu) rozhodnutia vo veci, a ďalej o ľubovôľu v postupe a obsahu rozhodnutia, v zmysle nerešpektovania alebo absencie vopred daných pravidiel a alternatív rozhodovania. Spoločným znakom ústavného práva k právu súkromnému je, že ústavná úprava predovšetkým ľudských práv vyžaruje nielen do pozitívnej úpravy, ale aj do bezprostrednej realizácie súkromného práva, a to aj v rovine procesnoprávnej (súdnej). Ochrana základným právam a slobodám sú povinné podľa svojej ústavnej funkcie (čl. 144 ods. 1 a 2 a čl. 152 ods. 4 ústavy) poskytovať hlavne všeobecné súdy.⁵

Všeobecný súd musí vykladať a používať ustanovenia na vec sa vzťahujúcich zákonných predpisov v súlade s účelom základného práva na súdnu ochranu. **Aplikáciou a výkladom** týchto ustanovení **nemožno** toto, ani iné **základné práva, obmedziť spôsobom zasahujúcim do ich podstaty a zmyslu**. Z tohto hľadiska musí všeobecný súd pri výklade a aplikácii príslušných právnych predpisov prihliadať na spravodlivú rovnováhu pri poskytovaní ochrany uplatňovaným právam a oprávneným záujmom účastníkov konania (strán sporu). Princíp spravodlivosti a požiadavka materiálnej ochrany práv sú totiž v rámci koncepcie materiálneho právneho štátu podstatnými a neopomenuteľnými atribútmi právnej ochrany (predovšetkým súdnej).⁶

Je teda (predovšetkým) v právomoci všeobecných súdov vykladať a aplikovať zákony. Ako vyplýva z judikatúry Ústavného súdu SR, ak pri uplatnení štandardných metód výkladu prechádzajú do úvahy rôzne výklady súvisiacich právnych noriem, vyvstáva požiadavka uprednostniť ten výklad, ktorý zabezpečí plnohodnotnú, resp. plnohodnotnejšiu realizáciu ústavou garantovaných práv fyzických alebo právnických osôb. Teda v pochybnostiach platí pre orgány verejnej moci povinnosť vykladať právne normy v prospech realizácie ústavou, a tiež medzinárodnými zmluvami garantovaných základných práv a slobôd, čo vyplýva zo zásady ústavne konformného výkladu.⁷ Pokiaľ tento výklad nie je arbitráry a je náležite zdôvodnený, Ústavný súd SR nemá dôvod doň zasahovať.⁸

Z ústavnej kompetencie súdov interpretovať a aplikovať zákony vyplýva aj ich oprávnenie rozvíjať existujúcu judikatúru ohľadne relevantných právnych otázok v prerokovaných veciach. Prípadné odchylenie sa súdu od existujúcej skoršej judikatúry v konkrétnom prípade by mohlo

⁴ uznesenie Ústavného súdu SR z 6. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 665/2013

⁵ nález Ústavného súdu SR z 23. 2. 2011, sp. zn. I. ÚS 407/2010

⁶ nález Ústavného súdu SR z 1. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 396/2015

⁷ pozri nález Ústavného súdu SR z 12. 4. 2007, sp. zn. II. ÚS 148/2006; uznesenie Ústavného súdu SR z 10. 5. 2007, sp. zn. IV. ÚS 96/2007

⁸ uznesenie Ústavného súdu SR z 3. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 50/2004

predstavovať zásah do základných práv a slobôd strany sporu (účastníka konania), len za predpokladu, že by bolo dôsledkom arbitrárnosti alebo zjavnej neodôvodnenosti súdneho rozhodnutia v prerokovávanej veci. Je však na mieste (a nemožno to vytykať súdu), ak judikatúra súdov v konkrétnych prípadoch upresňuje a dopĺňa objasňovanie obsahu a zmyslu zákona vrátane prispôsobovania aplikačnej praxe novým okolnostiam, pokiaľ ich zohľadnenie možno rozumne zahrnúť pod zákonné znaky právnej normy aplikovanej na konkrétny prípad.⁹ Podľa záverov Európskeho súdu pre ľudské práva, rozdielna judikatúra súdov v skutkovo rovnakých, prípadne podobných veciach je prirodzenou súčasťou vnútroštátneho súdneho systému (v zásade každého súdneho systému, ktorý nie je založený na precedensoch ako prameňoch práva). K rozdielnej judikatúre prirodzene dochádza aj na úrovni najvyššej súdnej inštancie. Z hľadiska princípu právnej istoty je ale dôležité, aby najvyššia súdna inštancia pôsobila ako regulátor konfliktov judikatúry a aby uplatňovala mechanizmus, ktorý zjednotí rozdielne právne názory súdov v skutkovo rovnakých alebo obdobných veciach.¹⁰

3. ÚLOHA SÚDNEJ OCHRANY ÚSTAVNOSTI

Ochranou ústavnosti je **činnosť** orgánov verejnej moci slúžiaca na to a **smerujúca k tomu, aby všetky orgány verejnej moci svoju právomoc uplatňovali v súlade s ústavou**. Každý orgán verejnej moci je povinný správať sa tak, aby dodržiaval ústavu.¹¹

Úlohou súdnej ochrany ústavnosti je chrániť stranu sporu (resp. účastníka konania) pred takými zásahmi do jej práv, ktoré sú z ústavného hľadiska neospravedlňiteľné a neudržateľné. Na meritórne preskúmanie takýchto zásahov je ústavný súd príslušný.¹²

Ústavný súd je oprávnený posúdiť neústavnosť konania, resp. rozhodovania všeobecných súdov, t. j., či v konaní pred nimi nedošlo k porušeniu procesnoprávných princíпов konania (čl. 46 až 50 ústavy) vrátane toho, ktoré by malo za následok porušenie ďalších, nielen procesnoprávných základných práv a slobôd účastníkov konania (strán sporu) pred všeobecným súdom.¹³

Ústavný súd SR nie je súčasťou systému všeobecného súdnictva, nie je opravnou inštanciou voči všeobecným súdom. Do výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov všeobecnými súdmi môže zasahovať len v prípadoch, keď sa ich výklad vyznačuje svojvoľou a zjavnou neodôvodnenosťou do tej miery, že to má za následok porušenie základného práva alebo slobody. Úlohou ústavného súdu nie je ani in abstracto zjednocovať judikatúru všeobecných súdov, a tak suplovať poslanie, ktoré je zverené Najvyššiemu súdu SR¹⁴.

Podstatou je, aby postup všeobecného súdu bol v súlade so zákonom, aby bol ústavne akceptovateľný a **aby jeho rozhodnutie bolo možné kvalifikovať ako zákonné, preskúmateľné a nearbitrárne** (aby tak nezasahovalo do základných práv). O arbitrárnosti a svojvôli pri výklade a aplikácii zákonného predpisu všeobecným súdom možno uvažovať v prípade, ak by sa tento natoľko odchyľil od znenia príslušných ustanovení, že by zásadne poprel ich účel a význam.¹⁵ Ústavný súd v zmysle svojej rozhodovacej činnosti považuje za protiústavné aj arbitrárne tie rozhodnutia, ktorých odôvodnenie je úplne odchylné od veci samej, alebo aj extrémne nelogické so zreteľom na preukázané skutkové a právne skutočnosti.¹⁶

⁹ uznesenie Ústavného súdu SR z 15. 11. 2005, sp. zn. IV. ÚS 267/2005

¹⁰ uznesenie Ústavného súdu SR z 1. 3. 2012, sp. zn. IV. ÚS 107/2012; pozri Uznesenie Ústavného súdu SR z 3. 10. 2013, sp. zn. II. ÚS 492/2013

¹¹ Drgonec. J.: Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010, s. 17

¹² uznesenie Ústavného súdu SR z 19. 4. 2001, sp. zn. I. ÚS 17/2001

¹³ uznesenie Ústavného súdu SR z 25. 9. 2002, sp. zn. II. ÚS 162/2002

¹⁴ zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (§ 8 ods. 3, § 20 ods. 1 písm. b/, § 21, § 22 a § 23 ods. 1 písm. b/) priznáva Najvyššiemu súdu SR okrem iného právomoc zaujímať stanoviská k zjednocovaniu výkladov zákonov a iných všeobecných záväzných právnych predpisov (uznesenie Ústavného súdu SR z 19. 4. 2001, sp. zn. I. ÚS 17/2001)

¹⁵ uznesenie Ústavného súdu SR z 3. 10. 2013, sp. zn. II. ÚS 492/2013

¹⁶ uznesenie Ústavného súdu SR z 6. 10. 2015, sp. zn. I. ÚS 396/2015

Možno teda uzavrieť, že skutkové a právne závery všeobecného súdu môžu byť predmetom kontroly zo strany ústavného súdu iba vtedy, ak by vyvedené závery boli zjavne neodôvodnené alebo arbitrárne, a tak z ústavného hľadiska neospravedlňiteľné a neutržateľné, a zároveň by mali za následok porušenie základného práva alebo slobody.¹⁷ Ústavný súd nezasahuje do postupov a rozhodnutí všeobecných súdov, ktoré spĺňajú atribúty zákonnosti a ústavnosti (ak skutkové a právne závery všeobecného súdu obstoja v konfrontácii s ústavou, medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách alebo právnymi predpismi nižšej právnej sily).¹⁸ Podľa konštantnej judikatúry ústavný súd nie je zásadne oprávnený preskúmať a posudzovať právne názory všeobecného súdu, ktoré ho pri výklade a uplatňovaní zákonov viedli k rozhodnutiu vo veci samej, ani preskúmať, či v konaní pred všeobecnými súdmi bol, alebo nebol náležite zistený skutkový stav veci a aké skutkové zistenia a právne závery zo skutkového stavu všeobecný súd vyvodil. Úloha ústavného súdu sa obmedzuje (ako už bolo uvedené) na kontrolu zlučiteľnosti (súladnosti) takejto interpretácie a aplikácie s ústavou, prípadne medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách.¹⁹

4. VPLYV JUDIKATÚRY ÚSTAVNÉHO SÚDU NA VYPORIADANIE BEZPODIELOVÉHO SPOLUVLASTNÍCTVA MANŽELOV

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov je významným právnym inštitútom, ktorý sa dotýka veľkej časti populácie. Aj napriek tomu je jeho súčasná právna úprava v našom právnom poriadku pomerne strohá a nepodlieha častým zmenám. V rámci nej nie sú riešené všetky otázky, ktoré v sebe toto majetkové spoločenstvo zahŕňa (vychádza zo všeobecných princípov a zásad, vymedzuje charakteristické črty tohto spoluvlastníctva a správania sa jeho subjektov). Vzhľadom na stručnosť právnej úpravy **je pre tento inštitút a jeho samotný výklad a aplikáciu veľmi dôležitá aj súdna prax (judikatúra súdov)**, ktorá je v tejto oblasti pomerne bohatá. Práve ona má významnú argumentačnú silu a uľahčuje nájsť riešenie jednotlivých otázok, ktoré nevymedzuje zákon, resp. sú riešené len vo všeobecnom hľadisku.

Na interpretáciu právnej úpravy bezpodielového spoluvlastníctva manželov má nezanedbateľný vplyv aj rozhodovacia činnosť Ústavného súdu SR, ako súdneho orgánu ochrany ústavnosti.

Na tomto mieste sa budeme venovať rozhodovacej činnosti ústavného súdu týkajúcej sa vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov súdom, zohľadňovania zásad vymedzených v § 150 Občianskeho zákonníka a ich premietnutia do záverov súdneho rozhodnutia.

4.1. Vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov súdom

Vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov je komplexným riešením majetkových vzťahov manželov, pri ktorom sa aplikujú ustanovenia § 149 až 150 Občianskeho zákonníka. Možno ho definovať ako zistenie a rozdelenie spoločného majetku manželov (ktorý ako spoločný obom manželom existoval ku dňu zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov) a usporiadanie nárokov manželov, a to za aplikácie zásad vymedzených v § 150 Občianskeho zákonníka, ktoré môžu rozdeľovanú podstatu zväčšiť alebo zmenšiť.

Jedným zo zákonom predpísaných spôsobov vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov je aj jeho vyporiadanie súdom na návrh jedného z manželov. Súdne konanie nastupuje v prípade, ak manželia nie sú schopní (resp. ochotní) vyporiadať svoje zaniknuté spoluvlastníctvo dohodou a tak eliminovať negatíva spojené so súdnym konaním (dĺžka konania, finančná záťaž a pod.).

Zložitosť majetkových sporov je odrazom flexibility – ekonomickej vlastnosti majetku. Počas manželského spolužitia manželia nadobúdajú spoločný majetok, pretvárajú ho, zveľaďujú

¹⁷ nález Ústavného súdu SR z 13. 12. 2011, sp. zn. IV. ÚS 509/2011; nález Ústavného súdu SR z 6. 12. 2007, sp. zn. II.

ÚS 76/2007

¹⁸ nález Ústavného súdu SR z 4. 1. 2007, sp. zn. III. ÚS 300/2006

¹⁹ uznesenie Ústavného súdu SR z 9. 9. 2008, sp. zn. II. ÚS 302/2008

a spotrebúvajú. Je tak mimoriadne náročné rekonštruovať tieto deje a spravodlivo autoritatívne právne fixovať rozdelenie majetku po rozvode manželstva. Práve z tohto dôvodu sú konania o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov časovo náročné²⁰, skutkovo veľmi silno determinované (ovplyvnené aj emočným pohľadom manželov) a zároveň nutne nesú vo svojom výsledku prvok aproximativnosti. Snahou súdu však musí byť usporiadanie majetkových vzťahov medzi manželmi zákonným spôsobom, ktorý nesmie vybočiť smerom k porušeniu ústavnosti.²¹ Pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov musí byť okrem iného rešpektované aj rovnaké (ústavné) právo oboch manželov na ochranu ich vlastníckeho práva.

Súdne konanie o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov začína výlučne na návrh jedného z manželov. Návrh musí byť podaný v lehote troch rokov od zániku bezpodielového spoluvlastníctva, pričom najneskôr posledný deň lehoty musí byť na súd doručený. Konanie o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov je tzv. konaním iudicium duplex, kde každá zo strán má postavenie tak žalobcu ako aj žalovaného. Na späťvzatie žaloby o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov je vždy potrebný súhlas žalovaného (§146 ods. 2 Civilného sporového poriadku).

Metodika postupu súdu v konaní o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov je pomerne jednotná a podporená stabilizovanou judikatúrou všeobecných súdov. Základným východiskom pre rozhodnutie je predovšetkým správne stanovenie okruhu vecí, ktoré tvoria predmet vyporiadavaného bezpodielového spoluvlastníctva manželov, zistenie ich hodnoty, a napokon rozhodnutie o rozdelení vecí medzi manželov (napríklad prikázanimi vecí do výlučného vlastníctva jedného z manželov) a prípadne stanovenie finančného vyrovnania pre druhého manžela. Pokiaľ nedôjde k dohode manželov o cene spoločných vecí, vznikne potreba ustanovenia znalca, nakoľko pri oceňovaní vecí ide spravidla o posúdenie skutočností, na ktoré sú potrebné odborné znalosti. Faktickú zložitosť vecí – konania o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov nie je možné vylúčiť. Táto môže byť spôsobená počtom a povahou vecí tvoriacich predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov, sporom manželov o predmet vyporiadavaného bezpodielového spoluvlastníctva manželov (nesúhlasné stanovisko manžela k určitej veci, ktorá podľa jeho tvrdení nie je súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov), sporom o hodnotu vecí, kedy je potrebné nariadiť znalecké dokazovanie.²²

4.2. Zohľadnenie zásad vymedzených v § 150 Občianskeho zákonníka

Súd vykoná vyporiadanie podľa vlastnej úvahy, pričom vychádza zo zásad obsiahnutých v ustanovení § 150 Občianskeho zákonníka, ktoré sú pre súd záväzné.²³ Požiadavku na vykonanie vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva súdom v súlade s týmito zásadami stanovuje priamo zákon (§ 149 ods. 1 Občianskeho zákonníka). Zákon však jednotlivé hľadiská podrobnejšie nevymedzuje a práve v tomto smere je potrebné prihliadať na rozhodovacia činnosť súdov, pri riešení rovnakých alebo obdobných vecí.

Ustanovenie § 150 tretia a štvrtá veta je právnou normou s relatívne neurčitou hypotézou, t.j. právnou normou, ktorej hypotéza nie je stanovená priamo právnym predpisom a ktorá tak dáva priestor súdu, aby podľa svojej úvahy v každom jednotlivom prípade sám vymedzil hypotézu právnej normy zo širokého, vopred neobmedzeného okruhu okolností. Pokiaľ súd stanoví hypotézu právnej normy správne, nemôže byť jeho rozhodnutie v rozpore so zákonom z dôvodov, že neboli objasnené ďalšie okolnosti alebo že nebolo prihliadnuté k ďalším okolnostiam, ktoré nemožno považovať za podstatné alebo významné v konkrétnej veci.²⁴

Medzi východiskové hľadiská vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov t.j. zásady, ktorými je potrebné sa pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov správať a na ktoré je potrebné prihliadať patrí:

²⁰ porov. konania pre Európskym súdom pre ľudské práva Vičanová vs. Slovenská republika, Rošková vs. Slovenská republika, Čechová vs. Česká republika

²¹uznesenie Ústavného súdu SR z 12. 5. 2016, sp. zn. II. ÚS 380/2016

²² pozri Nález Ústavného súdu SR z 5. 2. 2003, sp. zn. II. ÚS 214/2002

²³ pozri R 42/1972; Rozsudok NS ČR zo dňa 28. júla 2005, sp. zn. 22 Cdo 1052/2004

²⁴ rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 3. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 264/2001

- a. **zásada rovnakých podielov** (parity podielov) oboch spoluvlastníkov na spoločnom majetku (§ 150 prvá veta OZ),
- b. **zásada refundácie** nákladov vynaložených na spoločný majetok z výlučného majetku jedného z manželov alebo nákladov vynaložených na oddelený majetok jedného z manželov zo spoločného majetku (§ 150 druhá veta OZ),
- c. **zásada zohľadnenia potrieb** maloletých detí (t.j. ochrana záujmov maloletých detí), **miery starostlivosti** každého z manželov o rodinu a **zaslúženía sa** o nadobudnutie a udržanie spoločných vecí (§ 150 tretia veta OZ), **starostlivosti** o deti a spoločnú domácnosť (§ 150 štvrtá veta OZ).

Zásada rovnosti (tzv. princíp parity) podielov oboch manželov na spoločnom majetku je základnou a východiskovou zásadou vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Z tejto zásady platia výnimky, ktoré pripúšťajú stanovenie nerovnakých (disparitných) podielov manželov (pripúšťajú korigovanie zásady rovnakých podielov manželov na spoločnom majetku pri zohľadnení zásad podľa § 150 tretia a štvrtá veta Občianskeho zákonníka (vyššie bod c.).

Občiansky zákonník tak stanovuje **pravidlá, ktoré majú sudcov viesť k tomu, aby vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov bolo spravodlivé**. V súlade s princípom dobrých mravov je aj požiadavka, aby sa pri vyporiadaní zohľadnilo aj nežiaduce správanie (rozporné s dobrými mravmi), príp. protiprávne konanie manžela voči jeho rodine²⁵. Pojem dobré mravy nie je možné vykladať len ako súbor morálnych pravidiel používaných ako korektív, či doplnujúci obsahový faktor výkonu subjektívnych práv a povinností, ale ako príkaz sudcovi rozhodovať v súlade s ekvitou, čo vo svojich dôsledkoch znamená nastúpenie cesty nachádzania spravodlivosti. Spravodlivosť musí byť hodnotovým princípom, ktorý je spoločný všetkým demokratickým právnym poriadkom. Zásada súladu práv, resp. ich výkon v súlade s dobrými mravmi predstavuje významný princíp, ktorý v odôvodnených prípadoch dovoľuje zmierňovať tvrdosť zákona a dáva sudcovi priestor pre uplatnenie pravidiel slušnosti (ekvity).²⁶ Zásada súladu práv, resp. ich výkonu s dobrými mravmi totiž predstavuje významný princíp, ktorý v odôvodnených prípadoch dovoľuje sociálne citlivo reagovať na konkrétne sociálne fakty tak, aby právo skutočne mohlo pôsobiť v súlade so spravodlivosťou a predstavami, ktoré v spoločnosti panujú.²⁷

Stanovenie nerovnakých podielov je výnimočné opatrenie, ktorého účelom je zachovanie zásady spravodlivosti a dobrých mravov. Pri úvahe o nerovnosti (resp. rovnosti) podielov manželov sú predovšetkým podstatné okolnosti (hľadiská) vymedzené demonštratívne v § 150 Občianskeho zákonníka – potreby maloletých detí, ako sa každý z manželov staral o nadobudnutie a udržanie spoločných vecí (ak niektorý z manželov sa napriek schopnostiam a možnostiam nestaral, nepričiňoval sa o nadobudnutie a udržanie spoločných vecí alebo ak jeho účasť na nadobudnutí a udržaní spoločného majetku je v zjavnom nepomere k účasti druhého manžela), starostlivosť o deti a spoločnú domácnosť (podiel manželov na hospodárení domácnosti a finančnom zabezpečovaní rodiny). Ide však len o demonštratívny výpočet okolností, z čoho je zrejmé, že možno zvažovať aj iné ako tie, ktoré sú výslovne vymedzené v zákone (sú to hľadiská, ktoré závisia od konkrétnych okolností každého jednotlivého prípadu). Výšku podielov manželov na spoločnom majetku môžu ovplyvniť aj okolnosti vyplývajúce zo vzájomných vzťahov medzi manželmi, výkonu práv a plnenia povinností, ktoré im z manželstva vyplývajú (práv a povinností v zmysle § 18 Zákona o rodene), prípadne aj ďalšie okolnosti.

Znenie § 150 Občianskeho zákonníka tak nevyklučuje, aby súd vyjadril rozdielnosť (disparitu) podielov manželov pri vyporiadaní spoločnej veci so zreteľom na konkrétne okolnosti daného prípadu (t.j. súd môže znížiť podiel manžela na spoločnom majetku). Pri prihliadnutí na to, ako sa každý z manželov zaslúžil o nadobudnutie a udržanie spoločnej veci (na mieru pričinenia sa na získaní a udržaní spoločného majetku), môže súd dôjsť k záveru, že vec prikáže do vlastníctva toho manžela, ktorý sa o jej nadobudnutie a udržanie zaslúžil výlučne, resp. v prevažnej miere, a to bez toho, aby mu uložil povinnosť vyplatiť druhému manželovi, ktorý sa o nadobudnutie a udržanie veci

²⁵ rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 18. 11. 2012, sp. zn. 22 Cdo 1096/2011

²⁶ nález Ústavného súdu ČR z 6. 9. 2005, sp. zn. I. ÚS 643/2004

²⁷ nález Ústavného súdu ČR z 16. 9. 2010, sp. zn. IV. ÚS 262/2010

nezaslúžil, na vyrovnanie podielu určitú finančnú čiastku. Zákon explicitne nevymedzuje spôsob nerovného vyporiadania, a disparita podielov tak môže byť vyjadrená nielen percentom alebo zlomkom, ale aj prikázaním veci jednému z manželov bez finančného vyrovnania s druhým manželom ohľadne tejto veci.²⁸

Pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov sa zohľadňujú aj vnosy manžela do spoločného majetku z výlučného majetku jedného z manželov a investície z bezpodielového spoluvlastníctva manželov do výlučného majetku len jedného manžela. Manžel má právo žiadať, aby sa mu uhradilo, čo zo svojho vynaložil na spoločný majetok, a je povinný (na žiadosť druhého manžela) nahraďiť, čo sa zo spoločného majetku vynaložilo na jeho ostatný majetok (§ 150 druhá veta Občianskeho zákonníka). Je však potrebné si uvedomiť, že vnosy manžela do bezpodielového spoluvlastníctva manželov (prípadne investície z bezpodielového spoluvlastníctva manželov na oddelený majetok jedného manžela) a disparita podielov predstavujú odlišné inštitúty, ktoré nemožno zamieňať, ani ich zmiešavať. Pri posudzovaní disparity podielov nemá právny význam, či a aké boli vnosy manžela z jeho oddeleného majetku (či už ho získal pred alebo po uzavretí manželstva) do spoločného majetku. Tieto sú riešené priznaním práva domáhať sa vrátenia (nahradenia) týchto vnosov pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, čo sa následne premietne do výšky vyrovnacieho podielu, t.j. do určenia sumy, ktorú má jeden z manželov uhradiť druhému manželovi (suma určená na záverečné vyrovanie – tzv. vyporiadací podiel).²⁹

4.3. Závery súdneho rozhodnutia

Ktoré skutočnosti súd zohľadnil (ktoré nie) pri rozhodovaní a čo zobral za základ svojho rozhodnutia, musí byť obsiahnuté v odôvodnení jeho rozhodnutia. **Súd sa musí v odôvodnení rozhodnutia vysporiadať so všetkými rozhodujúcimi skutočnosťami a jeho myšlienkový postup musí byť dostatočne vysvetlený**, a to nielen s poukazom na výsledky vykonaného dokazovania a zistené rozhodujúce skutočnosti, ale tiež s poukazom na ním prijaté právne závery. Účelom odôvodnenia rozsudku je vysvetliť postup súdu a dôvody rozhodnutia. Súd sa musí logicky a presvedčivo vysporiadať aj s ustálenou judikatúrou. Skutočnosť, že súd opomenul zohľadniť pre stranu sporu priaznivú judikatúru, sama o sebe výrazne oslabuje presvedčivosť písomného vyhotovenia jeho rozsudku. Zároveň ide o jav, ktorý oslabuje predvídateľnosť súdneho rozhodovania, a preto ju v rozhodovacej praxi súdov nemožno tolerovať³⁰. Aj ustálená judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva radí odôvodnenie súdneho rozhodnutia k základným zásadám spravodlivého súdneho procesu. Hoci judikatúra nevyžaduje, aby na každý argument, ktorý je pre rozhodnutie bezvýznamný, bola daná odpoveď v odôvodnení rozhodnutia, ak však ide o argument, ktorý je pre rozhodnutie rozhodujúci, vyžaduje sa špecifická odpoveď práve na tento argument³¹. Súčasťou práva na spravodlivý proces je aj právo strany sporu na riadne odôvodnenie súdneho rozhodnutia, ktoré sa jasným, právne korektným a zrozumiteľným spôsobom vyrovná so všetkými (dáva odpovede na všetky) skutkovými a právnymi skutočnosťami (právne a skutkovo relevantnými otázkami), ktoré sú pre jeho rozhodnutie podstatné a právne významné.³² Odôvodnenie má obsahovať dostatok dôvodov a ich uvedenie má byť zrozumiteľné. Súd je povinný formulovať odôvodnenie spôsobom, ktorý zodpovedá základným pravidlám logického, jasného vyjadrovania a musí spĺňať základné gramatické, lexikálne a štylistické hľadiská. Účelom odôvodnenia súdneho rozhodnutia je predovšetkým doložiť správnosť rozhodnutia súdu, pričom odôvodnenie je zároveň aj prostriedkom kontroly správnosti postupu súdu pri vydávaní rozhodnutia a nástrojom ochrany pred svojvôľou súdnej moci. Odôvodnenie rozsudku by malo účastníkom konania (stranám sporu)

²⁸ pozri nález Ústavného súdu SR z 25. 11. 2014, sp. zn. III. ÚS 343/2014-26, pozri aj nález Ústavného súdu SR z 13. marca 2013, sp. zn. I. ÚS 537/2012

²⁹ pozri Nález Ústavného súdu SR z 20. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 238/2016

³⁰ uznesenie Najvyššieho súdu SR z 28. 4. 2011, sp. zn. 2 Cdo 37/2011

³¹ pozri Ruiz Torija vs. Španielsko z 9. 12. 1994; Hiro Balani vs. Španielsko z 9. 12. 1994; Georgiadis vs. Grécko z 29. 5. 1997; Higgs vs. Francúzsko z 19. 2. 1998

³² nález Ústavného súdu SR z 9. 11. 2006, sp. zn. II. ÚS 243/2005

dovoľovať **posúdiť ako súd** v ich veci **vyložil a aplikoval príslušné právne predpisy a akými úvahami sa spravoval pri svojom rozhodovaní vo veci samej**.³³

Právo na spravodlivý súdny proces neznamená právo, aby bola strana sporu v konaní pred všeobecným súdom úspešná, teda, aby bolo rozhodnuté v súlade s jej požiadavkami a právnymi názormi.³⁴ Z práva na spravodlivé súdne konania vyplýva aj povinnosť všeobecného súdu zaoberať sa účinne námietkami, argumentmi a dôkaznými návrhmi strán, avšak s výhradou, že majú význam pre rozhodnutie.³⁵ Súd sa preto v odôvodnení rozhodnutia nemusí zaoberať úplne všetkými dôvodmi a argumentmi procesných strán. Postačuje, aby z odôvodnenia súdneho rozhodnutia boli zrejmé všetky pre rozhodnutie podstatné skutočnosti objasňujúce skutkový a právny základ rozhodnutia.³⁶

5. ZÁVER

Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu SR sa dotýka nielen vyporiadania, ale aj ostatných ustanovení vzťahujúcich sa na bezpodielové spoluvlastníctvo manželov.

Ústavný súd tak má na inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov, aplikáciu a výklad zákonných ustanovení naň sa vzťahujúcich nezanedbateľný vplyv a svojou rozhodovacou činnosťou zabraňuje svojvôli a protiústavnosti pri rozhodovaní všeobecných súdov v tejto oblasti a zároveň dáva (ústavné) limity pre vysporiadanie sa so spornými a nejednoznačnými otázkami.

Je žiadúce (a potrebné) pridržiavať sa judikatúry súdov a odkloniť sa od nej len v prípade, ak sú na to vážne a legitímne dôvody, pričom takýto postup je nevyhnutné náležite zdôvodniť.

Jednotná aplikácia a výklad právnych noriem a z toho plynúca dobrá predvídateľnosť súdnych rozhodnutí prispeje k stabilite práva, spravodlivému súdnemu konaniu a zároveň posilní právnu istotu, ako aj dôveru občana v právo a právny štát.

Princíp právnej istoty patrí k znakom právneho štátu a medzi jeho základné hodnoty. Jeho súčasťou je nielen predvídateľnosť práva, ale aj legitímna predvídateľnosť postupu orgánov verejnej moci v súlade s právom a zákonom stanovenými požiadavkami. Táto predvídateľnosť je vyjadrením maximy, na základe ktorej sa možno v demokratickom právnom štáte spoľahnúť na to, že vo svojej dôvere v platné právo nikto (t.j. fyzická ani právnická osoba) nebude sklamaný. Iba takto predvídateľné konanie naplňa v praxi fungovanie materiálne chápaného demokratického právneho štátu a vylučuje priestor pre prípadnú svojvôľu.³⁷

Súčasťou uvedeného princípu je tiež požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku, pri opakovaní v rovnakých podmienkach, dala rovnaká odpoveď, teda to, že obdobné situácie musia byť rovnakým spôsobom právne posudzované.³⁸ Za diskriminačný možno považovať taký postup, ktorý rovnaké alebo analogické situácie rieši odchylným spôsobom, pričom ho nemožno objektívne a rozumne odôvodniť.³⁹

³³ uznesenie Ústavného súdu SR z 6. 10. 2015, sp. zn. I. ÚS 396/2015

³⁴ uznesenie Ústavného súdu SR z 3. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 50/2004

³⁵ nález Ústavného súdu SR z 29. 6. 2005, sp. zn. I. ÚS 46/2005

³⁶ uznesenie Najvyššieho súdu SR z 22. 9. 2010, sp. zn. 6 Cdo 171/2010; uznesenie Najvyššieho súdu SR z 21. 10. 2010, sp. zn. 4 Cdo 171/2010

³⁷ nález Ústavného súdu ČR z 27. 3. 2003, sp. zn. IV. ÚS 690/2001

³⁸ nález Ústavného súdu SR z 9. 11. 2006, sp. zn. II. ÚS 243/2005

³⁹ nález Ústavného súdu SR z 17. 5. 2007, sp. zn. IV. ÚS 14/2007

Použitá literatúra:

Drgonec, J.: Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010

Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 - 450. Komentár. Praha : C.H.Beck , 2015

Fekete, I. Občiansky zákonník 1. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2011

Kirstová, K., Vojčík, P. Občianske právo hmotné. Prvý diel. Vydanie prvé. Košice: Echo servis, 1993

Psutka, J. Spoločné jmění manželů. 1. vydání. Praha : C.H.Beck., 2015

Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011

Horváth, E. Judikatura vo veciach bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Bratislava: IURA EDITION, 2008

ASPI

Kontaktné údaje:

JUDr. Ivana Zmeková

ivana.zmekova@gmail.com

Univerzita Komenského Bratislava, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2018

ÚSTAVNÝ SÚD
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

